ROZPRAWY
NAUKOWE I ZAWODOWE
ANS W ELBLĄGU

Zeszyt 4

AKADEMIA
NAUK STOSOWANYCH
w ELBLĄGU

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

Zeszyt 4

NUMER 4/2026

ISSN 2956-7149

Elbląg 2026

PRZEWODNICZĄCY ZESPOŁU DS. WYDAWNICTW ANS W ELBLĄGU
prof. dr hab. inż. Jerzy Łabanowski

REDAKTOR NACZELNY
dr Henryk Gawroński, prof. uczelni

KOLEGIUM REDAKCYJNE:
- dr hab. Krzysztof Sidorkiewicz, prof. uczelni – zastępca redaktora naczelnego, redaktor tematyczny (nauki o polityce i administracji),
- dr inż. Marcin Bukowski – redaktor tematyczny (ekonomia i finanse),
- dr Katarzyna Olszewska – redaktor tematyczny (nauki o zarządzaniu i jakości),
- dr Ewa Pachura – redaktor tematyczny (nauki prawne, nauki o bezpieczeństwie,
- dr Katarzyna Jarosińska Buriak – redaktor tematyczny (nauki o komunikacji społecznej i mediach), redaktor językowy,
- dr Joanna Nowak – redaktor tematyczny (pedagogika), redaktor statystyczny,
- dr Irena Sorokosz, prof. uczelni – redaktor tematyczny (psychologia),
- Aleksandra Cabaj-Malinowska – sekretarz redakcji.

Artykuły naukowe publikowane w czasopiśmie oceniane są przez recenzentów pod względem oryginalności rozwiązań naukowych zgodnie z regulaminem czasopisma i zasadami etyki publikacyjnej: https://ans-elblag.pl/czasopisma/

REDAKCJA, KOREKTA I SKŁAD
Wydawnictwo Naukowe TYGIEL sp. z o.o.

PROJEKT OKŁADKI
Aleksandra Thiede

WYDANO ZA ZGODĄ REKTORA ANS W ELBLĄGU

© Copyright by Wydawnictwo ANS w Elblągu

ISSN 2956-7149

Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Elblągu
82-300 Elbląg, ul. Wojska Polskiego 1, pokój 222
tel. +48 55 629 05 55
e-mail: wydawnictwo@ans-elblag.pl

Nakład 100 egz. Format B5

SPIS TREŚCI

SŁOWO OD REDAKCJI 7

ARTYKUŁY NAUKOWE

Pedagogika

Joanna Nowak, Irena Sorokosz

KULTURA DIALOGU EDUKACYJNEGO W OCENIE UCZNIÓW SZKÓŁ ŚREDNICH 11

Anna Kicka-Porożyńska

NOWOCZESNE NARZĘDZIA AI W PRZYGOTOWYWANIU PUBLIKACJI AKADEMICKICH 25

Marcin Radziwołek

EDUKACJA I WYCHOWANIE NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU 41

Ekonomia i finanse

Krzysztof Grablewski

PAKT DLA ROZWOJU PORADNICTWA ZAWODOWEGO JAKO INSTRUMENT POLITYKI PUBLICZNEJ – ZAŁOŻENIA, WYZWANIA, PERSPEKTYWY 58

Ewa Patra

HUMAN DEVELOPMENT INDEX JAKO PRZYKŁAD SYNTETYCZNEGO WSKAŹNIKA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO – WYBRANE ASPEKTY 77

Małgorzata Jarzębska, Izabela Kudryk

OPODATKOWANIE USŁUG KOMPLEKSOWYCH PODATKIEM VAT 91

Wiktor Załęski

WPŁYW STOPY REFERENCYJNEJ NBP NA NOTOWANIA SEKTORA BANKOWEGO NA GPW W LATACH 2000-2024 114

Nauki o bezpieczeństwie

Hanna Mierzejewska

BEZPIECZEŃSTWO DZIECI I MŁODZIEŻY W SIECI 129

Oleksandra Oliynychuk, Aleksandra Szałaj

CYFROWA ODPORNOŚĆ A AUDYT BEZPIECZEŃSTWA INFORMACJI W ŚWIETLE WYCIEKÓW DANYCH OSOBOWYCH: ANALIZA STUDIUM PRZYPADKU 148

Nauki prawne

Grzegorz Pawłowski

ROLA UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ W KSZTAŁTOWANIU POLITYKI ROZWOJU INFRASTRUKTURY PORTOWEJ 162

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

SŁOWO OD REDAKCJI

Profil naszego czasopisma mieści się w dziedzinie nauk społecznych i obejmuje następujące dyscypliny naukowe: ekonomię i finanse, nauki o bezpieczeństwie, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauki o polityce i administracji, nauki o zarządzaniu i jakości, nauki prawne, pedagogikę oraz psychologię. W niniejszym numerze publikujemy dziesięć artykułów naukowych, objętych recenzjami naukowymi. Pomimo reprezentowania przez publikowane teksty i ich autorów różnych dyscyplin naukowych, można w nich wskazać wspólne obszary zainteresowań, w szczególności te o „miękkim" charakterze.

Pierwsze trzy artykuły dotyczą różnych aspektów edukacji. W pierwszym z nich zidentyfikowano dialog edukacyjny jako metodę komunikacji, proces i postawę gotowości do otwierania się na zrozumienie i współdziałanie. Celem drugiego opracowania jest zaś prezentacja potencjału nowoczesnych narzędzi AI w przygotowywaniu publikacji naukowych. Trzeci artykuł dotyczy zaś realizacji zobowiązań społeczności międzynarodowej na rzecz edukacji zrównoważonego rozwoju, której celem jest zbudowanie bardziej sprawiedliwego świata oraz roli organizacji międzynarodowych w koordynowaniu działań w tym zakresie.

Kolejne cztery artykuły zakwalifikowane zostały do dyscypliny ekonomii i finansów. Celem pierwszego z nich jest analiza Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego jako instrumentu współpracy międzyinstytucjonalnej w obszarze poradnictwa zawodowego. Autor podejmuje próbę oceny tego typu partnerstw dla integracji środowiska doradców zawodowych, rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej oraz podnoszenia jakości usług poradnictwa zawodowego. Drugie opracowanie poświęcono identyfikacji istoty rozwoju społeczno-gospodarczego oraz sposobu jego pomiaru z wykorzystaniem wskaźnika *Human Development Index* (HDI). Kolejny tekst dotyczy badania relacji między kształtowaniem się kosztu pieniądza a stopami zwrotu indeksu WIG-Banki w Polsce w latach 2000-2024. Ostatnie opracowanie w dyscyplinie ekonomii i finansów poświęcone jest

identyfikacji usług kompleksowych i możliwości ich rozdziału z punktu widzenia ich opodatkowania podatkiem od towarów i usług.

Dwa kolejne artykuły dotyczą nauk o bezpieczeństwie. Pierwszy z nich dotyczy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w przestrzeni internetowej w kontekście powszechności przemocy w sieci jako współczesnego problemu społecznego i zagrożenia dla najmłodszych użytkowników. Celem drugiego opracowania jest analiza relacji między odpornością cyfrową organizacji a audytem bezpieczeństwa informacji, ze szczególnym uwzględnieniem identyfikacji luk prowadzących do naruszeń ochrony danych osobowych.

Ostatni artykuł w niniejszym numerze dotyczy aspektów prawa, a mianowicie analizuje dogmatyczne podstawy umowy przedwstępnej, odróżniając ją od zawieranej na jej podstawie umowy o charakterze wykonawczym, a także analizuje rozszerzone zastosowanie takiej umowy w praktyce rozwoju infrastruktury portowej.

Redaktor naczelny
Henryk Gawroński

ARTYKUŁY NAUKOWE

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

JOANNA NOWAK
Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0000-0002-1689-9108

IRENA SOROKOSZ
Doktor nauk humanistycznych w zakresie psychologii
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0000-0002-3067-4124

KULTURA DIALOGU EDUKACYJNEGO W OCENIE UCZNIÓW SZKÓŁ ŚREDNICH

Dialog jest rzeczywistością specyficznie ludzką, fenomenem, który odsłania osobę, a równocześnie ją buduje.
Witold Starnawski

Słowa kluczowe:
dialog,
kultura dialogu,
relacja nauczyciel–uczeń,
przestrzeń wypowiedzi

STRESZCZENIE

W artykule omówiono znaczenie dialogu w pedagogice, a szczególnie w relacji nauczyciel–uczeń. Autorki uznały, że dialog stanowi ważny element współczesnych koncepcji wychowania i kształcenia, ponieważ sprzyja rozwijaniu otwartości, współpracy oraz głębszemu rozumieniu między nauczycielem a uczniem. W rozdziale zaprezentowano wyniki badań, przeprowadzonych w październiku 2025 roku wśród 168 studentów I roku z wykorzystaniem Kwestionariusza Nauczania Dialogowego (DTQ). Na zakończenie sformułowano wnioski, z których wynika, że nauczyciele tworzą przestrzeń do słuchania uczniów, ale brakuje pogłębionej interakcji z uczniami. Uczniowie rzadko są zachęcani do krytycznej dyskusji, uzasadniania własnych opinii oraz konfrontowania poglądów, co może wynikać z braku spójnej kultury dialogu w środowisku szkolnym. Uczniowie pozytywnie oceniają atmosferę zajęć, uznając ją za przyjazną i opartą na wzajemnym szacunku.

Keywords: dialogue, culture of dialogue, teacher-student relationship, space for expression

Abstract

This article discusses the importance of dialogue in pedagogy, particularly in the teacher-student relationship. The authors believe that dialogue is an important element of contemporary concepts of education and training, as it fosters openness, collaboration, and deeper understanding between teacher and student. The article presents the results of research conducted in October 2025 among 168 first-year students using the Dialogic Teaching Questionnaire (DTQ). The conclusions suggest that teachers create a space for listening to students, but there is a lack of in-depth interaction with them. Students are rarely encouraged to engage in critical discussion, justify their opinions, and confront their views, which may be due to the lack of a coherent culture of dialogue within the school environment. Students value the classroom atmosphere and rate it as friendly and respectful.

WPROWADZENIE

Zagadnienie dialogu na grunt pedagogiki wprowadził Martin Buber, wywierając tym samym duży wpływ na pedagogikę i dydaktykę oraz przyczyniając się do rozwoju strategii wychowania i nauczania[1]. Marian Nowak wskazuje, że współczesny język pedagogiczny określa często relację: wychowawca–wychowanek jako dialogiczną, co prowadzi do sformułowania oryginalnej koncepcji określanej jako „pedagogika dialogu"[2]. Dialog w pedagogice nie jest jednak pojęciem jednoznacznym; istnieje bowiem wiele typów, rodzajów i sposobów dialogowania nauczyciela z uczniem.

Robin Aleksander w oparciu o prace Lwa Wygotskiego opracował metodę nauczania dialogicznego, która wykorzystuje moc rozmowy, aby wzbudzić zainteresowanie, pobudzić myślenie, pogłębić zrozumienie, rozwinąć idee oraz budować i oceniać argumenty. Pomaga również nauczycielom: zachęcając uczniów do dzielenia się swoimi przemyśleniami, umożliwia im diagnozowanie potrzeb, pogłębianie zrozumienia i wspieranie uczniów w pokonywaniu napotykanych wyzwań. Badania pokazują, że uczniowie, którzy doświadczyli nauczania dialogicznego, osiągali lepsze wyniki w standaryzowanych testach niż uczniowie z grup kontrolnych, dłużej zapamiętywali zdobytą wiedzę i skuteczniej przenosili swoją wiedzę i zrozumienie z jednego przedmiotu na drugi[3].

Janusz Tarnowski wyróżnia dialog jako metodę (sposób) komunikacji, dialog jako proces i dialog jako postawę gotowości do otwierania się na zrozumienie i współdziałanie[4].

Elżbieta Okońska przedstawia trzy sposoby rozumienia pojęcia dialog: (1) jako metodę, czyli sposób komunikowania się nauczyciela i ucznia, w trakcie którego oba podmioty dążą do wzajemnego zrozumienia, zbliżenia się i współdziałania (płaszczyzna intelek-

[1] Nowak M., *Dialog w wychowaniu*, Paedagogia Christiana, 2010, 1/25, s. 85-103.
[2] *Ibidem*, s. 86.
[3] https://coleridgeprimary.org/wp-content/uploads/2019/11/Dialogc-teaching-in-brief-170622.pdf [data dostępu: 10.10.2025].
[4] Tarnowski J., *Pedagogika dialogu*, [w:] *Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, Śliwerski B. (red.), Kraków 1992, s. 126-127.

tualna), (2) jako proces – gdy jeden z trzech komponentów dialogu jako metody (poznawczy, emocjonalny, prakseologiczny) został wdrożony w życie (płaszczyzna behawioralna) i (3) jako postawę, będącą gotowością otwierania się obu stron na wzajemne zrozumienie, zbliżenie się i współpracę (płaszczyzna emocjonalna)[5].

Z kolei Elwira Krupowicz za Joanną Rutkowiak wymienia w procesie edukacyjnym: dialog informacyjny dotyczący werbalnej wymiany między nauczycielem a uczniem, dialog negocjacyjny – skoncentrowany na wypracowaniu określonych wniosków i dialog interpersonalny – który pobudza do myślenia, daje szansę rozumienia nowego punktu widzenia i możliwość lepszego poznawania[6]. Jest to ważny element współczesnych koncepcji wychowania i kształcenia. Dialog w pedagogice prowadzi do kształtowania się postawy otwartości i gotowości do zrozumienia drugiej osoby, a w pracy pedagogicznej nauczyciela ma złożone, wielowymiarowe znaczenie.

1. DIALOG W SZKOLNEJ RZECZYWISTOŚCI

Szkoła jako przestrzeń spotkań wielu jednostek o zróżnicowanych cechach osobowości jest miejscem, gdzie oprócz działań dydaktycznych występują różnorodne relacje interpersonalne. Zdarza się, że uczniowie nie potrafią pracować w zespołach, nie potrafią wyrażać swojego zdania w poszanowaniu zdania drugiego człowieka, nie chcą podporządkować się pewnym zakazom i nakazom wynikającym z roli nauczyciela. Jednym z ważniejszych zadań szkoły jest przygotowanie uczniów do różnorakich kontaktów społecznych, w których podstawą jest umiejętność skutecznego komunikowania się. Drogą do osiągnięcia tego celu może być dialog pedagogiczny między nauczycielami a uczniami, który należy rozumieć jako: *wzajemny kontakt, wymianę wiedzy, doświadczeń i wartości osobowych poprzez różnorodne odniesienia personalne, sposoby przekazu informacji między nauczycielem a uczniem w celu stymulowania jego rozwoju*[7]. Marian Śnieżyński podkreśla znaczenie dialogu w szkole, twierdząc, że: *potrzeba przygotowania uczniów do dialogu staje się niezbywalną koniecznością związaną nierozerwalnie z procesem kształcenia dzieci i młodzieży. Nauka negocjowania, stawiania pytań, kultury dyskusji, obrony swoich racji, szanowania poglądów drugiej osoby, może z powodzeniem procentować w życiu dorosłym*[8].

Dialog pedagogiczny w odniesieniu do edukacji oznacza nową formę nauczania – uczenia się, w której występują partnerskie relacje między uczniem a nauczycielem, przebiegające na jednej płaszczyźnie komunikowania się[9]. Istotnym wyznacznikiem dialogu z uczniami jest umiejętność dostosowania się do odbiorcy, szacunek dla od-

[5] Okońska E., *Co z dialogiem w szkole? (w kontekście refleksji studentów – uczestników przedmiotu Dialog edukacyjny)*, Forum Dydaktyczne, 2007/2, s. 20.
[6] Krupowicz E., *Podstawowe kategorie dialogu w procesie edukacji*, https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/d7001e05-32cf-4a09-9445-dd690034ed29/content [data dostępu: 10.10.2025].
[7] Zieliński J., *Edukacja przez dialog pedagogiczny*, Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny, Meritum 2/37, 2015, s. 11.
[8] Śnieżyński M., *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna rzeczywistość*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2005, s. 2.
[9] Zieliński J., *Edukacja przez dialog…*, *op. cit.*, s. 11.

miennego zdania ucznia, umiejętność słuchania i empatii, pozytywne nastawienie i akceptacja ucznia, kultura posługiwania się słowem, umiejętność prowadzenia interesującej i merytorycznej dyskusji oraz poczucie humoru nauczyciela[10]. Dzięki postawie dialogu dziecko uczy się samodzielności i odpowiedzialności, myślenia twórczego i niezależnego. Ponadto dialog edukacyjny uczy kultury rozmowy i odpowiedzialności za słowo, mobilizuje do zadawania pytań, uczy współdziałania w grupie i wytwarza więzi społeczne w zespole. Pozwala także na realizację sprzężenia zwrotnego między nauczycielem a uczniem[11]. Postawa otwarta na dialog i współpracę jest także łączona z pozytywnym wpływem na proces edukacyjno-wychowawczy, ponieważ uczniowie uzyskują lepsze wyniki w nauce, są otwarci wobec nauczycieli, chętniej podejmują wspólne inicjatywy, a także następuje lepsza integracja klasy[12].

Dialog między nauczycielem a uczniem ma charakter sytuacyjny, trwa bowiem w określonym miejscu i czasie, a także ma określoną atmosferę, która decyduje o przebiegu dialogu oraz stanowi podstawę procesu budowania relacji międzyludzkich[13]. Kluczową umiejętnością nauczyciela w budowaniu przestrzeni dialogicznej z uczniami w szkole jest wykorzystywanie i tworzenie przez niego odpowiednich sytuacji edukacyjnych, w których uczeń ma zapewnioną swobodę wypowiadania się.

Według Doroty Klus-Stańskiej sytuacja taka powinna cechować się różnorodnością w zakresie: leksykalnym (bogactwo tematów), stylistycznym (wielość form, zachęta do indywidualizacji wypowiedzi), pragmatycznym (wielość celów mówienia i różnorodność sytuacji), społecznym, kulturowym i osobistym (różne poziomy zaangażowania emocjonalnego i poznawczego)[14]. Paulo Freire wyróżnił dwa modele współpracy nauczyciela z uczniami: (1) model *posing-method,* gdzie nauczyciel traktuje uczniów jako partnerów do rozmowy, podczas której każdy może zadawać pytania, mieć wątpliwości oraz wyrażać własny punkt widzenia i (2) model *banking education*, gdzie nauczyciel jest stroną dominującą, a jego zadaniem jest przekonać uczniów do słuszności swojego stanowiska[15]. Model *banking education* opiera się na zróżnicowaniu pozycji, gdzie: nauczyciel uczy, a uczniowie są uczeni; nauczyciel wie wszystko, a uczniowie nic nie wiedzą; nauczyciel mówi, a uczniowie słuchają; nauczyciel dyscyplinuje, a uczniowie są dyscyplinowani; nauczyciel jest podmiotem procesu uczenia się, podczas gdy uczniowie są jedynie przedmiotami[16].

Dobry dialog polega na budowaniu relacji między uczniem a nauczycielem, ale badania prowadzone przez Annę Podemską-Kałużę pokazują, że nauczyciel nie potrafi

[10] Bielski J., *Nauczyciel doskonały. Kształtowanie się nauczycielskiego zawodu. Warunki, kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2017, s. 57-58.
[11] Śnieżyński M., *Sztuka dialogu...*, *op. cit.*, s. 125-132.
[12] Michalak-Dawidziuk J., *Znaczenie postawy dialogicznej nauczyciela w permanentnej zmianie*, [w:] Jankowska D. (red.), *Pedagogika dialogu Emancypacyjny potencjał dialogu*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, s. 183.
[13] Ibidem, s. 178.
[14] Klus-Stańska D., *W nauczaniu początkowym inaczej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1999, s. 27.
[15] Freire P., *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum, New York–London 2000, s. 66-71.
[16] Ibidem, s.73.

otworzyć się na dialog z uczniem z powodu swojego autorytaryzmu, braku czasu dla ucznia i chęci dialogowania z nim oraz wygody prowadzenia monologu[17]. Dialogowi nie służy klimat, w którym nauczyciel stwarza pozory podejmowania rozmowy, *stosując różne zabiegi: np. dążąc do wydobycia od uczniów odpowiedzi, zadając wcześniej pytania, w których była już gotowa odpowiedź, najczęściej przez rozpoczynanie zdania i czekanie na jego dokończenie przez ucznia, czy odpowiadanie za ucznia, gdy on nie odpowiadał.* W takiej relacji brakuje przestrzeni na wymianę myśli, argumentację czy uzasadnienie, a uczeń staje się tylko słuchaczem dorosłego[18]. Hierarchiczność relacji nauczyciel–uczeń, gdy uczeń jest zawsze na pozycji podporządkowania, może zaburzać dialog. Wyniki badań podejmowanych nad dialogiem edukacyjnym wykazują, że dzisiejsza polska rzeczywistość szkolna jest najczęściej rzeczywistością monologu. Komunikacja między nauczycielem a uczniem ma charakter jednostronny. To głównie nauczyciel jest osobą, która formułuje i zadaje pytania na wszystkich etapach edukacyjnych. Zdecydowana większość pytań kierowanych przez nauczycieli do uczniów dotyczy obszarów dydaktycznych, gdzie dominują pytania odtwórcze, wymagające ściśle określonej odpowiedzi. Stosunkowo rzadko pojawiają się pytania zachęcające uczniów do wymiany myśli, inicjujące wymianę myśli, poglądów i opinii[19]. W klasach, gdzie przywiązanie do tradycji i autorytet nauczyciela są silne, uczniowie często czują, że nie są wysłuchani, co może prowadzić do frustracji i zniechęcenia. Na poczucie bycia wysłuchanym wpływają takie czynniki, jak: relacje z nauczycielami (otwartość oraz gotowość do słuchania), program nauczania i możliwość wypowiedzi, to znaczy możliwość wyrażania swoich opinii na różne tematy. Poczucie bycia wysłuchanym odgrywa kluczową rolę w rozwoju osobistym. Kluczowe aspekty to: wzrost samooceny, lepsza komunikacja (otwartość i chęci do wyrażania swoich myśli), redukcja stresu i poczucie przynależności (budowanie relacji i przyjaźni)[20].

Bogusław Śliwerski zwraca uwagę, że: *niezdolność do dialogu wynika z braku poczucia własnej wartości, a tym samym także z braku odwagi do bycia nielubianym, do nielękania się, że można być z jakiegoś powodu nielubianym. Jeśli bowiem wchodzimy w relację z drugą osobą po to, by spełniać jej oczekiwania, to wpędzamy się w stan niewoli, bowiem lękamy się, że możemy ich nie spełniać i spotka nas z tego powodu jakaś przykrość*[21]. Wyniki badań wskazują, że znaczna część licealistów nie czuje się zachęcana do dzielenia się swoimi myślami na temat nauczania (33%), obawia się reakcji nauczycieli i rówieśników, co ogranicza ich chęć do dyskusji (70%) i ma poczucie, że ich opinie nie mają znaczenia (67%). Ponadto, 65% licealistów w wieku 16-17 lat czuje się ignorowanych, a poczucie

[17] Za: Nowosielska E., *Dialog jako podstawa oceniania kształtującego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze", 9, 2022, s. 24-33.
[18] Żytko M., *Edukacja w dialogu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 97.
[19] Kochanowska E., *Szkoła jako przestrzeń dialogu w relacjach nauczyciel–uczeń w praktyce edukacyjnej*, Konteksty Pedagogiczne, Wydawnictwo LIBRON, 2015/4, s. 54.
[20] https://sp18torun.edu.pl/czy-licealisci-czuja-sie-wysluchani [data dostępu: 18.11.2025].
[21] Śliwerski B., *Dialog – jego istota, formy i uwarunkowania, Dialog w profilaktyce szkolnej*, [w:] *Pedagogika dialogu. Pomiędzy w intersubiektywnej przestrzeni edukacji*, Gara J., Jankowska D., Zawadzka E. (red.), Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2019, s. 21.

to wzrasta do 70% u uczniów w wieku 18-19 lat. Wskazuje to, że młodsze pokolenie młodzieży często odczuwa brak uwagi ze strony nauczycieli, co może prowadzić do obniżonego zaangażowania w naukę i do problemów z motywacją[22]. Zdaniem Doroty Gołębniak inicjowanie w procesie uczenia się wszystkich kanałów komunikacyjnych (mówienie „od siebie do drugiego", aktywne słuchanie i strukturalizowanie wiedzy) ułatwia rozwój procesów poznawczych, które wspomagane są sposobami porozumiewania się. Prowadzenie dialogicznego stylu pedagogicznego prowadzi również do rozwoju kompetencji komunikacyjno-interpretacyjnych, jest on też instrumentem myślenia[23]. Uczniowie są głównymi odbiorcami systemu edukacji, dlatego dialog jest tak ważny. Zasadne staje się pytanie o to, jak prowadzić procesy edukacyjne i wychowawcze z uwzględnieniem wszystkich uczniów, a szczególnie jednostek nieśmiałych, wycofanych, z zahamowaniem psychoruchowym. Brak możliwości wygłaszania swojego zdania, lęk przed oceną ze strony nauczyciela i rówieśników, a także uwarunkowania osobowościowe takich uczniów mogą prowadzić do alienacji, zamykania się i osamotnienia. W tworzeniu kultury dialogu i otwartości nauczyciele odgrywają kluczową rolę, która pozwala licealistom poczuć się komfortowo w wyrażaniu swoich opinii i potrzeb. Istotne znaczenie mają takie czynniki, jak: stwarzanie przestrzeni do dialogu, zachęcanie do krytycznego myślenia i wyrażania swoich opinii oraz uzasadniania ich, akceptowanie wszystkich punktów widzenia i rozwijanie umiejętności komunikacyjnych.

2. Metodologia badań własnych

Badania zrealizowane w październiku 2025 roku wśród 168 studentów I roku, którzy z perspektywy 6 miesięcy oceniali dialogowość zajęć na poziomie szkoły ponadpodstawowej. W badaniach posłużono się kwestionariuszem ankiety własnego autorstwa opracowanym w oparciu o Kwestionariusz Nauczania Dialogowego (DTQ)[24]. Poszczególne stwierdzenia były oceniane w 5-stopniowej skali Likerta: od (1) „zupełnie się nie zgadzam" do (5) „zupełnie się zgadzam". Biorąc pod uwagę znaczenie dialogu w procesie edukacji i poczucie podmiotowości ucznia, w projekcie badawczym przyjęto jako wyznacznik poziom przestrzeni dialogowej w klasie. Podjęto próbę odpowiedzi na trzy główne pytania badawcze:

1. Czy nauczyciele zapewniali uczniom przestrzeń do bycia wysłuchanymi?
2. Czy uczniowie mieli przestrzeń do wypowiadania się?
3. Jak uczniowie oceniali atmosferę na zajęciach i przestrzeń dialogową w szkole?

[22] https://sp18torun.edu.pl/czy-licealisci-czuja-sie-wysluchani [data dostępu: 18.11.2025].
[23] Gołębniak B.D., *Proces kształcenia*, [w:] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red. nauk.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2019, s. 868-871.
[24] Gröschner A., Hennessy S., Kershner R., Dehne M., Calcagni E., Dialogic Teaching Questionnaire (DTQ), Jena/Cambridge 2021.

Analizie poddano trzy obszary: (1) Przestrzeń słuchania uczniów przez nauczycieli (pytania, czas na wypowiedź), (2) Przestrzeń wypowiedzi uczniów (wspierająca komunikacja, informacja zwrotna), (3) Przestrzeń dialogowa (atmosfera i kultura dialogu).

3. Analiza wyników badań własnych

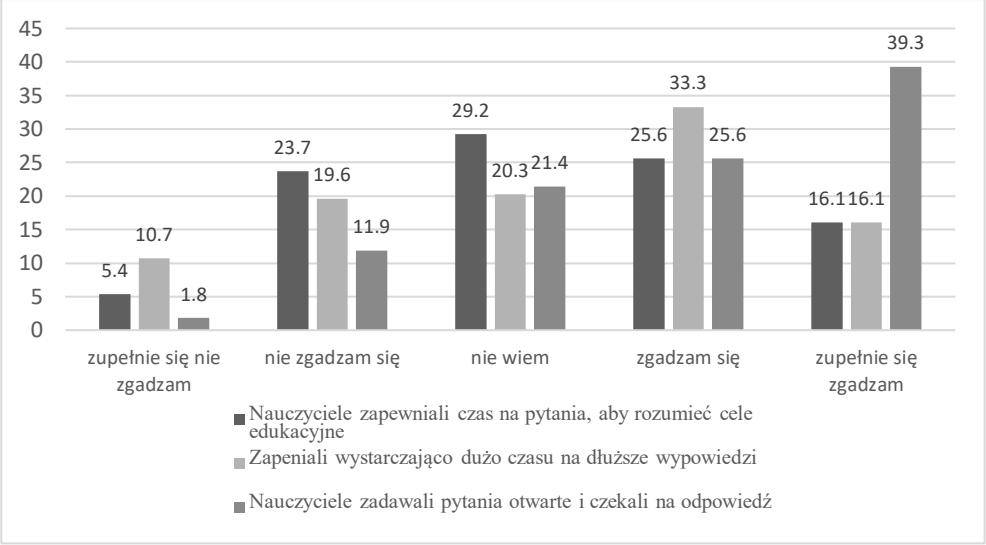
Przestrzeń słuchania uczniów przez nauczycieli została dookreślona jako tworzenie przez nauczycieli warunków do zrozumienia celu edukacyjnego danej lekcji. Ujęto także słuchanie dłuższych wypowiedzi uczniów oraz pozostawianie im czasu na swobodne wypowiedzi. Umiejętność słuchania to jedna z ważniejszych kompetencji nauczyciela, która jest zarazem podstawą efektywnej komunikacji interpersonalnej. W tabeli poniżej zaprezentowano ocenę tego rodzaju przestrzeni komunikacji.

Tabela 1. Przestrzeń słuchania uczniów przez nauczycieli

Stwierdzenie	zupełnie się nie zgadzam	nie zgadzam się	trudno powiedzieć	zgadzam się	zupełnie się zgadzam
Nauczyciele zapewniali czas na pytania, aby zrozumieć cele edukacyjne	5,4	23,7	29,2	25,6	16,1
Zapewniali wystarczająco dużo czasu na dłuższe wypowiedzi	10,7	19,6	20,3	33,3	16,1
Nauczyciele zadawali pytania otwarte i czekali na odpowiedź	1,8	11,9	21,4	25,6	39,3

Źródło: opracowanie własne.

Większość uczniów (41,7%) oceniła, że miała wystarczająco czasu na zrozumienie celów edukacyjnych (25,6% odpowiedziało tak, a 16,1% zdecydowanie tak). Przeciwnego zdania jest 29,1% uczniów, a kolejne 29,2% badanych nie ma zdania. Blisko połowa uczniów (49,4%) odpowiedziała, że otrzymywała wystarczająco dużo czasu na wypowiedzi, a kolejne 30,3% było przeciwnego zdania. Co piąty badany nie potrafił ocenić przestrzeni słuchania uczniów przez nauczycieli. Natomiast zdecydowanie większość (64,9%) wskazała, że nauczyciele zadawali pytania otwarte i czekali na odpowiedzi. Tylko 13,7% respondentów było odmiennego zdania, a co piąty badany uznał, że trudno mu ocenić to zagadnienie (21,4%).

Wykres 1. Przestrzeń słuchania uczniów przez nauczycieli. Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym analizowanym obszarem była wspierająca komunikacja i informacja zwrotna, które zakładają tworzenie przestrzeni do wypowiadania się uczniów oraz reagowanie nauczycieli w sposób konstruktywny, a także udzielanie informacji zwrotnej. Dane zaprezentowano w tabeli 2 i na wykresie 2.

Tabela 2. Przestrzeń wypowiedzi uczniów

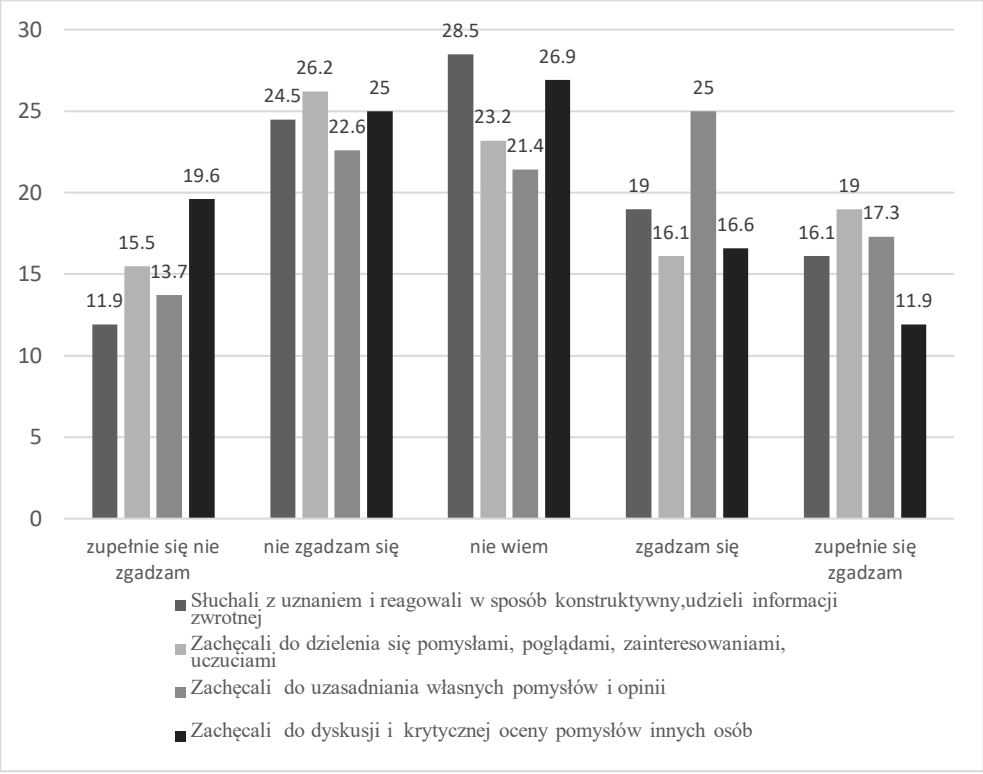
Stwierdzenie	zupełnie się nie zgadzam	nie zgadzam się	trudno powiedzieć	zgadzam się	zupełnie się zgadzam
Słuchali z uznaniem i reagowali w sposób konstruktywny, udzielali informacji zwrotnej	11,9	24,5	28,5	19	16,1
Zachęcali do dzielenia się pomysłami, poglądami, zainteresowaniami, uczuciami	15,5	26,2	23,2	16,1	19
Zachęcali do uzasadniania własnych pomysłów i opinii	13,7	22,6	21,4	25	17,3
Zachęcali nas do dyskusji i krytycznej oceny pomysłów innych osób	19,6	25	26,9	16,6	11,9

Źródło: opracowanie własne.

Negatywnie ten sposób komunikacji ocenia 36,4% uczniów, pozytywnie nieco mniej badanych (35,1%). Prawie co czwarty respondent (28,5%) nie ma zdania w tej sprawie.

Zdaniem 41,7% studentów, nauczyciele w szkole ponadpodstawowej nie zachęcali do dzielenia się pomysłami i poglądami, przeciwnego zdania jest 35,1% badanych.

23,2% studentów nie potrafiło ocenić zachowania nauczycieli w tym obszarze. Prawie połowa (44,6%) respondentów oceniła, że nauczyciele nie zachęcali do dyskusji i krytycznej oceny pomysłów innych osób. Tylko 28,3% badanych oceniło pozytywnie takie zachowanie, a 21,4% miało trudności w ocenie tego sposobu komunikacji.

Wykres 2. Przestrzeń wypowiedzi uczniów. Źródło: opracowanie własne.

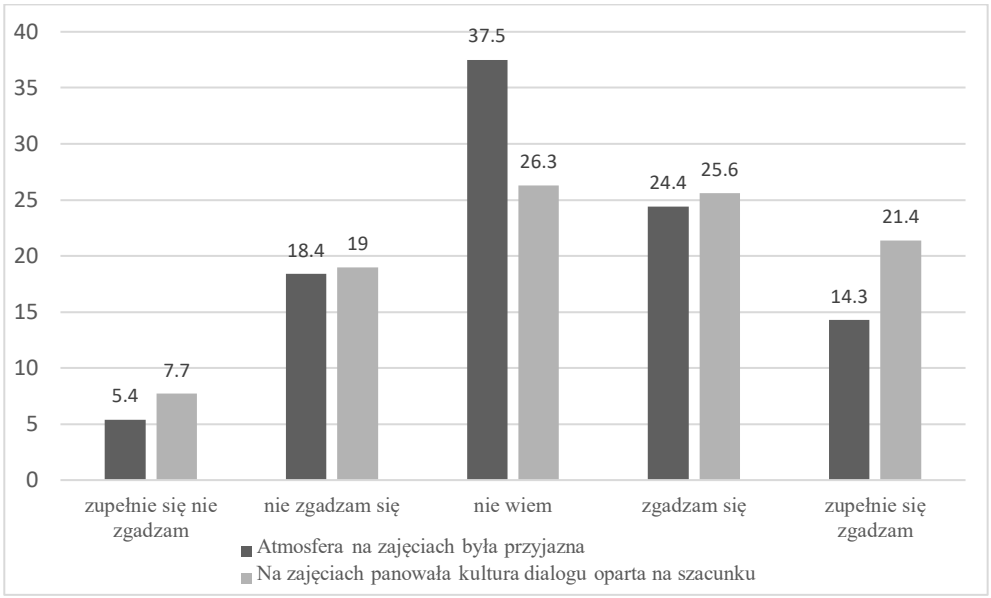
Ostatnimi ocenianymi przez studentów obszarami były atmosfera i kultura dialogu w dwóch zakresach: atmosfera panująca na zajęciach i kultura dialogu oparta na wzajemnym szacunku. Wyniki badań prezentują tabela 3 i wykres 3.

Tabela 3. Przestrzeń dialogowa na zajęciach

Stwierdzenie	zupełnie się nie zgadzam	nie zgadzam się	trudno powiedzieć	zgadzam się	zupełnie się zgadzam
Atmosfera na zajęciach była przyjazna	5,4	18,4	37,5	24,4	14,3
Na zajęciach panowała kultura dialogu oparta na szacunku	7,7	19	26,3	25,6	21,4

Źródło: opracowanie własne.

Pozytywnie atmosferę na lekcjach oceniło 38,7% uczniów, przy czym co piąty badany (21,4%) uważał ją za zdecydowanie pozytywną. Negatywnie atmosferę na zajęciach oceniła ponad 1/4 respondentów. Natomiast 37,5% uczniów nie potrafiło określić atmosfery zajęć szkolnych. Pozytywnie kulturę dialogu opartą na szacunku panującą na zajęciach oceniła prawie połowa badanych (47%). Przeciwnego zdania jest 26,7%. Podobna liczba studentów (26,3%) uznała, że ma trudność w ocenie przestrzeni dialogowej podczas zajęć.

Wykres 3. Przestrzeń dialogowa na zajęciach. Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 4 zaprezentowano odchylenie standardowe obliczone dla wszystkich zakresów stwierdzeń. Wszystkie odchylenia standardowe mieszczą się w przedziale 1,08-1,34, co oznacza: umiarkowane zróżnicowanie odpowiedzi, brak skrajnie spolaryzowanych opinii, ale jednocześnie różnice w spójności ocen między poszczególnymi zakresami.

Tabela 4. Odchylenie standardowe

Stwierdzenie	Odchylenie standardowe
Nauczyciele zapewniali czas na pytania	1,14
Zapewniali czas na dłuższe wypowiedzi	1,24
Zadawali pytania otwarte	1,11
Słuchali z uznaniem	1,25
Zachęcali do dzielenia się	1,34
Zachęcali do uzasadniania opinii	1,31
Zachęcali do dyskusji	1,27
Atmosfera była przyjazna	1,08
Kultura dialogu oparta na szacunku	1,22

Źródło: opracowanie własne.

Największe zróżnicowanie opinii (najwyższe SD) odnotowano w trzech zakresach:

- zachęcania do dzielenia się pomysłami – 1,34,
- zachęcania do uzasadniania swoich opinii – 1,31,
- zachęcania do dyskusji – 1,27.

W tych obszarach odpowiedzi są najbardziej rozproszone – uczniowie mieli bardzo różne doświadczenia odnośnie tych działań nauczycieli. Część uczniów mogła doświadczać silnego wsparcia w tym zakresie, inni w znaczenie mniejszym stopniu. Najmniejsze zróżnicowanie opinii (najniższe SD) odnotowano w ocenie przyjaznej atmosfery (1,08) i stosowania przez nauczycieli pytań otwartych (1,11), co wskazuje na mniejszą rozbieżność ocen uczniów i bardziej spójne odpowiedzi. Uczniowie byli stosunkowo zgodni w ocenie, że klimat panujący w klasie podczas zajęć był przyjazny, a możliwość zadawania otwartych pytań ocenili równie jednolicie.

4. DYSKUSJA WYNIKÓW I WNIOSKI

Uzyskane wyniki wskazują, że uczniowie umiarkowanie pozytywnie ocenili działania nauczycieli w zakresie tworzenia przestrzeni do słuchania. Około 40% respondentów potwierdza, że nauczyciele dają czas na pytania, ale prawie 30% ma przeciwne zdanie. Jednocześnie relatywnie wysokie odsetki odpowiedzi „trudno powiedzieć" (około 20-30%) w pozostałych stwierdzeniach sugerują brak jednoznacznych doświadczeń uczniów w tym obszarze. Może to oznaczać, że praktyki związane z uważnym słuchaniem nie są systematyczne lub różnią się w zależności od nauczyciela bądź sytuacji dydaktycznej.

Wyniki dotyczące przestrzeni wypowiedzi uczniów ujawniają większe trudności w budowaniu dialogu edukacyjnego. W każdym ze stwierdzeń widoczny jest stosunkowo wysoki odsetek odpowiedzi negatywnych oraz ambiwalentnych. Zachęcanie uczniów do uzasadniania swoich pomysłów i opinii negatywnie oceniło 36,3%, a 26,9% miało trudności w odpowiedzi na to pytanie. Natomiast wynik odnotowany w ocenie aktywnej dyskusji wskazuje, że prawie połowa nie widzi zachęty do dialogu krytycznego. Może to świadczyć o dominacji tradycyjnego, transmisyjnego modelu nauczania, w którym bazuje się na przekonaniu, że wiedzę można komuś przekazać, czyli dokonać transmisji określonej przez ekspertów wiedzy z zewnątrz do mózgów uczniów, a uczniowie rzadziej są angażowani w pogłębione dyskusje i krytyczne myślenie[25]. Ograniczona przestrzeń do argumentowania własnych poglądów może wpływać negatywnie na rozwój kompetencji komunikacyjnych i społecznych uczniów.

Ocena dialogowej przestrzeni podczas zajęć jest umiarkowanie pozytywna. Około 40% respondentów ocenia atmosferę pozytywnie, jednak wysoki odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć" (ponad 26%) wskazuje na zróżnicowane doświadczenia uczniów.

[25] Korcz M., *O konieczności i możliwościach reformowania systemu edukacji – szkoła na zakręcie*, https://fdm.matematykadlawszystkich.pl/edukacja/pluginfile.php/266/mod_resource/content/1/Korcz.pdf, s. 8 [data dostępu: 15.11.2025].

Relatywnie dobry wynik wskazuje, że prawie połowa przyznaje, że na zajęciach panowała kultura dialogu oparta na szacunku, choć 1/4 uczniów tego nie potwierdza. Atmosfera na zajęciach jest oceniona pozytywnie, choć niejednolicie (najniższe SD – 1,08), co może wskazywać, że pozytywna atmosfera nie zawsze przekłada się na realne interakcje dialogowe, a także, że dialog nie zawsze jest konsekwentnie realizowaną praktyką dydaktyczną. Może to również oznaczać, że uczniowie nie mają pewności, czy ich głos jest „usłyszany" i brany pod uwagę, a także, że nauczyciele zadają pytania, ale nie zawsze odnoszą się do wypowiedzi uczniów i ich argumentacji.

Ponieważ uczniowie są głównymi odbiorcami systemu edukacji, dlatego dialog jest tak ważny, a przykłady pokazują różnice pomiędzy tym, czego oczekują, a tym, co dostają od systemu. Wnioski, jakie można wyciągnąć, dotyczą nie tylko kultury dialogu na lekcjach, ale także aktywnego uczestnictwa uczniów w zajęciach.

1. Nauczyciele tworzą przestrzeń do słuchania uczniów, szczególnie poprzez zadawanie pytań otwartych, jednak brakuje pogłębionej interakcji z uczniami, a działania nie zawsze mają charakter systematyczny.
2. Przestrzeń wypowiedzi uczniów jest ograniczona – uczniowie rzadko są zachęcani do krytycznej dyskusji, uzasadniania własnych opinii oraz konfrontowania poglądów.
3. Atmosfera zajęć jest oceniana jako raczej przyjazna i oparta na szacunku, choć ujawniona niejednoznaczność doświadczeń uczniów wskazuje na brak spójnej kultury dialogu w środowisku szkolnym.

Uzyskane wyniki sugerują potrzebę wzmacniania kompetencji nauczycieli w zakresie edukacji dialogowej, w szczególności w obszarze inicjowania dyskusji i aktywnego włączania uczniów w proces dydaktyczny.

ZAKOŃCZENIE

Uczniowie chcą więcej dialogu, przestrzeni do wyrażania siebie i udzielania pełnych wypowiedzi, nie tylko odpowiadania na pytania. Z kolei brak aktywności uczniów w procesie dialogu edukacyjnego może skutkować obniżeniem samooceny, poczuciem braku akceptowalności w grupie, przekonaniem o bezwartościowości swojego zdania czy poglądów. Takie przekonania prowadzą do wycofywania się i osamotnienia.

W ostatnich latach coraz więcej badań wskazuje, że poziom otwartości dialogu w środowisku szkolnym ma istotny wpływ na dobrostan emocjonalny uczniów, w tym na zjawisko ich osamotnienia[26]. Młodzi ludzie, którzy uczestniczą w środowisku sprzyjającym dialogowi, czują się bardziej zauważeni i rozumiani, co zmniejsza ryzyko izolacji społecznej i poczucia osamotnienia. Jeśli uczeń nie ma okazji być wysłuchanym lub jego zdanie jest bagatelizowane, może mieć poczucie niewidzialności, czuć się samotny. Brak przestrzeni do wypowiedzi, a także brak akceptacji i szacunku buduje

[26] Por. Jakuta M., *Zagubieni w tłumie – poczucie osamotnienia u współczesnej młodzieży*, Resocjalizacja Polska, 2012, 3, s. 399-410; Zieliński J., *Poczucie osamotnienia współczesnego dziecka ze skłonnością do hipertrofii edukacyjnej*, General and Professional Education, 2/2017, s. 36-42.

dystans, prowadzi do wykluczenia i osamotnienia. Ponadto ograniczona przestrzeń wypowiedzi i dyskusji może utrudniać realizację celów współczesnej edukacji, takich jak rozwój krytycznego myślenia, kompetencji społecznych oraz autonomii ucznia. Kultura dialogu może być ważnym czynnikiem ochronnym, zmniejszającym ryzyko izolacji. Nauczyciel, który daje przestrzeń wszystkim uczniom, wzmacnia więzi rówieśnicze i poczucie wspólnoty, co sprawia, że młodzież doświadcza wsparcia społecznego, stanowiącego najważniejszy czynnik chroniący przed samotnością. Budowanie kultury dialogu w przestrzeni szkolnej ma ogromne znaczenie w sferze emocjonalnej ucznia, wpływając na poczucie bezpieczeństwa, akceptacji i własnej wartości oraz strategie radzenia sobie z emocjami. Dialog pozwala uczniowi wyrażać opinie i przekonania, wspiera budowanie autonomii i sprawczości oraz sprzyja kształtowaniu własnych przekonań i poglądów, a to z kolei kształtuje sferę tożsamości młodego człowieka. W sferze społecznej wpływa na rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, uczy empatii, słuchania i rozumienia innych, wspiera budowanie relacji rówieśniczych i relacji uczeń–nauczyciel.

Kultura dialogu pozwala uczniom na rozwijanie krytycznego i twórczego myślenia, zadawanie pytań i formułowanie argumentów bez lęku przed krytyką ze strony nauczyciela i innych uczniów. Oprócz sfery poznawczej i edukacyjnej pozytywny wpływ można odnotować także w sferze wartości poprzez kształtowanie postawy szacunku, odpowiedzialności i uczciwości.

Zaprezentowane badania nie mają charakteru reprezentatywnego. Wydaje się jednak, że ich wyniki są wystarczającą inspiracją do zrealizowania projektu badawczego, ukierunkowanego na skonstruowanie modelu funkcjonowania szkoły w kontekście kultury dialogu i zdrowia psychospołecznego uczniów.

LITERATURA

Bielski J., *Nauczyciel doskonały. Kształtowanie się nauczycielskiego zawodu. Warunki, kryteria i mierniki efektywności pracy nauczyciela*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2017.

Freire P., *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum, New York–London 2000.

Gołębniak B.D., *Proces kształcenia*, [w:] Kwieciński Z., Śliwerski B., (red. nauk.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2019.

Gröschner A., Hennessy S., Kershner R., Dehne M., Calcagni E., *Dialogic Teaching Questionnaire (DTQ)*, Jena/Cambridge 2021.

Jakuta M., *Zagubieni w tłumie – poczucie osamotnienia u współczesnej młodzieży*, Resocjalizacja Polska, 3, 2012.

Klus-Stańska D., *W nauczaniu początkowym inaczej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1999.

Kochanowska E., *Szkoła jako przestrzeń dialogu w relacjach nauczyciel–uczeń w praktyce edukacyjnej*, Konteksty Pedagogiczne, Wydawnictwo LIBRON, 2015/4.

Michalak-Dawidziuk J., *Znaczenie postawy dialogicznej nauczyciela w permanentnej zmianie*, [w:] Jankowska D. (red.), *Pedagogika dialogu Emancypacyjny potencjał dialogu*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.

Nowak M., *Dialog w wychowaniu*, Paedagogia Christiana, 2010, 1/25.

Nowosielska E., *Dialog jako podstawa oceniania kształtującego*, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 9, 2022.

Okońska E., *Co z dialogiem w szkole? (w kontekście refleksji studentów – uczestników przedmiotu Dialog edukacyjny)*, Forum Dydaktyczne, 2007/2.

Śliwerski B., *Dialog – jego istota, formy i uwarunkowania, Dialog w profilaktyce szkolnej*, [w:] *Pedagogika dialogu. Pomiędzy w intersubiektywnej przestrzeni edukacji*, Gara J., Jankowska D., Zawadzka E. (red.), Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2019.

Śnieżyński M., *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna rzeczywistość*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2005.

Tarnowski J., *Pedagogika dialogu*, [w:] *Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, Śliwerski B. (red.), Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1992.

Zieliński J., *Edukacja przez dialog pedagogiczny*, Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny, Meritum 2/37, 2015.

Zieliński J., *Poczucie osamotnienia współczesnego dziecka ze skłonnością do hipertrofii edukacyjnej*, General and Professional Education, 2/2017.

Żytko M., *Edukacja w dialogu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

ZASOBY INTERNETOWE

https://coleridgeprimary.org/wp-content/uploads/2019/11/Dialogc-teaching-in-brief-170622.pdf [data dostępu: 10.10.2025].

Krupowicz E., *Podstawowe kategorie dialogu w procesie edukacji*, https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/ bitstreams/d7001e05-32cf-4a09-9445-dd690034ed29/content [data dostępu: 10.10.2025].

https://sp18torun.edu.pl/czy-licealisci-czuja-sie-wysluchani [data dostępu: 18.11.2025].

Korcz M., *O konieczności i możliwościach reformowania systemu edukacji – szkoła na zakręcie*, https://fdm.matematykadlawszystkich.pl/edukacja/pluginfile.php/266/mod_resource/content/1/Korcz.pdf [data dostępu: 15.11.2025].

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

ANNA KICKA-POROŻYŃSKA
Magister inżynier
starszy bibliotekarz
Biblioteka Akademii Nauk Stosowanych w Elblągu

NOWOCZESNE NARZĘDZIA AI W PRZYGOTOWYWANIU PUBLIKACJI AKADEMICKICH

STRESZCZENIE

Rozwój sztucznej inteligencji otworzył nowe możliwości w zakresie tworzenia i redagowania publikacji akademickich. W pracy omówiono rolę nowoczesnych narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, w tym modeli językowych, takich jak ChatGPT, w procesie przygotowywania tekstów naukowych. Przedstawiono potencjał tych technologii w zakresie generowania treści, wspierania analizy literatury, usprawniania redakcji językowej oraz podnoszenia jakości stylistycznej i merytorycznej prac. Zwrócono także uwagę na ograniczenia i zagrożenia związane z ich stosowaniem, takie jak ryzyko powielania błędnych informacji, brak pełnej wiarygodności źródeł czy kwestie etyczne. Celem pracy jest ukazanie, w jaki sposób nowoczesne narzędzia AI mogą stanowić wsparcie dla studentów i naukowców, jednocześnie wymagając świadomego i odpowiedzialnego podejścia do ich wykorzystania.

Słowa kluczowe: Sztuczna inteligencja (AI), publikacje naukowe, ChatGPT, GAI, genAI, publikowanie naukowe, etyka, etyczne publikowanie, wytyczne, stosowanie AI w nauce, prompt, uczenie maszynowe (Machine Learning), przepływ pracy (workflow), pluginy, uczenie głębokie (Deep Learning), przetwarzanie języka naturalnego (NLP)

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Scientific Publishing, ChatGPT, GAI, genAI, Scientific Publishing, Ethics, Ethical Publishing, Guidelines, AI in Science, Prompt, Machine Learning, Workflow, Plugins, Deep Learning, Natural Language Processing (NLP)

ABSTRACT

Modern AI Tools in the Preparation of Academic Publications

The development of artificial intelligence has opened new possibilities for creating and editing academic publications. This paper discusses the role of modern AI-based tools, including language models such as ChatGPT, in the process of preparing scientific texts. It highlights the potential of these technologies in generating content, supporting literature analysis, improving linguistic editing, and enhancing both stylistic and substantive quality of academic work. Attention is also drawn to the limitations and risks associated with their use, such as the possibility of reproducing inaccurate information, lack of fully reliable sources, and ethical concerns. The aim of the study is to demonstrate how modern AI tools can support students and researchers, while at the same time requiring a conscious and responsible approach to their application.

WSTĘP

Współczesna nauka rozwija się w niezwykle dynamicznym tempie, a rosnąca liczba publikacji akademickich wymaga od autorów coraz większej precyzji, rzetelności oraz umiejętności redakcyjnych. Tradycyjne metody przygotowywania tekstów naukowych, oparte głównie na pracy manualnej, stają się czasochłonne i często niewystarczające wobec rosnących oczekiwań środowiska akademickiego. W tym kontekście coraz większe znaczenie zyskują nowoczesne narzędzia oparte na sztucznej inteligencji (AI), które wspierają proces tworzenia, edycji oraz analizy treści.

Jednym z najbardziej zaawansowanych rozwiązań są modele językowe, takie jak ChatGPT, zdolne do generowania spójnych i merytorycznych tekstów na podstawie wprowadzonych danych. Dzięki nim autorzy publikacji akademickich mogą usprawnić pracę nad strukturą tekstu, poprawnością językową oraz analizą literatury przedmiotu. Sztuczna inteligencja staje się zatem nie tylko narzędziem technologicznym, lecz także partnerem w procesie badawczym i pisarskim.

Niniejsza praca ukazuje potencjał nowoczesnych narzędzi AI w przygotowywaniu publikacji naukowych, a także wskazuje na ich ograniczenia i zagrożenia. Szczególną uwagę poświęcono etycznym i praktycznym aspektom wykorzystania sztucznej inteligencji w środowisku akademickim, podkreślając konieczność odpowiedzialnego podejścia do jej stosowania.

1. SZTUCZNA INTELIGENCJA WE WSPÓŁCZESNEJ NAUCE

1.1. DEFINICJA I PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA AI

Sztuczna inteligencja (ang. *Artificial Intelligence*, AI) to dziedzina informatyki zajmująca się tworzeniem systemów zdolnych do wykonywania zadań, które dotychczas wymagały ludzkiej inteligencji. Obejmuje ona takie obszary, jak: rozpoznawanie mowy i obrazów, rozwiązywanie problemów, przetwarzanie języka naturalnego, analiza danych, podejmowanie decyzji czy uczenie maszynowe. Podstawowym celem AI jest opracowanie algorytmów i modeli umożliwiających komputerom naśladowanie procesów poznawczych człowieka, takich jak uczenie się na bieżąco, rozumowanie oraz rozwiązywanie problemów[1].

Według M. Flasińskiego pojęcie sztucznej inteligencji ma dwa znaczenia. Po pierwsze, sztuczna inteligencja jest dziedziną nauki wspólną dla informatyki i robotyki. Należy do dyscyplin naukowych, których celem jest projektowanie i budowa systemów zdolnych do wykonywania działań wymagających ludzkiej inteligencji. Natomiast drugie znaczenie sztucznej inteligencji oznacza cechę (właściwość) sztucznych systemów. Jest to zdolność tych systemów do wykonywania czynności, które u człowieka wymagają inteligencji. W tym określeniu sztuczna inteligencja nie jest odrębnym bytem, lecz właściwością określonych systemów, umożliwiającą im podejmowanie decyzji czy poruszanie się w przestrzeni[2].

W dostępnej literaturze za początek dziedziny sztucznej inteligencji uważa się konferencję, która odbyła się w Dartmouth, w 1956 roku. Zgromadzenie zorganizował John McCarthy. Wówczas zebrano badaczy, którzy zajmowali się teorią automatów, sieciami neuronowymi i konstruowaniem inteligentnych systemów. Po trwającej dwa miesiące konferencji J. McCarthy zaproponował nazwę nowej dziedziny – *artificial intelligence* – po czym zaczęły powstawać pierwsze laboratoria AI[3]. Wówczas rozpoczęły się intensywne badania nad sztuczną inteligencją, która bardzo szybko się rozwijała. Jej celem było opracowywanie metod rozwiązywania różnorodnych problemów, a także rozwijanie zdolności logicznego wnioskowania oraz przetwarzania języka naturalnego. Przykładem tego ostatniego jest pozyskiwanie informacji z wypowiedzi mówionych i przekształcanie ich w bazy wiedzy[4].

Do najważniejszych założeń sztucznej inteligencji należy: uczenie maszynowe (*Machine Learning*), które jest zdolnością systemów do samodoskonalenia się poprzez analizę danych i wyciąganie wniosków na podstawie doświadczeń. Kolejne jest przetwarzanie

---

[1] Tomasiewicz J., *Co to jest sztuczna inteligencja (AI)*, https://www.jacektomasiewicz.pl/post/co-to-jest-sztuczna-inteligencja-ai-wszystko-co-musisz-wiedziec?gad_source=1&gad_campaignid=22977936661&gclid=EAIaIQobChMIsuLPtI72jwMVDoCDBx1ZQC3LEAAYAiAAEgJWYPD_BwE [data dostępu: 01.10.2025].

[2] Flasiński M., *Wstęp do sztucznej inteligencji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018, s. 241-242.

[3] Kisielewicz A., *Sztuczna inteligencja i logika: Podsumowanie przedsięwzięcia naukowego*, Wydawnictwo WNT, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, s. 41.

[4] Rutkowski L., *Metody i techniki sztucznej inteligencji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009, s. 5-6.

języka naturalnego (NLP), czyli umiejętność rozumienia, interpretacji i generowania języka ludzkiego w formie pisanej lub mówionej. Natomiast automatyzacja zadań to wykonywanie powtarzalnych lub złożonych czynności w sposób szybki i efektywny, z minimalnym udziałem człowieka. Jeśli chodzi natomiast o podejmowanie decyzji, to jest to zdolność do analizy wielu zmiennych i wybierania optymalnych rozwiązań w danej sytuacji. Bardzo ważnym założeniem, o którym warto wspomnieć, jest tzw. uczenie głębokie (*Deep Learning*), czyli rozwinięcie uczenia maszynowego z wykorzystaniem sieci neuronowych, które pozwala osiągać coraz wyższy poziom precyzji w analizie i generowaniu danych[5]. Głębokie uczenie to dziedzina, której korzenie sięgają matematyki, informatyki i neuronauki. Uczą się one na podstawie danych w ten sam sposób, w jaki uczą się dzieci, obserwując otoczenie i stopniowo pozyskując nowe umiejętności[6].

Obecnie sztuczna inteligencja znajduje szerokie zastosowanie – potrafi ułożyć dietę, napisać tekst, wspierać podejmowanie decyzji inwestycyjnych w *tradingu*, a także wykonywać połączenia telefoniczne i prezentować oferty, np. dotyczące paneli słonecznych. Już od dawna programiści potrafią wykorzystać aplikację, która uczy się, w jaki sposób dana osoba pisze kod, a potem jest w stanie sama napisać podobny program[7].

1.2. ROZWÓJ NARZĘDZI AI W KONTEKŚCIE AKADEMICKIM

Rozwój sztucznej inteligencji (AI) otworzył przed naukowcami i studentami nowe możliwości w zakresie tworzenia i redagowania tekstów. Jednym z narzędzi, które zyskało szczególną popularność, jest ChatGPT. Jest to sztuczna inteligencja oparta na przetwarzaniu języka naturalnego, która generuje wysokiej jakości tekst na podstawie wprowadzonych danych. Wykorzystanie go w procesie pisania publikacji naukowych nie tylko przyspiesza pracę, ale także wspiera w zakresie analizy, strukturyzacji oraz edycji tekstu[8].

Edukacja i działalność badawcza to dziedziny, w których sztuczna inteligencja otwiera przed nami zupełnie nowe perspektywy. Umożliwia ona m.in. dostosowanie procesu kształcenia do indywidualnych potrzeb, udoskonalenie metod nauczania oraz skuteczniejsze wspieranie analizy i opracowywania treści naukowych. W tym świetle modele językowe, takie jak ChatGPT-4 czy GPT-3.5, stworzone przez OpenAI, nabierają szczególnej wartości jako narzędzia wspierające środowisko akademickie, zwłaszcza w obszarze przygotowywania publikacji naukowych[9].

---

[5] Sieradziński K., *Podstawy AI: Co to jest uczenie maszynowe*, https://dokodu.it/blog/python/ai/machine-learning/podstawy-ai-uczenie-maszynowe?srsltid=AfmBOorZg_PScO2HEOKK9H2DiIC_qrH3tbsWrmtE9Ztvbm0_XbYj5_GT [data dostępu: 10.02.2025].

[6] Sejnowski T.J., *Deep learning: głęboka rewolucja: kiedy sztuczna inteligencja spotyka się z ludzką*, Cypryański P. (przeł.), Wydawnictwo POLTEXT, Warszawa 2019, s. 15.

[7] *Badania nad sztuczną inteligencją w Szkole Doktorskiej PAN*, https://pan.pl/badania-nad-sztuczna-inteligencja-w-szkole-doktorskiej-pan/ [data dostępu: 03.10.2025].

[8] *Jak wykorzystać ChatGPT i AI do nauki na studiach*, https://www.iwspo.pl/jak-wykorzystac-chatgpt-i-ai-do-nauki-na-studiach [data dostępu: 03.10.2025].

[9] Miller T., Krzemińska A., *Wykorzystanie ChatGPT-4 i GPT-3.5 w pisaniu prac Magisterskich*, https://ai.usz.edu.pl/wp-content/uploads/2024/04/Raport-JSA.pdf [data dostępu: 03.10.2025].

Obecnie jest mnóstwo narzędzi sztucznej inteligencji – jednym z nich jest Perplexity. Jest to zaawansowana wyszukiwarka AI, która opiera się na bardzo obszernym zestawie źródeł, dostarczając kompetentne odpowiedzi na zadawane pytania. Znajduje zastosowanie w pracy naukowej, gdzie szybko odpowiada na pytania badawcze, przeszukuje literaturę naukową, weryfikuje informacje i źródła. Innym przykładem jest ResearchRabbit, które jest inteligentnym narzędziem do eksploracji literatury naukowej i pomaga znaleźć powiązane publikacje oraz badaczy. W pracy naukowej znajduje zastosowanie w odkrywaniu najnowszych artykułów i nowych trendów w badaniach, jak również w tworzeniu kolekcji literatury. Innym narzędziem AI jest Consensus, które analizuje wyniki badań naukowych i na podstawie dostępnej literatury tworzy podsumowania. W pracy naukowej jest w stanie szybko sprawdzić stanowisko nauki w danej kwestii. Kolejnym przydatnym narzędziem jest DeepL. Jest jednym z najdokładniejszych tłumaczy maszynowych, doskonałym do pracy z tekstami naukowymi. Tłumaczy artykuły i abstrakty, potrafi pracować nad wielojęzycznymi publikacjami. Jest szczególnie przydatny w analizie i rozumieniu tekstów w językach obcych. Natomiast perfekcyjny do sprawdzania i poprawy stylu, gramatyki oraz przejrzystości tekstów jest Grammarly. Eliminuje błędy stylistyczne, poprawia jakość językową artykułów i jest dobrym narzędziem do usprawniania komunikacji w języku angielskim. Warto wspomnieć również o PaperPal, który wspomaga redakcję tekstów naukowych, uwzględniając kontekst naukowy. Dostarcza propozycje dopasowane do akademickiego języka, szlifuje teksty do publikacji w czasopismach[10].

Pierwszym krokiem w pracy nad publikacją jest zebranie pomysłów oraz ustalenie struktury tekstu. Sztuczna inteligencja może pomóc w pisaniu, porządkowaniu czy analizowaniu tekstu. Jak również może ukierunkować w formułowaniu pytań badawczych, tworzeniu spisów treści i konspektów, przedstawianiu różnych ujęć problemu, wskazywaniu potencjalnych źródeł literatury, które warto odszukać w bazach naukowych. Jest w stanie pomóc w szukaniu powiązań, ale także uprości skomplikowane struktury, a czasami nawet może przełamać blokadę twórczą. AI to narzędzie, które w komunikacji z nami może realnie wesprzeć nas w całym procesie twórczym, od pomysłu aż po ostatnie szlify tekstu[11].

W dzisiejszej dobie informatyki ChatGPT nie zastąpi specjalistycznych baz danych, ale może bardzo ułatwić pisanie różnych tekstów naukowych. Pomaga m.in. w streszczaniu istniejących prac naukowych, wyjaśnianiu trudnych pojęć, tworzeniu syntetycznych porównań teorii, modeli czy podejść badawczych. Ważne jednak, aby wszystkie dane i cytaty zawsze weryfikować z oryginalnymi źródłami, ponieważ model nie gwarantuje pełnej dokładności[12].

[10] Wijata A., *Wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji w pracy naukowca*, https://abm.p.lodz.pl/sites/k11/files/2025-03/27_2025%20AI%20w%20pracy%20naukowca.pdf [data dostępu: 09.02.2026].
[11] *Czy ChatGPT to dobre narzędzie w pisaniu prac naukowych*, https://biotechnologia.pl/technologie/czy-chatgpt-to-dobre-narzedzie-w-pisaniu-prac-naukowych,23704 [data dostępu: 04.12.2025].
[12] Tamże.

Publikacje naukowe wymagają precyzyjnego i formalnego języka. ChatGPT jest narzędziem, które może pomóc w poprawie stylu i spójności tekstu, eliminowaniu powtórzeń, dostosowaniu tonu do wymogów naukowych czasopism oraz tłumaczeniu fragmentów tekstu na język angielski lub inny język obcy. AI świetnie sprawdza się jako wirtualny korektor, ułatwiający przygotowanie tekstu do publikacji. Natomiast na końcowym etapie pracy ChatGPT może wspomóc autora w przygotowaniu abstraktu, opracowaniu wniosków i podsumowań, jak również przeformułowaniu treści tak, aby były zwięzłe i klarowne. Dzięki temu tekst zyskuje na przejrzystości i lepiej spełnia wymogi edytorskie[13].

Należy pamiętać, że sztuczna inteligencja nie zastępuje pracy badacza. Istnieją istotne kwestie etyczne. Po pierwsze: odpowiedzialność za treść – autor musi samodzielnie sprawdzać fakty i źródła. Następnie plagiat i oryginalność – teksty generowane przez AI powinny być traktowane jako materiały pomocnicze. Natomiast jeśli chodzi o transparentność, to należy w niektórych czasopismach zaznaczyć, że w procesie przygotowania publikacji wykorzystano narzędzia oparte na sztucznej inteligencji[14].

ChatGPT może być wykorzystany na wiele sposobów w polskich uczelniach; może znacząco wspierać proces nauki oraz ułatwiać codzienne życie studentów. Przykładem takiego wsparcia mogą być wirtualni asystenci wdrażani przez uczelnie. Pomagają oni studentom, dostarczając im szybkich odpowiedzi na pytania związane z programami studiów, procesem rekrutacyjnym i formalnościami administracyjnymi, co odciąża pracowników uczelni. Kolejnym zastosowaniem jest wsparcie w pisaniu prac, gdzie studenci mogą korzystać z ChatGPT do generowania pomysłów na tematy prac, a także do poprawy stylu i gramatyki w swoich tekstach akademickich. Innym przykładem są symulacje wykładów, w których wykładowcy mogą wykorzystywać ChatGPT do prowadzenia interaktywnych zajęć, a studenci zadawać pytania na bieżąco i otrzymywać natychmiastowe odpowiedzi[15].

2. MODELE JĘZYKOWE JAKO WSPARCIE W PRZYGOTOWYWANIU PUBLIKACJI

2.1. CHATGPT I JEGO MOŻLIWOŚCI

Jednym z najbardziej zaawansowanych narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, które znajdują zastosowanie w środowisku akademickim, jest ChatGPT – model językowy opracowany przez firmę OpenAI. Został on stworzony w oparciu o technikę uczenia maszynowego, a dokładniej uczenie głębokie (*deep learning*) z wykorzystaniem sieci

[13] *Czy ChatGPT to dobre narzędzie dla naukowca*, https://fundacja-tygiel.pl/2025/04/15/chat-gpt/ [data dostępu: 08.01.2026].
[14] Tamże.
[15] *Jak wykorzystać ChatGPT i AI do nauki na studiach*, https://www.iwspo.pl/jak-wykorzystac-chatgpt-i-ai-do-nauki-na-studiach [data dostępu: 03.10.2025].

neuronowych typu transformer. Dzięki temu potrafi analizować ogromne zbiory tekstów oraz generować odpowiedzi w sposób spójny, logiczny i zbliżony do ludzkiego stylu wypowiedzi[16].

Możliwości ChatGPT w przygotowywaniu publikacji naukowych mogą obejmować generowanie treści, tworzenie wstępnych wersji rozdziałów, opisów zagadnień naukowych, a także wspieranie analizy literatury, podsumowywanie źródeł, porządkowanie informacji i wskazywanie powiązań między badaniami. Narzędzie to może również usprawnić redakcję językową tekstu, poprawiając stylistykę, gramatykę i przejrzystość. Jest również zdolne do tworzenia propozycji tytułów, streszczeń czy słów kluczowych, a także elementów niezbędnych w procesie publikacji, takich jak abstrakty, pytania badawcze czy hipotezy. Potrafi również symulować recenzję, wskazać potencjalne braki, niejasności czy słabe strony tekstu.

Należy jednak podkreślić, że ChatGPT nie zastępuje samodzielnej pracy badawczej ani krytycznego myślenia autora. Model może generować treści poprawne formalnie, lecz nie zawsze w pełni wiarygodne pod względem merytorycznym. Dlatego konieczne jest weryfikowanie uzyskanych informacji oraz odpowiedzialne korzystanie z narzędzi[17].

ChatGPT stanowi wsparcie, które znacząco ułatwia i przyspiesza proces pisania, jednak jego rola powinna być traktowana jako uzupełnienie, a nie zastępstwo tradycyjnych metod pracy naukowej[18].

2.2. ANALIZA LITERATURY

Jednym z kluczowych etapów przygotowywania publikacji akademickiej jest analiza dostępnej literatury przedmiotu. Proces ten bywa czasochłonny i wymaga nie tylko znajomości tematu, lecz także umiejętności selekcji oraz krytycznej oceny źródeł. W tym zakresie narzędzia oparte na sztucznej inteligencji, w tym modele językowe, takie jak ChatGPT, mogą stanowić znaczące wsparcie[19]. W ostatnim czasie sztuczna inteligencja rozwija się błyskawicznie. Jej interfejsy narzędzi, takie jak Chat, API czy pluginy, stają się elementami infrastruktury badawczej, które pomagają między innymi w analizie literatury.

Interfejs czatowy umożliwia pracę iteracyjną, powtarzalną w języku naturalnym. Natomiast API jest interfejsem pozwalającym programom współpracować ze sobą, wy-

[16] *ChatGPT – Co to jest i jak z tego korzystać*, https://coderslab.pl/pl/blog/chatgpt-co-to-jest-i-jak-z-tego-korzystac [data dostępu: 08.01.2026].
[17] Lisowski M., *ChatGPT i jego rola w pisaniu prac naukowych*, https://tosieobroni.pl/blog/chatgpt-i-jego-rola-w-pisaniu-prac-naukowych/ [data dostępu: 08.01.2026].
[18] Zdziebłowski Sz., *Aplikacja ChatGPT wsparciem przy tworzeniu tekstów naukowych*, https://wszystkoconajwazniejsze.pl/pepites/aplikacja-chatgpt-wsparciem-przy-tworzeniu-tekstow-naukowych/ [data dostępu: 08.01.2026].
[19] Prokopowicz D., *Sztuczna inteligencja w edukacji i badaniach naukowych: perspektywy, szanse i wyzwania*, https://www.researchgate.net/publication/396153360_Sztuczna_inteligencja_w_edukacji_i_badaniach_naukowych_perspektywy_szanse_i_wyzwania [data dostępu: 08.01.2026].

mieniać i przetwarzać dane na dużą skalę. Z kolei pluginy pozwalają na korzystanie z zewnętrznych narzędzi i aktualnych danych w trakcie interakcji[20].

AI w analizie literatury umożliwia szybkie streszczanie tekstów naukowych – modele językowe potrafią w krótkim czasie stworzyć podsumowanie artykułu, książki lub raportu. Wyszukuje i porządkuje informacje, wspiera badacza w grupowaniu treści według słów kluczowych, problematyki czy metodologii. Narzędzia AI pomagają w zestawianiu argumentów, wyników badań i ich interpretacji. Warto jednak zaznaczyć, że choć AI ułatwia proces twórczy, wygenerowane treści wymagają weryfikacji, uzupełnienia o źródła naukowe oraz dostosowania do wymogów merytorycznych i formalnych publikacji akademickich. W przeciwnym razie istnieje ryzyko powielania błędnych informacji lub nadmiernego uproszczenia omawianych zagadnień[21].

2.3. REDAKCJA JĘZYKOWA I POPRAWA STYLISTYCZNA

Jakość językowa publikacji naukowej odgrywa istotną rolę w procesie jej oceny przez recenzentów oraz w odbiorze przez czytelników. Tekst poprawny gramatycznie, spójny stylistycznie i przejrzysty w przekazie zwiększa wiarygodność autora oraz ułatwia zrozumienie przedstawianych treści. W tym zakresie narzędzia sztucznej inteligencji, w tym ChatGPT, oferują szerokie możliwości wsparcia AI w redakcji językowej i poprawie stylistycznej. Te nowoczesne narzędzia potrafią robić korektę błędów gramatycznych i ortograficznych oraz szybko wykrywać niepoprawne formy językowe. Są w stanie poprawić stylistykę tekstu oraz proponują bardziej precyzyjne, zwięzłe i profesjonalne sformułowania. AI pilnuje zachowania spójności terminologicznej, kontroluje stosowanie powtarzających się pojęć i unika niejednoznaczności. To narzędzie potrafi również dostosować ton wypowiedzi i nadać tekstowi charakteru formalnego, akademickiego lub popularnonaukowego. Sztuczna inteligencja może ułatwić tłumaczenia i dwujęzyczne opracowania, oraz wspierać w przenoszeniu treści na inny język przy zachowaniu sensu merytorycznego. Kolejny raz warto jednak podkreślić, że mimo wysokiego poziomu zaawansowania, modele językowe nie są w stanie w pełni zastąpić profesjonalnej korekty redakcyjnej. Mogą proponować poprawne rozwiązania, ale wymagają od autora krytycznej oceny i świadomego wyboru sugerowanych zmian, ponieważ mogą wprowadzać swoje błędy. Ich zastosowanie powinno być traktowane jako narzędzie wspomagające, a nie zastępujące rolę badacza czy redaktora naukowego[22].

---

[20] Matysik S., Jaworski K., *Wykorzystanie AI w pracy naukowej Interdyscyplinarny przewodnik dla doktorantów i młodych naukowców*, s. 17-18, https://www.researchgate.net/publication/397526637_Wykorzystanie_AI_w_pracy_naukowej_Interdyscyplinarny_przewodnik_dla_doktorantow_i_mlodych_naukowcow [data dostępu: 10.02.2026].

[21] Prokopowicz D., *Sztuczna inteligencja w edukacji i badaniach naukowych: perspektywy, szanse i wyzwania*, https://www.researchgate.net/publication/396153360_Sztuczna_inteligencja_w_edukacji_i_badaniach_naukowych_perspektywy_szanse_i_wyzwania [data dostępu: 08.01.2026].

[22] Stanuch S.M., *Jak sztuczna inteligencja może wspomóc redaktora. Porównanie popularnych modeli*, https://www.press.pl/tresc/90943,jak-sztuczna-inteligencja-moze-wspomoc-redaktora_-porownanie-popularnych-modeli [data dostępu: 08.01.2026].

3. OGRANICZENIA I WYZWANIA ZWIĄZANE ZE STOSOWANIEM AI

3.1. WIARYGODNOŚĆ GENEROWANYCH TREŚCI

Jednym z kluczowych wyzwań związanych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w przygotowywaniu publikacji akademickich jest ocena wiarygodności generowanych treści. Modele językowe, takie jak ChatGPT, potrafią tworzyć spójne i przekonujące teksty, jednak nie gwarantują pełnej poprawności merytorycznej ani źródłowej. Halucynacje są głównie niebezpieczne w streszczeniach czy w miniprzeglądach, gdzie model może nadawać badaniom za bardzo rozległe wnioski lub pewność twierdzeń[23].

Główne kwestie dotyczące wiarygodności to: brak gwarancji dokładności faktów – AI generuje treści na podstawie danych, na których została wytrenowana, co może prowadzić do powielania nieaktualnych lub błędnych informacji. Ograniczone weryfikowanie źródeł – modele językowe nie zawsze podają odniesienia do rzeczywistych publikacji lub cytują źródła nieistniejące w rzeczywistości (*hallucinations*). Kolejną kwestią jest ryzyko nadmiernego uproszczenia zagadnień – AI może przedstawiać skomplikowane koncepcje w sposób za bardzo ogólny, pomijając istotne szczegóły. Ważnymi aspektami są również subiektywność i uprzedzenia w danych treningowych – generowane treści mogą odzwierciedlać istniejące w danych wzorce, w tym błędne informacje. Należy zachować szczególną ostrożność oraz dokładnie weryfikować wszystkie dane, aby zwiększyć wiarygodność publikacji. Niezbędne jest świadome i krytyczne korzystanie z AI. Autorzy tekstów naukowych powinni weryfikować wygenerowane treści, wykorzystując narzędzia do wykrywania nieprawidłowości i plagiatu, sprawdzać źródła i cytaty, koniecznie konsultując wszystko z literaturą naukową. Świadomość ograniczeń modeli językowych pozwala na odpowiedzialne korzystanie z AI jako wsparcia w pracy naukowej bez narażania jakości i rzetelności publikacji[24].

3.2. KWESTIE ETYCZNE I PLAGIAT

Wykorzystanie sztucznej inteligencji w przygotowywaniu publikacji akademickich wiąże się nie tylko z korzyściami, lecz także z istotnymi kwestiami etycznymi. Jak opisuje K.M. Głąb jest pięć zasad etycznych będących podstawą *Good AI Society*: czynienie dobra, nieczynienie krzywdy, zachowanie kontroli w rękach człowieka, sprawiedliwość i wyjaśnialność. Nieprzestrzeganie tych zasad w kontekście prac naukowych, korzystając z modeli językowych, takich jak ChatGPT, może generować treści bazujące na istnieją-

[23] Malinowski M., *Możliwości i ograniczenia sztucznej inteligencji w działalności dydaktyczno-naukowej*, https://www.researchgate.net/publication/395983928_Mozliwosci_i_ograniczenia_sztucznej_inteligencji_w_dzialalnosci_dydaktyczno-naukowej [data dostępu: 09.01.2026].
[24] Tamże.

cych źródłach, co stwarza ryzyko nieświadomego powielania cudzych prac i w konsekwencji naruszenia zasad plagiatu[25].

Najważniejszym aspektem etycznym jest odpowiedzialność autora – nawet jeśli tekst został częściowo wygenerowany przez AI, autor pozostaje odpowiedzialny za jego treść, poprawność merytoryczną oraz etyczne wykorzystanie źródeł. Ważnym aspektem jest również ryzyko plagiatu i *hallucinations* AI, gdzie modele językowe mogą tworzyć fragmenty podobne do istniejących publikacji lub wytwarzać fałszywe cytaty, które sprawiają wrażenie autentycznych. Kolejnym jest przejrzystość, w której ważne jest jawne informowanie o zastosowaniu narzędzi sztucznej inteligencji w procesie tworzenia publikacji, co zwiększa rzetelność pracy i zapobiega nieporozumieniom. Jeśli chodzi natomiast o kwestie etyczne, to istotne jest również zachowanie standardów akademickich. Korzystanie z AI nie zwalnia z obowiązku stosowania się do zasad etyki naukowej, poprawnej cytacji oraz weryfikacji źródeł[26].

Według F. Nalaskowskiego wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy naukowej w kontekście „etyki akademickiej i praw autorskich" podstawą uczciwości akademickiej jest autentyczność oraz osobisty wkład badacza. Automatyczne generowanie tekstu może budzić wątpliwości co do oryginalności pracy i rzetelności odniesień do innych autorów, dlatego AI powinna być traktowana wyłącznie jako narzędzie wspomagające, a nie zastępujące naukowca. Badacz musi zachować kontrolę nad treścią, zweryfikować jej poprawność oraz jasno ujawnić wykorzystanie AI. Natomiast osobny problem stanowią prawa autorskie, ponieważ nie jest jednoznaczne, kto jest autorem tekstu wygenerowanego przez AI. Prawo autorskie przyznaje autorstwo osobie fizycznej, jednak w praktyce kwestie te bywają regulowane przez instytucje naukowe, czasem wymagające wskazania programistów jako współautorów. Za dopuszczalne uznaje się korzystanie z AI w celu wsparcia procesu twórczego, pod warunkiem, że badacz ma dominujący wkład w treść i otwarcie informuje o użyciu technologii. Niedopuszczalne jest natomiast przypisywanie sobie autorstwa pracy w całości stworzonej przez AI lub ukrywanie faktu jej wykorzystania[27].

Należy zaznaczyć, że korzystanie z usług AI głównie w chmurze wiąże się z dużym ryzykiem ujawnienia treści nieopublikowanych, informacji poufnych czy też danych osobowych. Etyka w tym kontekście wymaga minimalizacji danych, anonimizacji, starannego doboru platform, gdzie problem jest rozwiązywany lokalnie, instytucjonalnie, a także jasnego informowania uczestników o użyciu AI w analizie ich danych[28].

---

[25] Głąb K.M., *Moralność sztucznej inteligencji*, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, Fischer B., Pązik A., Świerczyński M. (red.), Walters Kluwer, Polska Sp. z o. o., 2023, s. 314.

[26] Matysik S., Jaworski K., *Wykorzystanie AI w pracy naukowej Interdyscyplinarny przewodnik dla doktorantów i młodych naukowców*, https://www.researchgate.net/publication/397526637_Wykorzystanie_AI_w_pracy_naukowej_Interdyscyplinarny_przewodnik_dla_doktorantow_i_mlodych_naukowcow [data dostępu: 09.01.2026].

[27] Nalaskowski F., *Prace naukowe tworzone przez sztuczną inteligencję. Oszustwo czy szansa*, „Studia z teorii wychowania", t. XIV: 2023, NR 1(42).

[28] Matysik S., Jaworski K., *Wykorzystanie AI w pracy naukowej Interdyscyplinarny przewodnik dla doktorantów i młodych naukowców*, https://www.researchgate.net/publication/397526637_Wykorzystanie_AI_w_pracy_

Świadome stosowanie sztucznej inteligencji wymaga łączenia jej możliwości z krytycznym myśleniem oraz rzetelnym podejściem do tworzenia treści. Wdrożenie jasnych zasad i praktyk etycznych pozwala na bezpieczne i odpowiedzialne wykorzystanie AI w środowisku akademickim[29].

3.3. RYZYKO NADMIERNEGO UZALEŻNIENIA OD TECHNOLOGII

W miarę rosnącego zastosowania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy akademickiej pojawia się istotne zagrożenie w postaci nadmiernego uzależnienia od technologii. Poleganie wyłącznie na AI w procesie tworzenia, redagowania i analizowania tekstów może prowadzić do osłabienia umiejętności krytycznego myślenia, samodzielnej analizy literatury oraz rozwijania kompetencji pisarskich. Według T. Walsha w dzisiejszych czasach jest mnóstwo zagrożeń i niebezpieczeństw, na które może mieć wpływ AI[30]. Jednym z zagrożeń może być nadmierne korzystanie ze sztucznej inteligencji. Wówczas może dojść do utraty kompetencji twórczych oraz sytuacji, w której autorzy mogą ograniczać własną inicjatywę w formułowaniu argumentów i pomysłów, polegając głównie na gotowych sugestiach generowanych przez AI. Innym zagrożeniem może być uzależnienie od narzędzi technologicznych, wówczas brak praktyki w samodzielnym pisaniu i redagowaniu tekstów może prowadzić do trudności w pracy bez wsparcia sztucznej inteligencji. Bywa również, że automatyczne generowanie tekstów może sprawić, że autorzy przyjmują informacje bez weryfikacji merytorycznej, wówczas jest ryzyko utraty krytycznego spojrzenia na treść. Natomiast częste korzystanie z AI może prowadzić do powielania podobnych wzorców stylistycznych, zmniejszając indywidualność i oryginalność tekstów[31].

Aby ograniczyć ryzyko nadmiernego uzależnienia od wykorzystywania sztucznej inteligencji, konieczne jest świadome stosowanie AI jako wsparcia, a nie zastępstwa dla pracy badawczej. Autorzy powinni traktować narzędzia sztucznej inteligencji jako uzupełnienie swoich kompetencji, zachowując równocześnie aktywne uczestnictwo w procesie twórczym, samodzielną analizę źródeł i rozwijanie własnych umiejętności akademickich. Bardzo ważne jest jednak, aby nauczyć się weryfikować informacje oraz korzystać z różnych źródeł, a nie wyłącznie ze sztucznej inteligencji[32].

---

naukowej_Interdyscyplinarny_przewodnik_dla_doktorantow_i_mlodych_naukowcow [data dostępu: 09.01.2026].

[29] Jurczuk L., Tadejko P., *Wykorzystywanie narzędzi sztucznej inteligencji w rozwiązywaniu zadań akademickich. Ocena wpływu narzędzi AI na sposób nauki studentów*, „Akademia Zarządzania", 9(3)/2025 https://wiz.pb.edu.pl/akademia-zarzadzania/wp-content/uploads/sites/3/2025/09/5.6.-Lena-Jurczuk-Pawel-Tadejko-Wykorzystywanie-narzedzi-sztucznej-inteligencji-w-rozwiazywaniu-zadan-akademickich.-Ocena-wplywu-narzedzi-AI-na-sposob-nauk_with_metadata.pdf [data dostępu: 04.12.2025].

[30] Walsh T., *To żyje! Sztuczna inteligencja: od logicznego fortepianu po zabójcze roboty*, Sikorski W. (przeł.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018, s. 160-161.

[31] Czerski W.M., *ChatGPT – potrzebne narzędzie czy przekleństwo naszych czasów*, [w:] „Dydaktyka Informatyki", 18(2023), https://journals.ur.edu.pl/di/article/view/8654/6975 [data dostępu: 22.01.2026].

[32] Stępień J., *ChatGPT a przyszłość edukacji*, https://wszystkoconajwazniejsze.pl/jedrzej-stepien-chatgpt-przyszlosc-edukacji/ [data dostępu: 22.01.2026].

4. KORZYŚCI WYNIKAJĄCE Z WYKORZYSTANIA AI W PUBLIKACJACH NAUKOWYCH

Jednym z głównych atutów wykorzystywania narzędzi sztucznej inteligencji w pracy akademickiej jest znaczne skrócenie czasu potrzebnego na przygotowanie publikacji. Modele językowe, takie jak ChatGPT, pozwalają przyspieszyć wiele czasochłonnych procesów, które wcześniej wymagały intensywnej pracy manualnej. Jednym z przykładów może być poproszenie czatu o stworzenie propozycji na artykuł naukowy, a w kolejnych promptach o utworzenie planu i co ma znajdować się w tym artykule. Następnie, żeby podał przegląd literatury i zaprojektował badania do tego tematu, tak jak to zrobił F. Nalaskowski w swoich zapytaniach do AI[33].

Wykorzystanie narzędzi sztucznej inteligencji w procesie przygotowywania publikacji naukowych niesie ze sobą szereg korzyści, które wpisują się w szerszy kontekst przemian technologicznych charakterystycznych dla Społeczeństwa 5.0. Przede wszystkim AI umożliwia automatyzację wielu rutynowych czynności, takich jak wstępna analiza literatury, porządkowanie danych czy redakcja językowa tekstu. Sztuczna inteligencja jest w stanie generować propozycje rozdziałów, streszczenia oraz podsumowania literatury; na skutek tego długie teksty naukowe stają się zwięzłe i zrozumiałe. AI potrafi wspierać w redakcji językowej, poprawiać gramatykę, stylistykę i spójność tekstu, co pozwala ograniczyć czas poświęcany na korektę. Dzięki temu badacze mogą skoncentrować się na zadaniach wymagających kreatywnego oraz krytycznego myślenia, takich jak interpretacja wyników, formułowanie wniosków czy projektowanie nowych kierunków badań. Według M. Porwoła sztuczna inteligencja bezsprzecznie automatyzuje rutynowe zadania oraz przetwarza ogromne zbiory danych, co w praktyce powinno umożliwiać specjalistom skupienie się na bardziej kreatywnych aspektach pracy. Nie zastępuje jednak wyobraźni ani perspektywicznego myślenia człowieka, które pozostają kluczowe w zawodach twórczych. W kontekście tłumaczeń funkcję wspomagającą pełni AI, która oferuje różnorodne propozycje i inspiracje, jednak to tłumacz podejmuje ostateczne decyzje, nadając tekstowi odpowiedni sens i kierunek, przy pomocy których odbiorca zrozumie tekst docelowy[34].

Sztuczna inteligencja, w tym narzędzie, takie jak ChatGPT, znajduje zastosowanie nie tylko w samym procesie tworzenia publikacji, lecz także w pracy badawczej i dydaktycznej. Dzięki swojej zdolności do przetwarzania dużych zbiorów danych oraz generowania spójnych treści AI stanowi wsparcie dla naukowców, wykładowców i studentów. Główne obszary wsparcia obejmują analizę literatury naukowej. AI ułatwia przeszukiwanie, porządkowanie i podsumowywanie publikacji, co wspomaga przygotowanie przeglądów literatury i analiz teoretycznych. Tworzy materiały dydaktyczne, generuje notatki,

[33] Nalaskowski F., *Prace naukowe tworzone przez sztuczną inteligencję. Oszustwo czy szansa*, „Studia z teorii i wychowania", t. XIV: 2023, NR 1(42).

[34] Porwoł M., *Kreatywność vs. sztuczna inteligencja: redefinicja kompetencji tłumacza w Społeczeństwie 5.0*, [w:] *Sztuczna inteligencja w teorii i praktyce – szanse, wyzwania, etyka*, Maciąg K., Świtalski M. (red.), Wydawnictwo Naukowe TYGIEL sp. z o.o., Lublin 2025, s. 7-35.

streszczenia, pytania testowe czy scenariusze zajęć, wspierając proces nauczania. AI potrafi pomóc w przygotowaniu raportów i prezentacji, jak również może usprawnić redakcję raportów badawczych oraz przygotowanie materiałów wizualnych i tekstowych do wykładów. Jest narzędziem, które może wspierać w pracy naukowej zarówno studentów, jak i doktorantów. AI może pomagać w opracowywaniu hipotez, planowaniu badań i redagowaniu tekstów akademickich. Dzięki temu sztuczna inteligencja zwiększa efektywność pracy akademickiej, pozwalając naukowcom i studentom skupić się na aspektach analitycznych, badawczych oraz dydaktycznych, zamiast poświęcać czas na żmudne i pracochłonne zadania organizacyjne czy redakcyjne[35].

5. PRAKTYCZNE WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE ODPOWIEDZIALNEGO KORZYSTANIA Z AI

Wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy akademickiej wymaga świadomego i odpowiedzialnego podejścia, aby maksymalizować korzyści, a jednocześnie minimalizować ryzyka związane z błędami merytorycznymi, plagiatem czy nadmiernym uzależnieniem od technologii – to jest odpowiedź ChatGPT na pytanie: „Jakie są praktyczne wskazówki dotyczące odpowiedzialnego korzystania z AI"[36].

Podstawową komendą AI jest tzw. Prompt – polecenie lub zapytanie – które wpisuje się do modelu np. ChatGPT, Copilot, Gemini, aby uzyskać określone odpowiedzi. Takie sformułowanie kieruje działaniem modelu sztucznej inteligencji, a także pomaga w tworzeniu treści, jak również rozwiązywaniu problemów czy analizowaniu danych. Przykładem takiego promptu może być komenda skierowana do sztucznej inteligencji np.:

- Napisz opowiadanie o miłości w stylu Mickiewicza.
- Podsumuj najnowsze trendy w ekonomii z raportów z 2025 roku.
- Stwórz krótki scenariusz zabaw edukacyjnych dla dzieci przedszkolnych.
- Sformułuj podanie o zmianę stanowiska pracy.
- Napisz prośbę o podwyżkę[37].

Aby odpowiednio korzystać z różnych narzędzi sztucznej inteligencji, należałoby stosować się do kilku wytycznych. Powinno się weryfikować generowane treści oraz sprawdzać poprawność merytoryczną. Natomiast szczególną uwagę należy zwrócić na cytowanie i źródła informacji proponowane przez AI. Warto łączyć sztuczną inteligencję z samodzielną pracą badawczą i traktować to narzędzie jako wsparcie, a nie zastępstwo dla własnej analizy, refleksji i pisania. Powinno się jawnie i otwarcie informować o wyko-

[35] Prokopowicz D., *Sztuczna inteligencja w edukacji i badaniach naukowych: perspektywy, szanse i wyzwania*, https://www.researchgate.net/publication/396153360_Sztuczna_inteligencja_w_edukacji_i_badaniach_naukowych_perspektywy_szanse_i_wyzwania [data dostępu: 08.01.2026].

[36] OpenAI, 2023, Introducing ChatGPT. Retrieved from https://openai.com/blog/chatgpt [data dostępu: 03.10.2025].

[37] Malinowski M., *Możliwości i ograniczenia sztucznej inteligencji w działalności dydaktyczno-naukowej*, https://www.researchgate.net/publication/395983928_Mozliwosci_i_ograniczenia_sztucznej_inteligencji_w_dzialalnosci_dydaktyczno-naukowej [data dostępu: 09.01.2026].

rzystaniu AI. W publikacjach naukowych wskazać należy, które elementy tekstu zostały wspomagane przez wykorzystane narzędzia. Równie ważne jest krytyczne podejście do wszystkich sugestii proponowanych przez sztuczną inteligencję. Nie należy kategorycznie akceptować automatycznie generowanych treści, lecz każdorazowo poddawać je wnikliwej weryfikacji. Korzystając z AI, można równocześnie rozwijać własne kompetencje i doskonalić swoje umiejętności redakcyjne, analityczne czy badawcze. Kolejną bardzo ważną wytyczną jest przestrzeganie standardów etycznych. Należy stosować zasady akademickiej rzetelności, unikać plagiatu i zapewniać przejrzystość w pracy naukowej[38].

Przestrzeganie tych zasad pozwala na bezpieczne i efektywne wykorzystanie AI, zwiększenie jakości publikacji akademickich oraz wspieranie rozwoju kompetencji autora bez rezygnacji z odpowiedzialności naukowej[39].

PODSUMOWANIE

W pracy przedstawiono potencjał nowoczesnych narzędzi sztucznej inteligencji, ze szczególnym uwzględnieniem modeli językowych, takich jak ChatGPT, w procesie przygotowywania publikacji akademickich. Omówiono zarówno korzyści, jak i ograniczenia wynikające z ich stosowania.

Modele AI wspierają autorów w analizie literatury, generowaniu treści, poprawie stylistyki i redakcji językowej, co znacząco przyspiesza proces tworzenia tekstów naukowych i ułatwia pracę badawczą. Jednocześnie podkreślono, że korzystanie z takich narzędzi wymaga świadomego podejścia – konieczna jest weryfikacja generowanych treści, przestrzeganie zasad etycznych oraz zachowanie krytycznego myślenia autora.

Według dr. Przemysława Tomczyka, doktora nauk ekonomicznych w zakresie nauk o zarządzaniu oraz adiunkta w Katedrze Marketingu Akademii Leona Koźmińskiego, AI jest bardzo przydatnym narzędziem, pod warunkiem, że korzysta się z niego w sposób świadomy i odpowiedzialny. ChatGPT przyspiesza tok naszego myślenia, ale nie jest jego zamiennikiem – nie zastąpi wiedzy, doświadczenia ani pasji naukowej. Potrafi jednak sprawić, że nasza praca może być bardziej produktywna i o wiele przyjemniejsza. P. Tomczyk twierdzi, że aktualnie z braku czasu, gdzie również wymagania rosną, warto korzystać z narzędzi, które pozwalają działać nie tylko szybciej, ale i o wiele mądrzej. W odpowiedni sposób wykorzystywany ChatGPT może zmienić to, jak piszemy, myślimy i poprowadzić nas na odpowiednie tory[40].

Podsumowując, sztuczna inteligencja, a szczególnie narzędzia, takie jak ChatGPT, mogą być wartościowym wsparciem w procesie pisania publikacji naukowych. Poma-

[38] *Transparentność w publikacjach, grantach, analizach danych*, https://pb.edu.pl/ai/zasady-korzystania/nauka/ [data dostępu: 09.02.2026].
[39] Strzelecki A., *Jak treści generowane przez AI przedostają się do renomowanych czasopism*, „Forum Akademickie", https://forumakademickie.pl/jak-tresci-generowane-przez-ai-przedostaja-sie-do-renomowanych-czasopism/ [data dostępu: 09.02.2026].
[40] Tomczyk P., *Czy ChatGPT to dobre narzędzie w pisaniu prac naukowych*, „Biotechnologia", https://biotechnologia.pl/technologie/czy-chatgpt-to-dobre-narzedzie-w-pisaniu-prac-naukowych,23704 [data dostępu: 04.12.2025].

gają w organizacji pracy, redakcji oraz tworzeniu syntetycznych treści. Warunkiem skutecznego i etycznego wykorzystania tych technologii jest jednak odpowiedzialność autora – weryfikacja danych, samodzielne prowadzenie badań i świadome korzystanie z pomocy AI. Celem niniejszego artykułu było pokazanie wykorzystania narzędzi opartych na sztucznej inteligencji w pisaniu publikacji naukowych. Częściowo, lecz świadomie korzystałam z pomocy ChatGPT w procesie przygotowania tego tekstu, aby pokazać, jak to wygląda w praktyce, jak również sprawdzić, jakie ma możliwości. Dzięki sztucznej inteligencji jesteśmy w stanie znacznie szybciej i w bardzo prosty sposób tworzyć doskonalsze i bardziej dopracowane treści[41]. Jednak kluczowe jest to, że narzędzia, takie jak ChatGPT, mogą wspierać pisanie pracy naukowej, lecz ich wykorzystanie wiąże się z ogromnymi ograniczeniami i dużą odpowiedzialnością.

LITERATURA

Flasiński M., *Wstęp do sztucznej inteligencji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

Głąb K.M., *Moralność sztucznej inteligencji*, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, Fischer B., Pązik A., Świerczyński M. (red.), Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023.

Iwanowski W., *Jak zarabiać przez Internet z AI*, Helion S.A., Gliwice 2025.

Kisielewicz A., *Sztuczna inteligencja i logika: Podsumowanie przedsięwzięcia naukowego*, Wydawnictwo WNT, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Porwoł M., *Kreatywność vs. sztuczna inteligencja: redefinicja kompetencji tłumacza w Społeczeństwie 5.0*, [w:] *Sztuczna inteligencja w teorii i praktyce – szanse, wyzwania, etyka*, Maciąg K., Świtalski M. (red.), Wydawnictwo Naukowe TYGIEL sp. z o.o., Lublin 2025.

Rutkowski L., *Metody i techniki sztucznej inteligencji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

Sejnowski T.J., *Deep learning: głęboka rewolucja: kiedy sztuczna inteligencja spotyka się z ludzką*, Cypryański P. (przeł.), Wydawnictwo POLTEXT, Warszawa 2019.

Walsh T., *To żyje! Sztuczna inteligencja: od logicznego fortepianu po zabójcze roboty*, Sikorski W. (przeł.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

ZASOBY INTERNETOWE

https://www.jacektomasiewicz.pl/post/co-to-jest-sztuczna-inteligencja-ai-wszystko-co-musisz-wiedziec?gad_source=1&gad_campaignid=22977936661&gclid=EAIaIQobChMIsuLPtI72jwMVDoCDBx1ZQC3LEAAYAiAAEgJWYPD_BwE [data dostępu: 01.10.2025].

https://dokodu.it/blog/python/ai/machine-learning/podstawy-ai-uczenie-maszynowe?srsltid=AfmBOorZg_PScO2HEOKK9H2DiIC_qrH3tbsWrmtE9Ztvbm0_XbYj5_GT [data dostępu: 10.02.2025].

[41] Iwanowski W., *Jak zarabiać przez Internet z AI*, Helion S.A., Gliwice 2025, s. 224.

https://pan.pl/badania-nad-sztuczna-inteligencja-w-szkole-doktorskiej-pan/ [data dostępu: 03.10.2025].

https://www.iwspo.pl/jak-wykorzystac-chatgpt-i-ai-do-nauki-na-studiach [data dostępu: 03.10.2025].

https://ai.usz.edu.pl/wp-content/uploads/2024/04/Raport-JSA.pdf [data dostępu: 03.10.2025].

https://abm.p.lodz.pl/sites/k11/files/2025-03/27_2025%20AI%20w%20pracy%20 naukowca.pdf [data dostępu: 09.02.2026].

https://biotechnologia.pl/technologie/czy-chatgpt-to-dobre-narzedzie-w-pisaniu-prac-naukowych,23704 [data dostępu: 04.12.2025].

https://fundacja-tygiel.pl/2025/04/15/chat-gpt/ [data dostępu: 08.01.2026].

https://coderslab.pl/pl/blog/chatgpt-co-to-jest-i-jak-z-tego-korzystac [data dostępu: 08.01.2026].

https://tosieobroni.pl/blog/chatgpt-i-jego-rola-w-pisaniu-prac-naukowych/ [data dostępu: 08.01.2026].

https://wszystkoconajwazniejsze.pl/pepites/aplikacja-chatgpt-wsparciem-przy-tworzeniu-tekstow-naukowych/ [data dostępu: 08.01.2026].

https://www.researchgate.net/publication/397526637_Wykorzystanie_AI_w_pracy_naukowej _Interdyscyplinarny_przewodnik_dla_doktorantow_i_mlodych_naukowcow [data dostępu: 10.02.2028].

https://www.researchgate.net/publication/396153360_Sztuczna_inteligencja_w_edukacji_i_badaniach_naukowych_perspektywy_szanse_i_wyzwania [data dostępu: 08.01.2026].

https://www.press.pl/tresc/90943,jak-sztuczna-inteligencja-moze-wspomoc-redaktora_-porownanie-popularnych-modeli [data dostępu: 08.01.2026].

https://www.researchgate.net/publication/395983928_Mozliwosci_i_ograniczenia_sztucznej_inteligencji_w_dzialalnosci_dydaktyczno-naukowej [data dostępu: 09.01.2026].

„Akademia Zarządzania", 9(3)/2025, https://wiz.pb.edu.pl/akademia-zarzadzania/wp-content/uploads/sites/3/2025/09/5.6.-Lena-Jurczuk-Pawel-Tadejko-Wykorzystywanie-narzedzi-sztucznej-inteligencji-w-rozwiazywaniu-zadan-akademickich.-Ocena-wplywu-narzedzi-AI-na-sposob-nauk_with_metadata.pdf [data dostępu: 04.12.2025].

„Dydaktyka Informatyki", 18(2023), https://journals.ur.edu.pl/di/article/view/8654/6975 [data dostępu: 22.01.2026].

https://wszystkoconajwazniejsze.pl/jedrzej-stepien-chatgpt-przyszlosc-edukacji/ [data dostępu: 22.01.2026].

OpenAI, 2023, Introducing ChatGPT. Retrieved from https://openai.com/blog/chatgpt [data dostępu: 03.10.2025].

https://pb.edu.pl/ai/zasady-korzystania/nauka/ [data dostępu: 09.02.2026].

https://forumakademickie.pl/jak-tresci-generowane-przez-ai-przedostaja-sie-do-renomowanych-czasopism/ [data dostępu: 09.02.2026].

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

MARCIN RADZIWOŁEK
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

EDUKACJA I WYCHOWANIE NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, środowisko przyrodnicze i społeczne, edukacja, świadomość

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono wybrane aspekty edukacji dla wdrażania celów zrównoważonego rozwoju i rolę organizacji międzynarodowych (ONZ, UNESCO) w koordynowaniu działań w tym zakresie. Zaprezentowano oraz omówiono zobowiązania na rzecz edukacji zrównoważonego rozwoju, której celem jest zbudowanie bardziej sprawiedliwego świata przez osiągnięcie 17 celów zrównoważonego rozwoju. Przyspieszenie rozwoju cywilizacyjnego, obok osiągnięć, spowodowało wyczerpanie zasobów naturalnych, ubożenie biosfery, zachwianie równowagi ekologicznej oraz przyniosło wiele zniszczeń, klęsk i zagrożeń. Związki człowieka z przyrodą doprowadziły do narastania problemów cywilizacyjnych, do zachwiania społecznej i biologicznej struktury środowiska.

Pogodzenie rozwoju cywilizacyjnego z prawidłowym funkcjonowaniem naturalnego środowiska jest ważnym celem zrównoważonego rozwoju, w którym edukacja odgrywa podstawową rolę, zwiększając świadomość obecnych pokoleń.

Przedstawiono także współczesne zagrożenia i bariery w realizacji celów zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem wojen toczących się w różnych regionach świata oraz chaosu geopolitycznego.

Uzupełnieniem artykułu są badania przeprowadzone wśród młodzieży szkół średnich na temat wiedzy dotyczącej zrównoważonego rozwoju.

Keywords: sustainable development, natural and social environment, education, awareness

ABSTRACT

The article presents selected aspects of education for the implementation of sustainable development goals and the role of international organizations (the United Nations and UNESCO) in coordinating activities in this area. It outlines and discusses commitments to education for sustainable development, whose aim is to build a more just world through the achievement of the 17 Sustainable Development Goals. Alongside its achievements, the acceleration of civilizational development has led to the

depletion of natural resources, the impoverishment of the biosphere, the disruption of ecological balance, and has brought about numerous forms of destruction, disasters, and threats. The relationship between human beings and nature has contributed to the intensification of civilizational problems and to the destabilization of the social and biological structure of the environment.
Reconciling civilizational development with the proper functioning of the natural environment is an important objective of sustainable development, in which education plays a fundamental role by increasing the awareness of present generations.
The article also presents contemporary threats and barriers to the implementation of sustainable development goals, with particular emphasis on wars taking place in different regions of the world and on geopolitical chaos.

WSTĘP

Pojęcie zrównoważonego rozwoju (ang. *Sustainable development*) pojawiło się po raz pierwszy w Raporcie Brundtland z 1987 roku Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju pod tytułem „Nasza wspólna przyszłość" jako rozwój odpowiadający obecnym potrzebom bez uszczerbku dla możliwości spełnienia swoich potrzeb przez przyszłe pokolenia[1]. Na obecnym poziomie cywilizacyjnym możliwy jest rozwój zrównoważony, czyli taki, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. W Raporcie stwierdzono, że obecna cywilizacja osiągnęła poziom dobrobytu możliwy do utrzymania, pod warunkiem odpowiedniego gospodarowania. Model takiej gospodarki zakłada odpowiednio ukształtowane relacje pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko przyrodnicze i wytworzone przez człowieka oraz jakością życia i zdrowiem człowieka[2].

W Polsce zasada zrównoważonego rozwoju zyskała rangę konstytucyjną[3] i została zapisana w art. 5 Konstytucji RP. Jest ona definiowana jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń[4].

Celem zrównoważonego rozwoju jest pogodzenie dążenia do dobrobytu i wzrostu gospodarczego z włączeniem społecznym i dbałością o środowisko. Zrównoważony rozwój

[1] Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 202/15, art. 3, ust. 3, s. 17.
[2] Matysiak A., Struś M., *Paradygmat rozwoju zrównoważonego*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 213, 2015, s. 11-20.
[3] Konstytucja RP, http://trybunal.gov.pl/?id=106#, Rozdział 01 Trybunal.gov.pl [data dostępu: 04.11.2025].
[4] Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. z 2021, poz. 1973, https://isap.sejm.gov.pl/isad.nst/DocDetails.xsp?id=WPU2021000 1973 [data dostępu: 04.11.2025].

stanowi podstawę dla wszystkich inicjatyw i strategii UE. Jest również jednym z długoterminowych celów UE zgodnie z art. 3, ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej[5].

Unia Europejska zobowiązała się do realizacji 17 celów zrównoważonego rozwoju zawartych w Agendzie 2030 opracowanej przez ONZ i przyjętej we wrześniu 2015 roku[6]. Jest to globalny program działań mający na celu eliminację ubóstwa, walkę z nierównościami społecznymi, ochronę środowiska oraz zapewnienie dobrobytu wszystkim ludziom do 2030 roku.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju proponuje jakościowo nową formę świadomego, odpowiedzialnego życia indywidualnego i społecznego, na zasadzie rozwoju razem z otoczeniem społecznym i przyrodniczym z uwzględnieniem ograniczeń ekologicznych i oczekiwań społecznych. Ogólnie można wyróżnić dwa podstawowe podejściach do zrównoważonego rozwoju:

- podejście praktyczno-gospodarcze (ekonomiczne) jest utożsamiane z paradygmatem ochrony i kształtowania środowiska. Zrównoważony rozwój jest postrzegany jako uzgodnienie tradycyjnego wzrostu gospodarczego z uwarunkowaniami ekologicznymi;
- drugie spojrzenie na zrównoważony rozwój ma charakter ideologiczno-historiozoficzny, czyli poszukiwanie nowych celów społecznych i form rozwoju cywilizacyjnego. Obejmuje on zarządzanie zasobami przyrodniczymi, ekonomicznymi i ludzkimi, gospodarowanie przestrzenią, rozwiązania instytucjonalne, sferę moralną, kształtowanie świadomości oraz wybór określonego modelu życia. Chodzi tu o poszukiwanie i formułowanie nowej, optymalnej ekologicznie społecznej wizji cywilizacji[7].

Istotą zrównoważonego rozwoju jest więc dążenie do pogodzenia racji ekologicznych, ekonomicznych i społecznych. Według tej koncepcji istotą zrównoważonego rozwoju jest osiągnięcie trzech podstawowych celów:

- ekologicznego, polegającego na powstrzymaniu degradacji środowiska i eliminację zagrożeń,
- ekonomicznego, wyrażającego się w zaspokojeniu podstawowych potrzeb materialnych,
- społeczno-humanitarnego, który zakłada zabezpieczenie minimum socjalnego, ochronę zdrowia, bezpieczeństwo oraz rozwój duchowy człowieka (kultura)[8].

Agenda 2030 ma charakter uniwersalny i długoterminowy. Obejmuje 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDGs) oraz powiązanych z nimi zadań, które oddają trzy wymiary: gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Wśród celów znajdują się między innymi:

[5] https://eur-lexeuropa.eu/resource, html?un=cellar [data dostępu: 01.10.2025].
[6] Ministerstwo Rozwoju i Technologii, Agenda 2030, https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/cele - zrowno ważonego-rozwoju [data dostępu: 01.10.2025].
[7] Skowroński A., *Zrównoważony rozwój perspektywą dalszego postępu cywilizacyjnego*, Uniwersytet im. Kardynała S. Wyszyńskiego w Warszawie, Problemy ekorozwoju, 2006, vol. 1, No 2, s. 49-51.
[8] Tamże, s. 51.

1. wyeliminowanie ubóstwa i głodu we wszystkich jego formach,
2. osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego i lepsze odżywianie oraz promowanie zrównoważonego rolnictwa,
3. zapewnienie wszystkim ludziom zdrowego życia oraz promowanie dobrobytu,
4. zapewnienie wysokiej jakości edukacji oraz promowanie uczenia się przez całe życie,
5. osiągnięcie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt,
6. walka z zanieczyszczeniem środowiska oraz niekorzystnymi zmianami klimatu.

To tylko niektóre cele mające wpływ na poprawę życia ludzi na wszystkich kontynentach[9].

Nawiązując do celu 4: do 2030 roku należy zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom uzyskanie nieodpłatnej, sprawiedliwej, dobrej jakościowo edukacji na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym prowadzącej do efektywnych rezultatów.

Należy zapewnić dostęp do wysokiej jakości rozwoju we wczesnym dzieciństwie, opieki oraz edukacji przedszkolnej przygotowującej dzieci do dalszej edukacji. Ponadto trzeba zwiększyć liczbę młodzieży i dorosłych, którzy posiadają odpowiednie umiejętności techniczne i zawodowe potrzebne do uzyskania zatrudnienia i znalezienia pracy. Warto wyeliminować nierówności płci w edukacji, zapewnić równy dostęp do edukacji i szkolenia zawodowego na wszystkich poziomach, w tym dla osób z niepełnosprawnościami.

Ważne jest, aby wszystkie osoby uczące się przyswajały wiedzę i nabywały umiejętności potrzebne do promowania zrównoważonego rozwoju, w tym między innymi poprzez edukację prowadzącą do zrównoważonego stylu życia, przestrzeganie praw człowieka, równość płci, promowanie pokoju i niestosowanie przemocy oraz docenianie różnorodności kulturowej i wkładu kultury w zrównoważony rozwój. Należy tworzyć nowe i ulepszać stan istniejących placówek edukacyjnych, które powinny uwzględniać potrzeby dzieci i osób z niepełnosprawnościami. Tworzyć placówki wolne od przemocy, efektywne i sprzyjające włączaniu społecznemu[10].

Idea ta wymaga wielu skoordynowanych działań, w których edukacja stała się jednym z kluczowych zadań. Zdaniem ekspertów ONZ wysokiej jakości edukacja stanowi podstawę do poprawy życia ludzi i zrównoważonego rozwoju. Powszechny dostęp do edukacji ma tu istotny wpływ na jakość życia i znalezienie innowacyjnych rozwiązań najtrudniejszych problemów współczesnego świata. Choć poziom edukacji wzrasta, mimo to nadal 250 mln dzieci na świecie nie uczęszcza do szkoły, a ponad 20% nie ma styczności z placówkami na poziomie podstawowym i nie potrafi czytać i liczyć[11].

---

[9] *Czym jest Zrównoważony Rozwój – czyli 17 celów wyznaczonych przez ONZ Digital Festival 2022*, https://digitalfestival.plrodzaj-tresci-artykuł [data dostępu: 10.10.2025] oraz Perkowski M., Kościcki A., Chrzanowski S., *Realizacja celów zrównoważonego rozwoju Agendy 2030 (Perspektywa regionalna)*, „Prawo i Więź", nr 1(44), wiosna 2023, s. 33-37. SDGs (ang. *Sustainable Development Goals*).

[10] Cele Zrównoważonego Rozwoju, Rezolucja Zgromadzenia Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego A/RES/70/1 Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, https://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja [data dostępu: 01.10.2025].

[11] Łódzki B., *Edukacja a zrównoważony rozwój*, [w:] *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju*, Podręcznik Akademicki pod red. A. Drosik, D. Heidrich, M. Ratajczak, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2022, s. 45.

Dlatego ważnym celem edukacji i wychowania we współczesnym świecie jest uświadomienie młodym ludziom, na czym polega idea zrównoważonego rozwoju i jak osiągnąć jej cele.

Podsumowując, głównymi elementami pojęcia zrównoważonego rozwoju są trzy filary: środowiskowy, społeczny i ekonomiczny. Oznaczają one dążenie do równowagi między tymi obszarami, aby zaspokoić obecne potrzeby bez szkody dla przyszłych pokoleń. Element środowiskowy (ekologiczny) dotyczy działań skoncentrowanych na ochronie środowiska naturalnego, np. ochrona bioróżnorodności, zmniejszenie emisji zanieczyszczeń i promowanie odnawialnych źródeł energii.

Filar społeczny skupia się na tworzeniu sprawiedliwego i spójnego społeczeństwa, które zapewnia równe szanse i wysoki standard życia wszystkim ludziom.

Filar ekonomiczny dotyczy odpowiedniego wzrostu gospodarczego, który wspiera dobrobyt oraz sprawiedliwość społeczną i nie jest osiągany kosztem środowiska i wyzysku ludzi.

Globalna idea zrównoważonego rozwoju powinna być ujęta w systemie edukacji formalnej obejmującej wszystkich uczniów poprzez rozwijanie wrażliwości i świadomości oraz zdolności do wzajemnych relacji człowiek–przyroda.

Celem opracowania było przedstawienie idei zrównoważonego rozwoju oraz uzyskanie informacji od młodzieży szkół średnich, co rozumie pod tym pojęciem. W tym celu przeprowadzono badania za pomocą metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety.

Badaniami objęto N = 164 uczniów, w tym 98 osób z technikum i 66 z klas licealnych.

1. EDUKACJA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLSKIM SYSTEMIE OŚWIATOWYM (EZR)

Warunkiem efektywnej realizacji zrównoważonego rozwoju każdego państwa jest aktywny udział dobrze wykształconego społeczeństwa. Edukacja powinna być dostępna dla wszystkich, prowadzona w sposób ciągły: od wychowania w rodzinie, przedszkolu, przez systemy edukacji formalnej (szkolnictwo podstawowe, średnie i wyższe) i nieformalnej (programy i promocja odpowiednich postaw proekologicznych).

Rozwijanie i wzmacnianie edukacji dla zrównoważonego rozwoju mają dać człowiekowi możliwość zdobywania wiedzy, nabywania umiejętności oraz kształtowania systemu wartości poprzez praktyczną realizację zasad zrównoważonego rozwoju. Dlatego konieczne jest:

- włączenie do programów nauczania tematyki dotyczącej najważniejszych współczesnych przejawów zrównoważonego rozwoju, takich jak: globalne ocieplenie, utrata różnorodności biologicznej, zapobieganie klęskom żywiołowym, niezrównoważona konsumpcja i procesy produkcyjne,

- prowadzenie procesu nauczania – uczenie się w sposób interaktywny, aby uczeń zajmował centralną pozycję umożliwiającą dokładną analizę i badanie omawianych zagadnień,
- aby rezultatami nauczania były kształtowanie i promowanie kluczowych kompetencji, tj. myślenia, podejmowania decyzji oraz brania odpowiedzialności za swoje postępowanie,
- promowanie kultury pokoju, niestosowania przemocy[12].

Aby zwiększyć w naszym kraju skuteczność edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, należy właściwie przedstawić samo pojęcie i scharakteryzować wszystkie obszary. Takie działania powinny mieć miejsce w systemie oświaty, tj. w edukacji formalnej, jak również we wszystkich formach edukacji nieformalnej. W systemie szkolnym omawianie problematyki rozwoju zrównoważonego powinno się rozpocząć od tego poziomu edukacyjnego, na którym dzieci będą w stanie zrozumieć prezentowane im zagadnienia. Powinno się wychowywać do ekorozwoju, a nie tylko edukować przez dostarczanie wiedzy[13].

Wychowanie to kształtowanie prawidłowych postaw, takich jak: tolerancja, poszanowanie poglądów innych ludzi, szacunek dla innych religii i kultur, chęć i umiejętność współpracy, dzielenie się z innymi, rezygnacja czy ograniczenie konsumpcjonizmu, poczucie odpowiedzialności za stan środowiska za siebie i innych ludzi.

Wychowanie do zrównoważonego rozwoju może się rozpocząć od najwcześniejszych etapów edukacji, a istotną rolę w tym procesie powinny odgrywać rodzina i szkoła[14].

Na poziomie przedszkoli i klas 1-3 szkoły podstawowej zaleca się kłaść nacisk na budzenie szacunku do życia, jego różnorodnych form oraz zasobów środowiska naturalnego; prowadzenie zajęć powinno odbywać się w terenie i w miarę możliwości nawiązywać współpracę z ośrodkami edukacji ekologicznej. W przypadku starszych klas powinno się wykorzystywać przykłady z najbliższego otoczenia, zbierać informacje i opinie o zagrożeniach ekologicznych, ustalać wnioski i propozycje rozwiązań.

W szkołach średnich zajęcia powinny odbywać się w kameralnej formie, np. warsztaty ekologiczne z udziałem ekspertów i osób związanych z ochroną środowiska. Na poziomie akademickim aktualne czy kontrowersyjne tematy powinny być prezentowane w sposób merytoryczny i rzeczowy z udziałem specjalistów i autorytetów naukowych[15].

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest procesem, który umożliwia ludziom zrozumienie współzależności życia na Ziemi oraz skutków, jakie ich działania i decyzje mogą mieć dla zasobów naturalnych, środowiska przyrodniczego i społeczności globalnej, zarówno współcześnie, jak i w przyszłości. Proces ten zwiększa świadomość ludzi

[12] Batorczak A., Klimska A., *Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – refleksje przed ogłoszeniem nowej Dekady na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (2020-2030)*, Studia Ecologiae et Bioethicae, 18(2) 2020, 18, 2, s. 17-26.
[13] Howaniec M., *Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce – czego brakuje*, Problemy Ekologii, vol. 14, nr 4, lipiec–sierpień 2010, s. 176.
[14] Tamże, s. 179.
[15] Łódzki B., poz. cyt., s. 48-50.

na temat czynników ekonomicznych i społeczno-kulturowych, które wspierają lub utrudniają zrównoważony rozwój[16].

Oznacza to włączenie kluczowych zagadnień zrównoważonego rozwoju do nauczania, np. o zmianach klimatycznych, sposobach zmniejszenia ryzyka katastrof, bioróżnorodności, możliwościach zmniejszenia ubóstwa i wdrożenia zrównoważonej konsumpcji.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju promuje ważne kompetencje, takie jak: krytyczne myślenie, wyobraźnię, podejmowanie decyzji, integrację międzypokoleniową, świadomość ekologiczną w warunkach demokratyzacji życia społecznego i wzrastającej roli komunikacji społecznej[17].

Problemy ekologiczne stanowią istotne zagadnienie odnoszące się do jakości życia człowieka i jego dalszej egzystencji. Zwiększenie środków inwestycyjnych na ochronę środowiska jest ważnym zadaniem, tak samo jak budowanie świadomości ekologicznej oraz przygotowanie do życia zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Edukacja ekologiczna to działalność wychowawcza przygotowująca do rozwiązywania praktycznych problemów środowiskowych. Cechuje się interdyscyplinarnym podejściem, kształtuje poczucie odpowiedzialności i powinna być integralną częścią procesu kształcenia[18].

Podsumowując, można stwierdzić, że edukacja stała się jednym z kluczowych zadań wśród 17 celów Zrównoważonego Rozwoju, ponieważ stanowi podstawę do poprawy życia ludzi i znalezienia innowacyjnych rozwiązań największych problemów współczesnego świata. Równy, przystępny cenowo dostęp do wysokiej jakości wykształcenia technicznego i wyższego dotyczy także osób dorosłych[19].

Wychowanie do zrównoważonego rozwoju potrzebne jest wszystkim, także ludziom dorosłym. Działania takie mogą obejmować np. zwiększenie dostępu obywateli do informacji na temat stanu środowiska, problemów gospodarczych i społecznych kraju oraz regionu.

Ponadto istnieje potrzeba zwiększenia udziału społeczności lokalnej w procesach decyzyjnych dotyczących środowiska, życia gospodarczego i społecznego poprzez wprowadzanie budżetów partycypacyjnych, a także popieranie różnych inicjatyw oddolnych i form kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego.

Działania tego typu muszą mieć wymiar prawny, organizacyjny i administracyjny; mogą przyczynić się do kształtowania i utrwalania odpowiednich postaw oraz wartości[20].

Wdrażanie zrównoważonego rozwoju musi opierać się na edukacji, jednak współcześnie realizacja zadań napotyka wiele barier i zagrożeń związanych z egocentryzmem, konsumpcjonizmem oraz indywidualizmem życia społecznego.

---

[16] Batorczak A., Klimska A., poz. cyt., s. 17-26.
[17] Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008, s. 8-11.
[18] Hłobił A., *Teoria i praktyka edukacji ekologicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Problemy Ekorozwoju 2010, vol. 5, no 2, Politechnika Koszalińska, s. 87-94.
[19] Program Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – Centrum Zrównoważonego Rozwoju, https://czrug.ug.edu.pl/programy/edukacja [data dostępu: 10.10.2025].
[20] Howaniec M., poz. cyt., s. 179.

Naukowcy zwracają uwagę, że w praktyce edukacja dla zrównoważonego rozwoju oznacza o wiele więcej niż tylko edukację ekologiczną, ponieważ obejmuje ona wszystko, co przyczynia się do kreowania ładu zintegrowanego (środowiskowego i przestrzennego) oraz społecznego, który obejmuje prawa człowieka, rozwiązywanie konfliktów, dobre rządzenie, służby publiczne i integrację społeczną[21].

Edukacja ta oznacza multidyscyplinarne podejście do reformy edukacji, oferujące wszystkim ludziom okazje do nauki takiego stylu życia, który zapewni im rozwój zrównoważony wykraczający poza formalne systemy edukacyjne[22].

System kształcenia formalnego w Polsce, oparty na nowej Podstawie Programowej, uwzględnia zagadnienia klimatyczne, włączając od 10 lat treści związane z ochroną klimatu do zajęć realizowanych w przedszkolach i szkołach różnego typu. Zagadnienia ochrony klimatu, jakości powietrza i odpowiedniej postawy obywatelskiej stanowią część edukacji o zrównoważonym rozwoju. Uczniowie rozwijają zachowania proekologiczne na wszystkich etapach edukacyjnych. Już w przedszkolach dzieci uczą się poznawania przyrody, jej wartości i norm środowiska przyrodniczego. W młodszych klasach szkoły podstawowej dzieci uczą się uważnego dostrzegania wzajemnych powiązań ekosystemu. Poznają wybrane miejsca ochrony przyrody, parki narodowe oraz pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu. W szkołach ponadpodstawowych treści nauczania z zakresu edukacji ekologicznej są zawarte w podstawach programowych takich przedmiotów, jak: biologia, geografia, chemia, etyka, wiedza o społeczeństwie[23].

2. ZAGROŻENIA I BARIERY W REALIZACJI CELÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Wielu naukowców zwraca uwagę, że koncepcja zrównoważonego rozwoju nadal lepiej prezentuje się w teorii niż w praktyce. Istnieje szereg barier świadomościowych, politycznych, ekonomicznych utrudniających realizację celów zrównoważonego rozwoju.

Pogoń za wydajnością produkcji i konsumpcji, duża konkurencja, uprzedmiotowienie działań ludzkich, indywidualizacja stylów życia i egocentryzm to czynniki mające negatywny wpływ na realizację idei zrównoważonego rozwoju.

Żyjemy w niespokojnych czasach walk politycznych, konfliktów zbrojnych, zmian społeczno-gospodarczych, katastrof, w wyniku czego zmniejszyło się poczucie bezpieczeństwa wielu społeczności. Ogromna różnorodność kultur i mentalności sprawia, że

[21] Borys T., *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania*, „Problemy Ekorozwoju" 2010, vol. 5, no 1, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, s. 59.
[22] Zacher L.W., *Trwały rozwój – utopia czy realna możliwość?*, Problemy Ekorozwoju, 2008, vol. 3, No 2, s. 63-68.
[23] *Treści z zakresu edukacji o zrównoważonym rozwoju – stały element nauczania w przedszkolach i szkołach*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, https://www.gov.pl/web/edukacja/tresci-z-zakresu-edukacji-o-zrownowazonym-rozwoju oraz *Reforma Podstawy Programowej – co się zmieniło i dlaczego*, https://www.szkołapopow.pl/reforma-podstawy-programowe [data dostępu: 12.10.2024].

w procesie realizacji zrównoważonego rozwoju trzeba brać pod uwagę bardzo odmienne wartości.

Zasoby są kluczowym źródłem konfliktów między narodami, a degradacja środowiska zaostrzyła niedobory. Przetrwanie narodu zależy w dużej mierze od zasobów pochodzących ze środowiska naturalnego, dlatego są one źródłem konfliktów zbrojnych obejmujących terytoria ze strategicznymi surowcami, źródłami energii, wodą i żywnością.

Podstawowym źródłem utrudnień w realizacji celów zrównoważonego rozwoju jest mocno zakorzeniony we współczesnych, wysokorozwiniętych społeczeństwach system wartości oparty na mentalności konsumpcyjno-pragmatycznej oraz dezintegracja społeczeństwa. Rozwój społeczno-ekonomiczny wraz z postępem technicznym i informatycznym znacznie wyprzedza psychiczny rozwój człowieka[24].

Największym zagrożeniem dla realizacji celów zrównoważonego rozwoju są konflikty zbrojne wyniszczające społeczności ludzkie oraz środowisko przyrodnicze. Metody współczesnych wojen powodują o wiele większe zniszczenia w ekosystemach niż dawne bezpośrednie starcia wrogów. Współczesne wojny – od broni chemicznej do broni jądrowej oraz celowe działania niszczące środowisko naturalne są powszechne podczas działań wojennych – wywierają wieloletnie negatywne skutki.

Niewątpliwie wojny mają negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze i ekosystemy oraz na całą politykę środowiskową, a skutki zniszczeń mogą być odczuwalne przez 20-30 lat po konflikcie[25].

Wojny powodują niedobory energii i wzrost cen paliw kopalnych; sektor wojskowy odpowiada za ok. 5,5% globalnych emisji gazów cieplarnianych.

Odwołując się do przykładów z historii:

- wojna koreańska (1950-1953) spowodowała poważne spustoszenia w środowisku i ekosystemach; doszło do rozległych zniszczeń w wyniku bezpośrednich walk, chaosu przemysłowego i znacznego użycia środków chemicznych. Oprócz broni konwencjonalnej często stosowano broń chemiczną, która zabijała znaczną część flory i fauny, zanieczyszczała glebę i niszczyła lasy. Trwałe konsekwencje nadal szkodzą ekologii regionu, a odbudowa terenów wymaga długotrwałych działań;
- wojna w Afganistanie (1979-2021) przyczyniła się do degradacji tradycyjnych systemów nawadniających, a otwarte paleniska produkowały niebezpieczne emisje, co przyczyniło się nie tylko do zatrucia środowiska przyrodniczego, ale także do śmierci ludzi;
- wojna w Zatoce Perskiej (1991) i wojna w Iraku (2003-).

Pożary kuwejskiej ropy naftowej były wynikiem polityki spalonej ziemi, stosowanej przez wojska irackie wycofujące się z Kuwejtu. Wyciek ropy podczas wojny w Zatoce Perskiej nastąpił, gdy siły irackie otworzyły zawory w terminalu naftowym i zrzuciły

[24] Czyż M., *Rozwój zrównoważony a przemiany cywilizacyjne*, [w:] *Ekologia a transformacje cywilizacyjne na przełomie wieków*, Zięba S., Wróblewski M. (red.), Zakład Ekologii Człowieka KUL, Lublin 2000, s. 83.
[25] *Wpływ wojny na środowisko*, https://en-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Ebvironmental_impact_ [data dostępu: 10.10.2025].

ropę z kilku tankowców do Zatoki oraz na środek pustyni. Również woda została poważnie zanieczyszczona, a amunicja wystrzeliwana z różnych broni zawierała uran, który przedostawał się do wód, co spowodowało, że chemikalia użyte w ataku ekoterrorystycznym całkowicie zniszczyły linię brzegową Arabii Saudyjskiej: wszystkie zasoby naturalne zostały zanieczyszczone, ucierpiały ptaki morskie i brodzące oraz inne morskie zwierzęta, co spowodowało znaczne zmniejszenie ich populacji.

Odnosząc się do czasów współczesnych rosyjska inwazja na Ukrainę doprowadziła do ciągłych, rozległych, poważnych oraz długotrwałych szkód środowiskowych nazywanych przez rząd i dziennikarzy ekobójstwem, czyli ciężkimi zbrodniami przeciwko środowisku naturalnemu (ekoterroryzm). Eksplozje powodują zniszczenia fizyczne i zatrucia toksyczne, ponieważ szkodliwe substancje chemiczne, takie jak: ołów, rtęć, uran, trotyl, dostają się do organizmów ludzi, zwierząt i roślin.

Walki na obszarach uprzemysłowionych mogą prowadzić do katastrof technologicznych, np. wycieków odpadów przemysłowych i paliw, które zatruwają rozległe obszary nie tylko na Ukrainie, ale także w Europie. Zniszczone budynki mogą uwalniać rakotwórczy pył, a metale ciężkie i chemikalia mogą przenikać do wód podziemnych i zatruwać źródła wody, zabijając życie w rzekach i jeziorach. Gleby w obszarach objętych konfliktem zbrojnym nie nadają się do uprawy, ponieważ rośliny pochłaniają i akumulują zanieczyszczenia[26].

Od rozpoczęcia działań wojennych w 2022 roku okupowanych jest ok. 25% obszarów chronionych Ukrainy. Jeśli w glebie zaburzona zostanie równowaga, ucierpi wszystko, co żyje, od najmniejszych mikroorganizmów po ssaki. Większość zwierząt jest zdezorientowana i przerażona eksplozjami, strzelaniną czy pożarami lasów. Unikatowe ekosystemy stepowe, wodno-błotne, nadmorskie, rozlewiskowe, szlaki migracyjne ptaków i zwierząt zostały zniszczone[27].

Wojna zwiększa ryzyko wypadków jądrowych, ponieważ walki w pobliżu elektrowni jądrowych mogą doprowadzić do katastrof humanitarnych i ekologicznych[28].

Podsumowując, można stwierdzić, że najtragiczniejszymi konsekwencjami wojny są straty ludności, zniszczenie biosfery i ekosystemów poprzez użycie broni masowego rażenia, stosowanie broni chemicznej, wzniecanie pożarów i spalanie odpadów, niewybuchy, zalewanie terenów, testowanie broni jądrowej oraz skażenie radioaktywne i promieniowanie, wzrost użycia paliw kopalnianych i emisje gazów, a także celowanie w obiekty chemiczne i przemysłowe.

Tuż po rozpoczęciu wojny na Ukrainie pojawiło się wiele głosów, że ESG (zrównoważony rozwój) należy odłożyć i skupić się na ratowaniu i pomocy ludności. Wielu

---

[26] Piechowska M., *Konsekwencje rosyjskiej agresji na Ukrainie dla środowiska naturalnego Polski*, Instytut Spraw Międzynarodowych, https://pism.pl/publikacje/konsekwencje-rosyjskiej-agresji-na-ukraine-dla [data dostępu: 22.10.2025] Biuletyn PISM, nr 165 (2786), 14 listopada 2023 r.

[27] *Jak wojna na Ukrainie wpływa na przyrodę?*, https:// https://www.wwf.pl/jak-wojna-w-ukrainie [data dostępu: 22.10.2025].

[28] Ber J., *Wojna z przyrodą. Wpływ rosyjskiej agresji na środowisko naturalne Ukrainy*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-12-07 [data dostępu: 22.10.2025].

ekspertów było jednak innego zdania, twierdząc, że zrównoważony rozwój powinien przyspieszyć, a jego cele są nadal szczególnie aktualne w czasach wojny[29].

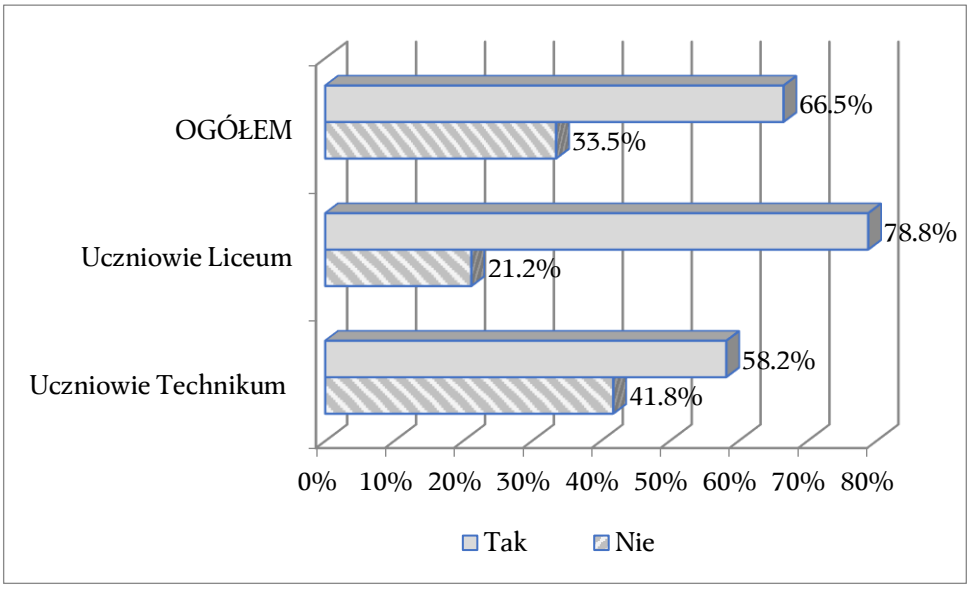
Konflikty zbrojne, niestabilność polityczna i brak bezpieczeństwa regionalnego są poważnymi barierami dla zrównoważonego rozwoju. Wojny zakłócają dostawy żywności, dostęp do energii i stabilność gospodarczą, niweczą wysiłki na rzecz redukcji ubóstwa. Walka z ubóstwem leży u podstaw zrównoważonego rozwoju, jednak utrzymujące się w wielu regionach strukturalne przyczyny ubóstwa – od braku dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej po ubóstwo energetyczne i nierówności płci – hamują realizację celów.

Również pandemia COVID-19 zniweczyła wieloletni postęp w walce z ubóstwem, a miliony ludzi znalazły się w głębokim kryzysie. Priorytety rządowe nie zawsze są zgodne ze zrównoważonym rozwojem, a polityka w tym zakresie może być kształtowana przez cykle wyborcze, tradycyjne gałęzie przemysłu lub wpływowe grupy nacisku.

3. MŁODZIEŻ O IDEI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU – SPRAWOZDANIE Z BADAŃ

W badaniach wykorzystano metodę ilościową, a narzędziem badawczym była ankieta z pytaniami zamkniętymi.

Głównym pytaniem badawczym było ustalenie, jaki jest stan wiedzy młodych ludzi w dziedzinie zrównoważonego rozwoju.

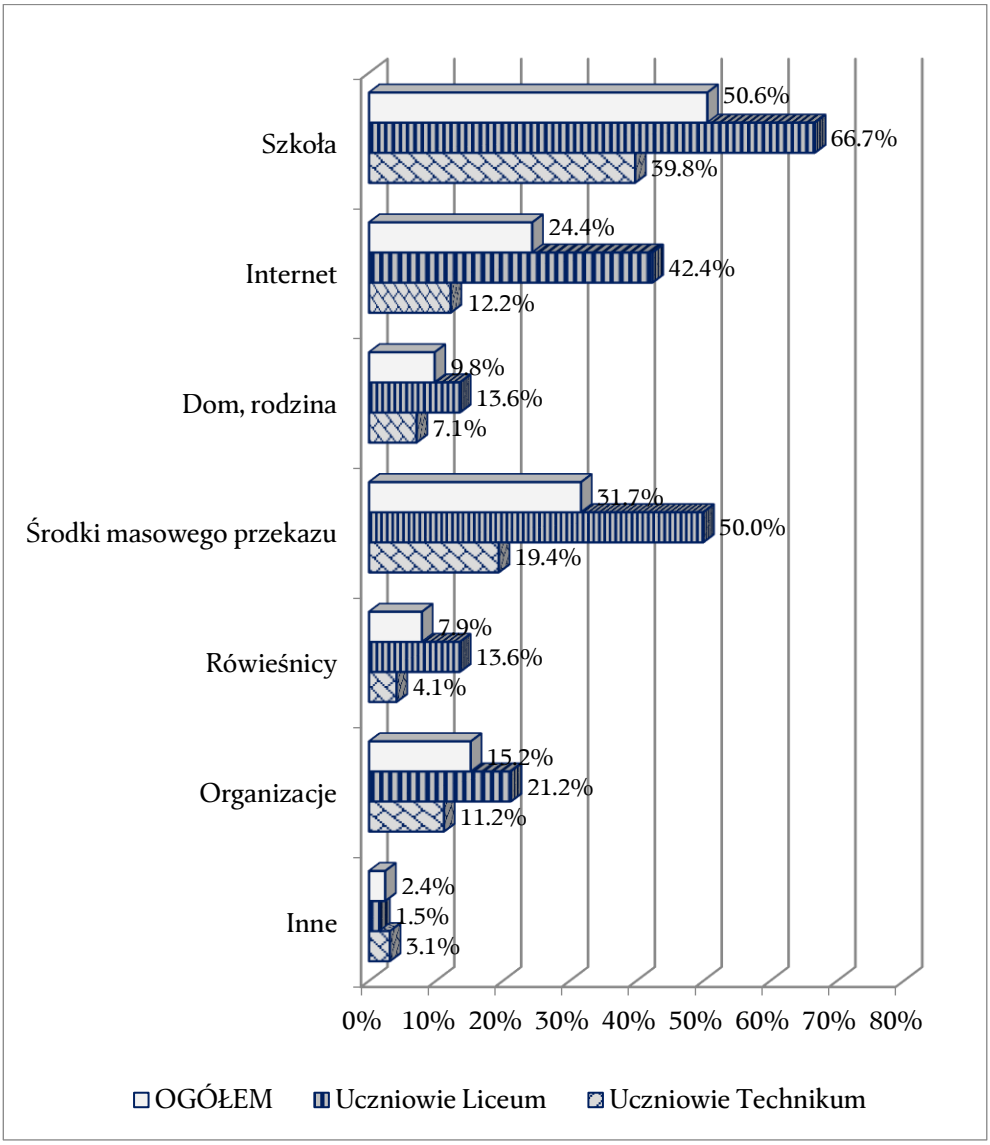
Wykres 1. Czy słyszałeś o idei zrównoważonego rozwoju?

[29] Sawicki P., *Zrównoważony rozwój a wojna w Ukrainie*, https://piu.org.pl/blogpiu/zrownowazony-rozwoj-a-wojna-w-ukrainie [data dostępu: 22.10.2025].

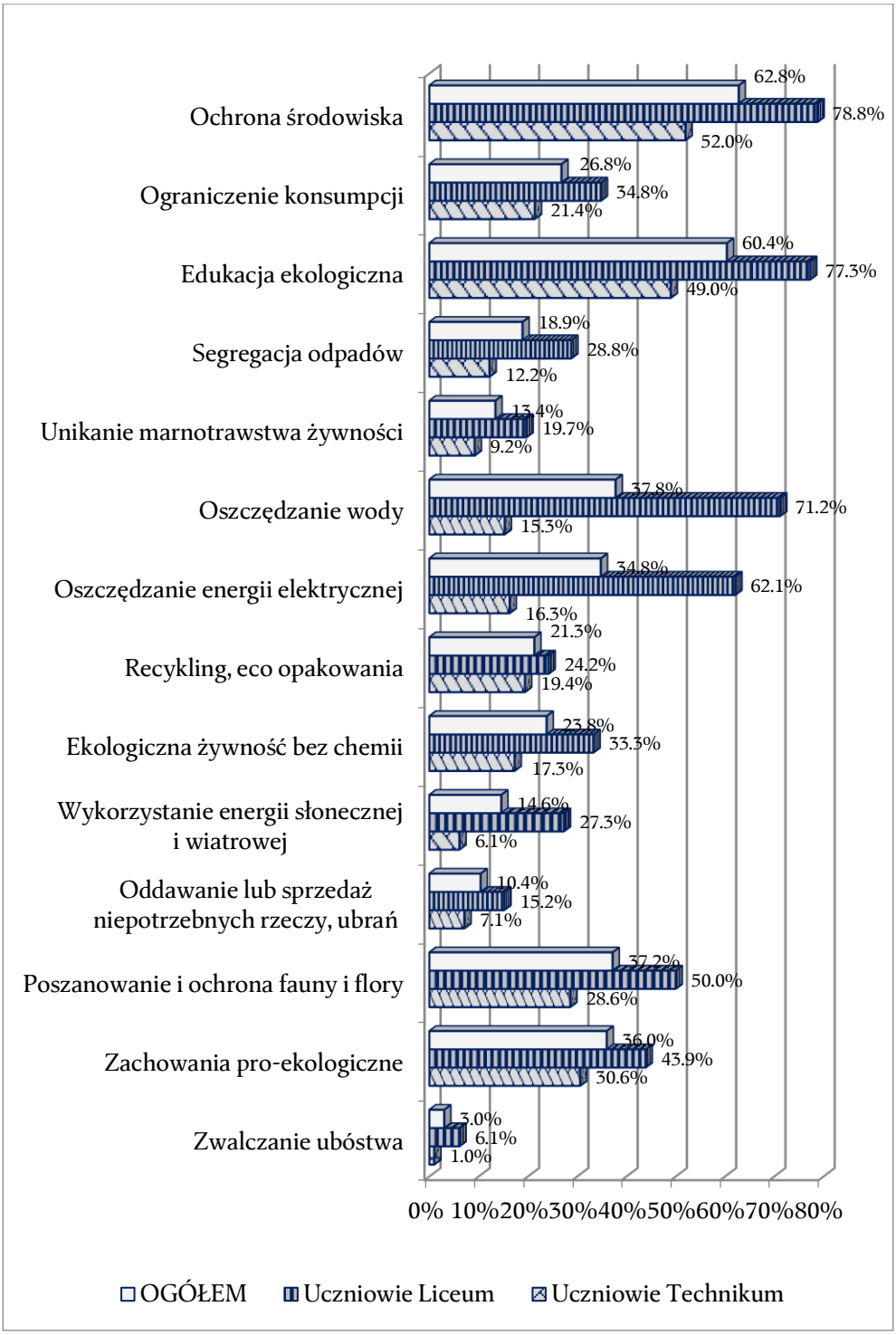
Ponad połowa uczniów technikum (58,2%) słyszała o idei zrównoważonego rozwoju, a 41,8% nie spotkała się z tym pojęciem. W klasach licealnych zdecydowana większość uczniów zna to pojęcie (78,8%), a 33,5% stwierdziło, że nie wie, co ono oznacza. W całej populacji więcej niż połowa uczniów (66,5%) stwierdziła, że rozumie jego znaczenie (wyk. 1).

Wykres 2. Ponad połowa uczniów (50,6%) czerpała wiedzę o zrównoważonym rozwoju ze szkoły. Kolejnymi źródłami informacji były środki masowego przekazu (31,7%) oraz Internet (24,4%). Różnego rodzaju organizacje, np. ZHP, wskazało 15,2% badanych. Dom i rodzina stanowiły źródło informacji dla 9,8% młodzieży, natomiast 7,9% respondentów czerpało wiedzę od rówieśników.

Wykres 3. Zrównoważony rozwój kojarzy się przede wszystkim z ochroną środowiska (62,8%), edukacją ekologiczną (60,4%) oraz poszanowaniem fauny i flory (37,2%). 37,8% młodzieży wymieniło oszczędzanie wody, energii elektrycznej (34,8%) oraz zachowania proekologiczne (36%). Najmniej badanych zwróciło uwagę na zwalczanie ubóstwa (3,0%), oddawanie niepotrzebnych rzeczy i ubrań (10,4%) oraz unikanie marnotrawstwa żywności (13,4%).

Wykres 2. Źródła wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju (pytanie wielokrotnego wyboru)

Wykres 3. Co rozumiesz przez pojęcie zrównoważonego rozwoju?

Wnioski z przeprowadzonego sondażu nie są zbyt optymistyczne, ponieważ prawie połowa uczniów szkół technicznych nie słyszała o idei zrównoważonego rozwoju. W klasach licealnych ponad 20% nie kojarzyło tej idei. Źródłem wiedzy w większości przypadków było środowisko szkolne i środki masowego przekazu, w tym Internet. Niewielu uczniów uzyskiwało wiedzę od rodziców i rówieśników.

Wiedza młodzieży o zrównoważonym rozwoju jest bardzo ogólna i powierzchowna; kojarzy się przede wszystkim z ochroną środowiska, poszanowaniem przyrody czy zachowaniami proekologicznymi.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w polskich szkołach jest niewystarczająca, mało akcentowana w programie nauczania i profilaktyki.

PODSUMOWANIE

Jedną z ważniejszych idei lat 70. ubiegłego wieku, która szybko zaczęła zdobywać popularność w kręgach politycznych i gospodarczych, była idea zrównoważonego, trwałego rozwoju – ekorozwoju. Obecnie ten model rozwoju społeczno-gospodarczego jest akceptowany i realizowany przez większość krajów na świecie. Podstawy tej idei to: zrównoważenie trzech sfer działalności człowieka – gospodarczej, społecznej i ekologicznej; żadna z tych sfer nie może rozwijać się kosztem pozostałych. Sprawiedliwość wewnątrzpokoleniowa, czyli zapewnienie godnych warunków życia i rozwoju dla wszystkich ludzi poprzez podnoszenie standardu życia, likwidowanie głodu i biedy oraz zapewnienie dostępu do oświaty – to cele długoterminowe.

Podstawową rolę w realizowaniu celów zrównoważonego rozwoju odgrywa edukacja oparta na zasadzie nauki przez całe życie, wspierająca wszechstronny, równomierny rozwój jednostki od dzieciństwa do dorosłości.

W perspektywie europejskiej realizacja celów przebiegała w kierunku opracowania przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ Strategii Edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Celem Strategii było włączenie kluczowych tematów zrównoważonego rozwoju do formalnych i nieformalnych systemów kształcenia. W Polsce prowadzono działania w ramach Polskiego Komitetu Narodowego ds. UNESCO, które spełnia funkcje propagatora i koordynatora działań.

Edukacja rozwija świadomość, kompetencje, postawy i wartości ludzi, umożliwiając im skuteczne zaangażowanie.

Zrównoważony rozwój na poziomie lokalnym i krajowym gwarantuje sprawiedliwszą i bardziej zrównoważoną przyszłość. Objęcie permanentną edukacją całego społeczeństwa jest warunkiem wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój jest aktualnie istotnym wyzwaniem w kształtowaniu świadomości nie tylko danych grup społecznych, lecz również ogółu obywateli.

LITERATURA

Batorczak A., *Edukacja na rzecz rozwoju do 2030 roku*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie", R. 2023, T. 36, Środowisko przyrodnicze Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej, Ekologia i Ochrona Środowiska.

Batorczak A., Klimska A., *Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – refleksje przed ogłoszeniem nowej Dekady na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (2020-2030)*, Studia Ecologiae et Bioethicae, 18(2), 2020, 18, 2.

Ber J., *Wojna z przyrodą. Wpływ rosyjskiej agresji na środowisko naturalne Ukrainy*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023, https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-12-07 [data dostępu: 22.10.2025].

Borys T., *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – polskie wyzwania*, „Problemy Ekorozwoju" 2010, vol. 5, no 1, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.

Cele Zrównoważonego Rozwoju, Rezolucja Zgromadzenia Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego A/RES/70/1 Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030, https://www.un.org.pl/agenda-2030-rezolucja [data dostępu: 01.10.2025].

Czym jest Zrównoważony Rozwój – czyli 17 celów wyznaczonych przez ONZ Digital Festival 2022, https://digitalfestival.plrodzaj-tresci-artykuł [data dostępu: 10.10.2025].

Czyż M., *Rozwój zrównoważony a przemiany cywilizacyjne*, [w:] *Ekologia a transformacje cywilizacyjne na przełomie wieków*, Zięba S., Wróblewski M. (red.), Zakład Ekologii Człowieka KUL, Lublin 2000.

Hłobił A., *Teoria i praktyka edukacji ekologicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju*, Problemy Ekorozwoju 2010, vol. 5, no 2, Politechnika Koszalińska.

Howaniec M., *Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce – czego brakuje*, Problemy Ekologii, vol. 14, nr 4, lipiec–sierpień 2010.

Jak wojna na Ukrainie wpływa na przyrodę?, https:// https://www.wwf.pl/jak-wojna-w-ukrainie [data dostępu: 22.10.2025].

Konstytucja RP, http://trybunal.gov.pl/?id=106#, Rozdział 01 Trybunal.gov.pl [data dostępu: 04.11.2025].

Łódzki B., *Edukacja a zrównoważony rozwój*, [w:] *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju*, Podręcznik Akademicki pod red. A. Drosik, D. Heidrich, M. Ratajczak, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2022.

Matysiak A., Struś M., *Paradygmat rozwoju zrównoważonego*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 213, 2015.

Ministerstwo Rozwoju i Technologii, Agenda 2030, https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/cele -zrowno ważonego-rozwoju [data dostępu: 01.10.2025].

Perkowski M., Kościcki A., Chrzanowski S., *Realizacja celów zrównoważonego rozwoju Agendy 2030 (Perspektywa regionalna)*, „Prawo i Więź", nr 1(44) wiosna 2023. SDGs (ang. *Sustainable Development Goals*).

Piechowska M., *Konsekwencje rosyjskiej agresji na Ukrainie dla środowiska naturalnego Polski*, Instytut Spraw Międzynarodowych, https://pism.pl/publikacje/konsekwencje-rosyjskiej-agresji-na-ukraine-dla [data dostępu: 22.10.2025] Biuletyn PISM, nr 165 (2786), 14 listopada 2023 r.

Program edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, Centrum Zrównoważonego Rozwoju, Uniwersytet Gdański, https:// https://czrug.ug.edu.pl/programy/edukacja/ [data dostępu: 10.10.2025].

Program Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju – Centrum Zrównoważonego Rozwoju, https://czrug.ug.edu.pl/programy/edukacja [data dostępu: 10.10.2025].

Reforma Podstawy Programowej – co się zmieniło i dlaczego, https://www.szkołapopow.pl/reforma-podstawy-programowe [data dostępu: 12.10.2024].

Sawicki P., *Zrównoważony rozwój a wojna w Ukrainie*, https://piu.org.pl/blogpiu/-zrownowazony-rozwoj-a-wojna-w-ukrainie [data dostępu: 22.10.2025].

Skowroński A., *Zrównoważony rozwój perspektywą dalszego postępu cywilizacyjnego*, Uniwersytet im. Kardynała S. Wyszyńskiego w Warszawie, Problemy ekorozwoju, 2006, vol. 1, No 2.

Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2008.

Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 202/15, art. 3, ust. 3.

Treści z zakresu edukacji o zrównoważonym rozwoju – stały element nauczania w przedszkolach i szkołach, Ministerstwo Edukacji Narodowej https://www.gov.pl/web/edukacja/tresci-z-zakresu-edukacji-o-zrownowazonym-rozwoju [data dostępu: 12.10.2024].

Ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. z 2021, poz. 1973, https://isap.sejm.gov.pl/isad.nst/DocDetails.xsp?id=WPU2021000 1973 [data dostępu: 04.11.2025].

Wpływ wojny na środowisko, https://en-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Ebvironmental_impact_ [data dostępu: 10.10.2025].

Zacher L.W., *Trwały rozwój – utopia czy realna możliwość?*, Problemy Ekorozwoju, 2008, vol. 3, No 2.

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

KRZYSZTOF GRABLEWSKI
Doktor nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse
Instytut Ekonomiczny
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0000-0003-2703-8749

PAKT DLA ROZWOJU PORADNICTWA ZAWODOWEGO JAKO INSTRUMENT POLITYKI PUBLICZNEJ – ZAŁOŻENIA, WYZWANIA, PERSPEKTYWY

Słowa kluczowe:
poradnictwo zawodowe, polityka publiczna, partnerstwo, governance, rynek pracy, uczenie się przez całe życie, Pakt dla Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest analiza Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego jako współczesnego instrumentu polityki publicznej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem jego roli w koordynacji działań międzyinstytucjonalnych oraz w podnoszeniu jakości usług poradnictwa zawodowego na poziomie regionalnym. W pracy zastosowano podejście teoretyczno-empiryczne, obejmujące studium przypadku Paktu dla Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego oraz badanie sondażu diagnostycznego przeprowadzone wśród jego członków. Analiza pozwoliła zidentyfikować funkcje paktu jako platformy współpracy, integracji środowiska doradców oraz wymiany wiedzy i dobrych praktyk w zakresie poradnictwa zawodowego. Wyniki badań wskazują również na główne wyzwania funkcjonowania paktów, w tym brak trwałego finansowania, zróżnicowanie kompetencji uczestników oraz ograniczone formalne umocowanie instytucjonalne. Weryfikacja hipotez badawczych potwierdziła, że pakty stanowią efektywny instrument koordynacji działań w obszarze edukacji i rynku pracy, sprzyjają integracji środowiska doradców i podnoszeniu jakości usług, a ich dalszy rozwój wymaga wzmocnienia mechanizmów instytucjonalnych. Wnioski z artykułu wskazują, że partnerstwa międzyinstytucjonalne mogą pełnić istotną funkcję w budowie nowoczesnych, sieciowych systemów poradnictwa zawodowego, wspierających adaptację jednostek do dynamicznych zmian rynku pracy i społeczeństwa wiedzy.

Keywords:
career guidance, public policy, partnerships, governance, labor market, lifelong learning, Pact for the Development of Career Guidance

ABSTRACT

Pact for the Development of Career Guidance as a Public Policy Instrument in Poland – Foundations, Challenges, and Future Perspectives

The aim of this article is to analyze the Pact for the Development of Career Guidance as a contemporary public policy instrument in Poland, with particular emphasis on its role in coordinating inter-institutional cooperation and improving the quality of career guidance services at the regional level. The paper employs a theoretical and empirical approach, including a case study of the Pact for the Development of Career Guidance and a survey conducted among its members. The analysis identified the Pact's functions as a platform for cooperation, integration of the counselor community, and the exchange of knowledge and best practices in career guidance. The research also highlights key challenges in the operation of the Pacts, including the lack of sustainable funding, diversity in participants' competencies, and limited formal institutional recognition. The verification of research hypotheses confirmed that the Pacts are an effective instrument for coordinating activities in education and the labor market, fostering integration among counselors, and improving service quality, while their further development requires strengthened institutional mechanisms. The article demonstrates that inter-institutional partnerships can play a significant role in building modern, networked career guidance systems that support individuals' adaptation to the dynamic labor market and a knowledge-based society.

WSTĘP

Dynamiczne przemiany społeczno-gospodarcze, postępująca cyfryzacja gospodarki oraz rosnąca nieprzewidywalność ścieżek zawodowych powodują, że poradnictwo zawodowe staje się jednym z istotnych elementów współczesnych polityk rynku pracy i edukacji. W warunkach gospodarki opartej na wiedzy rośnie znaczenie wsparcia jednostek w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych, planowaniu kariery oraz adaptacji do zmieniających się warunków zatrudnienia. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że skuteczność systemów poradnictwa zawodowego zależy nie tylko od jakości świadczonych usług, lecz także od stopnia koordynacji działań instytucji funkcjonujących w różnych sektorach polityki publicznej, takich jak edukacja, rynek pracy czy polityka społeczna.

W Polsce system poradnictwa zawodowego charakteryzuje się znacznym rozproszeniem instytucjonalnym. Usługi doradcze są realizowane przez różne podmioty, w tym publiczne służby zatrudnienia, instytucje systemu oświaty, uczelnie wyższe oraz organizacje pozarządowe. Taki model funkcjonowania systemu sprzyja różnorodności oferowanych usług, jednak jednocześnie może prowadzić do fragmentaryzacji działań, utrudniając przepływ informacji oraz koordynację inicjatyw podejmowanych przez poszczególne instytucje. W konsekwencji pojawia się potrzeba tworzenia mechanizmów współpracy międzyinstytucjonalnej, które umożliwiałyby bardziej spójne i kompleksowe podejście do wspierania rozwoju zawodowego obywateli.

Jednym z narzędzi służących budowaniu takiej współpracy są partnerstwa i sieci współpracy tworzone pomiędzy instytucjami publicznymi, organizacjami społecznymi oraz podmiotami sektora edukacji i rynku pracy. W ostatnich latach w Polsce zaczęły powstawać regionalne inicjatywy partnerskie, których celem jest integracja środowiska doradców zawodowych oraz rozwijanie współpracy międzyinstytucjonalnej w obszarze poradnictwa zawodowego. Przykładem takiej inicjatywy jest Pakt dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego, stanowiący platformę współpracy różnych instytucji działających w obszarze rynku pracy i edukacji.

Pomimo rosnącego znaczenia partnerstw międzyinstytucjonalnych w realizacji polityk publicznych, problem funkcjonowania regionalnych paktów na rzecz rozwoju poradnictwa zawodowego pozostaje stosunkowo słabo rozpoznany w literaturze przedmiotu. W szczególności brakuje pogłębionych analiz empirycznych dotyczących ich roli w integracji środowiska doradców zawodowych, rozwijaniu współpracy międzyinstytucjonalnej oraz podnoszeniu jakości świadczonych usług.

Celem artykułu jest analiza Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego jako instrumentu współpracy międzyinstytucjonalnej w obszarze poradnictwa zawodowego. W artykule podjęto próbę oceny znaczenia tego typu partnerstw dla integracji środowiska doradców zawodowych, rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej oraz podnoszenia jakości usług poradnictwa zawodowego.

W związku z powyższym sformułowano następujące pytania badawcze:

1. W jaki sposób Pakt na rzecz rozwoju poradnictwa zawodowego funkcjonuje jako forma współpracy międzyinstytucjonalnej w obszarze poradnictwa zawodowego?
2. Jakie znaczenie mają pakty dla integracji środowiska doradców zawodowych oraz rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej?
3. Jakie wyzwania i ograniczenia towarzyszą funkcjonowaniu tego typu partnerstw w praktyce?

W celu weryfikacji powyższych pytań badawczych sformułowano następujące hipotezy badawcze:

- H1: Pakt dla rozwoju poradnictwa zawodowego stanowi efektywną formę współpracy międzyinstytucjonalnej w obszarze poradnictwa zawodowego.
- H2: Funkcjonowanie paktu sprzyja integracji środowiska doradców zawodowych oraz podnoszeniu jakości usług poradnictwa zawodowego.
- H3: Rozwój paktu dla rozwoju poradnictwa zawodowego napotyka na bariery instytucjonalne oraz organizacyjne, wynikające m.in. z ograniczeń finansowych, różnic kompetencyjnych między instytucjami oraz braku trwałych mechanizmów koordynacji współpracy.

Artykuł opiera się na analizie przypadku (*case study*) Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego. Zastosowaną metodykę badawczą stanowiła analiza dokumentów zastanych (*desk research*) oraz badanie ankietowe przeprowadzone wśród członków partnerstwa. Uzyskane wyniki pozwoliły na ocenę funkcjonowania paktu jako narzędzia współpracy międzyinstytucjonalnej oraz identyfikację najważniejszych korzyści i wyzwań związa-

nych z jego działalnością. Artykuł składa się z części teoretycznej dotyczącej podstawy analizy poradnictwa zawodowego w kontekście polityki publicznej i *governance* sieciowego. W kolejnej części omówiono koncepcję paktów jako narzędzi koordynacji międzyinstytucjonalnej i studium przypadku Warmińsko-Mazurskiego Paktu. W kolejnej części zaprezentowano wyniki sondażu diagnostycznego. Dokonano także analizy wyzwań oraz zaproponowano rekomendacje dla polityki publicznej.

1. PORADNICTWO ZAWODOWE JAK OBSZAR *GOVERNANCE* SIECIOWEGO I PARTNERSTWA MIĘDZYINSTYTUCJONALNEGO

Poradnictwo zawodowe[1] we współczesnych systemach społeczno-gospodarczych przestało być traktowane jako usługa o charakterze pomocniczym czy interwencyjnym, adresowana wyłącznie do osób bezrobotnych. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że stanowi ono istotny komponent infrastruktury państwa wspierającego rozwój kapitału ludzkiego oraz efektywne funkcjonowanie rynku pracy[2]. W warunkach gospodarki opartej na wiedzy, rosnącej mobilności zawodowej oraz niestabilności zatrudnienia, doradztwo kariery nabiera znaczenia jako instrument umożliwiający jednostkom świadome zarządzanie własną ścieżką rozwoju zawodowego.

W ujęciu normatywnym poradnictwo zawodowe wpisuje się w paradygmat uczenia się przez całe życie (*lifelong learning*), promowany konsekwentnie przez instytucje Unii Europejskiej od początku XXI wieku[3]. Dokumenty strategiczne Komisji Europejskiej wskazują, że systemy poradnictwa powinny być powszechnie dostępne, zintegrowane i oparte na współpracy międzysektorowej[4]. Oznacza to odejście od modelu sektorowego (szkoła–urząd pracy–instytucje szkoleniowe) na rzecz modelu sieciowego, w którym kluczową rolę odgrywa koordynacja działań różnych podmiotów.

W literaturze anglosaskiej poradnictwo zawodowe analizowane jest jako element *public career guidance systems*, których celem jest zarówno wspieranie jednostek w podejmowaniu decyzji edukacyjnych oraz zawodowych, jak i wzmacnianie efektywności polityk rynku pracy[5]. Jak wskazuje A.G. Watts, dobrze zaprojektowany system doradztwa przyczynia się do ograniczenia niedopasowań kompetencyjnych, skrócenia okresów bezrobocia oraz racjonalizacji wyborów edukacyjnych[6].

---

[1] Poradnictwo zawodowe – proces udzielania pomocy osobom w wyborze zawodu, kierunku kształcenia lub planowaniu kariery zawodowej, uwzględniający ich zainteresowania, predyspozycje, możliwości psychofizyczne oraz sytuację na rynku pracy. Celem poradnictwa zawodowego jest wspieranie jednostki w podejmowaniu świadomych decyzji edukacyjnych i zawodowych (https://www.gov.pl/web/edukacja/doradztwo-zawodowe?utm_source=chatgpt.com [data dostępu: 04.02.2026].

[2] Kwiatkowski M., *Poradnictwo zawodowe w systemie edukacji i rynku pracy*, Difin, Warszawa 2018, s. 15-28.

[3] Rada Unii Europejskiej, *Rezolucja w sprawie lepszego uwzględniania poradnictwa przez całe życie w strategiach uczenia się przez całe życie*, 2008, s. 3-6.

[4] European Commission, *Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2012, s. 9-18.

[5] OECD, *Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap*, OECD Publishing, Paris 2004, s. 21-35.

[6] Watts A.G., *Career Guidance and Public Policy: Global Issues and Challenges*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 44-58.

W polskim kontekście instytucjonalnym rozwój poradnictwa zawodowego po 2000 roku przebiegał w sposób rozproszony. Poszczególne segmenty systemu – oświata, publiczne służby zatrudnienia, Ochotnicze Hufce Pracy – rozwijały własne rozwiązania organizacyjne i metodyczne, często bez mechanizmów systemowej koordynacji[7]. Taki stan rzeczy prowadził do fragmentaryzacji usług, nierównomiernej dostępności wsparcia oraz ograniczonej wymiany doświadczeń między środowiskami doradców. Z perspektywy teorii polityki publicznej sytuacja ta stanowi klasyczny przykład problemu koordynacji poziomej w administracji publicznej, wymagającego zastosowania narzędzi integrujących działania różnych aktorów[8]. W tym kontekście pojawienie się regionalnego paktu na rzecz rozwoju poradnictwa zawodowego można interpretować jako oddolną odpowiedź na deficyt spójności systemowej. Analiza paktu wymaga osadzenia w szerszej perspektywie teoretycznej *governance*. Współczesna literatura wskazuje, że tradycyjny model administracji publicznej (*government*), oparty na hierarchii i centralnym sterowaniu, ustępuje miejsca modelowi sieciowemu, w którym kluczową rolę odgrywają relacje partnerskie między autonomicznymi podmiotami[9]. R.A.W. Rhodes definiuje *governance* jako proces zarządzania sprawami publicznymi realizowany poprzez sieci wzajemnie zależnych aktorów, obejmujących zarówno instytucje publiczne, jak i podmioty prywatne oraz organizacje społeczne[10]. W takim ujęciu państwo nie rezygnuje z roli koordynatora, lecz przestaje być jedynym wykonawcą polityk publicznych. Podobnie G. Stoker podkreśla, że *governance* oznacza współzarządzanie oparte na negocjacji, zaufaniu i wymianie zasobów[11]. W kontekście rynku pracy i edukacji *governance* sieciowe sprzyja tworzeniu struktur elastycznych, zdolnych do reagowania na zmieniające się potrzeby społeczno-gospodarcze. Sieci międzyinstytucjonalne umożliwiają wymianę informacji, unikanie powielania działań oraz wspólne wypracowywanie standardów usług[12]. Jednocześnie literatura zwraca uwagę na wyzwania tego modelu, takie jak brak formalnego umocowania, trudności w zapewnieniu trwałego finansowania czy zależność od kapitału społecznego uczestników[13]. Pakt dla rozwoju poradnictwa zawodowego wpisuje się w logikę *governance* sieciowego jako dobrowolne porozumienia instytucji działających w obszarze rynku pracy i edukacji. Jego istotą jest budowanie platformy współpracy, a nie tworzenie nowej jednostki administracyjnej. Tym samym stanowi on przykład „miękkiego" instrumentu polityki publicznej, opartego na koordynacji, a nie na regulacji prawnej.

Partnerstwo międzyinstytucjonalne jest od lat wskazywane jako kluczowy element skutecznych polityk rynku pracy. Badania prowadzone w krajach OECD pokazują, że

[7] Baraniak B., *Doradztwo zawodowe w systemie edukacji narodowej*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 73-90.
[8] Hausner J., *Polityka publiczna. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007, s. 112-130.
[9] Bevir M. (red.), *The SAGE Handbook of Governance*, SAGE Publications, London 2011, s. 1-16.
[10] Rhodes R.A.W., *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Open University Press, Buckingham 1997, s. 52-67.
[11] Stoker G., *Governance as Theory: Five Propositions*, International Social Science Journal, 1998, nr 155, s. 17-28.
[12] Sørensen E., Torfing J., *Theories of Democratic Network Governance*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2007, s. 9-34.
[13] Marsh D., Rhodes R.A.W. (red.), *Policy Networks in British Government*, Clarendon Press, Oxford 1992, s. 249-268.

regiony charakteryzujące się rozwiniętą współpracą między służbami zatrudnienia, instytucjami edukacyjnymi i organizacjami pracodawców osiągają lepsze rezultaty w zakresie aktywizacji zawodowej i dopasowania kwalifikacji do potrzeb rynku[14]. W literaturze podkreśla się, że efektywność partnerstw zależy od kilku czynników: jasnego określenia celów, stabilności uczestnictwa, dostępności zasobów finansowych oraz istnienia podmiotu pełniącego funkcję koordynatora[15]. Brak któregoś z tych elementów może prowadzić do osłabienia trwałości sieci. W polskich warunkach problem partnerstwa analizowany był m.in. w kontekście polityki regionalnej i rynku pracy. Wskazuje się, że partnerstwa terytorialne stanowią istotny mechanizm mobilizacji lokalnych zasobów, jednak często funkcjonują w oparciu o finansowanie projektowe, co ogranicza ich długookresową stabilność[16]. Z tej perspektywy Pakty dla rozwoju poradnictwa zawodowego można traktować jako szczególną formę partnerstwa tematycznego, skoncentrowanego na jednym obszarze polityki publicznej.

Jednym z kluczowych pojęć umożliwiających analizę funkcjonowania paktu jest kapitał społeczny. R.D. Putnam wskazuje, że sieci współpracy oparte na zaufaniu i normach wzajemności zwiększają efektywność działań zbiorowych[17]. W kontekście poradnictwa zawodowego oznacza to, że regularna współpraca doradców sprzyja wymianie wiedzy, standaryzacji praktyk oraz podnoszeniu jakości usług. Z kolei koncepcje profesjonalizacji wskazują, że rozwój wspólnot praktyków (*communities of practice*) przyczynia się do podnoszenia kompetencji zawodowych oraz budowania tożsamości środowiskowej[18]. Integracja środowiska doradców może zatem stanowić jedną z najistotniejszych wartości dodanych funkcjonowania paktów. W tym ujęciu pakt nie tylko koordynuje działania instytucjonalne, lecz również pełni funkcję platformy rozwoju kompetencji i wymiany doświadczeń. Ich oddziaływanie wykracza zatem poza wymiar administracyjny, obejmując sferę profesjonalną i społeczną.

Przedstawione koncepcje – polityki publicznej, *governance* sieciowego, partnerstwa międzyinstytucjonalnego oraz kapitału społecznego – tworzą ramę analityczną umożliwiającą ocenę Paktu dla rozwoju poradnictwa zawodowego jako instrumentu koordynacji i integracji systemu usług doradczych. W tym kontekście studium przypadku Warmińsko-Mazurskiego Paktu pozwala ocenić, czy model sieciowy może stanowić efektywną oraz trwałą formę realizacji celów publicznych w obszarze rynku pracy i edukacji.

[14] OECD, *Local Economic and Employment Development (LEED) – Partnerships for Better Policies*, OECD Publishing, Paris 2013, s. 41-60.
[15] Pierre J., Peters B.G., *Governance, Politics and the State*, Macmillan, London 2000, s. 72-89.
[16] Zybała A., *Polityki publiczne*, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Warszawa 2012, s. 145-162.
[17] Putnam R.D., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton 1993, s. 167-185.
[18] Wenger E., *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s. 72-85.

2. GENEZA I KONTEKST POWSTANIA PAKTU DLA RZECZ ROZWOJU PORADNICTWA ZAWODOWEGO

Pakt dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego (dalej: Pakt) powstał w odpowiedzi na tzw. problem rozproszenia instytucjonalnego usług poradnictwa zawodowego, który był szczególnie widoczny w regionie Warmii i Mazur na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI wieku. Sytuacja ta wynikała z faktu, iż usługi doradcze świadczone były przez różne instytucje rynku pracy i edukacji (urzędy pracy, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, centra kształcenia zawodowego, OHP i inne podmioty), często bez koordynacji i wspólnej strategii. Problemy te miały szczególny wymiar w regionach charakteryzujących się wysokim bezrobociem strukturalnym i niedostosowaniem kwalifikacji pracowników do potrzeb lokalnego rynku pracy. Koncepcja partnerstwa była odpowiedzią na konieczność zintegrowania wiedzy, doświadczeń i narzędzi doradczych w regionie[19].

Pakt został formalnie zawiązany 29 listopada 2007 roku, kiedy to 57 instytucji i organizacji z województwa podpisało porozumienie współpracy, które zakładało stworzenie regionalnej platformy koordynacji działań w obszarze poradnictwa zawodowego. Wśród podmiotów sygnujących porozumienie znalazły się m.in. urzędy pracy, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki doskonalenia nauczycieli, instytucje szkoleniowe, Ochotnicze Hufce Pracy, Kuratorium Oświaty oraz organizacje pozarządowe. Inicjatywa ta zyskała szczególne poparcie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, który pełnił rolę koordynatora i lidera całego procesu integracyjnego[20].

Pierwsze spotkanie robocze uczestników Paktu odbyło się 3 marca 2008 roku i zgromadziło 74 praktyków z instytucji partnerskich. Spotkanie miało charakter diagnostyczny i organizacyjny – uczestnicy identyfikowali oczekiwania wobec partnerstwa oraz cele operacyjne. Wówczas powołano również cztery zespoły zadaniowe odpowiedzialne za realizację konkretnych obszarów: szkoleń i rozwoju zawodowego, informacji zawodowej, diagnostyki oraz koordynacji i promocji działań Paktu[21].

W literaturze dotyczącej partnerstw sieciowych podkreśla się, że określenie wspólnych celów i zakresu działań we wczesnej fazie funkcjonowania jest kluczowym warunkiem ich trwałości i efektywności (por. Klijn i Koppenjan, 2016). W kontekście Paktu działania organizacyjne pierwszych spotkań miały na celu nie tylko ustalenie struktur pracy, ale także budowanie wspólnej tożsamości doradców zawodowych reprezentujących różne instytucje.

Pakt funkcjonuje jako nieformalna, regionalna sieć współpracy oparta na dobrowolnych deklaracjach instytucji i praktyków zaangażowanych w usługi poradnictwa zawodowego. Nie jest odrębną jednostką prawną, lecz platformą współdziałania, w której każdy podmiot

[19] Piątek B., *Warmińsko-Mazurski Pakt na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego – suma kompetencji, doświadczeń i możliwości*, [w:] *W drodze do Polskiej Ramy (Dobre praktyki)*, kwalifikacje.edu.pl, 2025, s. 8-12 (Zintegrowany System Kwalifikacji).

[20] *Warmińsko-Mazurski Pakt na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego – pierwsze spotkanie i zespoły zadaniowe*, portel.pl (artykuł), 28.03.2008 (portEl).

[21] *Z życia PAKTu – WAMA Eko-kariera i inne wydarzenia*, serwisy PAKTU, 2024 (Ministerstwo Rodziny).

zachowuje swoją autonomię organizacyjną, jednocześnie podejmując działania na rzecz realizacji wspólnych celów. Podstawowym elementem struktury organizacyjnej Paktu są zespoły, których zadaniem jest wdrażanie działań operacyjnych w wybranych domenach pracy doradczej. Zespoły te od momentu powołania kontynuowały działalność poprzez regularne spotkania, planowanie i ewaluację zadań, a także organizację wydarzeń edukacyjnych i szkoleniowych. Ich aktywność stanowi przykład mechanizmu *governance* sieciowego, w którym uczestnicy współtworzą rozwiązania instytucjonalne oddolnie, przy minimalnej hierarchizacji. Ponadto Pakt jest koordynowany przez Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie – instytucję, która zapewnia ramy organizacyjne i logistyczne współpracy. Za koordynację odpowiada w szczególności Centrum Informacji i Planowania Kariery Zawodowej w Olsztynie oraz analogiczny ośrodek w Elblągu. To dzięki nim możliwe było opracowanie narzędzi informacyjnych i materiałów metodycznych oraz utrzymanie kontaktów z partnerami regionu i instytucjami zewnętrznymi[22].

Kluczowe działania i inicjatywy Paktu obejmują[23]:

- Tworzenie portalu i zasobów informacyjnych. Jednym z najwcześniejszych rezultatów działalności Paktu była budowa internetowej platformy zasobów informacji zawodowej, która gromadziła materiały metodyczne, narzędzia diagnostyczne oraz informacje o usługach doradczych dostępnych w województwie. Działanie to miało na celu ułatwienie dostępu do wiedzy i narzędzi, które wspierają doradców zawodowych w pracy z klientami i edukują obywateli w zakresie planowania kariery.
- Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery. Od 2018 roku, zgodnie z koordynacją Paktu, regularnie organizowany jest Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery (W-MTK) – cykl działań edukacyjnych skierowanych do uczniów, osób poszukujących pracy, doradców zawodowych i pracodawców. W-MTK kontynuuje tradycję Ogólnopolskiego Tygodnia Kariery, dostosowując ją do regionalnych potrzeb warmińsko-mazurskich społeczności. W ramach tygodnia realizowane są wydarzenia tematyczne, warsztaty, prelekcje i konsultacje, które promują kompetencje zawodowe i przedsiębiorczość. Przykładem jest edycja z 2024 roku, w ramach której pod hasłem „Eko-kariera – jak wybrać zielony zawód?" realizowano działania edukacyjne o charakterze warsztatowym i informacyjnym, promujące zawody związane ze zrównoważonym rozwojem oraz kompetencje przyszłości.
- Spotkania sieci i dyskusje eksperckie. Spotkania sieci organizowane regularnie stanowią forum wymiany wiedzy, prezentacji badań i planowania działań strategicznych. Przykładowo, spotkanie z 28 lutego 2025 roku w Europejskiej Akademii Medycznych i Społecznych Nauk Stosowanych w Olsztynie obejmowało część seminaryjną i warsztatową, podczas której analizowano wyniki badań dotyczących kompetencji doradców zawodowych i identyfikowano potrzeby rozwojowe środowiska praktyków.

---

[22] Piątek B., *Warmińsko-Mazurski Pakt na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego – suma kompetencji, doświadczeń i możliwości*, [w:] *W drodze do Polskiej Ramy (Dobre praktyki)*, kwalifikacje.edu.pl, 2025, s. 8-12 (Zintegrowany System Kwalifikacji).

[23] *Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery – opis wydarzenia i cele*, serwisy wojewódzkie, 2018-2025 (Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie).

Spotkanie to było także okazją do integracji partnerów, podsumowania dotychczasowych działań oraz zaplanowania przyszłych inicjatyw.

Analiza dokumentów dotyczących działalności Paktu ujawnia, że jego największą wartością jest systematyczna integracja sektorów edukacji, rynku pracy i poradnictwa, co owocuje zarówno praktycznymi rezultatami (np. szkoleń, narzędzi, wydarzeń), jak i długofalowymi efektami w postaci wzmocnienia roli doradztwa zawodowego jako elementu polityki rynku pracy. Model ten stanowi interesującą praktykę sieci *governance* w polskich warunkach decentralizacji usług publicznych. Jednocześnie należy zauważyć, że brak formalnego usankcjonowania prawnego oraz stabilnego finansowania ze środków publicznych ogranicza możliwość pełnej stabilizacji i skalowania rozwiązań na inne regiony Polski. To wyzwanie pozostaje kluczową barierą dla przyszłego rozwoju partnerstw tego typu.

Tabela 1. Rekonstrukcja kluczowych spotkań i wydarzeń ogólnych Warmińsko-Mazurskiego Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego (2007-2024)[24]

Rok	**Nazwa/charakter spotkania**	**Opis spotkania**	**Efekty spotkania**
2007	Spotkanie inauguracyjne Paktu	Podpisanie porozumienia przez 57 instytucji. Określenie misji, celów i zasad współpracy.	Formalne powołanie Paktu; rozpoczęcie współpracy sieciowej.
2008	I ogólne spotkanie robocze	Spotkanie diagnostyczno-organizacyjne z udziałem 74 doradców.	Powołanie 4 zespołów zadaniowych; ustalenie planu działań.
2009	Spotkanie koordynacyjne dot. OTK	Przygotowanie pierwszej edycji Ogólnopolskiego Tygodnia Kariery w regionie.	Włączenie regionu w OTK; rozpoczęcie cyklicznych działań promocyjnych.
2010	Ogólnopolski Tydzień Kariery	Regionalne wydarzenia edukacyjno-doradcze pod patronatem Paktu.	Upowszechnienie poradnictwa zawodowego wśród młodzieży i dorosłych.
2011	Spotkanie strategiczne – prezydencja UE	Koordynacja działań w ramach Europejskich Dni Promocji Przedsiębiorczości Młodych.	Włączenie Paktu w działania europejskie; wzrost rozpoznawalności.
2012	Ogólnopolski Tydzień Kariery	Kontynuacja działań OTK; współpraca instytucji edukacji i rynku pracy.	Zwiększenie liczby beneficjentów; utrwalenie formuły OTK.
2013	Spotkanie refleksyjne Paktu	Diagnoza spadku aktywności i zaangażowania partnerów.	Zidentyfikowanie barier funkcjonowania Paktu.
2014	Spotkanie reorientacyjne	Dyskusja nad redefinicją celów i form współpracy.	Wzmocnienie funkcji szkoleniowej i integracyjnej Paktu.

[24] Tabela obejmuje udokumentowane spotkania ogólne, jubileuszowe i wydarzenia sieciowe o charakterze regionalnym. Nie obejmuje roboczych spotkań zespołów zadaniowych, które miały charakter ciągły i wewnętrzny.

Rok	Nazwa/charakter spotkania	Opis spotkania	Efekty spotkania
2015	Ogólnopolski Tydzień Kariery	Rozszerzenie tematyki o kompetencje przyszłości i rynek pracy 4.0.	Modernizacja treści poradniczych.
2016	Spotkanie przygotowawcze jubileuszu	Przygotowanie obchodów 10-lecia Paktu.	Konsolidacja środowiska doradców.
2017	Jubileusz 10-lecia Paktu	Podsumowanie dekady działalności; prezentacja dobrych praktyk.	Utrwalenie pozycji Paktu w regionalnej polityce publicznej.
2018	Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery	Regionalna kontynuacja OTK pod nową nazwą.	Silniejsze zakorzenienie działań w specyfice regionu.
2019	W-MTK – edycja tematyczna	Doradztwo a zmiany demograficzne i migracyjne.	Dostosowanie oferty do nowych grup klientów.
2020	Spotkania online Paktu	Przeniesienie działań do formy zdalnej.	Rozwój kompetencji cyfrowych doradców.
2021	W-MTK (hybrydowo)	Integracja doświadczeń z okresu pandemii.	Trwałe włączenie narzędzi online do praktyki.
2022	Spotkanie sieci Paktu	Wymiana doświadczeń, nowe wyzwania rynku pracy.	Aktualizacja kierunków działań.
2023	W-MTK	Tematyka zielonych kompetencji i zrównoważonego rozwoju.	Rozszerzenie obszarów doradztwa.
2024	W-MTK „Eko-kariera”	Zawody przyszłości i zielona transformacja.	Integracja poradnictwa z polityką klimatyczną.
2025	Spotkanie sieci Paktu	Seminarium i warsztaty dla doradców.	Planowanie dalszych działań i współpracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Biuletyn WUP – Wydanie Specjalne, 10 lat Warmińsko-Mazurskiego Paktu na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego*, Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, 2017, s. 6-18; Piątek B., *Warmińsko-Mazurski Pakt na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego – suma kompetencji, doświadczeń i możliwości*, [w:] *Dobre praktyki w drodze do Polskiej Ramy Kwalifikacji*, Warszawa 2017, s. 45-52; *Materiały informacyjne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie i CIiPKZ, lata 2008-2024*; Serwis publicznych służb zatrudnienia, *Z życia Paktu, 2018-2025* http://www.pozytek.ngo.pl.

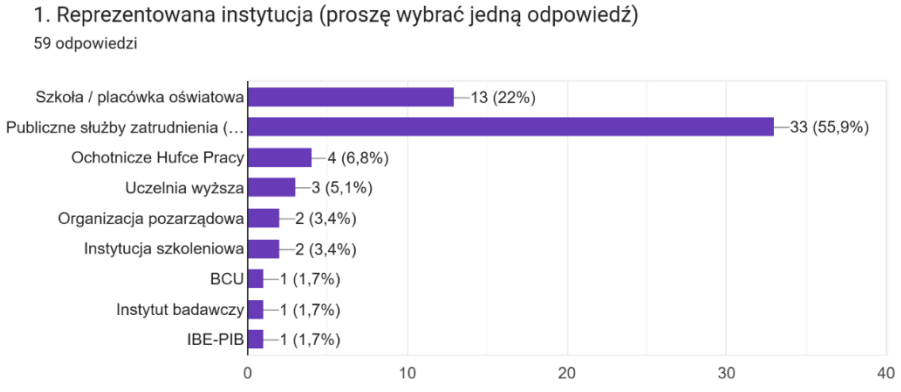
Rekonstrukcja osi czasowej spotkań ogólnych Warmińsko-Mazurskiego Paktu wskazuje, że miały one charakter przede wszystkim strategiczny, integracyjny i refleksyjny. W pierwszym okresie funkcjonowania (2007-2012) dominowały spotkania o charakterze organizacyjnym i inicjującym współpracę, skoncentrowane na budowaniu struktur oraz wspólnej tożsamości środowiska doradców zawodowych. Kolejny etap (2013-2014) przyniósł spotkania autorefleksyjne, będące odpowiedzią na spadek aktywności części partnerów, co jest zjawiskiem typowym dla sieci opartych na dobrowolnym zaangażowaniu.

Od 2015 roku obserwuje się stabilizację działań oraz przesunięcie akcentu w stronę cyklicznych wydarzeń sieciowych, takich jak Ogólnopolski oraz Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery, pełniących funkcję platformy transferu wiedzy i upowszechniania poradnictwa zawodowego w regionie.

3. WYNIKI BADANIA EMPIRYCZNEGO

3.1. CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW

Badanie empiryczne zostało przeprowadzone wśród członków Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego. Badanie miało charakter anonimowy i zostało zrealizowane z wykorzystaniem kwestionariusza online (CAWI). W sondażowym badaniu opinii wzięło udział 59 respondentów reprezentujących instytucje funkcjonujące w obszarze edukacji, rynku pracy oraz poradnictwa zawodowego. Wśród nich znaleźli się m.in. doradcy zawodowi zatrudnieni w publicznych służbach zatrudnienia, szkołach i placówkach oświatowych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Ochotniczych Hufcach Pracy oraz instytucjach szkoleniowych (rys. 1). Badanie było realizowane w lutym 2026 roku.

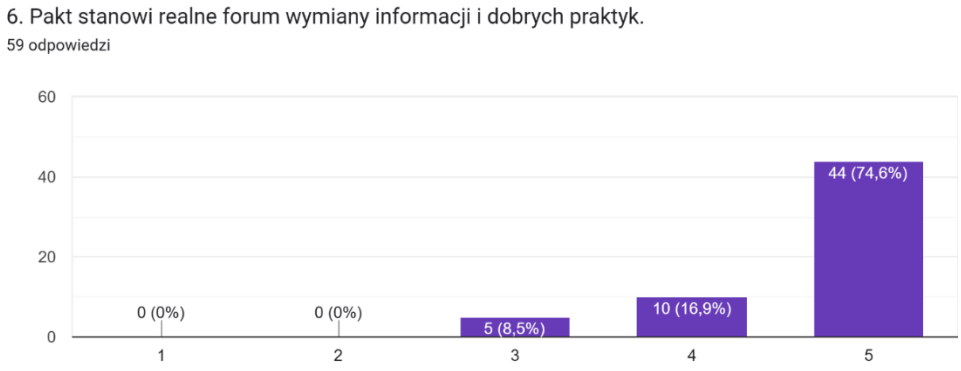

Rysunek 1. Reprezentowana instytucja (dotyczy pytania nr 1).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

3.2. OCENA ROLI PAKTU W INTEGRACJI ŚRODOWISKA DORADCÓW ZAWODOWYCH

Jednym z kluczowych celów funkcjonowania Paktu jest integracja środowiska doradców zawodowych reprezentujących różne instytucje rynku pracy i edukacji. Wyniki badania wskazują, że respondenci w zdecydowanej większości pozytywnie oceniają wpływ Paktu na budowanie współpracy międzyinstytucjonalnej (oceny 4 i 5 w skali Likerta).

Zdecydowana większość ankietowanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że uczestnictwo w Pakcie sprzyja nawiązywaniu kontaktów zawodowych, wymianie doświadczeń oraz budowaniu relacji pomiędzy doradcami reprezentującymi różne instytucje. Respondenci podkreślali również, że regularne spotkania sieci oraz wspólne inicjatywy edukacyjne umożliwiają lepsze poznanie specyfiki pracy poszczególnych instytucji.

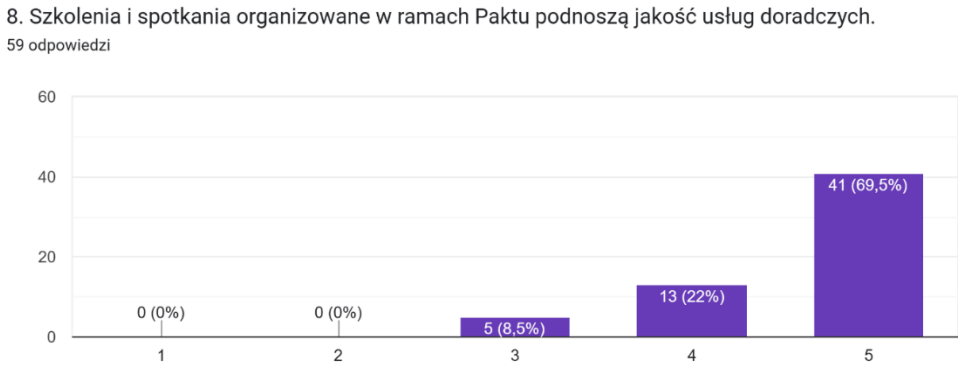

Rysunek 2. Forum wymiany informacji i dobrych praktyk (dotyczy pytania nr 6).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

Wyniki te potwierdzają znaczenie Paktu jako platformy współpracy o charakterze sieciowym. Integracja środowiska doradców zawodowych sprzyja bowiem nie tylko wymianie wiedzy, lecz także budowaniu kapitału społecznego, który – jak wskazuje literatura przedmiotu – stanowi jeden z kluczowych warunków efektywnego funkcjonowania partnerstw międzyinstytucjonalnych.

3.3. WPŁYW PAKTU NA JAKOŚĆ USŁUG PORADNICTWA ZAWODOWEGO

Kolejnym obszarem analizy była ocena wpływu działalności Paktu na jakość usług poradnictwa zawodowego świadczonych w regionie. Respondenci zostali poproszeni o ocenę kilku aspektów funkcjonowania systemu doradztwa, takich jak wymiana informacji między instytucjami, dostęp do narzędzi pracy doradczej oraz możliwość podnoszenia kompetencji zawodowych.

Rysunek 3. Podnoszenie jakości usług doradczych (dotyczy pytania nr 8).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

Wyniki badania wskazują, że większość respondentów dostrzega pozytywny wpływ Paktu na rozwój kompetencji doradców zawodowych. Szczególnie wysoko oceniane były działania o charakterze szkoleniowym oraz możliwość uczestnictwa w warsztatach i spotkaniach eksperckich organizowanych w ramach współpracy sieciowej.

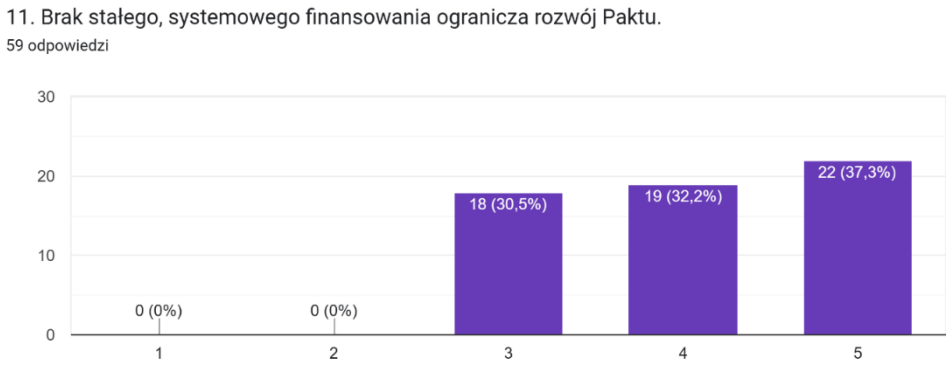
Respondenci podkreślali również znaczenie wspólnych inicjatyw edukacyjnych, takich jak Warmińsko-Mazurski Tydzień Kariery, które sprzyjają popularyzacji poradnictwa zawodowego wśród mieszkańców regionu oraz wzmacniają jego znaczenie w systemie usług publicznych.

Uzyskane wyniki wskazują, że Pakt pełni funkcję platformy wymiany wiedzy i dobrych praktyk, co w dłuższej perspektywie przyczynia się do podnoszenia jakości usług doradczych.

3.4. BARIERY I OGRANICZENIA FUNKCJONOWANIA PAKTU

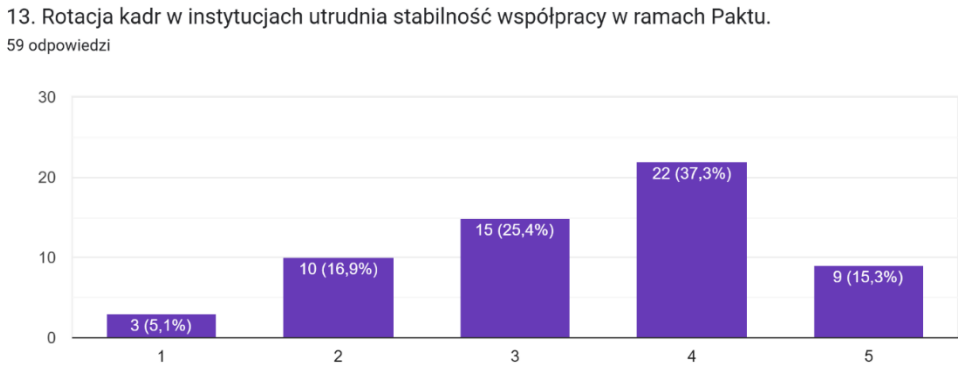
Pomimo pozytywnej oceny działalności Paktu respondenci wskazali również szereg barier utrudniających rozwój partnerstwa. Najczęściej wskazywanym problemem był brak stabilnego finansowania działań sieciowych.

Respondenci podkreślali, że funkcjonowanie Paktu opiera się w dużej mierze na zaangażowaniu poszczególnych instytucji oraz pracy społecznej doradców zawodowych. W rezultacie realizacja niektórych inicjatyw jest uzależniona od dostępności środków projektowych lub wsparcia instytucji koordynujących.

Rysunek 4. Brak systemowego finansowania (dotyczy pytania nr 8).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

Kolejnym wskazywanym wyzwaniem była rotacja kadr w instytucjach partnerskich, która może prowadzić do osłabienia ciągłości współpracy oraz utraty wcześniej wypracowanych relacji międzyinstytucjonalnych.

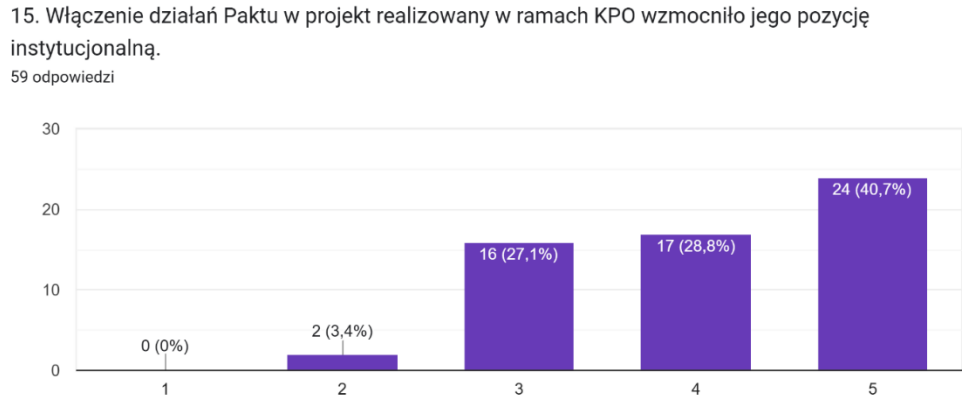
Rysunek 5. Rotacja kadr a stabilność współpracy w Pakcie (dotyczy pytania nr 13).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

Zidentyfikowane bariery potwierdzają obserwacje formułowane w literaturze dotyczącej *governance* sieciowego, zgodnie z którymi trwałość partnerstw międzyinstytucjonalnych w dużej mierze zależy od stabilności organizacyjnej uczestników oraz dostępności zasobów finansowych.

3.5. WŁĄCZENIE DZIAŁAŃ PAKTU W PROJEKTY FINANSOWANE ZE ŚRODKÓW KPO

Istotnym elementem współczesnego funkcjonowania Paktu jest jego powiązanie z projektem realizowanym w ramach Krajowego Planu Odbudowy[25]. Respondenci zostali poproszeni o ocenę wpływu tych działań na rozwój współpracy międzyinstytucjonalnej oraz profesjonalizację usług doradczych.

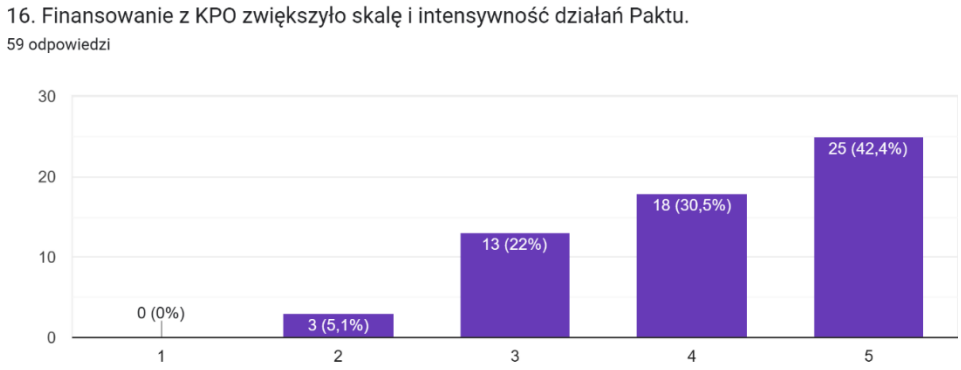
Wyniki badania wskazują, że większość respondentów postrzega włączenie Paktu w projekty finansowane ze środków KPO jako szansę na rozwój działalności oraz zwiększenie dostępności narzędzi wspierających pracę doradców zawodowych.

Rysunek 6. Włączenie działań Paktu w projekt (dotyczy pytania nr 15).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

Jednocześnie część respondentów zwracała uwagę na ryzyko nadmiernej projektowości działań, polegające na podporządkowaniu aktywności partnerstwa logice krótkoterminowych projektów finansowanych ze środków zewnętrznych.

[25] Krajowy Plan Odbudowy (KPO) to program przygotowany przez Polskę, który ma pomóc odbudować gospodarkę po pandemii COVID-19. Zawiera on reformy i inwestycje finansowane głównie z pieniędzy Unii Europejskiej. W ramach KPO Polska może otrzymać około 60 miliardów euro w formie dotacji i pożyczek. Pieniądze te są przeznaczone m.in. na rozwój gospodarki, ochronę środowiska, cyfryzację, zdrowie i edukację. Celem programu jest zwiększenie odporności gospodarki na przyszłe kryzysy oraz poprawa jakości życia społeczeństwa, https://www.kpo.gov.pl/ [data dostępu: 02.2026].

Rysunek 7. Finansowanie z KPO (dotyczy pytania nr 16).
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania zrealizowanego w lutym 2026 roku

4. WYZWANIA STOJĄCE PRZED ROZWOJEM PAKTÓW NA RZECZ PORADNICTWA ZAWODOWEGO

Mimo niewątpliwych korzyści wynikających z funkcjonowania Paktu dla rozwoju poradnictwa zawodowego, analiza jego praktycznego działania – na przykładzie Warmińsko-Mazurskiego Paktu – ujawnia szereg wyzwań o charakterze strukturalnym, organizacyjnym i systemowym. Wyzwania te nie podważają zasadności istnienia paktu jako instrumentu polityki publicznej, lecz wskazują na ograniczenia, które wymagają świadomego zarządzania oraz odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych.

Jednym z podstawowych wyzwań pozostaje brak trwałych i systemowych mechanizmów finansowania działalności paktu. Funkcjonuje on jako struktura oparta na dobrowolnym zaangażowaniu instytucji i osób, bez dedykowanego budżetu operacyjnego. Taki model, choć sprzyja elastyczności i oddolnemu charakterowi współpracy, jednocześnie ogranicza skalę i regularność działań. Uzależnienie aktywności paktu od okresowo dostępnych środków projektowych prowadzi do ryzyka fragmentaryzacji działań oraz ich podporządkowania logice krótkoterminowych interwencji, zamiast długofalowego rozwoju systemu poradnictwa zawodowego.

Kolejnym istotnym wyzwaniem jest utrzymanie stabilnego zaangażowania partnerów w długiej perspektywie czasowej. W pakcie uczestniczą instytucje reprezentujące różne sektory polityki publicznej, które funkcjonują w odmiennych realiach organizacyjnych i podlegają zmieniającym się priorytetom strategicznym. Rotacja kadr, reorganizacje instytucjonalne oraz zmiany kierownictwa mogą prowadzić do osłabienia ciągłości współpracy i utraty wypracowanego kapitału relacyjnego. W efekcie pakt musi nieustannie odnawiać swoje relacje i na nowo budować zaufanie między partnerami, co stanowi proces czasochłonny i wymagający aktywnej koordynacji.

Istotnym problemem pozostaje również brak jednoznacznego umocowania paktu w systemie prawnym i strategicznym polityki publicznej. Pakt funkcjonuje jako inicjatywa o charakterze „miękkim", nieposiadająca formalnie przypisanych kompetencji decyzyjnych ani jasno określonej roli w systemie zarządzania poradnictwem zawodowym. Taki status utrudnia im wpływ na procesy decyzyjne na poziomie regionalnym i krajowym oraz ogranicza możliwość systemowego oddziaływania na kształtowanie standardów usług doradczych. Brak formalizacji może również prowadzić do marginalizacji paktu w sytuacjach konkurencji o zasoby lub uwagę decydentów.

Kolejnym wyzwaniem jest zróżnicowany poziom kompetencji i profesjonalizacji doradców zawodowych uczestniczących w pakcie. Pomimo podejmowanych działań szkoleniowych, w praktyce występują znaczące różnice w przygotowaniu merytorycznym, doświadczeniu zawodowym oraz dostępie do narzędzi pracy. Zróżnicowanie to wynika zarówno z odmiennego statusu instytucji zatrudniających doradców, jak i z braku jednolitych standardów kształcenia i certyfikacji zawodu doradcy zawodowego. W takiej sytuacji pakt musi pełnić jednocześnie funkcję integracyjną i kompensacyjną, co znacząco obciąża jego potencjał organizacyjny.

Wyzwanie stanowi także konieczność adaptacji paktu do dynamicznych zmian społeczno-gospodarczych, takich jak transformacja cyfrowa, zmiany demograficzne, zielona transformacja czy rosnąca niestabilność rynku pracy. Oznacza to potrzebę ciągłej aktualizacji kompetencji doradców oraz modyfikacji metod pracy z klientami. Pakt, aby zachować swoją użyteczność, musi reagować na te zmiany szybciej niż tradycyjne struktury administracyjne, co wymaga sprawnych mechanizmów komunikacji i podejmowania decyzji.

Nie bez znaczenia pozostaje również napięcie pomiędzy oddolnym charakterem paktu a rosnącą presją formalizacji wynikającą z realizacji projektów finansowanych ze środków zewnętrznych, w tym funduszy unijnych i Krajowego Planu Odbudowy. Z jednej strony formalizacja umożliwia dostęp do zasobów finansowych i zwiększa skalę działań, z drugiej – może prowadzić do osłabienia partnerskiego i sieciowego charakteru współpracy. Ostatnim, lecz nie mniej istotnym wyzwaniem jest problem ewaluacji i mierzenia efektów funkcjonowania paktu. Wiele rezultatów działalności ma charakter jakościowy i długofalowy, obejmując m.in. wzrost zaufania międzyinstytucjonalnego, rozwój kompetencji miękkich doradców czy poprawę jakości usług doradczych. Brak adekwatnych narzędzi ewaluacyjnych utrudnia wykazanie realnego wpływu paktu na system poradnictwa zawodowego, co z kolei osłabia jego pozycję w debacie publicznej i procesach decyzyjnych.

Rozwój Paktu na rzecz poradnictwa zawodowego wymaga świadomego podejścia do zarządzania jego ograniczeniami i wyzwaniami. Kluczowe znaczenie ma stworzenie warunków sprzyjających trwałości współpracy, profesjonalizacji działań oraz lepszemu umocowaniu paktu w architekturze polityki publicznej. Tylko wówczas pakt będzie mógł w pełni realizować swój potencjał jako narzędzie koordynacji i integracji działań w obszarze poradnictwa zawodowego.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego pozwala na sformułowanie kilku istotnych wniosków dotyczących roli partnerstw międzyinstytucjonalnych w rozwoju systemu poradnictwa zawodowego. W warunkach rosnącej złożoności problemów rynku pracy oraz fragmentaryzacji instytucjonalnej systemów wsparcia kariery zawodowej szczególnego znaczenia nabierają mechanizmy współpracy umożliwiające integrację działań różnych podmiotów funkcjonujących w obszarze edukacji, rynku pracy i polityki społecznej.

Uzyskane wyniki badań pozwalają w pierwszej kolejności odpowiedzieć na pytanie dotyczące sposobu funkcjonowania Paktu dla rozwoju poradnictwa zawodowego jako formy współpracy międzyinstytucjonalnej. Analiza przypadku wskazuje, że pakt pełni przede wszystkim funkcję platformy koordynacji działań oraz wymiany doświadczeń pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w świadczenie usług poradnictwa zawodowego. Partnerstwo to sprzyja budowaniu relacji między przedstawicielami różnych sektorów, umożliwia lepszy przepływ informacji oraz tworzy przestrzeń do inicjowania wspólnych przedsięwzięć. W tym sensie pakt może być postrzegany jako przykład realizacji modelu *governance* sieciowego, w którym współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi i społecznymi stanowi ważny element realizacji polityk publicznych.

Drugie pytanie badawcze dotyczyło znaczenia paktu dla integracji środowiska doradców zawodowych oraz rozwoju współpracy międzyinstytucjonalnej. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że funkcjonowanie paktu sprzyja budowaniu środowiska profesjonalnego skupionego wokół problematyki poradnictwa zawodowego. Uczestnictwo w inicjatywie umożliwia doradcom zawodowym nawiązywanie kontaktów zawodowych, wymianę doświadczeń oraz rozwijanie kompetencji poprzez udział we wspólnych przedsięwzięciach, spotkaniach i inicjatywach szkoleniowych. W konsekwencji pakt może przyczyniać się do podnoszenia jakości świadczonych usług poprzez wzmacnianie współpracy pomiędzy instytucjami oraz upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie poradnictwa zawodowego.

Trzecie pytanie badawcze dotyczyło identyfikacji wyzwań i ograniczeń związanych z funkcjonowaniem partnerstw tego typu. Przeprowadzone badania wskazują, że pomimo licznych korzyści wynikających ze współpracy międzyinstytucjonalnej rozwój paktu napotyka również na szereg barier organizacyjnych i instytucjonalnych. Do najważniejszych z nich należą ograniczone zasoby finansowe przeznaczone na rozwój partnerstwa, zróżnicowanie kompetencji oraz celów poszczególnych instytucji, a także brak trwałych mechanizmów instytucjonalnego wsparcia współpracy. Czynniki te mogą ograniczać możliwości długofalowego rozwoju tego typu inicjatyw, szczególnie w sytuacji, gdy ich funkcjonowanie opiera się głównie na dobrowolnym zaangażowaniu uczestników.

Wyniki badań pozwalają również na weryfikację postawionych hipotez badawczych. Hipoteza pierwsza, zakładająca, że Pakt dla rozwoju poradnictwa zawodowego stanowi efektywną formę współpracy międzyinstytucjonalnej w tym obszarze, została w znacznym stopniu potwierdzona. Analiza przypadku wskazuje, że inicjatywy tego typu mogą skutecznie integrować działania instytucji funkcjonujących w różnych sektorach polityki

publicznej oraz sprzyjać rozwijaniu sieci współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w rozwój poradnictwa zawodowego. Potwierdzenie znalazła również druga hipoteza badawcza, zgodnie z którą funkcjonowanie paktu sprzyja integracji środowiska doradców zawodowych oraz podnoszeniu jakości usług poradnictwa zawodowego. Partnerstwa tego typu tworzą bowiem przestrzeń do wymiany wiedzy i doświadczeń oraz umożliwiają rozwijanie wspólnych inicjatyw służących doskonaleniu praktyki doradczej. Trzecia hipoteza, zakładająca występowanie barier instytucjonalnych i organizacyjnych ograniczających rozwój paktu, została natomiast potwierdzona częściowo. Zidentyfikowane w badaniu wyzwania wskazują, że dalszy rozwój tego typu inicjatyw wymaga wzmocnienia ich zaplecza instytucjonalnego, w tym przede wszystkim zapewnienia bardziej stabilnych mechanizmów finansowania oraz wypracowania trwałych form koordynacji współpracy pomiędzy partnerami.

W szerszej perspektywie wyniki badania wskazują, że partnerstwa międzyinstytucjonalne mogą stanowić ważny element rozwoju nowoczesnych systemów poradnictwa zawodowego, opartych na współpracy, wymianie wiedzy oraz sieciowych formach zarządzania polityką publiczną.

LITERATURA

Biuletyn WUP – Wydanie Specjalne, 10 lat Warmińsko-Mazurskiego Paktu na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego, Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, 2017.

Klijn E.H., Koppenjan J.F.M., *Governance networks in the public sector*, Routledge, 2016.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Materiały dotyczące funkcjonowania Paktu dla Rozwoju Poradnictwa Zawodowego*.

Piątek B., *Warmińsko-Mazurski Pakt na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego – suma kompetencji, doświadczeń i możliwości*, [w:] *Dobre praktyki w drodze do Polskiej Ramy Kwalifikacji*, Warszawa 2017.

Putnam R.D., *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press, 1993.

Rhodes R.A.W., *The new governance: Governing without government*, Political Studies, 44(4), 1996

Stoker G., *Governance as theory: Five propositions*, International Social Science Journal, 50(155), 1998.

Watts A.G., *Career guidance and public policy: Bridging the gap*, OECD, Paris 2006.

Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie, *Materiały informacyjne oraz dokumentacja działań Warmińsko-Mazurskiego Paktu na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Zawodowego*, 2008-2024.

Serwis publicznych służb zatrudnienia, *Z życia Paktu*, Pobrane z: http://www.pozytek.ngo.pl, 2018-2025.

dr Krzysztof Grablewski, EMBA – doktor nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, EMBA, ekonomista, administratywista, adiunkt w Instytucie Ekonomicznym Akademii Nauk Stosowanych w Elblągu.

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

EWA PATRA
Doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0000-0001-6463-5804

HUMAN DEVELOPMENT INDEX JAKO PRZYKŁAD SYNTETYCZNEGO WSKAŹNIKA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO – WYBRANE ASPEKTY

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, rozwój gospodarczy, zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, Human Development Index (HDI), PKB

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie istoty rozwoju społeczno-gospodarczego oraz sposobu jego pomiaru z wykorzystaniem wskaźnika *Human Development Index* (HDI). W opracowaniu przybliżono znaczenie wzrostu i rozwoju gospodarczego, a także ewolucję w podejściu do procesu rozwoju społeczno-gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem jego zrównoważonego wymiaru. W artykule omówiono również istotę wskaźnika HDI oraz jego znaczenie dla oceny poziomu rozwoju poszczególnych państw. Zwrócono także uwagę na dyskusje i krytykę dotyczące konstrukcji wskaźnika oraz jego ograniczeń metodologicznych. Szczególną uwagę poświęcono analizie wartości HDI oraz jego mierników cząstkowych dla Polski w wybranych latach z 2000-2025, co umożliwiło przedstawienie zmian w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Keywords: economic growth, economic development, sustainable socio-economic development, Human Development Index (HDI),

ABSTRACT

The Human Development Index as a synthetic measure of socio-economic development – selected aspects

The aim of this article is to present the essence of socio-economic development and the methods of its measurement using the Human Development Index (HDI)**.** The study discusses the significance of economic growth and economic development, as well as the evolution of approaches to the process of socio-economic development, with particular emphasis on its sustainable dimension. The article also examines the concept of the HDI and its importance for assessing the level of socio-economic development of individual countries. Attention is also given to the

Gross Domestic Product (GDP)

debates and criticism concerning the construction of the index and its methodological limitations. Particular attention is devoted to the analysis of the HDI values and its component indicators for Poland in selected years of the period 2000-2025, which made it possible to present the changes in socio-economic development during the analysed period.

WPROWADZENIE

Współczesne badania nad rozwojem poszczególnych krajów wskazują na coraz większe znaczenie analizy i oceny rozwoju społeczno-gospodarczego. Obejmuje on nie tylko zmiany o charakterze ekonomicznym, lecz również poprawę jakości życia społeczeństw, poziomu edukacji, zdrowia oraz możliwości rozwojowych jednostek. Jest on postrzegany jako proces pozytywnych zmian ilościowo-jakościowych, które przyczyniają się do przekształceń w sferze działalności gospodarczej, kulturowej i społecznej oraz stosunków społeczno-produkcyjnych. W związku z jego wielowymiarowością w analizach ekonomicznych wykorzystuje się syntetyczne wskaźniki, które pozwalają na bardziej kompleksową ocenę. Wskaźniki te podlegają licznym modyfikacjom i udoskonaleniom, których celem jest coraz pełniejsze odzwierciedlenie złożoności procesów rozwojowych oraz identyfikacja wyzwań pojawiających się w poszczególnych obszarach rozwoju społeczno-gospodarczego.

Jednym z ważniejszych mierników rozwoju społeczno-gospodarczego jest opracowany przez *United Nations Development Programme* (UNDP) wskaźnik rozwoju społecznego *Human Development Index* (HDI). Stanowi on syntetyczną miarę poziomu rozwoju, łączącą trzy podstawowe wymiary: długość życia, poziom edukacji oraz poziom dochodów. Dzięki temu uzupełnia tradycyjne mierniki ekonomiczne, umożliwiając bardziej wszechstronną ocenę rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów.

Za cel niniejszego artykułu przyjęto przedstawienie istoty rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wskaźnika HDI jako syntetycznego miernika jego pomiaru. W artykule podjęto także próbę analizy jego wartości dla Polski w wybranych latach z okresu 2000--2025, co umożliwiło identyfikację kierunków i dynamiki zmian zachodzących w poszczególnych jego obszarach. Za problem badawczy uznano ocenę zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wybranych państw w świetle wartości wskaźnika HDI. Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i został opracowany na podstawie studiów literaturowych oraz analizy danych wtórnych pochodzących z raportów publikowanych przez UNDP. Zastosowana w nim metoda badawcza obejmuje przegląd wybranych publikacji naukowych dotyczących problematyki rozwoju społeczno--gospodarczego oraz wskaźnika HDI. Uzupełnieniem przeglądu literatury jest analiza danych statystycznych odnoszących się do wartości wskaźnika HDI dla Polski i krajów UE, co umożliwia przedstawienie zmian poziomu rozwoju społecznego w tych krajach w badanym okresie.

1. ISTOTA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO

Problematyka rozwoju i wzrostu gospodarczego jest od lat trwale obecna w literaturze ekonomicznej. Wzrost gospodarczy odnosi się do procesu zwiększania się bogactwa narodowego w czasie i dotyczy przede wszystkim ilościowych, mierzalnych zmian zachodzących w gospodarce, takich jak wzrost produkcji czy dochodu narodowego. Rozwój gospodarczy rozumiany jest jako bardziej złożony, długofalowy proces przemian dokonujących się w gospodarce. Obejmuje on zmiany ilościowe: w zakresie wzrostu produkcji, zatrudnienia, inwestycji, rozmiarów istniejącego kapitału, dochodów, konsumpcji oraz zmiany jakościowe zachodzące w społeczeństwie i państwie, a także zmiany strukturalne dotyczące struktury wytwarzanego PKB, struktury zatrudnienia oraz poprawy warunków życia społeczeństwa[1].

Jeszcze szerszym pojęciem jest rozwój społeczno-gospodarczy, który obejmuje zarówno przemiany ekonomiczne, jak i społeczne zachodzące w danym kraju. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że rozwój nie powinien być utożsamiany wyłącznie ze wzrostem dochodu narodowego, lecz także uwzględniać poprawę jakości życia społeczeństwa. Ujęcie zaproponowane przez UNDP definiuje rozwój społeczny jako proces poszerzania możliwości wyborów dostępnych ludziom, umożliwiających prowadzenie długiego i zdrowego życia, zdobywanie wiedzy oraz osiągnięcie godnego poziomu życia[2]. Jest on także opisywany jako proces pozytywnych zmian ilościowo-jakościowych, które powodują, że w sferze działalności gospodarczej, kulturowej i społecznej oraz stosunków społeczno-produkcyjnych i polityczno-ustrojowych zwiększają się i udoskonalają istniejące zjawiska, a także powstają nowe. Zmiany te dotyczą ujęcia czasowego i przestrzennego[3]. W tej perspektywie rozwój społeczno-gospodarczy oznacza zatem korzystne zmiany o charakterze ilościowym, jakościowym oraz strukturalnym, które zachodzą zarówno w gospodarce, jak i w sferze społecznej.

Wreszcie, idea zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego odnosi się do modelu rozwoju zapowiadającego zaspokojenie potrzeb obecnych pokoleń, ale nie kosztem przyszłych generacji. Osiągnięcie tego celu stanowi istotne wyzwanie dla współczesnych społeczeństw, zwłaszcza że koszty związane z procesem transformacji ponoszone są przede wszystkim przez obecne pokolenia, a pełne korzyści z tych działań będą odczuwalne dopiero w dłuższej perspektywie czasowej. Koncepcja ta opiera się na założeniu

[1] Szczegółowa analiza koncepcji wzrostu gospodarczego w teoriach i modelach wzrostu i rozwoju w: Knapińska M., *Rozwój gospodarczy w podstawowych miernikach makroekonomicznych*, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze, 3 (4), 2016, s. 134-146; Piętak Ł., *Zrównoważony wzrost gospodarczy w teoriach i modelach wzrostu i rozwoju gospodarczego*, Gospodarka w praktyce i teorii, 2(43), 2016, s. 51-77; Dobrska Z., *Pojęcie rozwoju gospodarczego – analiza wstępna*, [w:] *Rozwój w dobie globalizacji*, Bąkiewicz A., Żuławska U. (red.), PWN, Warszawa 2010, s. 28-32.

[2] *Human Development Report*, UNDP, Oxford University Press, 1990, s. 10, https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1990encompletenostats.pdf [data dostępu: 20.02.2026].

[3] Kupiec L., *Jaki rozwój?*, [w:] *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony*, Bocian A.F. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 22; Zadroga A., *Ewolucja teorii ekonomii rozwoju w XX wieku: od kategorii wzrostu gospodarczego do koncepcji zrównoważonego rozwoju*, Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace, 2, 2016, s. 117-135.

solidarności międzypokoleniowej, a także na konieczności ograniczania negatywnych skutków działalności człowieka dla środowiska naturalnego oraz funkcjonowania gospodarki[4]. Powstała ona na gruncie krytyki procesu nadmiernej eksploatacji środowiska naturalnego, który doprowadził do globalnego zagrożenia różnorodnymi katastrofami, w tym katastrofami ekologicznymi. Stwierdzono, że gwałtowny rozwój cywilizacji, utożsamiany ze wzrostem dobrobytu ogólnego, nadmiernie wykorzystując zasoby naturalne, może doprowadzić do zaburzeń globalnego ekosystemu i jego degradacji, co grozi zagładą ludzkości. Stanowisko to zostało po raz pierwszy zaprezentowane w Raporcie U. Thanta w 1969 roku na sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Wzmocniły je kolejne publikacje, w tym pierwszy Raport Klubu Rzymskiego z 1972 roku zatytułowany „Granice wzrostu" (*Limits to Growth*)[5]. Zawarto w nim przewidywania dotyczące zbliżającej się zagłady ludzkości spowodowanej wyczerpaniem nieodnawialnych źródeł surowców, niewystarczającymi zasobami ziemi uprawnej oraz degradacją środowiska naturalnego, czego źródłem miał być nadmiar ludności[6]. W latach 1992 i 2004 powstały późniejsze modyfikacje raportu, a ich autorzy zaprezentowali trzy katastroficzne projekcje globalnej gospodarki, u których źródeł tkwi niepohamowany przyrost naturalny ludności oraz konsumpcjonizm. Rozwiązaniem wskazanych zagrożeń miało być wprowadzenie zasad trwałego zrównoważonego rozwoju, które pozwolą współczesnym pokoleniom na zaspokojenie potrzeb bez narażania przyszłych generacji[7].

Warto podkreślić, że koncepcja zrównoważonego rozwoju nie stoi w sprzeczności z dążeniem do wzrostu dobrobytu społecznego. Zwraca ona jednak uwagę na potrzebę takiego kształtowania procesów gospodarczych, aby ograniczać nadmierne zużycie zasobów naturalnych, takich jak surowce, energia czy woda, a także minimalizować negatywne skutki działalności gospodarczej dla środowiska naturalnego. Zasady zrównoważonego rozwoju opierają się na równowadze trzech podstawowych filarów. Pierwszym z nich jest wymiar ekonomiczny, który zakłada dążenie do stabilnego wzrostu gospodarczego. Drugi to wymiar społeczny, koncentrujący się na poprawie jakości życia społeczeństwa oraz zwiększaniu dobrobytu. Trzeci element stanowi wymiar ekologiczny, obejmujący działania mające na celu ochronę środowiska naturalnego oraz racjonalne gospodarowanie jego zasobami. Wszelkie te aspekty są jednakowo istotne dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego[8].

---

[4] Patra E., Sitz J., Grablewski K., *Wpływ uwarunkowań demograficznych na zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy – wybrane aspekty*, [w:] *Gospodarka w czasach niepewnych*, Bukowski M., Olszewska K., Sidorkiewicz K. (red.), Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Elblągu, Elbląg 2024, s. 124-144.

[5] Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrenes W.W., *Limits to Growth,* Universe Books, New York 1972.

[6] Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 199.

[7] Florczak W. i in., *Wybrane zjawiska i procesy wpływające na rozwój polskiej gospodarki w pierwszej połowie XXI wieku. Projekcje na podstawie systemu modeli makroekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, s. 62-63.

[8] Szerzej w: Niaz M.U., *Socio-Economic development and sustainable development goals: a roadmap from vulnerability to sustainability through financial inclusion*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 35(1), 2022 s. 3243-3275; Yilmaz S.D., Godin A., *Strongly Sustainable Development Trajectories: The Road to Social, Environmental, and Macroeconomic Stability-Introduction*, International Journal of Political Economy, 53(1), 2024, s. 1-3; Adamczyk J., *Boundaries of sustainable socio-economic development in the context of the European*

Wprowadzenie terminu zrównoważonego rozwoju spowodowało wzrost nowych koncepcji dotyczących jego pomiaru. Wiele dotychczasowych wskaźników, choć nadal stosowanych do pomiaru wielkości poszczególnych gospodarek np. Produkt Krajowy Brutto (PKB), Produkt Krajowy Netto (PKN), Produkt Narodowy Brutto (PNB), Produkt Narodowy Netto (PNN), Produkt Krajowy Brutto *per capita*, zostało uzupełnionych o wskaźniki uwzględniające jakościowe aspekty poziomu życia. Jednym z nich jest wskaźnik rozwoju społecznego *Human Development Index* (HDI), który jest alternatywą dla praktyki mierzenia poziomu rozwoju kraju bez zwracania uwagi na jego pozafinansowe aspekty.

2. KONCEPCJA WSKAŹNIKA HUMAN DEVELOPMENT INDEX

Jednym z najpopularniejszych syntetycznych wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego, wykorzystywanym w ramach Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) jest wskaźnik HDI. Koncepcja wskaźnika HDI została opracowana w 1990 roku przez pakistańskiego ekonomistę Mahbub ul Haq. Od 1993 roku jest on wykorzystywany przez UNDP jako syntetyczna miara poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych krajów[9]. Wskaźnik stanowi próbę zmierzenia rzeczywistego poziomu życia ludzi w poszczególnych krajach w zakresie znacznie szerszym niż tradycyjny wskaźnik PKB *per capita*. Podkreśla się, że HDI został opracowany, aby wyeksponować fakt, że to ludzie i ich zdolności powinny być ostatecznym kryterium oceny rozwoju kraju, a nie sam wzrost gospodarczy[10].

Wskaźnik HDI jest podstawą corocznych raportów klasyfikujących państwa według szeroko pojętej jakości życia ich mieszkańców[11]. Wyznaczany jest na podstawie średnich wartości mierników cząstkowych dotyczących 3 obszarów rozwoju społecznego: zdrowia, edukacji i dochodów ludności[12]. Wyniki dla tych trzech obszarów są łączone w złożony indeks przy użyciu średniej geometrycznej. Zastąpiła ona po 20 latach średnią arytmetyczną, zachowując tę samą strukturę wskaźnika z równymi wagami. Podejście do agregacji zostało zmienione ze względu na problem doskonałej substytucyjności między wymiarami wskaźnika – pogorszenie wyników w jednym z obszarów HDI mogło być

Green Deal, Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law, Bielsko-Biała 2025, 29(2), 29(2), doi: 10.19192/wsfip.sj2.2025.1; Nowak M., Kokocińska M., *The Efficiency of Economic Growth for Sustainable Development-A Grey System Theory Approach in the Eurozone and Other European Countries*, Sustainability, 16, 2024, s. 1839, https://doi.org/10.3390/su16051839.

[9] Kubiczek A., *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, 38, 2014, s. 48.

[10] *Human Development Index*, https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI [data dostępu: 18.02.2026].

[11] Hozer-Koćmiel M., *Ocena rozwoju społeczno-ekonomicznego województw za pomocą HDI*, Wiadomości Statystyczne, 3 (682), 2018, s. 40-49; Aksentijević N., Ježić Z., *Measuring the Development of Human Resources with the Usage of Human Development Index in Selected CEE Countries*, Przedsiębiorczość Międzynarodowa, 3(1), 2017, s. 109-121.

[12] Przy obliczaniu dochodu używany jest jego algorytm, po to, by odzwierciedlić jego malejące znaczenie wraz ze wzrostem GNI – dochodu narodowego brutto.

w pełni kompensowane przez odpowiednią poprawę w innym jego komponencie. Mogło to prowadzić do zniekształcenia oceny rzeczywistego poziomu rozwoju społecznego[13]. Elementy wchodzące w skład wskaźnika zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Mierniki cząstkowe wskaźnika *Human Development Index*

Obszar	**Mierniki**
Dochody ludności	dochód narodowy brutto (GNI) przypadający na jednego mieszkańca w dolarach amerykańskich (według parytetu siły nabywczej waluty)
Spodziewana długość życia	przeciętne dalsze trwanie życia (oczekiwane trwanie życia od chwili urodzenia)
Poziom osiągnięć edukacyjnych (poziom wykształcenia)	średnia liczba lat nauki dorosłych w wieku 25 lat i więcej oraz przewidywana liczba lat nauki dla dzieci rozpoczynających edukację

Źródło: Szatur-Jaworska B., *Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne w polityce społecznej*, [w:] *Polityka społeczna*, Firlit-Fesnak G., Męcina J. (red.), PWN, Warszawa 2018, s. 139; *Human Development Index*, https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI [data dostępu: 18.02.2026].

Dla poszczególnych mierników HDI ustalane są wartości skrajne, które określają minimalny i optymalny poziom zaspokojenia analizowanych potrzeb. W dalszej kolejności dokonuje się ich przeliczenia na ujednoliconej skali i oblicza się syntetyczną wartość wskaźników cząstkowych. HDI może przyjmować wartości od 0 do 1, co wyznacza miejsce danego kraju na liście rankingowej krajów świata. Kraje, które uzyskały najwyższe wartości HDI, zaliczane są do grupy o bardzo wysokim poziomie rozwoju społecznego[14]. Są to kraje, które uzyskały wartość HDI powyżej 0,8. Kolejną grupę tworzą te o wysokim poziomie rozwoju społecznego – wynik HDI od 0,700 do 0,799. Kraje o średnim poziomie rozwoju społecznego osiągają wartości wskaźnika od 0,550 do 0,699. Ostatnią grupę stanowią kraje o najniższej wartości wskaźnika HDI – poniżej 0,550[15].

W raporcie UNDP z 2025 roku, zawierającym dane za 2023 rok, znalazły się obliczenia wskaźnika dla 193 krajów, z czego 74 osiągnęły jego wysokość przekraczającą 0,8; 50 zostało zakwalifikowanych do państw o wysokim poziomie rozwoju społecznego; 42 uznano za kraje o średnim poziomie rozwoju, a 25 o niskim. Krajem o najwyższej wartości wskaźnika była Islandia – wskaźnik na poziomie 0,972, a o najniższej Południowy Sudan – 0,388. Wśród państw europejskich najwyższe wartości HDI osiągnęły poza Islandią: Szwajcaria – 0,970, Norwegia – 0,970, Dania – 0,962, Niemcy – 0,959 oraz Szwecja – 0,959. Dopiero na szóstej i siódmej pozycji znalazły się państwa spoza Europy:

[13] Przy stosowaniu średniej geometrycznej nie obowiązuje już zasada doskonałej substytucyjności, chociaż pewien jej stopień nadal istnieje. Herrero C. i in., *A newer human development index*, Journal of Human Development and Capabilities, 13(2), 2012, s. 247-268.

[14] Szatur-Jaworska B., *Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne w polityce społecznej*, [w:] *Polityka społeczna*, Firlit-Fesnak G., Męcina J. (red.), PWN, Warszawa 2018, s. 139.

[15] *Human Development Report 2025, A matter of choice: People and possibilities in the age of AI*, s. 274-277, https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2025reporten [data dostępu: 20.02.2026].

Australia – 0,958 oraz Hongkong – 0,955. Następne w kolejności były Niderlandy – 0,955 oraz Belgia – 0,951[16].

Za najważniejszą zaletę HDI uważa się jego syntetyczny charakter, polegający na łączeniu wymiaru społecznego i ekonomicznego w jednej, zagregowanej mierze. Jest przy tym stosunkowo prosty w obliczeniach i sięga do powszechnie znanych i szeroko stosowanych mierników podstawowych[17]. Podkreśla się także, że stanowi istotne narzędzie umożliwiające weryfikację uproszczonych interpretacji poziomu dobrobytu opartych wyłącznie na PKB *per capita*. Pozwala to zakwestionować przekonanie, że wysoki poziom PKB automatycznie przekłada się na wysoką jakość życia mieszkańców danego kraju, a także że jego niższa wartość musi oznaczać gorsze standardy życia. Porównanie pozycji danego państwa w rankingu HDI z jego miejscem w rankingu PKB *per capita* (wyrażonym w parytecie siły nabywczej – PPP) dostarcza dodatkowych informacji o efektywności wykorzystania dochodu narodowego w procesie rozwoju społecznego. W sytuacji, gdy pozycja kraju w rankingu HDI jest wyższa niż jego lokata w rankingu PKB *per capita*, można mówić o dodatniej pozycji rankingowej netto. Oznacza to, że osiągany poziom dochodu jest relatywnie skutecznie przekształcany w poprawę warunków życia, w tym w obszarze zdrowia i edukacji. Taki wynik może świadczyć o sprawnej polityce społecznej oraz efektywnej redystrybucji zasobów publicznych. Z kolei sytuacja odwrotna, gdy pozycja w rankingu HDI jest niższa niż w rankingu PKB *per capita*, wskazuje na ujemną pozycję rankingową netto. Może to sugerować, że wysoki poziom dochodu narodowego nie znajduje adekwatnego odzwierciedlenia w poziomie rozwoju społecznego, co bywa interpretowane jako efekt nieefektywnej alokacji środków, niedostatecznej redystrybucji dochodu lub narastających nierówności społecznych[18]. W tym ujęciu HDI pełni funkcję nie tylko miernika porównawczego, lecz także narzędzia diagnostycznego, pozwalającego ocenić, w jakim stopniu wzrost gospodarczy przekłada się na realną poprawę jakości życia społeczeństwa.

Pomimo wielu zalet wskaźnik HDI pozostaje przedmiotem częstej krytyki. Zwraca się uwagę na to, że trudno jest interpretować nieznaczne różnice wartości HDI występujące między krajami i decydujące o miejscu w rankingu. Przekładają się one na formalne zmiany pozycji w zestawieniu, co nie zawsze odzwierciedla realne różnice w poziomie rozwoju społecznego. Przedmiotem dyskusji jest także ograniczenie obliczeń tylko do trzech obszarów[19], co nie odzwierciedla pełnej złożoności procesów rozwojowych. Rozwój społeczno-gospodarczy obejmuje również kwestie związane z nierównościami dochodowymi, poziomem bezpieczeństwa czy jakością instytucji publicznych, które nie są bezpośrednio uwzględnione w podstawowej formule HDI. Wielu autorów zwraca także uwagę na fakt, że wskaźnik pomija wymiar środowiskowy, który ma coraz większe znaczenie dla oceny rozwoju społeczno-gospodarczego. Proponują oni jego rozszerzenie

[16] Tamże.
[17] Szatur-Jaworska B., *Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne w polityce społecznej*, *op. cit.*, s. 140.
[18] Kubiczek A., *op. cit.*, s. 49.
[19] Anand S., Sen A.K., *Human development and economic sustainability*, World Development, 28, 2000, s. 2029--2049; Hirai T., *The Creation of the Human Development Approach*, Springer, 2017.

o ten element tak, aby wskaźnik w pełniejszym stopniu odzwierciedlał mierzony poziom dobrobytu. Nie obejmuje on także kondycji psychicznej oraz klimatu polityczno-kulturowego społeczeństwa, które wpływają m.in. na jakość życia i skłonność do rozmnażania[20]. Jeszcze inni zwracają uwagę, że HDI nie uwzględnia tego, w jaki sposób społeczeństwa przyczyniają się do długofalowego postępu i zrównoważonego rozwoju[21].

Odpowiedzią ekspertów UNDP na te wątpliwości były nie tylko zmiany w sposobie obliczania wskaźnika[22], ale także propozycja, aby w corocznych edycjach *Human Development Report* obliczać inne syntetyczne wskaźniki, jak np. wskaźnik rozwoju społecznego uwzględniający nierówności IHDI (*Inequality-adjusted Human Development Index*), wskaźnik rozwoju społecznego z uwzględnieniem płci GDI (*Gender-Related Development Index*) czy wskaźnik nierówności płci GII (*Gender Inequality Index*)[23]. W rezultacie HDI należy postrzegać nie jako wyczerpującą miarę rozwoju, lecz jako punkt wyjścia do bardziej złożonych analiz porównawczych, uzupełnianych o wskaźniki korygujące i tematyczne.

3. OCENA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO POLSKI Z WYKORZYSTANIEM HDI – WYBRANE ASPEKTY

Według danych raportu UNDP z 2025 roku, Polska zajęła 35. miejsce wśród 193 krajów objętych rankingiem HDI, osiągając wartość wskaźnika na poziomie 0,906, co umożliwiło awans o jedną pozycję w porównaniu z 2022 rokiem[24]. Osiągnięta wartość wskaźnika klasyfikuje Polskę wśród grupy krajów o bardzo wysokim poziomie rozwoju społecznego i daje 18. pozycję na 27 krajów Unii Europejskiej. Wśród krajów Unii, które odnotowały wyższą wartość HDI niż Polska, najwyższe wyniki przypadły Danii – 0,962, Niemcom – 0,959 i Szwecji – 0,959, a najniższe Grecji – 0,908, Cyprowi – 0,913 i Włochom – 0,915. Uzyskany wynik pozwolił Polsce wyprzedzić takie kraje Unii, jak: Estonia – 0,905, Litwa – 0,895, Portugalia – 0,890, Chorwacja – 0,889, Łotwa – 0,889, Słowacja – 0,88, Węgry – 0,870, Rumunia – 0,845 i Bułgaria – 0,845. W regionie Europy Środkowo-Wschodniej jedynie Czechy osiągnęły wyższą wartość wskaźnika niż Polska – 0,915, osiągając 29. miejsce w raporcie[25] (rys. 1).

[20] O'Neill D.W. i in., *A good life for all within planetary boundaries*, Nature Sustainability, Vol. 1, 2, 2018, s. 88-95; Liang M. i in., *International comparison of human development index corrected by greenness and fairness indicators and policy implications for China*, Social Indicators Research, 142(1), 2019, s. 1-24.

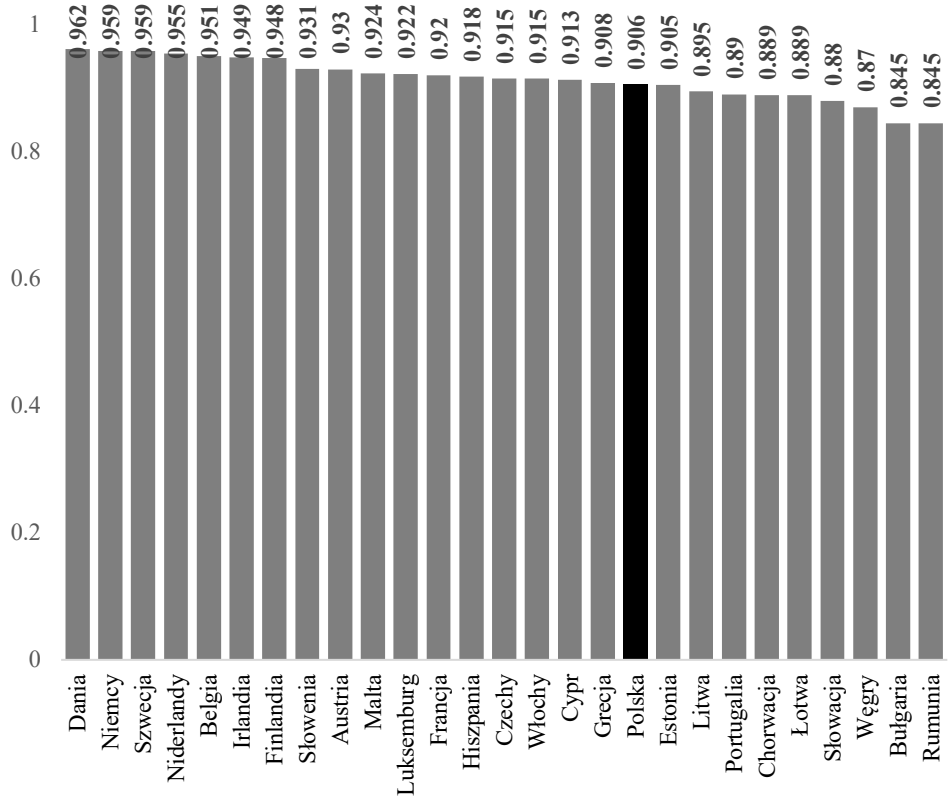
[21] Pelenc L. i in., *Sustainable human development and the capability approach: integrating environment, responsibility and collective agency*, Journal of Human Development and Capabilities, Vol. 14, No. 1, 2013, s. 77-94; Marinello V., Di Puma C., *The human development index: a critical evaluation and a new proposal*, Rivista Italiana di Economia Demografia e Statistica, Vol. LXXIV, 2, 2020, s. 29-38.

[22] Szerzej w: Natoli R., *Aggregating the Human Development Index: A Non-compensatory Approach*, Social Indicators Research, 172, 2014, s. 499-515.

[23] Gabbuti G. i in., *On Some Problems of Using the Human Development Index in Economic History*, European Review of Economic History, Vol. 27, 4, 2023, s. 477-505.

[24] Osiągnięty wówczas wynik wskaźnika to 0,902.

[25] *Human Development Report 2025*, *op. cit.*

Rysunek 1. Ranking HDI dla krajów Unii Europejskiej według raportu UNDP z 2025 roku. Źródło: *Human Development Report 2025, A matter of choice: People and possibilities in the age of AI*, https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2025reporten [data dostępu: 20.02.2026]

Należy podkreślić, że w 2023 roku wszystkie państwa należące do UE osiągnęły poziom HDI kwalifikujący je do grupy krajów o bardzo wysokim poziomie rozwoju społecznego. Pomimo przynależności do tej samej kategorii rozwoju, wartości wskaźnika HDI w poszczególnych państwach UE różnią się w zauważalnym stopniu. W 2023 roku najwyższą jego wartość odnotowano w Danii – 0,962, dla której średnia długość życia mieszkańców wyniosła 81,9 lat, średnia liczba lat edukacji to 13 lat, oczekiwana liczba lat edukacji dla dzieci w wieku szkolnym to 18,7 lat, a dochód narodowy brutto *per capita* – 76008 USD. Najniższy poziom odnotowano w Rumunii – 0,845, a wartości w poszczególnych obszarach dla tego kraju to: 75,9 lat dla długości życia, średnia liczba lat nauki – 11,6 lat, oczekiwana liczba lat edukacji dla dzieci w wieku szkolnym – 14,1 lat, a dochód narodowy brutto *per capita* wyniósł 39374 USD. Różnice te, wskazujące na występowanie pomiędzy państwami członkowskimi znacznego zróżnicowania w poziomie

rozwoju społeczno-gospodarczego[26], wyznaczają kierunki przyszłych działań i priorytety polityk na szczeblu krajowym oraz na poziomie całej Unii.

W tabeli 2 przedstawiono wartości wskaźnika HDI dla Polski w wybranych latach w okresie.

Tabela 2. Wartości wskaźnika HDI dla Polski w wybranych latach z 2000-2023

Rok	2000	2005	2010	2015	2020	2023[27]
HDI	0,801	0,826	0,852	0,879	0,880	0,906

Źródło: *Human Development Index*, https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index?utm_source=chatgpt.com#/indicies/HDI [data dostępu: 22.02.2026].

Analizując dane zawarte w tabeli 2, można zauważyć wzrost wartości wskaźnika HDI dla Polski w analizowanym okresie. Największy wzrost miał miejsce w latach 2010-2015 (wzrost o około 3,17% rok do roku), a najniższy w latach 2015-2020 (na poziomie 0,11% rok do roku), co było spowodowane pandemią COVID-19. W raporcie UNDP z 2025 roku przeliczone zostały średnie roczne przyrosty wskaźnika. Dla Polski kształtują się one na następującym poziomie: lata 1990-2023 – wzrost o 0,69%, lata 2000-2010 – wzrost o 0,62%, lata 2010-2023 – wzrost o 0,47%[28]. Wzrost wartości HDI dla Polski wiąże się także ze wzrostem wartości poszczególnych jego komponentów, czyli średniej długości życia, średniego okresu kształcenia oraz dochodu narodowego *per capita* (tab. 3).

Tabela 3. Wartości kategorii niezbędnych do wyznaczenia wskaźnika HDI dotyczące Polski w wybranych latach

Wymiar rozwoju społecznego	Obserwowana wartość					
	Rok 2000	Rok 2005	Rok 2010	Rok 2015	Rok 2020	Rok 2023
Oczekiwana długość życia (w latach)	73,6	75,1	76,3	77,6	76,6	78,6
Średni okres nauki (kształcenia) (w latach)	11,2	11,8	12,3	12,9	13,2	13,2
Oczekiwany czas kształcenia (w latach)	14,9	15,4	15,8	16,4	15,8	16,7
Dochód narodowy brutto *per capita* (w USD)	18 665	21 405	26 547	30 851	36 245	42 218

Źródło: *Human Development Index*, https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index?utm_source=chatgpt.com#/indicies/HDI [data dostępu: 22.02.2026].

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 3, oczekiwana długość życia w Polsce wzrosła z 73,6 do 78,6 lat. Wzrost ten jest spowodowany między innymi poprawą jakości

[26] Pawlas I., Danowska-Prokop B., *Nierówności ekonomiczno-społeczne w Unii Europejskiej*, Horyzonty Polityki, 16, 54, 2025, s. 142-146; Jagódka M., Snarska M., *Regional disparities as a result of differences in human capital and innovativeness on the example of Poland*, Technological and Economic Development of Economy, 29(2), 2023, s. 696-716.

[27] Dane z ostatniego raportu UNDP z 2025 dotyczą 2023 roku.

[28] *Human Development Report 2025, A matter of choice…*, *op. cit.*, s. 293.

opieki i profilaktyki zdrowotnej oraz wygaśnięciem efektów pandemii COVID-19, które przyczyniły się między innymi do tego, że wartość tego komponentu była niższa w 2020 roku niż w 2015 roku. Jeżeli chodzi o wymiar dotyczący edukacji, to średnia liczba lat edukacji wyniosła w 2023 roku 13,2 lata i przez cały omawiany okres następował jej wzrost. Oczekiwana liczba lat edukacji dla dzieci w wieku szkolnym to 16,7 lat w 2023 roku, a 14,9 lat w roku 2000. Postępujący wzrost wartości w tych obszarach jest między innymi odzwierciedleniem inwestycji w system edukacyjny i wzrostu dostępności kształcenia na różnych poziomach. Ostatni obszar, jakim jest dochód narodowy brutto *per capita*, osiągnął w 2023 roku poziom 42 218 USD w parytecie siły nabywczej, co wskazuje na stabilny wzrost gospodarczy i postępującą poprawę standardu życia obywateli.

Warto podkreślić, że pomimo pozytywnych trendów makroekonomicznych i społecznych, które znajdują odzwierciedlenie w zwiększającej się wartości wskaźnika HDI dla Polski, nadal zauważalne są nierówności regionalne, wpływające na poziom życia jej obywateli. Różnice te są szczególnie widoczne między dużymi aglomeracjami miejskimi a obszarami wiejskimi oraz peryferyjnymi regionami kraju[29]. Dostęp do wysokiej jakości edukacji, opieki zdrowotnej oraz stabilnych możliwości zatrudnienia pozostaje ograniczony w mniej rozwiniętych częściach kraju. Dysproporcje te wpływają nie tylko na poziom dochodów, lecz także na jakość kapitału ludzkiego, mobilność społeczną oraz długoterminowy potencjał rozwojowy poszczególnych regionów. Problemy te uwidacznia wskaźnik HDI skorygowany o nierówności IHDI (*Inequality-adjusted Human Development Index*), który uwzględnia dystrybucję osiągnięć w zakresie zdrowia, edukacji i dochodu. Jego wartość dla Polski w 2023 roku wynosiła 0,817, co oznacza stratę około 10% potencjału rozwojowego kraju z powodu nierówności społecznych w odniesieniu do wartości HDI – 0,906[30].

Według zaleceń dla Polski priorytetami polityki gospodarczej, w tym polityki społecznej, powinna być koncentracja na redukcji nierówności regionalnych przez inwestycje w infrastrukturę, edukację i opiekę zdrowotną w mniej rozwiniętych regionach. Dodatkowo, działania i cele polityki gospodarczej powinny być skoncentrowane na wspieraniu innowacyjności gospodarki opartej na wiedzy, promowaniu badań i rozwoju. Istotnym obszarem jest także szeroko rozumiane wspieranie przedsiębiorczości.

PODSUMOWANIE

Rozwój społeczno-gospodarczy stanowi złożony i wielowymiarowy proces, którego ocena powinna być dokonywana w oparciu o tradycyjne mierniki ekonomiczne, takie jak PKB, jak i wskaźniki syntetyczne, które łączą aspekty ilościowe i jakościowe. Jednym z nich jest wskaźnik *Human Development Index* (HDI), który uwzględnia nie tylko poziom

[29] Szerzej w: Smolińska-Bryza K., Okereke O., Anyebe D., *Regional Analysis of Socio-Economic Development: The Case of Poland*, Sustainability, 17(5), 2025, 1877, https://doi.org/10.3390/su17051877.
[30] *Human Development Report 2025, A matter of choice…*, *op. cit.*, s. 297.

dochodu, lecz także długość życia oraz poziom wykształcenia mieszkańców poszczególnych społeczeństw.

Przeprowadzona w artykule analiza literatury przedmiotu potwierdza, że HDI stanowi istotne uzupełnienie klasycznych mierników rozwoju gospodarczego. Mimo pewnych ograniczeń metodologicznych, wskaźnik ten jest szeroko wykorzystywany w badaniach porównawczych oraz w analizach prowadzonych przez organizacje międzynarodowe, w szczególności przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP). Stanowi on bazę do głębszych badań i analiz, prowokuje debatę na temat kształtu i priorytetów polityki prowadzonej przez władze poszczególnych państw.

Warto podkreślić, że w 2023 roku wszystkie kraje UE osiągnęły wartość wskaźnika powyżej 0,8, co klasyfikuje je w grupie krajów o bardzo wysokim poziomie rozwoju społecznego. Analiza jego wartości pozwala na lepsze zrozumienie procesów rozwojowych zachodzących zarówno w skali regionalnej, w tym w państwach UE, jak i globalnej. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w krajach Europy Północnej i Zachodniej, takich jak Dania, Szwecja, Niemcy czy Niderlandy, które należą do światowych liderów pod względem poziomu rozwoju społecznego. Jednocześnie, choć państwa Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polska, osiągnęły niższe wartości wskaźnika, to w ostatnich latach obserwowany jest wyraźny proces konwergencji ich poziomu rozwoju z krajami bardziej rozwiniętymi.

Przeprowadzona analiza wartości HDI dla Polski w wybranych latach 2000-2023 wskazuje na systematyczną poprawę poziomu rozwoju społecznego w badanym okresie. Wzrost wartości wskaźnika był rezultatem zarówno poprawy poziomu dochodów, jak i wydłużania się przeciętnego trwania życia oraz wzrostu średniej liczby lat edukacji. W analizowanym okresie Polska stopniowo zbliżała się do poziomu rozwoju charakterystycznego dla najbardziej rozwiniętych państw Europy.

Złożony charakter rozwoju społeczno-gospodarczego sprawia, że przeprowadzona w artykule analiza ma jedynie charakter wstępny. Dotyczy ona jedynie wybranych lat i opiera się na danych wtórnych, nie obejmując pełnego porównania Polski ze wszystkimi krajami UE w ujęciu dynamicznym. Wnioski płynące z niniejszego opracowania mogą zatem stanowić punkt wyjścia do dalszych badań dotyczących sposobów jego pomiaru. Warto uzupełnić je o głębszą analizę wybranych badań empirycznych dotyczących wartości wskaźnika HDI dla poszczególnych krajów w dłuższym horyzoncie czasowym. Interesującym aspektem wydaje się także analiza zmian pozycji rankingowych poszczególnych państw oraz zmian zachodzących w wartościach poszczególnych komponentów wskaźnika. Istotnym zagadnieniem badawczym pozostaje także ocena stopnia zróżnicowania poziomu rozwoju pomiędzy poszczególnymi grupami krajów wyróżnianymi w corocznych raportach UNDP.

LITERATURA

Adamczyk J., *Boundaries of sustainable socio-economic development in the context of the European Green Deal*, Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law, Bielsko-Biała, 29(2) 2025, 29(2), doi: 10.19192/wsfip.sj2.2025.1.

Aksentijević N., Ježić Z., *Measuring the Development of Human Resources with the Usage of Human Development Index in Selected CEE Countries*, Przedsiębiorczość Międzynarodowa, 3(1), 2017.

Anand S., Sen A.K., *Human development and economic sustainability*, World Development, 28, 2000.

Dobrska Z., *Pojęcie rozwoju gospodarczego – analiza wstępna*, [w:] *Rozwój w dobie globalizacji*, Bąkiewicz A., Żuławska U. (red.), PWN, Warszawa 2010.

Florczak W., Przybyliński M., Świeczewska I., Tomaszewicz Ł., Trębska J., *Wybrane zjawiska i procesy wpływające na rozwój polskiej gospodarki w pierwszej połowie XXI wieku. Projekcje na podstawie systemu modeli makroekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.

Gabbuti G., Amendola N., Vecchi G., *On Some Problems of Using the Human Development Index in Economic History*, European Review of Economic History, Vol. 27, 4, 2023.

Herrero C., Martinez R., Villar A., *A newer human development index*, Journal of Human Development and Capabilities, 13(2), 2012.

Hirai T., *The Creation of the Human Development Approach*, Springer, 2017.

Hozer-Koćmiel M., *Ocena rozwoju społeczno-ekonomicznego województw za pomocą HDI*, Wiadomości Statystyczne, 3 (682), 2018.

Human Development Index, https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI [data dostępu: 18.02.2026].

Human Development Report 2025, A matter of choice: People and possibilities in the age of AI, https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2025reporten [data dostępu: 20.02.2026].

Human Development Report, UNDP, Oxford University Press, 1990, https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1990encompletenostats.pdf [data dostępu: 20.02.2026].

Jagódka M., Snarska M., *Regional disparities as a result of differences in human capital and innovativeness on the example of Poland*, Technological and Economic Development of Economy, 29(2), 2023.

Knapińska M., *Rozwój gospodarczy w podstawowych miernikach makroekonomicznych*, Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze, 3 (4), 2016.

Kubiczek A., *Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, 38, 2014.

Kupiec L., *Jaki rozwój?*, [w:] *Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony*, Bocian A.F. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.

Liang M., Niu S., Li Z., Qiang W., *International comparison of human development index corrected by greenness and fairness indicators and policy implications for China*, Social Indicators Research, 142(1), 2019.

Marinello V., Di Puma C., *The human development index: a critical evaluation and a new proposal*, Rivista Italiana di Economia Demografia e Statistica, Vol. LXXIV, 2, 2020.

Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W., *Limits to Growth*, Universe Books, New York 1972.

Natoli R., *Aggregating the Human Development Index: A Non-compensatory Approach*, Social Indicators Research, 172, 2014.

Niaz M.U., *Socio-Economic development and sustainable development goals: a roadmap from vulnerability to sustainability through financial inclusion*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 35(1), 2022.

Nowak M., Kokocińska M., *The Efficiency of Economic Growth for Sustainable Development – A Grey System Theory Approach in the Eurozone and Other European Countries*, Sustainability, 16, 2024, s. 1839, https://doi.org/10.3390/su16051839.

O'Neill D.W., Fanning A.L., Lamb W.F., Steinberger J.K., *A good life for all within planetary boundaries*, Nature Sustainability, Vol. 1, 2, 2018.

Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Patra E., Sitz J., Grablewski K., *Wpływ uwarunkowań demograficznych na zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy – wybrane aspekty*, [w:] *Gospodarka w czasach niepewnych*, Bukowski M., Olszewska K., Sidorkiewicz K. (red.), Wydawnictwo Akademii Nauk Stosowanych w Elblągu, Elbląg 2024.

Pawlas, I., Danowska-Prokop B., *Nierówności ekonomiczno-społeczne w Unii Europejskiej*, Horyzonty Polityki, 16, 54, 2025.

Pelencj L., Lompo M.K., Ballet J., Dubois J.L., *Sustainable human development and the capability approach: integrating environment, responsibility and collective agency*, Journal of Human Development and Capabilities, Vol. 14, 1, 2013.

Piętak Ł., *Zrównoważony wzrost gospodarczy w teoriach i modelach wzrostu i rozwoju gospodarczego*, Gospodarka w praktyce i teorii, 2(43), 2016.

Smolińska-Bryza K., Okereke O., Anyebe D., *Regional Analysis of Socio-Economic Development*: *The Case of Poland*, Sustainability, 17(5), 2025, 1877, https://doi.org/10.3390/su17051877.

Szatur-Jaworska B., *Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne w polityce społecznej*, [w:] *Polityka społeczna*, Firlit-Fesnak G., Męcina J. (red.), PWN, Warszawa 2018.

Yilmaz S.D., Godin A., *Strongly Sustainable Development Trajectories: The Road to Social, Environmental, and Macroeconomic Stability – Introduction*, International Journal of Political Economy, 53(1), 2024.

Zadroga A., *Ewolucja teorii ekonomii rozwoju w XX wieku: od kategorii wzrostu gospodarczego do koncepcji zrównoważonego rozwoju*, Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace, 2, 2016.

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

MAŁGORZATA JARZĘBSKA
Licencjat
Koło Naukowe „SENEKA"
Instytut Ekonomiczny
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0009-0004-6837-4006

IZABELA KUDRYK
Licencjat
Koło Naukowe „SENEKA"
Instytut Ekonomiczny
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu

OPODATKOWANIE USŁUG KOMPLEKSOWYCH PODATKIEM VAT

Słowa kluczowe:
VAT,
usługi kompleksowe,
kwalifikacja świadczeń złożonych,
wyodrębnienie świadczeń,
ryzyko sztucznego podziału,
przejrzystość rozliczeń

STRESZCZENIE

Opodatkowanie usług kompleksowych VAT pozostaje źródłem istotnych wątpliwości praktycznych, ponieważ podatnicy muszą rozstrzygać, czy świadczenie wieloelementowe należy traktować jako jedno świadczenie, czy – wyjątkowo – jako kilka świadczeń samodzielnych. Celem artykułu jest zbadanie, w jaki sposób identyfikacja świadczeń złożonych oraz rozróżnienie między dopuszczalnym wyodrębnieniem elementów a niedopuszczalnym sztucznym podziałem wpływają na przejrzystość rozliczeń VAT i konkurencyjność przedsiębiorstw. Opracowanie oparto na analizie polskich regulacji VAT, wybranych regulacji unijnych oraz orzecznictwa TSUE i sądów administracyjnych, uzupełnionej przykładami branżowymi (hotelarstwo, gastronomia i catering, budownictwo, usługi szkoleniowo-doradcze). Wyniki wskazują, że co do zasady elementy ściśle powiązane funkcjonalnie powinny być rozliczane jako jedno świadczenie na gruncie VAT, natomiast odrębne traktowanie jest uzasadnione wyłącznie wtedy, gdy poszczególne elementy są ekonomicznie niezależne. Jednocześnie wykazano, że niespójność dokumentacji (umowa, kalkulacja ceny, realizacja świadczenia i fakturowanie) istotnie zwiększa ryzyko sporów i koszty zgodności, a narzędzia cyfryzacji (w tym KSeF) mogą wspierać standaryzację danych, lecz nie zastępują prawidłowej kwalifikacji prawno-podatkowej.

Keywords: VAT, composite services, classification of composite supplies, separate treatment of components, risk of artificial splitting, transparency of settlements

ABSTRACT

VAT treatment of composite services remains a recurring source of uncertainty, as taxpayers must decide whether a multi-component transaction should be treated as a single supply or, exceptionally, as several independent supplies. The aim of this article is to examine how the identification of composite supplies and the distinction between permissible separate treatment of components and impermissible artificial splitting affect VAT settlement transparency and business competitiveness. The study is based on an analysis of Polish VAT rules, selected EU law, and case law of the Court of Justice of the European Union and Polish administrative courts, complemented by illustrative sector examples (hospitality, catering, construction, and training/advisory services). The findings confirm that, as a rule, closely linked elements should be treated as one supply for VAT purposes, while separate treatment is justified only where components are economically independent. The paper also indicates that inconsistent documentation (contract terms, pricing, performance, and invoicing) is a major driver of dispute risk and compliance costs, and that digitalisation tools such as KSeF can support data standardisation but do not replace correct legal qualification.

WSTĘP

Podatek od towarów i usług (VAT) stanowi jeden z podstawowych elementów systemu fiskalnego wielu państw. Odgrywa istotną rolę w finansowaniu zadań publicznych oraz wpływa na funkcjonowanie rynku wewnętrznego. Szczególnego znaczenia zagadnienie to nabiera w odniesieniu do usług kompleksowych, obejmujących szeroki zakres czynności i występujących jako świadczenia wieloelementowe. W takich przypadkach prawidłowe ustalenie zasad opodatkowania wymaga w pierwszej kolejności oceny, czy mamy do czynienia z jednym świadczeniem złożonym, które powinno być opodatkowane jednolicie, a dopiero wyjątkowo – gdy poszczególne elementy mają samodzielny charakter i nie są ze sobą nierozerwalnie powiązane – możliwe jest ich odrębne traktowanie. Celem głównym artykułu jest zbadanie, w jaki sposób identyfikacja świadczeń złożonych oraz ocena dopuszczalności wyodrębnienia ich elementów wpływają na sposób opodatkowania VAT, przejrzystość rozliczeń podatkowych oraz efektywność i konkurencyjność przedsiębiorstw.

W dalszej części opracowania w sekcji pierwszej omówiono podstawy kwalifikacji świadczeń złożonych oraz przedstawiono przykłady branżowe; w sekcji drugiej przeanalizowano wybrane skutki ekonomiczne i koszty zgodności; natomiast w sekcji trzeciej wskazano rozwiązania legislacyjne i organizacyjne wspierające prawidłowe rozliczenia.

W artykule sformułowano następujące pytania badawcze: „Jak identyfikować usługi kompleksowe w kontekście opodatkowania VAT?", „W jakich przypadkach dopuszczalne jest uznanie elementów świadczenia złożonego za odrębne transakcje na gruncie VAT i jaki ma to wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstw?" oraz „Jakie rozwiązania legislacyjne i praktyczne mogą usprawnić system VAT w tym obszarze?". Odpowiedzi na te

pytania pozwalają lepiej zrozumieć funkcjonowanie podatku VAT w sytuacjach, w których usługodawcy oferują świadczenia wieloelementowe.

W artykule zastosowano analizę literatury przedmiotu, aktów prawnych, orzecznictwa oraz interpretacji podatkowych, uzupełnioną analizą porównawczą wybranych przykładów branżowych dotyczących usług kompleksowych. Dobór materiału badawczego miał charakter celowy i problemowy. Do analizy włączono akty prawne bezpośrednio regulujące opodatkowanie świadczeń złożonych lub wpływające na ich kwalifikację na gruncie VAT, w szczególności ustawę o VAT, przepisy wykonawcze oraz wybrane regulacje unijne. Orzeczenia dobrano ze względu na ich znaczenie dla wypracowania kryteriów identyfikacji usług kompleksowych, w tym rozróżnienia świadczenia głównego i pomocniczego oraz oceny ryzyka sztucznego podziału. Interpretacje indywidualne wyselekcjonowano na podstawie ich związku z analizowanymi branżami i typowymi stanami faktycznymi, zwłaszcza tam, gdzie pojawiają się wątpliwości dotyczące stawki podatku, prawa do odliczenia lub kwalifikacji elementów świadczenia. Przykłady branżowe dobrano z uwagi na ich reprezentatywność oraz przydatność w ilustrowaniu rozbieżności interpretacyjnych i konsekwencji podatkowych. Przyjęto hipotezę badawczą, zgodnie z którą prawidłowa identyfikacja świadczeń złożonych oraz ograniczenie sztucznego dzielenia usług kompleksowych sprzyjają większej przejrzystości rozliczeń VAT i mogą wpływać na poprawę efektywności oraz konkurencyjności przedsiębiorstw. Ograniczeniem badania jest jego dogmatyczno-prawny i analityczny charakter: oparto je na wybranych, reprezentatywnych źródłach i przykładach, bez przeprowadzenia odrębnych badań empirycznych.

1. PODSTAWY TEORETYCZNE FUNKCJONOWANIA VAT W ODNIESIENIU DO USŁUG KOMPLEKSOWYCH ORAZ KWALIFIKACJA ŚWIADCZEŃ ZŁOŻONYCH

Sekcja pierwsza porządkuje pojęcia i kryteria niezbędne do kwalifikacji świadczeń wieloelementowych na gruncie VAT. Na potrzeby artykułu pojęć używa się następująco: „świadczenie złożone/kompleksowe" oznacza obiektywnie jedno świadczenie dla celów VAT, natomiast „wyodrębnienie" lub „odrębne traktowanie elementów" odnosi się do wyjątkowych sytuacji, gdy elementy mają samodzielny charakter; „sztuczny podział" oznacza niedopuszczalne rozdzielanie elementów ściśle powiązanych. Kluczowe znaczenie ma ustalenie, czy z perspektywy nabywcy elementy transakcji tworzą jedną całość (wówczas świadczenie należy rozliczać jednolicie), czy też stanowią kilka świadczeń samodzielnych, które mogą być traktowane odrębnie. W kolejnych podsekcjach przedstawiono podstawy tej oceny oraz rozwinięto je na tle orzecznictwa i przykładów branżowych.

1.1. CHARAKTERYSTYKA USŁUG KOMPLEKSOWYCH I DEFINICJA ISTOTY PODATKU VAT

Podatek od towarów i usług (VAT, ang. *Value Added Tax*) jest powszechnie stosowanym podatkiem pośrednim, który obciąża wartość dodaną na każdym etapie obrotu towarami i usługami[1]. Jego konstrukcja opiera się na opodatkowaniu różnicy między wartością sprzedaży a wartością nabywanych towarów i usług wykorzystywanych w działalności gospodarczej. Ostateczny ciężar ekonomiczny podatku ponosi konsument końcowy, natomiast przedsiębiorcy odprowadzają VAT do budżetu państwa, odliczając podatek naliczony od podatku należnego. Głównym celem tego podatku jest zapewnienie stabilnych dochodów publicznych przy jednoczesnym zachowaniu zasady neutralności podatkowej dla przedsiębiorców[2]. Podstawowe regulacje dotyczące VAT w Polsce zostały zawarte w ustawie o podatku od towarów i usług[3].

Podstawowa stawka podatku od towarów i usług w Polsce wynosi 23%. Odmiennie przedstawia się jednak sytuacja w przypadku usług kompleksowych, które ze względu na swoją złożoność wymagają uprzedniego prawidłowego zidentyfikowania. Właściwe rozpoznanie świadczeń złożonych ma kluczowe znaczenie dla ustalenia prawidłowej stawki VAT, a w konsekwencji także wysokości należnego podatku. Ma to szczególne znaczenie w sytuacjach, w których poszczególne elementy świadczenia mogą podlegać różnym stawkom podatku lub korzystać ze zwolnienia[4].

Usługi kompleksowe to świadczenia obejmujące kilka elementów lub etapów, zwykle powiązanych z realizacją określonego przedsięwzięcia gospodarczego. Za usługę kompleksową uznaje się świadczenie składające się z co najmniej dwóch odrębnych czynności, które łącznie służą zaspokojeniu określonej potrzeby odbiorcy. Cechą charakterystyczną tego rodzaju usług jest występowanie świadczenia głównego oraz świadczeń pomocniczych. Świadczenie pomocnicze nie stanowi celu samego w sobie, lecz służy pełniejszej realizacji świadczenia głównego[5]. Powyższe podejście znajduje odzwierciedlenie zarówno w orzecznictwie TSUE, jak i w praktyce sądów administracyjnych w Polsce, które odwołują się do kryterium perspektywy przeciętnego nabywcy oraz zakazu sztucznego dzielenia transakcji[6].

---

[1] Zasiewska K., *VAT. Podstawowe zasady i ujęcie w rachunkowości*, wyd. 2, Wolters Kluwer Polska S.A., Warszawa 2013, s. 11.
[2] Michalik T., *VAT 2024. Komentarz*, wyd. 17, C.H. Beck, Warszawa 2024, s. 108.
[3] Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.).
[4] Matarewicz J., *Świadczenia złożone w VAT. Zasady stosowania z przykładami nieprawidłowości i nadużyć*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020, s. 21.
[5] *Ibidem*.
[6] Wyrok TSUE z dnia 27 października 2005 r. w sprawie C-41/04.

1.2. KWALIFIKACJA ŚWIADCZEŃ ZŁOŻONYCH (RYZYKO SZTUCZNEGO PODZIAŁU) W SYSTEMIE VAT

W ustawie o podatku od towarów i usług nie występuje legalna definicja pojęcia „usług kompleksowych". Zostało ono jednak wypracowane w orzecznictwie **Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE)** – tj. sądu Unii Europejskiej właściwego m.in. do wykładni prawa unijnego – oraz sądów administracyjnych[7]. Szczególne znaczenie w tym zakresie ma wyrok TSUE z dnia 25 lutego 1999 roku w sprawie C-349/96, który stanowi jeden z podstawowych punktów odniesienia przy ocenie, czy dane świadczenie powinno być traktowane jako jedno świadczenie złożone, czy jako kilka świadczeń samodzielnych. W orzeczeniu tym Trybunał wskazał, że dla celów VAT co do zasady każde świadczenie powinno być uznawane za odrębne i niezależne, jednak w sytuacji, gdy dwa lub więcej elementów są ze sobą tak ściśle związane z ekonomicznego punktu widzenia, że tworzą obiektywnie jedno świadczenie, ich sztuczny podział jest niedopuszczalny. Powyższe kryterium było następnie rozwijane w dalszym orzecznictwie TSUE, w tym m.in. w sprawie C-41/04, w której podkreślono potrzebę oceny transakcji jako całości z perspektywy ekonomicznej i przeciętnego nabywcy. W polskim orzecznictwie sądów administracyjnych podkreśla się analogicznie, że świadczenia tworzące funkcjonalną całość powinny być co do zasady rozliczane jednolicie, a ich sztuczny podział może zostać zakwestionowany[8]. Jednocześnie akcentuje się, że sposób dokumentowania (np. wyszczególnienie elementów na fakturze) nie przesądza sam w sobie o istnieniu kilku świadczeń, jeżeli z ekonomicznego punktu widzenia mamy do czynienia z jedną całością[9]. Znaczenie tego podejścia polega również na wyraźnym rozróżnieniu świadczenia głównego i świadczeń pomocniczych. Świadczenie pomocnicze nie stanowi celu samego w sobie dla usługobiorcy, lecz służy lepszemu wykorzystaniu świadczenia głównego. Kryterium to ma zasadnicze znaczenie dla kwalifikacji usług hotelowych, gastronomicznych, budowlanych, szkoleniowych czy doradczych analizowanych w dalszej części artykułu. Oznacza to, że ocena charakteru danego świadczenia powinna być każdorazowo dokonywana z uwzględnieniem konkretnego stanu faktycznego oraz gospodarczego sensu transakcji. W systemie VAT kwalifikacja świadczenia jako jednego świadczenia złożonego albo – wyjątkowo – jako kilku świadczeń samodzielnych ma zasadnicze znaczenie, ponieważ wpływa na ustalenie stawki podatku, miejsca świadczenia oraz momentu powstania obowiązku podatkowego. Z orzecznictwa TSUE wynika zasada, zgodnie z którą świadczenia złożone powinny być traktowane jako całość, jeżeli są ze sobą funkcjonalnie powiązane. Sztuczne dzielenie takich świadczeń w celu osiągnięcia korzyści podatkowych jest kwestionowane przez organy podatkowe. Przy identyfikacji, czy dane świadczenie stanowi usługę kompleksową, należy w pierwszej

[7] Wyrok TSUE z dnia 25 lutego 1999 r. w sprawie C-349/96.
[8] Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt III SA/Wa 1789/17.
[9] Wyrok NSA z dnia 19 maja 2025 r., sygn. akt I FSK 2217/21.

kolejności odwołać się do regulacji ustawy o VAT[10]. Szczególne znaczenie ma art. 8 ustawy, który nakazuje ustalić, czy dana czynność stanowi samodzielne świadczenie, czy też element większej całości. Rozróżnienie to ma istotne znaczenie dla określenia podstawy opodatkowania, momentu powstania obowiązku podatkowego oraz właściwej stawki VAT.

Wyodrębnienie elementów świadczenia (tylko wtedy, gdy nie tworzą one obiektywnie jednego świadczenia złożonego) może wpływać na stawkę VAT. Ujęcie poszczególnych części odrębnie może skutkować koniecznością zastosowania różnych stawek podatku, na przykład stawki podstawowej 23% zamiast jednolitej stawki 8%. Taka sytuacja może wystąpić przykładowo przy odrębnym świadczeniu usług gastronomicznych względem usługi konferencyjnej[11]. W określonych przypadkach może również powstać obowiązek zastosowania mechanizmu podzielonej płatności (MPP) (*split payment*)[12]. Dotyczy to sytuacji, w których po zakwalifikowaniu danego elementu jako samodzielnego świadczenia objętego katalogiem towarów i usług wskazanych w załączniku nr 15 do ustawy o VAT wartość faktury przekracza kwotę 15 000 zł[13]. Wyodrębnienie może mieć również znaczenie dla ustalenia miejsca świadczenia. Przykładowo, odrębne potraktowanie prac budowlanych względem usług doradczych może skutkować powstaniem obowiązku podatkowego w państwie, w którym położona jest nieruchomość[14]. Należy jednak uwzględnić ryzyko uznania wyodrębnienia za sztuczny podział: jeżeli elementy są ze sobą integralnie powiązane pod względem ekonomicznym, ich odrębne wykazanie może zostać zakwestionowane przez organy podatkowe jako niedopuszczalne, zgodnie z zasadą *substance over form*[15]. W przypadku świadczenia głównego i pomocniczego stawka VAT dla elementów pomocniczych co do zasady odpowiada stawce właściwej dla świadczenia głównego.

Prawidłowa kwalifikacja elementów świadczenia – jako części jednego świadczenia złożonego albo jako świadczeń samodzielnych – umożliwia zastosowanie właściwych zasad opodatkowania. Sztuczny podział świadczeń kompleksowych wiąże się natomiast z istotnym ryzykiem podatkowym. Nie jest to jednak wyłącznie problem techniczny lub dogmatyczny: sposób kwalifikacji przekłada się na wysokość obciążeń, zakres prawa do odliczenia, obowiązki dokumentacyjne oraz ryzyko sporów, a więc na czynniki bezpośrednio wpływające na koszty prowadzenia działalności i pozycję konkurencyjną przedsiębiorstwa.

[10] Ustawa o VAT, *op. cit*., art. 8.
[11] *Ibidem*, art. 41 ust. 1.
[12] Obrzeżgiewicz D., *Impact of split payment on financial liquidity of enterprises / Wpływ split payment na płynność finansową przedsiębiorstw*, Research Papers of Wrocław University of Economics and Business, 2019, vol. 63, nr 12, s. 88-99.
[13] Ustawa o VAT, *op. cit*., art. 108a ust. 1a.
[14] Ustawa o VAT, *op. cit*., art. 28e; art. 47 dyrektywy 2006/112/WE.
[15] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, art. 119a (Dz.U. 2026 poz. 622, ze zm.).

1.3. PRZYKŁADY KWALIFIKACJI ŚWIADCZEŃ KOMPLEKSOWYCH W PRAKTYCE

Przedstawione przykłady mają na celu zobrazowanie funkcjonowania usług kompleksowych w różnych branżach. Analiza rozwiązań praktycznych pozwala na lepsze zrozumienie sposobu zastosowania założeń teoretycznych w rzeczywistych warunkach obrotu gospodarczego.

1.3.1. ŚWIADCZENIA USŁUG HOTELARSKICH WRAZ Z USŁUGAMI GASTRONOMICZNYMI

Usługi hotelarskie często obejmują nie tylko nocleg, lecz także usługi gastronomiczne, co rodzi wątpliwości dotyczące tego, czy elementy te mogą być traktowane jako świadczenia samodzielne oraz czy można stosować różne stawki VAT. Zasadnicze znaczenie ma zatem ustalenie, czy w danym przypadku mamy do czynienia z jednym świadczeniem kompleksowym czy z kilkoma odrębnymi usługami.

Podstawowe znaczenie ma sposób organizacji świadczenia tych usług. Jeżeli klient nabywa pokój wraz ze śniadaniem albo pełnym wyżywieniem za jedną cenę obejmującą cały pakiet, co do zasady mamy do czynienia z usługą kompleksową, dla której stosuje się stawkę VAT właściwą dla świadczenia głównego, tj. usługi noclegowej. Odmiennie należy ocenić sytuację, w której restauracja funkcjonująca w hotelu stanowi odrębny podmiot, a posiłek nie jest wliczony w cenę noclegu. W takim przypadku możliwe jest wystawienie odrębnych faktur i zastosowanie różnych zasad opodatkowania usługi hotelowej oraz gastronomicznej.

Co do zasady, podatnikowi nie przysługuje prawo do obniżenia kwoty podatku należnego ani do uzyskania zwrotu różnicy podatku w przypadku nabycia usług hotelowych lub gastronomicznych. Oznacza to, że nawet jeżeli faktura dokumentująca nabycie takich usług zawiera VAT, przedsiębiorca zasadniczo nie może odliczyć podatku naliczonego. Od tej reguły przewidziano jednak wyjątki.

Pierwszy z wyjątków dotyczy sytuacji, w której podatnik nabywa usługi hotelowe w celu ich odsprzedaży, a więc dokonuje refakturowania nabytych usług[16]. Działając we własnym imieniu, lecz na rzecz osoby trzeciej, jest on w takim przypadku traktowany jako podmiot świadczący usługę. Może to uzasadniać prawo do odliczenia podatku naliczonego z faktury pierwotnej. Drugi przypadek dotyczy sytuacji, w której usługa hotelowa stanowi element świadczenia kompleksowego, którego głównym składnikiem jest inna usługa, na przykład szkoleniowa lub konferencyjna. W takim układzie usługi noclegowe i gastronomiczne mają charakter pomocniczy wobec świadczenia głównego.

[16] Ustawa o VAT, *op. cit.*, art. 88 ust. 1 pkt 4 lit. c.

Dodatkowy wyjątek dotyczący prawa do odliczenia VAT odnosi się do nabycia gotowych posiłków dla pasażerów przez podatników świadczących usługi przewozu osób. W takim przypadku możliwe jest odliczenie podatku naliczonego od tych wydatków.

Zasadniczo jednak VAT od usług noclegowych i gastronomicznych nie podlega odliczeniu, jeżeli usługi te są nabywane na potrzeby własnej działalności przedsiębiorcy lub jego pracowników.

1.3.2. PROWADZENIE RESTAURACJI ORAZ CATERINGU Z DOWOZEM

Usługi gastronomiczne i cateringowe są do siebie zbliżone, ponieważ obie kategorie wiążą się z przygotowaniem i dostarczaniem posiłków. Kluczowe znaczenie dla ich prawidłowej kwalifikacji na gruncie VAT ma jednak charakter świadczenia oraz miejsce jego wykonania. Zgodnie z utrwaloną praktyką interpretacyjną[17] usługa gastronomiczna polega na przygotowaniu i podaniu posiłku w miejscu jego sporządzenia. Natomiast usługa cateringowa obejmuje dostarczenie żywności wraz z usługami wspomagającymi umożliwiającymi jej bezpośrednie spożycie poza miejscem przygotowania.

Tabela 1. Stawki VAT w branży gastronomicznej i cateringowej

Stawki VAT w branży gastronomicznej i cateringowej – ujęcie na potrzeby analizy stanu prawnego na lata 2025-2026	
8%	Przygotowanie i serwowanie posiłków w lokalu, takim jak restauracja, bar czy kawiarnia Usługi cateringowe, obejmujące dostarczanie gotowych dań na różne wydarzenia i imprezy
5%	Gotowe posiłki i dania sprzedawane na wynos, bez dodatkowych usług
23%	Napoje alkoholowe zawierające powyżej 1,2% alkoholu Napoje bezalkoholowe, takie jak kawa, herbata, woda gazowana czy soki Dania zawierające owoce morza

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o podatku od towarów i usług, rozporządzenia wykonawczego Rady (UE) nr 282/2011 oraz interpretacji ogólnej Ministra Finansów dotyczącej stosowania VAT przy sprzedaży posiłków i dań przez placówki gastronomiczne[18].

Powyższa tabela przedstawia obowiązujące stawki podatku VAT stosowane w branży gastronomicznej i cateringowej.

W odniesieniu do omawianych świadczeń usługi obejmujące przygotowanie i podanie posiłków w miejscu ich sporządzenia są kwalifikowane jako usługi gastronomiczne. W konsekwencji przedsiębiorca nie może odliczyć podatku VAT zgodnie z art. 88 ust. 1

[17] Uchwała NSA z dnia 30 listopada 2020 r., sygn. akt I FPS 1/20, ONSAiWSA 2021, nr 2, poz. 19.

[18] Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.), w szczególności załączniki nr 3 i 10; rozporządzenie wykonawcze Rady UE nr 282/2011 z dnia 15 marca 2011 r. ustanawiające środki wykonawcze do dyrektywy 2006/112/WE, art. 6; interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 24 czerwca 2016 r., nr PT1.050.3.2016.156, w sprawie stosowania właściwej stawki VAT przy sprzedaży posiłków i dań przez placówki gastronomiczne.

pkt 4 ustawy o VAT. Jeżeli jednak wydatek spełnia warunki uznania go za koszt uzyskania przychodu na gruncie przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych[19], w ewidencji księgowej należy ująć kwotę brutto wynikającą z faktury.

Odmiennie kształtuje się sytuacja w przypadku usług cateringowych, które nie są uznawane za usługi gastronomiczne. Z tego względu podatnik może co do zasady skorzystać z prawa do odliczenia VAT, co znajduje potwierdzenie w interpretacjach podatkowych[20].

Podsumowując, dla prawidłowego rozliczenia VAT zasadnicze znaczenie ma rozróżnienie między usługami gastronomicznymi a cateringowymi. Od właściwej kwalifikacji świadczenia zależy bowiem możliwość skorzystania z prawa do odliczenia podatku.

1.3.3. USŁUGI BUDOWLANE OBEJMUJĄCE ZARÓWNO ROBOTY BUDOWLANE, JAK I SPRZEDAŻ MATERIAŁÓW

W branży budowlanej często występują sytuacje, w których przedsiębiorca jednocześnie świadczy roboty budowlane i dostarcza materiały budowlane. Sposób rozliczenia takich świadczeń zależy przede wszystkim od rodzaju inwestycji oraz relacji między stronami, w szczególności od tego, czy usługodawca działa jako wykonawca główny czy jako podwykonawca. Preferencyjna stawka 8% VAT znajduje zastosowanie w przypadku robót dotyczących obiektów budownictwa mieszkaniowego objętych społecznym programem mieszkaniowym[21]. Dotyczy to w szczególności budowy, remontu, modernizacji, termomodernizacji, przebudowy oraz robót konserwacyjnych, jeżeli materiały stanowią element kompleksowej usługi montażu. Zastosowanie tej stawki jest uzależnione między innymi od spełnienia kryterium powierzchni użytkowej budynku lub lokalu mieszkalnego oraz od charakteru inwestycji. Przykładem może być montaż okien lub drzwi wraz z dostarczeniem tych elementów inwestorowi.

Przedsiębiorca stosujący stawkę 8% VAT do usług budowlanych powinien dysponować dokumentacją potwierdzającą zakres i charakter wykonanych prac, ponieważ to na nim spoczywa ciężar dowodu w przypadku kontroli podatkowej. Funkcję dowodową mogą pełnić między innymi protokoły zdawczo-odbiorcze oraz dowody zapłaty, takie jak wyciągi bankowe lub dokumenty kasowe. Otwarty katalog środków dowodowych w tym zakresie wynika z przepisów Ordynacji podatkowej[22] oraz znajduje potwierdzenie w interpretacjach indywidualnych[23].

---

[19] Art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 163 ze zm.).
[20] Interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 2 grudnia 2016 r., nr PT1.8101.5.2016.LJU.71.
[21] *VAT na usługi budowlane – kiedy można zastosować 8% dla usług budowlanych?*, https://poradnikprzedsiebiorcy.pl/-kiedy-mozna-zastosowac-stawke-8-dla-uslug-budowlanych [data dostępu: 16.01.2026].
[22] Ordynacja podatkowa, *op. cit.*, art. 180 § 1.
[23] Interpretacja indywidualna Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej z dnia 2 grudnia 2019 r. sygn. 0112-KDIL2-2.4012.518.2019.2.JK.

Stawka podstawowa 23% VAT znajduje zastosowanie w sytuacjach, w których nie zostały spełnione przesłanki do zastosowania stawki obniżonej 8%. Dotyczy to przede wszystkim sprzedaży materiałów budowlanych bez montażu, robót wykonywanych w obiektach komercyjnych oraz prac realizowanych w budynkach niespełniających warunków objęcia społecznym programem mieszkaniowym.

W analizie usług budowlanych należy odróżnić aktualne krajowe zasady rozliczeń od mechanizmu odwrotnego obciążenia (*reverse charge*), który w obrocie krajowym był stosowany m.in. do części usług budowlanych świadczonych w relacji podwykonawca–wykonawca (na podstawie ówczesnych regulacji ustawy o VAT oraz załącznika nr 14) – jednak rozwiązanie to miało charakter historyczny i zostało uchylone w ramach reformy obowiązującej od 1 listopada 2019 roku[24]. Załącznik nr 14 oraz związane z nim krajowe odwrotne obciążenie w usługach budowlanych dotyczyły stanu prawnego obowiązującego do 31 października 2019 roku[25]. Obecnie, zamiast krajowego odwrotnego obciążenia, w przypadku transakcji obejmujących tzw. towary i usługi wrażliwe (w tym usługi budowlane) zasadnicze znaczenie ma obowiązkowy mechanizm podzielonej płatności (MPP), stosowany przy spełnieniu ustawowych przesłanek, w szczególności, gdy wartość brutto faktury przekracza 15 000 zł, a faktura obejmuje pozycje wymienione w załączniku nr 15 do ustawy o VAT[26]. Ministerstwo Finansów podkreślało, że obowiązkowy MPP objął towary i usługi wcześniej w dużej mierze objęte odwrotnym obciążeniem, co miało służyć uszczelnieniu systemu VAT oraz ograniczeniu nadużyć[27].

1.3.4. USŁUGI DORADCZE I SZKOLENIOWE W RAMACH JEDNEJ TRANSAKCJI

Usługi szkoleniowe i doradcze realizowane w ramach jednej transakcji mogą zostać zakwalifikowane jako świadczenie kompleksowe. Na gruncie podatku VAT zasadnicze znaczenie ma ustalenie, czy usługi doradcze pozostają funkcjonalnie związane ze szkoleniem i służą realizacji tego samego celu gospodarczego.

Usługi szkoleniowe i doradcze co do zasady podlegają opodatkowaniu stawką 23% VAT, jednak w określonych przypadkach mogą korzystać ze zwolnienia od podatku. Zwolnienie to znajduje zastosowanie między innymi wtedy, gdy co najmniej 70% finansowania szkolenia pochodzi ze środków publicznych[28], a także gdy świadczenie

[24] Ustawa z dnia 9 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1751).
[25] Załącznik nr 14 do ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług – brzmienie obowiązujące do 31 października 2019 r. (regulacja historyczna dotycząca m.in. krajowego odwrotnego obciążenia w usługach budowlanych).
[26] Załącznik nr 15 do ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.); Ibidem, art. 108a ust. 1a ustawy o VAT.
[27] Ministerstwo Finansów, *Od 1 listopada MPP obowiązkowy dla wybranych transakcji*, https://www.gov.pl/web/finanse/od-1-listopada-mpp-obowiazkowy-dla-wybranych-transakcji, [data dostępu: 12.05.2026].
[28] § 3 ust. 1 pkt 14 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 20 grudnia 2013 r. w sprawie zwolnień od podatku i usług oraz warunków stosowania tych zwolnień.

dotyczy kształcenia zawodowego lub przekwalifikowania. Jeżeli doradztwo pozostaje ściśle związane ze szkoleniem, na przykład jako wsparcie wdrożeniowe po zakończeniu procesu edukacyjnego, i stanowi integralny element kompleksowej usługi edukacyjnej, możliwe jest objęcie go tym samym zwolnieniem co szkolenia[29]. Natomiast doradztwo o charakterze ogólnym, biznesowym i niezwiązanym bezpośrednio z realizacją szkolenia powinno być opodatkowane stawką 23%, nawet jeżeli samo szkolenie korzysta ze zwolnienia.

Jeżeli usługa szkoleniowa stanowi świadczenie główne, a doradztwo ma charakter pomocniczy, cała czynność powinna być rozliczana zgodnie z zasadami właściwymi dla szkolenia.

Jeżeli usługi szkoleniowe i doradcze stanowią element jednej koncepcji gospodarczej, ich wartość powinna być ustalana łącznie przy określaniu wartości zamówienia[30].

W praktyce występują projekty łączące doradztwo edukacyjno-zawodowe ze świadczeniami szkoleniowymi. W takich przypadkach poziom dofinansowania ze środków publicznych może obejmować znaczną część kosztów realizacji projektu, co może wpływać na sposób opodatkowania poszczególnych elementów świadczenia.

W odniesieniu do usług doradczych i szkoleniowych kluczowe znaczenie ma ustalenie, czy doradztwo pozostaje nierozerwalnie związane ze szkoleniem. Jeżeli tak, całość świadczenia podlega opodatkowaniu według zasad właściwych dla szkolenia. W przeciwnym razie doradztwo powinno być traktowane jako usługa odrębna i opodatkowane stawką 23% VAT.

2. EKONOMICZNE SKUTKI KWALIFIKACJI ŚWIADCZEŃ ZŁOŻONYCH (W TYM RYZYKA SZTUCZNEGO PODZIAŁU)

W niniejszej sekcji podjęto próbę odpowiedzi na pytanie badawcze dotyczące wpływu kwalifikacji świadczeń złożonych na konkurencyjność przedsiębiorstw na rynku krajowym i międzynarodowym. Analiza koncentruje się na trzech płaszczyznach: (1) skutkach krajowych (stawki, prawo do odliczenia, obowiązki dokumentacyjne), (2) skutkach transgranicznych (m.in. miejsce świadczenia i ryzyko rozbieżnych kwalifikacji) oraz (3) kosztach zgodności i ryzyku sporów. W tym ujęciu konkurencyjność jest traktowana jako rezultat pośredni – kształtowany przez koszt podatkowy, koszt administracyjny i niepewność regulacyjną – a nie jako bezpośredni i automatyczny skutek „podziału" lub „łączenia" świadczeń.

[29] Ustawa o VAT, *op. cit.*, art. 43 ust. 1 pkt 29.

[30] *Usługi szkoleniowe i doradztwo mogą stanowić jedno zamówienie i podlegać łącznemu szacowaniu*, https://www.wprzetargach.pl/kategorie/wartosc-zamowienia-art-32-ust-2/uslugi-szkoleniowe-i-doradztwo-moga-stanowic-jedno [data dostępu: 18.01.2026].

2.1. ANALIZA KONKURENCYJNOŚCI NA RYNKU KRAJOWYM

Przyjęta kwalifikacja świadczeń złożonych ma istotne znaczenie dla konkurencyjności przedsiębiorstw na rynku krajowym, ponieważ wpływa na stawkę VAT właściwą dla całego świadczenia lub jego elementów, a następnie na zakres prawa do odliczenia podatku naliczonego. Oddziałuje to na rzeczywisty koszt podatkowy po stronie przedsiębiorcy oraz na jego płynność finansową, zwłaszcza gdy część podatku nie podlega odliczeniu lub sposób rozliczenia powoduje czasowe „zamrożenie" środków. Istotne są także koszty zgodności, obejmujące nakłady na prawidłowe fakturowanie, dokumentowanie gospodarczego sensu transakcji, obsługę księgową i podatkową oraz monitorowanie zmian interpretacyjnych. Jeżeli kwalifikacja jest niepewna albo niespójna z dokumentacją, rośnie ryzyko sporu z organami podatkowymi, a wraz z nim ryzyko korekt, odsetek, sankcji i dodatkowych kosztów postępowania. W rezultacie czynniki te mogą wpływać na cenę brutto oferowaną klientowi albo na marżę przedsiębiorcy, a więc także na jego zdolność do konkurowania ceną, przewidywalnością oferty i bezpieczeństwem rozliczeń. Traktowanie świadczeń jako jednego świadczenia kompleksowego może prowadzić do sporów interpretacyjnych i wymagać od przedsiębiorców szczególnej staranności w zakresie dokumentowania gospodarczego sensu transakcji[31]. Z kolei wykazanie elementów świadczenia odrębnie może zwiększać przejrzystość rozliczeń i ułatwiać klientom zrozumienie struktury ceny, ale jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy elementy mają samodzielny charakter i ich wyodrębnienie nie stanowi sztucznego podziału świadczenia kompleksowego. Właściwe podejście może zatem ograniczać ryzyko sporów z organami podatkowymi i zmniejszać obciążenia administracyjne.

Ponadto w sytuacjach, w których elementy świadczenia są faktycznie niezależne, ich odrębne ujęcie może umożliwiać przedsiębiorcom lepsze dostosowanie oferty do potrzeb klientów, a tym samym bardziej elastyczne kształtowanie cen i warunków świadczenia usług. Sprzyja to wzrostowi konkurencyjności, zwłaszcza w sektorach, w których klienci oczekują indywidualizacji oraz przejrzystości rozliczeń. Jednocześnie podkreślić należy, że nie może to prowadzić do dzielenia świadczeń, które z perspektywy odbiorcy stanowią jedną całość – w takich przypadkach rozliczenie powinno pozostać jednolite.

W literaturze wskazuje się, że pakiety usług oraz modele *one-stop-shop* mogą być postrzegane przez nabywców jako bardziej przejrzyste i wygodne organizacyjnie, jednak same w sobie nie przesądzają o skutkach ekonomicznych po stronie przedsiębiorcy. Z perspektywy VAT kluczowe jest to, że sposób ujęcia świadczenia (jako jednego świadczenia złożonego lub – wyjątkowo – kilku świadczeń samodzielnych) wpływa na obowiązki ewidencyjne, ryzyko błędów oraz koszty zgodności, które mogą stanowić istotny składnik obciążeń działalności gospodarczej, zwłaszcza w sektorze MŚP[32].

[31] Matarewicz J., *Świadczenia złożone w VAT (...)*, *op. cit.*, s. 47-52.
[32] European Commission; CASE (Center for Social and Economic Research), *VAT gap in the EU – Report 2023*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2023.

Dane publikowane na poziomie UE pokazują, że niezgodność w VAT pozostaje istotnym problemem fiskalnym i regulacyjnym, a część luki wynika nie tylko z oszustw, lecz także z błędów i niezamierzonej niezgodności. W tym kontekście kwalifikacja świadczeń wieloelementowych ma znaczenie nie tylko dogmatyczne, ale również praktyczne: niejednoznaczność reguł zwiększa prawdopodobieństwo błędów oraz obciążenia kontrolne, co pośrednio wpływa na warunki prowadzenia działalności gospodarczej[33].

Istotnym wymiarem ekonomicznym kwalifikacji świadczeń złożonych są także koszty zgodności (*compliance*) oraz ryzyko sporów. Niepewność co do tego, czy dane świadczenie powinno być rozliczane jednolicie, czy też możliwe jest odrębne traktowanie elementów, prowadzi do zwiększenia nakładów na obsługę księgową i podatkową, w tym na uzyskiwanie interpretacji indywidualnych, przygotowywanie analiz porównawczych oraz wdrażanie procedur kontrolnych. W przypadku zakwestionowania rozliczenia przez organ podatkowy przedsiębiorca ponosi koszty obsługi postępowania, a także ryzyko zaległości podatkowej, odsetek i sankcji, co wpływa na jego płynność finansową i zdolność inwestycyjną.

Kwalifikacja świadczenia oddziałuje również na politykę cenową i konstrukcję umów. W praktyce gospodarczej przedsiębiorcy często posługują się pakietami usług lub wynagrodzeniem ryczałtowym, co może wzmacniać argumentację za istnieniem jednego świadczenia złożonego. Z kolei rozbicie wynagrodzenia na pozycje odpowiadające poszczególnym elementom (np. dostawa, montaż, serwis) może ułatwiać kalkulację i komunikację ceny, ale powinno odzwierciedlać rzeczywistą samodzielność świadczeń. W tym kontekście ważne jest, aby postanowienia umowne, opis zakresu prac oraz fakturowanie pozostawały spójne z gospodarczym charakterem transakcji, ponieważ niespójność tych elementów może zwiększać ryzyko zarzutu sztucznego podziału.

Podsumowując, konkurencyjność przedsiębiorstw na rynku krajowym w kontekście VAT i świadczeń złożonych wymaga spójności kwalifikacji podatkowej z gospodarczym charakterem transakcji oraz świadomego zarządzania ryzykiem (w tym dokumentacją, fakturowaniem i monitoringiem zmian).

2.2. WPŁYW NA DZIAŁALNOŚĆ MIĘDZYNARODOWĄ I KONKURENCJĘ W RAMACH UNII EUROPEJSKIEJ I POZA NIĄ

Na rynku międzynarodowym, zwłaszcza w ramach Unii Europejskiej, kwalifikacja świadczeń wieloelementowych może odgrywać istotną rolę w kształtowaniu konkurencyjności przedsiębiorstw. Unijne regulacje VAT, harmonizujące zasady rozliczeń, wymagają jednak, aby transakcje były rozliczane zgodnie z ich gospodarczym charakterem. W konsekwencji możliwość odrębnego ujęcia poszczególnych elementów (tam, gdzie są

[33] Brzeziński B., *Prawo podatkowe. Teoria. Instytucje. Funkcjonowanie*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK) „Dom Organizatora", Toruń 2013, s. 45 i n.

one samodzielne) może sprzyjać prawidłowemu ustaleniu miejsca świadczenia i stawki podatku, natomiast sztuczny podział świadczenia kompleksowego jest niedopuszczalny[34].

W praktyce prawidłowe rozpoznanie, czy mamy do czynienia z jednym świadczeniem złożonym czy z kilkoma świadczeniami samodzielnymi, pozwala przedsiębiorstwom na bardziej precyzyjne planowanie podatkowe i logistyczne, co ma szczególne znaczenie w przypadku świadczeń o charakterze międzynarodowym. Przedsiębiorstwa mogą skuteczniej zarządzać różnicami w stawkach VAT, korzystać z dostępnych mechanizmów rozliczeniowych oraz ograniczać koszty operacyjne[35]. Zwiększa to ich konkurencyjność na rynku europejskim i pozaeuropejskim. Jednocześnie należy zauważyć, że zróżnicowanie przepisów i praktyk interpretacyjnych w poszczególnych państwach może stanowić istotne wyzwanie dla przedsiębiorstw oferujących świadczenia wieloelementowe, zwłaszcza gdy granica między świadczeniem jednolitym a odrębnym ujęciem elementów jest nieostra.

Poza Unią Europejską kwalifikacja świadczeń wieloelementowych wymaga dostosowania się do odmiennych systemów podatkowych i regulacyjnych. Przedsiębiorstwa, które prawidłowo ustalają, czy elementy transakcji mają samodzielny charakter, mogą skuteczniej dostosowywać się do wymogów lokalnych rynków, ograniczać ryzyko podwójnego opodatkowania oraz racjonalizować swoje zobowiązania podatkowe. Jednocześnie działalność na rynkach pozaunijnych wymaga znacznych nakładów na specjalistyczną wiedzę prawną i podatkową oraz ostrożności w projektowaniu modeli rozliczeń, aby nie prowadziły one do sztucznego dzielenia świadczeń.

Z ekonomicznego punktu widzenia znaczenie ma również fakt, że złożoność systemu VAT (w tym stosowanie wielu wyjątków, stawek obniżonych i zwolnień) może podnosić koszty zgodności po stronie przedsiębiorstw oraz zwiększać ryzyko niezamierzonych błędów w rozliczeniach. Badania empiryczne dotyczące kosztów zgodności wskazują, że obciążenia administracyjne w obszarze podatków (w tym podatków pośrednich) są często relatywnie wyższe dla mniejszych przedsiębiorstw, co może przekładać się na ich zdolność do alokowania zasobów na rozwój i inwestycje[36].

W działalności transgranicznej dodatkowym wyzwaniem jest zróżnicowanie praktyki organów podatkowych oraz orzecznictwa sądów krajowych, co może prowadzić do odmiennej kwalifikacji tego samego modelu biznesowego w różnych państwach. W konsekwencji przedsiębiorstwa powinny uwzględniać ryzyko rozbieżności w zakresie ustalenia miejsca świadczenia, prawa do odliczenia czy sposobu dokumentowania transakcji. W praktyce oznacza to potrzebę wczesnego planowania podatkowego, weryfikacji kontraktów oraz spójnego opisu świadczeń w dokumentacji handlowej i księgowej.

---

[34] Wyrok TSUE, *op. cit.*, 349/96 (CPP).

[35] Dębniak P., *Postawy mikro i małych przedsiębiorców wobec optymalizacji podatkowej*, [w:] *Opodatkowanie przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 6.

[36] European Commission, *VAT Gap*, https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en [data dostępu: 12.05.2026].

2.3. PRZYKŁADY BRANŻOWE I SKUTKI EKONOMICZNE

Przykłady branżowe wskazują, że sposób kwalifikacji świadczeń wieloelementowych może wywoływać zróżnicowane skutki ekonomiczne, zależne od specyfiki danego sektora. W branży IT i w usługach doradczych właściwe określenie zakresu świadczenia (a w przypadkach, gdy elementy są samodzielne – także ich odrębne ujęcie) umożliwia bardziej precyzyjne rozliczanie VAT, co może sprzyjać konkurencyjności na rynku międzynarodowym[37]. Pozwala to również na bardziej elastyczne kształtowanie cen oraz lepsze zarządzanie kosztami operacyjnymi.

W sektorze budowlanym przejrzysta kwalifikacja zakresu prac i dostaw wpływa na zwiększenie przejrzystości rozliczeń i może ułatwiać korzystanie z mechanizmów odliczenia VAT od poszczególnych etapów prac – o ile etapy te mają samodzielny charakter i nie stanowią jednego nierozerwalnego świadczenia. W efekcie przedsiębiorstwa budowlane mogą skuteczniej konkurować zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym.

2.3.1. KANAŁY KOSZTU PODATKOWEGO W ŚWIADCZENIACH WIELOELEMENTOWYCH (NA TLE PRZYKŁADÓW Z SEKCJI 1.3)

W sekcji 2 pojęcie „kosztu podatkowego" jest rozumiane szeroko – jako połączenie (1) efektu stawki VAT właściwej dla świadczenia (np. 8% vs 23% lub zwolnienie), (2) skutków dla prawa do odliczenia podatku naliczonego oraz (3) wpływu na przepływy pieniężne wynikającego z mechanizmów rozliczeniowych i wymogów płatności. W konsekwencji kwalifikacja świadczenia jako jednego świadczenia złożonego albo jako kilku świadczeń samodzielnych może zmieniać obciążenia finansowe przedsiębiorcy nie tylko poprzez różnicę w należnym VAT, lecz także poprzez zmianę możliwości odliczenia oraz czasowe „zamrożenie" środków (np. w mechanizmie podzielonej płatności). Mechanizmy te można zilustrować na tle przykładów z sekcji 1.3.

Tabela 2. Mechanizmy ilustrujące pojęcie kosztu podatkowego

Przykład (sekcja 1.3)	Znaczenie kwalifikacji	Główny kanał kosztu podatkowego	Typowe ryzyko
Hotel + gastronomia (1.3.1)	Ocena, czy posiłki są elementem pomocniczym usługi noclegowej czy świadczeniem samodzielnym.	Stawka VAT właściwa dla świadczenia głównego oraz wpływ na strukturę ceny.	Ryzyko zakwestionowania „wyodrębnienia" jako sztucznego podziału lub błędnej stawki.

[37] Sokołowski J., *Konkurencyjność polskiego systemu podatkowego na tle państw należących do OECD*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 1071, Wrocław 2005, s. 352.

Gastronomia vs catering (1.3.2)	Kwalifikacja wpływa na możliwość odliczenia VAT od zakupów związanych ze świadczeniem.	Prawo do odliczenia (ograniczenia dla usług gastronomicznych) i skutki dla kosztu brutto.	Ryzyko błędnej kwalifikacji usługi i rozliczenia odliczenia.
Budownictwo: montaż + materiały (1.3.3)	Ocena, czy mamy do czynienia z usługą montażu jako świadczeniem głównym (z materiałami jako elementem) czy z odrębną sprzedażą materiałów.	Różnica stawki (8% vs 23%) oraz wpływ MPP na płynność przy transakcjach z załącznika nr 15.	Ryzyko sporu o stawkę, dokumentowanie przesłanek i ryzyko sankcji za błędy w MPP.
Szkolenia + doradztwo (1.3.4)	Ocena, czy doradztwo jest pomocnicze względem szkolenia (wówczas możliwe zwolnienie) czy samodzielne.	Zwolnienie vs 23% oraz skutki dla ceny brutto i rozliczeń.	Ryzyko błędnego zastosowania zwolnienia i korekt rozliczeń.

Źródło: opracowanie własne[38].

Szczególne znaczenie dla kanału przepływów pieniężnych ma obowiązkowy mechanizm podzielonej płatności (MPP), który ogranicza swobodę dysponowania częścią środków odpowiadających VAT. W literaturze empirycznej wskazuje się, że *split payment*[39] może pogarszać bieżącą płynność przedsiębiorstw poprzez czasowe „zamrożenie" środków na rachunku VAT, a skala efektu zależy m.in. od struktury sprzedaży, udziału transakcji objętych MPP oraz cyklu rozliczeń z kontrahentami[40]. W praktyce dotyczy to zwłaszcza branż o wysokim wolumenie transakcji oraz podwyższonym udziale zakupów inwestycyjnych i materiałowych, takich jak budownictwo (por. sekcja 1.3.3).

Ekonomiczne skutki przyjętego sposobu rozliczania świadczeń wieloelementowych obejmują między innymi wpływ na płynność finansową przedsiębiorstw, ich zdolność inwestycyjną i innowacyjną, a także dopasowanie oferty do oczekiwań klientów. Jednocześnie rozwiązania polegające na odrębnym ujmowaniu elementów świadczenia wymagają od przedsiębiorców precyzyjnego ustalenia, czy elementy te są samodzielne oraz odpowiedniego planowania cen i dokumentacji. W ujęciu makroekonomicznym poprawa jakości kwalifikacji świadczeń może przyczyniać się do wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez zwiększenie efektywności przedsiębiorstw i ich zdolności do ekspansji zagranicznej.

[38] Na podstawie danych z Sekcji 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3; 1.3.4.

[39] Rzeszutek M., Szydełko Ł., *Metoda podzielonej płatności i jej wpływ na zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstwa – wybrane aspekty*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2018, nr 513, s. 323-330.

[40] Kijuk M., *Mechanizm podzielonej płatności VAT i jego wpływ na płynność finansową przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, 2019, s. 45-55.

W odpowiedzi na powyższe ryzyka przedsiębiorstwa coraz częściej wdrażają wewnętrzne mechanizmy zarządzania zgodnością w obszarze VAT. Obejmują one m.in. matryce stawek i reguł kwalifikacji świadczeń dla typowych modeli sprzedaży, okresowe przeglądy poprawności fakturowania, weryfikację opisów świadczeń na fakturach oraz archiwizację dokumentów potwierdzających gospodarczy sens transakcji (umowy, protokoły, korespondencja). Takie działania mogą zmniejszać koszty sporów i ograniczać ryzyko zakwestionowania rozliczeń, szczególnie w branżach o dużej liczbie transakcji wieloelementowych.

Warto podkreślić, że koszty zgodności w podatkach pośrednich – w tym w VAT – mają często charakter regresywny, tj. relatywnie silniej obciążają mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa niż duże podmioty, które mogą korzystać z wyspecjalizowanych zasobów kadrowych i narzędzi informatycznych. Z tego względu, obok kwestii materialnoprawnych, znaczenia nabierają standaryzacja procesów rozliczeniowych oraz wdrażanie narzędzi cyfrowych, które mogą ograniczać nakłady na gromadzenie danych, kontrolę poprawności faktur i obsługę sprawozdawczości.

Podsumowując, kwalifikacja świadczeń złożonych w kontekście VAT stanowi istotny czynnik wpływający na konkurencyjność przedsiębiorstw na różnych poziomach rynku. Mechanizm tej zależności ma charakter sekwencyjny: od kwalifikacji zależy właściwa stawka VAT i zakres prawa do odliczenia, od nich zaś poziom kosztu podatkowego i płynności finansowej przedsiębiorcy. Następnie znaczenia nabierają koszty zgodności oraz ryzyko sporu, które mogą generować dodatkowe obciążenia organizacyjne i finansowe. W rezultacie czynniki te wpływają albo na cenę brutto oferowaną klientowi, albo na marżę przedsiębiorcy, a więc bezpośrednio oddziałują na możliwość konkurowania ceną, stabilnością oferty i bezpieczeństwem rozliczeń. Spójne i prawidłowe podejście do rozliczania usług kompleksowych może zatem wspierać przejrzystość rozliczeń, ograniczać ryzyko i sprzyjać rozwojowi przedsiębiorstw w zmieniającym się otoczeniu gospodarczym.

3. LEGISLACYJNE I PRAKTYCZNE ROZWIĄZANIA POPRAWIAJĄCE SYSTEM VAT W KONTEKŚCIE USŁUG KOMPLEKSOWYCH

Podatek od towarów i usług odgrywa kluczową rolę w finansowaniu zadań publicznych, a jednocześnie wymaga od podatników bieżącego dostosowywania się do zmieniających się reguł rozliczeń. Specyfika usług kompleksowych – wynikająca z wielości elementów i powiązań funkcjonalnych – stwarza wyzwania związane z prawidłową kwalifikacją świadczenia, ustaleniem podstawy opodatkowania, miejsca świadczenia oraz właściwej stawki VAT. W niniejszej sekcji omówiono rozwiązania legislacyjne i praktyczne, które mogą wspierać większą spójność i przewidywalność rozliczeń w tym obszarze.

3.1. LEGISLACYJNE ROZWIĄZANIA POPRAWIAJĄCE SYSTEM VAT W ZAKRESIE USŁUG KOMPLEKSOWYCH

Jednym z podstawowych problemów związanych z opodatkowaniem usług kompleksowych pozostaje brak jednoznacznej definicji tych usług w obowiązujących regulacjach prawnych. Także na gruncie prawa unijnego brak odrębnej definicji usług kompleksowych powoduje zróżnicowanie interpretacji na poziomie krajowym[41]. Wprowadzenie jednolitych kryteriów identyfikacji usług kompleksowych mogłoby ułatwić ustalanie momentu opodatkowania, właściwej stawki VAT oraz ograniczyć ryzyko błędów rozliczeniowych.

Obecnie system VAT często wymaga od przedsiębiorców szczegółowego wykazywania w dokumentacji poszczególnych elementów świadczenia, co generuje dodatkowe obciążenia administracyjne oraz zwiększa ryzyko popełnienia błędów. Zmiany legislacyjne polegające na wprowadzeniu bardziej przejrzystych zasad rozliczania usług kompleksowych mogłyby przyczynić się do uproszczenia procesu rozliczeń.

Usługi kompleksowe często obejmują elementy podlegające różnym stawkom VAT, na przykład usługi hotelarskie i gastronomiczne. Rozwiązania legislacyjne przewidujące bardziej precyzyjne zasady przypisywania poszczególnych części świadczenia do właściwych stawek podatku mogłyby zwiększyć precyzję rozliczeń i ograniczyć ryzyko sporów interpretacyjnych.

Z perspektywy usprawnienia systemu VAT istotne znaczenie mogą mieć również instrumenty o charakterze interpretacyjnym i standaryzacyjnym. W praktyce chodzi o szersze wykorzystywanie objaśnień podatkowych, interpretacji ogólnych oraz publikowanie przez administrację podatkową przykładów typowych stanów faktycznych (tzw. *case studies*) dotyczących świadczeń złożonych w najczęściej występujących branżach. Tego rodzaju narzędzia mogłyby ułatwiać podatnikom ocenę, kiedy mamy do czynienia z jednym świadczeniem złożonym, a kiedy dopuszczalne jest odrębne traktowanie elementów, a jednocześnie ograniczać liczbę sporów wynikających z niejednolitej praktyki.

3.2. PRAKTYCZNE ROZWIĄZANIA POPRAWIAJĄCE SYSTEM VAT W ZAKRESIE USŁUG KOMPLEKSOWYCH

Nowoczesne technologie mogą w istotny sposób usprawniać rozliczenia VAT w zakresie świadczeń złożonych, zwłaszcza poprzez standaryzację danych i automatyzację obiegu dokumentów. W polskich realiach kluczowym rozwiązaniem jest Krajowy System e-Faktur (KSeF), czyli centralna platforma służąca do wystawiania, przesyłania, odbierania oraz przechowywania faktur ustrukturyzowanych[42]. Z perspektywy usług

[41] Proposal for a Council Implementing Regulation amending Implementing Regulation (EU) No 282/2011 as regards information requirements for certain VAT schemes, Brussels 2022, s. 102.
[42] Ministerstwo Finansów / Podatki.gov.pl, *Krajowy System e-Faktur (KSeF)*, https://ksef.podatki.gov.pl/ [data dostępu: 02.06.2026].

kompleksowych znaczenie KSeF polega w szczególności na tym, że faktura ma postać ustandaryzowaną (ustrukturyzowaną), co ułatwia porządkowanie danych o pozycjach faktury i ich atrybutach (np. stawce VAT) oraz sprzyja spójności ewidencji. W praktyce może to ograniczać ryzyko błędów w opisie elementów świadczenia i wspierać prawidłową kwalifikację świadczenia jako jednego świadczenia złożonego albo – wyjątkowo – kilku świadczeń samodzielnych. Ponadto wykorzystanie KSeF sprzyja przejrzystości rozliczeń i może ułatwiać wykazanie, że ewentualne odrębne ujęcie elementów wynika z ich samodzielnego charakteru, a nie ze sztucznego podziału. Istotnym aspektem wdrożenia KSeF jest etapowy charakter obowiązku jego stosowania: od 1 lutego 2026 roku dla podatników o wartości sprzedaży przekraczającej ustawowy próg, od 1 kwietnia 2026 roku dla pozostałych przedsiębiorców, natomiast dla najmniejszych podatników korzystających z przewidzianego odroczenia – od 1 stycznia 2027 roku[43]. Z punktu widzenia praktyki gospodarczej istotne jest również śledzenie bieżących komunikatów i wyjaśnień resortu finansów dotyczących funkcjonowania systemu oraz kolejnych etapów wdrożenia. Ważnym elementem poprawy praktyki stosowania prawa podatkowego pozostaje także uczestnictwo w szkoleniach branżowych (w tym dotyczących KSeF), bieżące monitorowanie zmian legislacyjnych oraz korzystanie z interpretacji indywidualnych.

W praktyce gospodarczej przydatne mogą być następujące działania organizacyjne i kontrolne, które wspierają prawidłowe rozliczanie świadczeń wieloelementowych i ograniczają ryzyko sporów:

- opracowanie i aktualizację wewnętrznej „mapy" świadczeń złożonych (typowe pakiety usług, element główny i pomocniczy, dopuszczalność wyodrębnienia);
- spójność opisu świadczeń w umowie, ofercie, zamówieniu i na fakturze (szczególnie w KSeF), tak aby odzwierciedlały gospodarczy charakter transakcji;
- procedurę weryfikacji, kiedy elementy mogą być traktowane jako świadczenia samodzielne oraz kiedy należy rozliczać je jako jedno świadczenie złożone (minimalizacja ryzyka sztucznego podziału);
- kontrolę przesłanek dla obowiązkowego MPP (m.in. próg 15 000 zł oraz pozycje z załącznika nr 15) i zapewnienie właściwych oznaczeń oraz sposobu płatności;
- archiwizację dowodów gospodarczych (umowy, protokoły, harmonogramy prac, korespondencja), które uzasadniają przyjętą kwalifikację świadczenia.

Poprawa systemu VAT w kontekście usług kompleksowych wymaga zarówno działań legislacyjnych, jak i praktycznych. Jednoznaczne definicje, uproszczenia regulacyjne oraz precyzyjne zasady dotyczące kwalifikacji świadczeń mogą istotnie usprawnić funkcjonowanie systemu. Z kolei wdrażanie nowoczesnych narzędzi, rozwijanie kompetencji przedsiębiorców oraz współpraca z organami podatkowymi zapewniają wsparcie w codziennym rozliczaniu świadczeń złożonych. Połączenie tych rozwiązań może przyczynić się do zwiększenia efektywności, przejrzystości i sprawiedliwości systemu VAT.

[43] Ministerstwo Finansów / Podatki.gov.pl, *Etapy wdrożenia KSeF 2.0*, https://ksef.podatki.gov.pl/etapy-wdrozenia-ksef/ [data dostępu: 02.06.2026].

PODSUMOWANIE

Niniejszy artykuł poświęcono analizie funkcjonowania podatku od towarów i usług w kontekście usług kompleksowych, ze szczególnym uwzględnieniem zasad ich kwalifikacji jako jednego świadczenia oraz wyjątkowych przypadków, w których poszczególne elementy mogą zostać uznane za odrębne świadczenia. Celem opracowania było ustalenie, w jaki sposób identyfikacja świadczeń złożonych wpływa na opodatkowanie VAT, przejrzystość rozliczeń podatkowych oraz efektywność i konkurencyjność przedsiębiorstw.

Przeprowadzona analiza umożliwiła udzielenie odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze dotyczące identyfikacji usług kompleksowych, konsekwencji ich kwalifikacji (w tym ryzyka sztucznego podziału świadczeń) dla konkurencyjności przedsiębiorstw oraz możliwych kierunków usprawnienia systemu VAT. Uzyskane wyniki pozwalają uznać za zasadną przyjętą w artykule hipotezę badawczą, zgodnie z którą prawidłowa identyfikacja świadczeń złożonych oraz ograniczenie sztucznego dzielenia usług kompleksowych sprzyjają większej przejrzystości rozliczeń VAT oraz mogą wpływać na poprawę efektywności i konkurencyjności przedsiębiorstw.

W toku rozważań wykazano, że kwalifikacja świadczenia jako usługi kompleksowej (świadczenia złożonego) albo – wyjątkowo – kilku świadczeń samodzielnych ma istotne znaczenie dla ustalenia stawki podatku, zakresu prawa do odliczenia, miejsca świadczenia oraz momentu powstania obowiązku podatkowego. Szczególnie doniosły punkt odniesienia dla tej oceny stanowi wyrok TSUE w sprawie C-349/96, który wyznacza podstawowe kryteria identyfikacji świadczenia złożonego, w tym konieczność uwzględnienia gospodarczego sensu transakcji oraz rozróżnienia między świadczeniem głównym a pomocniczym. Analiza przykładów praktycznych potwierdziła, że odrębne traktowanie elementów świadczenia (jeżeli są one rzeczywiście niezależne) może w określonych przypadkach zwiększać przejrzystość rozliczeń i ograniczać ryzyko błędów interpretacyjnych. Jednocześnie należy podkreślić, że takie wyodrębnienie musi pozostawać zgodne z gospodarczym charakterem transakcji i nie może prowadzić do sztucznego podziału świadczenia kompleksowego.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że dalsze doskonalenie systemu VAT w obszarze usług kompleksowych wymaga zarówno większej precyzji regulacyjnej, jak i rozwijania praktycznych narzędzi wspierających prawidłową kwalifikację świadczeń. Istotne znaczenie ma doprecyzowanie kryteriów identyfikacji usług kompleksowych oraz zapewnienie większej spójności interpretacyjnej. Jednocześnie należy wyraźnie podkreślić ograniczenia opracowania: ma ono charakter dogmatyczno-prawny i analityczny, opiera się na wybranych źródłach, orzeczeniach oraz reprezentatywnych przykładach branżowych i nie obejmuje odrębnych badań empirycznych ani ilościowej oceny skali analizowanych zjawisk. Z tego względu wnioski należy traktować jako uporządkowaną podstawę interpretacyjną i praktyczną, a nie jako wyczerpującą ocenę wszystkich modeli świadczeń wieloelementowych występujących w obrocie gospodarczym.

Implikacją praktyczną przedstawionych rozważań jest potrzeba traktowania kwalifikacji świadczeń złożonych jako elementu zarządzania ryzykiem podatkowym, a nie wyłącznie problemu technicznego. W branżach, w których dominują pakiety usług lub rozliczenia etapowe, kluczowe staje się zapewnienie spójności między treścią umowy, sposobem kalkulacji wynagrodzenia, opisem na fakturze a rzeczywistym sposobem realizacji świadczenia. Połączenie działań organizacyjnych z narzędziami technologicznymi, w tym KSeF, może ograniczać ryzyko błędów i sporów, a zarazem wspierać przejrzystość rozliczeń VAT.

LITERATURA

Brzeziński B., *Prawo podatkowe. Teoria. Instytucje. Funkcjonowanie*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK) „Dom Organizatora", Toruń 2013.

Dębniak P., *Postawy mikro i małych przedsiębiorców wobec optymalizacji podatkowej*, [w:] *Opodatkowanie przedsiębiorstw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018.

European Commission; CASE (Center for Social and Economic Research), *VAT gap in the EU – Report 2023*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2023.

Kijuk M., *Mechanizm podzielonej płatności VAT i jego wpływ na płynność finansową przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, 2019.

Matarewicz J., *Świadczenia złożone w VAT. Zasady stosowania z przykładami nieprawidłowości i nadużyć*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020.

Michalik T., *VAT 2024. Komentarz*, wyd. 17, C.H. Beck, Warszawa 2024.

Obrzeżgiewicz D., *Impact of split payment on financial liquidity of enterprises / Wpływ split payment na płynność finansową przedsiębiorstw*, Research Papers of Wrocław University of Economics and Business, 2019, vol. 63, nr 12.

Rzeszutek M., Szydełko Ł., *Metoda podzielonej płatności i jej wpływ na zarządzanie płynnością finansową przedsiębiorstwa – wybrane aspekty*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2018, nr 513.

Sokołowski J., *Konkurencyjność polskiego systemu podatkowego na tle państw należących do OECD*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 1071, Wrocław 2005.

Zasiewska K., *VAT. Podstawowe zasady i ujęcie w rachunkowości*, wyd. 2, Wolters Kluwer Polska S.A., Warszawa 2013.

AKTY PRAWNE

Interpretacja indywidualna Dyrektora Krajowej Informacji Skarbowej z dnia 2 grudnia 2019 r. sygn. 0112-KDIL2-2.4012.518.2019.2.JK.

Interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 24 czerwca 2016 r., nr PT1.050.3.2016.156, w sprawie stosowania właściwej stawki podatku od towarów i usług dla sprzedaży posiłków i dań przez placówki gastronomiczne.

Interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 2 grudnia 2016 r., nr PT1.8101.5.2016.LJU.71.

Rozporządzenie wykonawcze Rady UE nr 282/2011 z dnia 15 marca 2011 r. ustanawiające środki wykonawcze do dyrektywy 2006/112/WE w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej, art. 6.

Dyrektywa 2006/112/WE art. 47.

Proposal for a Council Implementing Regulation amending Implementing Regulation (EU) No 282/2011 as regards information requirements for certain VAT schemes, Brussels 2022, s. 102.

§ 3 ust. 1 pkt. 14 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 20 grudnia 2013 r. w sprawie zwolnień od podatku od towarów i usług oraz warunków stosowania tych zwolnień.

Uchwała NSA z dnia 30 listopada 2020 r., sygn. akt I FPS 1/20, ONSAiWSA 2021, nr 2, poz. 19.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 163 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 662 ze zm.).

Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.).

Ustawa z dnia 9 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1751).

Wyrok TSUE z dnia 25 lutego 1999 r. w sprawie C-349/96.

Wyrok TSUE z dnia 27 października 2005 r. w sprawie C-41/04.

Wyrok NSA z dnia 19 maja 2025 r., sygn. akt I FSK 2217/21.

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt III SA/Wa 1789/17.

Załącznik nr 14 do ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług – brzmienie obowiązujące do 31 października 2019 r. (regulacja historyczna dotycząca m.in. krajowego odwrotnego obciążenia w usługach budowlanych).

Załącznik nr 15 do ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.).

ZASOBY INTERNETOWE

European Commission, *VAT Gap*, https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en [data dostępu: 12.05.2026].

Ministerstwo Finansów / Podatki.gov.pl, *Krajowy System e-Faktur (KSeF)*, https://ksef.podatki.gov.pl/ [data dostępu: 02.06.2026].

Ministerstwo Finansów, *Od 1 listopada MPP obowiązkowy dla wybranych transakcji*, https://www.gov.pl/web/finanse/od-1-listopada-mpp-obowiazkowy-dla-wybranych-transakcji [data dostępu: 12.05.2026].

Ministerstwo Finansów / Podatki.gov.pl, *Etapy wdrożenia KSeF 2.0*, https://ksef.podatki.gov.pl/etapy-wdrozenia-ksef/ [data dostępu: 02.06.2026].

Usługi szkoleniowe i doradztwo mogą stanowić jedno zamówienie i podlegać łącznemu szacowaniu, https://www.wprzetargach.pl/kategorie/wartosc-zamowienia-art-32-ust-2/uslugi-szkoleniowe-i-doradztwo-moga-stanowic-jedno [data dostępu: 18.01.2026].

VAT na usługi budowlane – kiedy można zastosować 8% dla usług budowlanych?, https://poradnikprzedsiebiorcy.pl/-kiedy-mozna-zastosowac-stawke-8-dla-uslug-budowlanych [data dostępu: 16.01.2026].

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

WIKTOR ZAŁĘSKI
Student
Studenckie Koło Naukowe Myśli Społecznej i Politycznej SENEKA
Instytut Ekonomiczny
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu

WPŁYW STOPY REFERENCYJNEJ NBP NA NOTOWANIA SEKTORA BANKOWEGO NA GPW W LATACH 2000-2024

Słowa kluczowe: sektor bankowy, stopa referencyjna NBP, efektywność rynku, transmisja stóp procentowych, Giełda Papierów Wartościowych

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest ocena kierunku oraz siły wpływu stopy referencyjnej Narodowego Banku Polskiego i wybranych zmiennych makroekonomicznych na miesięczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki w latach 2000-2024. W badaniu zastosowano wieloczynnikowy model regresji liniowej oszacowany na próbie 300 miesięcznych obserwacji, obejmującej stopę referencyjną NBP, stawkę WIBOR 6M, wskaźnik inflacji CPI, dynamikę PKB oraz odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej. Oryginalność opracowania polega na wprowadzeniu zmiennej odchylenia WIBOR 6M od stopy referencyjnej jako syntetycznej miary rynkowych oczekiwań monetarnych. Wyniki analizy wskazują, że nominalna stopa referencyjna NBP nie wywiera statystycznie istotnego wpływu na notowania sektora bankowego. Jedynym istotnym predyktorem okazało się natomiast odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej, przy czym zależność ta charakteryzuje się ograniczoną siłą wyjaśniającą.

Keywords: banking sector, reference rate (NBP), market efficiency, interest rate transmission, Warsaw Stock Exchange

ABSTRACT

The impact of the NBP reference rate on the stock prices of the banking sector on the Warsaw Stock Exchange in the years 2000-2024

The aim of this article is to assess the direction and magnitude of the influence of the National Bank of Poland's reference rate and selected macroeconomic variables on the monthly returns of the WIG-Banks index over the period 2000-2024. The study employs a multifactor linear regression model estimated on a sample of 300 monthly observations, encompassing the NBP reference rate, the WIBOR 6M rate, the CPI inflation index, GDP growth dynamics, and the deviation of the market rate from the reference

rate. The originality of this paper lies in the introduction of the WIBOR 6M deviation from the reference rate as a synthetic measure of market monetary expectations. The results of the analysis indicate that the nominal NBP reference rate does not exhibit a statistically significant effect on equity performance of the banking sector, while the only significant predictor proved to be the deviation of the market rate from the reference rate, though this relationship is characterized by limited explanatory power.

WSTĘP

Sektor bankowy odgrywa centralną rolę w funkcjonowaniu współczesnych systemów finansowych, stanowiąc główny kanał transmisji impulsów polityki pieniężnej do gospodarki realnej. Specyfika modelu biznesowego instytucji kredytowych, oparta na transformacji terminów zapadalności oraz generowaniu marży odsetkowej netto, sprawia, że banki należą do podmiotów szczególnie wrażliwych na zmiany poziomu stóp procentowych. Zależność ta jest szeroko dokumentowana w literaturze przedmiotu. Borsuk (2016) wskazuje, że nominalny poziom stóp procentowych w Polsce w latach 1993-2013 potwierdza statystycznie istotny i pozytywny wpływ zarówno dynamiki PKB, jak i krótkoterminowych stóp rynkowych na poziom generowanej marży[1]. Relacja między decyzjami banku centralnego a wyceną akcji sektora bankowego na rynku kapitałowym podlega jednak bardziej złożonym mechanizmom opisywanym między innymi przez hipotezę Efektywności Rynku[2]. Zgodnie z jej półsilną formą ceny instrumentów finansowych powinny uwzględniać wszelkie publicznie dostępne informacje, w tym zapowiedzi i decyzje władz monetarnych. Pomimo rozbudowanego dorobku badań nad wpływem polityki pieniężnej na wyniki finansowe sektora bankowego stosunkowo rzadko analizowana jest kwestia, który z parametrów monetarnych – nominalna stopa referencyjna banku centralnego czy rynkowa stopa WIBOR oraz odchylenie jej od stopy referencyjnej – stanowi adekwatny determinant krótkoterminowych stóp zwrotu indeksu sektorowego na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. W związku z powyższym sformułowano następujące pytanie badawcze: Czy nominalna stopa referencyjna NBP wywiera statystycznie istotny wpływ na miesięczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki, czy też większe znaczenie predykcyjne ma odchylenie rynkowej stawki WIBOR 6M od stopy referencyjnej? Na potrzeby badania przyjęto hipotezę, że rynkowa cena pieniądza, mierzona odchyleniem WIBOR 6M od stopy referencyjnej NBP, wywiera silniejszy i statystycznie istotny wpływ na notowania sektora bankowego niż sama nominalna stopa referencyjna. Celem niniejszego opracowania jest ocena kierunku oraz siły wpływu stopy referencyjnej Narodowego Banku Polskiego i wybranych zmiennych makroekonomicznych na miesięczne logarytmiczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki w latach 2000-2024.

[1] Borsuk M., *Wpływ czynników makroekonomicznych na poziom marży odsetkowej banków*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów", nr 151 (2016).
[2] Fama E.F., *The Behavior of Stock-Market Prices*, „The Journal of Business", t. 38, nr 1 (1965), DOI: 10.1086/294743.

3.3. PRZEGLĄD LITERATURY

Analiza wpływu polityki pieniężnej na kondycję finansową instytucji kredytowych wymaga zdefiniowania mechanizmów, za pomocą których zmiany rynkowych stóp procentowych przenikają do wyników finansowych banków. Sektor bankowy, pełniąc rolę głównego kanału transmisji impulsów monetarnych do gospodarki realnej, jest jednocześnie podmiotem bezpośrednio wystawionym na zmienność ceny pieniądza. Punktem wyjścia do rozważań nad dochodowością banku musi być zrozumienie jego unikalnej natury jako przedsiębiorstwa, którego działalność fundamentalnie różni się od działalności podmiotów sfery produkcyjnej czy usługowej[3]. Działalność instytucji bankowych, będąca fundamentem współczesnych systemów finansowych, opiera się na unikalnej zdolności do transformacji strumieni pieniężnych w gospodarce. Proces ten, realizowany w ramach funkcji pośrednictwa finansowego, można zdefiniować w trzech kluczowych wymiarach: transformacji płynności (*liquidity transformation*), transformacji struktury czasowej (*term transformation*) oraz transformacji ryzyka kredytowego (*credit risk transformation*). Transformacja płynności polega na przekształcaniu płynnych depozytów o krótkim terminie wymagalności w kredyty inwestycyjne, które charakteryzują się niską płynnością rynkową. Z kolei transformacja struktury czasowej wiąże się z fundamentalnym dla bankowości zjawiskiem, w którym krótkoterminowe zobowiązania finansują aktywa o długoterminowym charakterze. W ramach transformacji ryzyka kredytowego banki przekształcają ryzykowne przychody z inwestycji długoterminowych w bezpieczne przychody z odsetek od depozytów klientów[4]. To strukturalne niedopasowanie terminów zapadalności (*maturity mismatch*) stanowi o istocie banku jako instytucji, ale jednocześnie wystawia jego wynik finansowy na bezpośrednie oddziaływanie wahań rynkowych stóp procentowych[5].

Podstawowym mechanizmem generowania przychodów operacyjnych przez bank jest kreacja wyniku z tytułu odsetek, który w polskich realiach rynkowych odpowiada za około 88%[6]. Ważnym miernikiem efektywności tego procesu jest marża odsetkowa netto, w skrócie NIM, definiowana w literaturze przedmiotu jako relacja wyniku z odsetek do średnich aktywów pomniejszonych o odsetki zapadłe od należności zagrożonych[7].

Jest ona miarą efektywności dochodowej banków; określa wynagrodzenie, jakie banki pobierają za wykonywanie usług pośrednictwa finansowego, a tym samym odzwierciedla koszty ponoszone przez społeczeństwo z tytułu korzystania z tych usług.

---

[3] Janczyk M., *Bank jako przedsiębiorca*, „Zeszyty Naukowe. Seria 1" (1999), s. 42.
[4] Kil K., Ślusarczyk R., *Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym / Determinants of banks' net interest margins in Poland*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu", nr 451 (2016), DOI: 10.15611/pn.2016.451.13, http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=35993& from=publication. , s. 163.
[5] Bologna P., *Banks' Maturity Transformation*, Washington, D.C 2018, s. 13.
[6] *Informacja na temat sytuacji sektora bankowego w 2023 roku*, KNF, 2024, s. 7.
[7] Golędzinowski P., *Wpływ regulacji systemu bankowego na jego efektywność*, 2009, s. 17.

Zjawisko niedopasowania terminów zapadalności pozwala bankom, które działają w normalnych warunkach ekonomicznych, czyli przy dodatnim nachyleniu krzywej dochodowości (*yield curve*), generować dodatnią marżę[8]. Jednakże nagłe i nieoczekiwane zmiany stóp procentowych mogą doprowadzić do drastycznego spadku zyskowności. Wzrost krótkoterminowych stóp procentowych powoduje szybszy wzrost kosztów odsetkowych pasywów niż przychodów z aktywów, co bezpośrednio uderza w NIM i kapitał własny banku[9].

Iwanicz-Drozdowska (2024) klasyfikuje ryzyko stopy procentowej jako jeden z elementów ryzyka struktury bilansu, obok ryzyka płynności. Podkreśla ona, że w ramach księgi bankowej ryzyko to manifestuje się poprzez obniżenie marży odsetkowej, podczas gdy w księdze handlowej przejawia się spadkiem wartości rynkowej instrumentów finansowych. Zgodnie z jej definicją, zdarzenia wpływające na organizację należą do obszaru niepewności, a dopiero materializacja straty finansowej definiuje wystąpienie ryzyka[10].

Analiza historyczna NIM w polskim sektorze bankowym wykazuje silną korelację z cyklem koniunkturalnym i poziomem rynkowych stóp procentowych. Wyniki badań przeprowadzonych na próbie 45 banków komercyjnych w latach 1993-2013 wskazują, że zarówno dynamika PKB, jak i krótkoterminowe stopy rynkowe (WIBOR) mają statystycznie istotny i pozytywny wpływ na poziom generowanej marży. Oznacza to, że banki w Polsce lepiej radzą sobie z generowaniem zysków w środowisku wyższych stóp procentowych, co jest pochodną struktury ich bilansów, zdominowanych przez instrumenty o zmiennym oprocentowaniu po stronie aktywów[11].

Wycena rynkowa banków wymaga podejścia odmiennego od stosowanego w przypadku przedsiębiorstw niefinansowych, co wynika ze specyficznej roli kapitału w tym sektorze. Damodaran (2012) zauważa, że dla instytucji kredytowych dług nie jest zewnętrznym źródłem finansowania inwestycji, lecz podstawowym surowcem (*raw material*), który jest obrabiany i sprzedawany dalej z zyskiem w postaci produktów finansowych. Z tego powodu kapitał w bankach definiuje się niemal wyłącznie jako kapitał własny, a tradycyjne miary oparte na wartości całej firmy, takie jak model FCFF (*Free Cash Flow to the Firm*), są tu rzadko stosowane ze względu na trudność w odseparowaniu długu operacyjnego od długu kapitałowego[12].

Często spotykaną metodą wyceny akcji banków jest model zdyskontowanych przepływów pieniężnych (*Discounted Cash Flow*, DCF). Metoda zdyskontowanych przepływów pieniężnych to sposób wyceny instrumentów finansowych polegający na określeniu ich wartości jako sumy wartości obecnych (bieżących) przyszłych przepływów pieniężnych wygenerowanych przez dany instrument, zdyskontowanych przy użyciu wymaganej

[8] Bologna P., *Banks' Maturity Transformation*..., s. 5.
[9] Drechsler I., Savov A., Schnabl P., *Banking on Deposits: Maturity Transformation without Interest Rate Risk*, National Bureau of Economic Research, maj 2018, http://www.nber.org/papers/w24582.pdf, s. 1.
[10] Iwanicz-Drozdowska M., Ślęzak Ł., Schab I. (red.), *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, Warszawa 2024, s. 23-25.
[11] Borsuk M., *Wpływ czynników makroekonomicznych na poziom marży odsetkowej banków*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów", nr 151 (2016), s. 104.
[12] Damodaran A., *Investment valuation: tools and techniques for determining the value of any asset*, Hoboken, N.J 2012, s. 582.

stopy zwrotu inwestora. Formalnie wartość akcji wyraża się jako suma kolejnych przepływów zdyskontowanych w kolejnych okresach. Model zdyskontowanych przepływów pieniężnych jest podstawowym podejściem przy wycenie instrumentów dłużnych i udziałowych. Wymaganym elementem DCF jest wybór wymaganej stopy dochodu r, która powinna odzwierciedlać poziom stóp rynkowych oraz oczekiwaną inflację. Model zdyskontowanych przepływów pieniężnych może być stosowany w formie modelu zdyskontowanych dywidend, modelu zdyskontowanych wolnych przepływów pieniężnych lub modelu zysku rezydualnego[13].

Model Gordona (model stałego tempa wzrostu dywidendy) to najprostszy i najczęściej stosowany wariant modelu zdyskontowanych dywidend. Zakłada on, że stopa wzrostu dywidendy jest stała i utrzyma się w nieskończoność. Model wymaga przyjęcia założenia, że stopa zwrotu jest wyższa od stałej stopy wzrostu dywidendy. Zastosowanie modelu jest możliwe, gdy spółka wypłaca dywidendy i istnieje polityka wypłat związana z wielkością zysku spółki[14].

Wybór konkretnej metody wyceny zależy od specyfiki banku oraz otoczenia regulacyjnego. Damodaran (2012) wskazuje, że przy wycenie funduszy inwestycyjnych i w bankach należy brać pod uwagę nie tylko historyczne stopy wzrostu, ale także część ryzyka związanego z jej akcjami, której inwestor krańcowy nie jest w stanie wyeliminować poprzez dywersyfikację portfela[15].

Niemniej jednak stopa procentowa pozostaje czynnikiem determinującym bazowy koszt pieniądza w obu podejściach. Podsumowując, metody wyceny oparte na dochodzie stanowią teoretyczny łącznik między decyzjami banku centralnego a reakcją giełdy. Każde posiedzenie Rady Polityki Pieniężnej dostarcza nowych danych wejściowych do modeli DCF i Gordona, zmuszając inwestorów do rewizji oczekiwanych stóp zwrotu i prognozowanych zysków sektora. Zrozumienie, w jaki sposób rynek przetwarza te informacje, wymaga odwołania się do teorii efektywności informacyjnej, która wyjaśnia mechanizm dyskontowania decyzji monetarnych w cenach akcji.

Relacja między polityką pieniężną a wyceną giełdową banków nie jest procesem przyczynowo-skutkowym zachodzącym w czasie rzeczywistym, lecz podlega Hipotezie Efektywności Rynku. Teoria ta, sformułowana przez Eugene'a Famę (1965), zakłada, że rynki finansowe są efektywne informacyjnie, gdy ceny instrumentów finansowych szybko i dokładnie odzwierciedlają wszystkie dostępne informacje. Oznacza to, że bieżąca cena akcji banku stanowi najlepsze możliwe przybliżenie jego wartości fundamentalnej w oparciu o cały zbiór wiedzy posiadanej przez uczestników rynku[16]. Kubacki (2017) przywołuje trzy formy efektywności: słabą, półsilną i silną. Z perspektywy reakcji na decyzje banku centralnego kluczowa jest efektywność w stopniu półsilnym. Zakłada ona, że ceny papierów wartościowych natychmiastowo uwzględniają nie tylko dane historyczne, ale

[13] Jajuga K., Jajuga T., *Inwestycje: instrumenty finansowe, aktywa niefinansowe, ryzyko finansowe, inżynieria finansowa*, Warszawa 2006, s. 101-102, 159-160.
[14] Ibidem, s. 160-161.
[15] Damodaran A., *Investment valuation*..., s. 586.
[16] Fama E.F., *The Behavior of Stock-Market Prices*, „The Journal of Business", t. 38, nr 1 (1965), DOI: 10.1086/294743, s. 90.

także wszystkie inne informacje publiczne[17], w tym publikowane dane makroekonomiczne (PKB, CPI) oraz zapowiedzi i decyzje władz monetarnych. Jeżeli rynek jest efektywny półsilnie, to faktyczna decyzja o zmianie stóp procentowych nie powinna wywoływać istotnej reakcji cenowej w momencie jej ogłoszenia, o ile była ona wcześniej antycypowana przez inwestorów.

Metodologia analizy zdarzeń pozwala na weryfikację stopnia efektywności informacyjnej poprzez badanie szybkości, z jaką rynek reaguje na nową treść. Badania przeprowadzone na rynkach w Polsce, Czechach i Wielkiej Brytanii wykazały, że rynki te nie są w pełni zgodne z teorią efektywności półsilnej w sposób ciągły. Instrumenty finansowe silniej reagują na nieoczekiwane informacje niż na wartości zgodne z konsensusem analityków[18].

System stóp procentowych w Polsce stanowi złożony mechanizm transmisyjny, w którym decyzje administracyjne banku centralnego spotykają się z rynkowym popytem i podażą na kapitał. Podstawowym narzędziem oddziaływania NBP jest stopa referencyjna, która określając minimalną rentowność podstawowych operacji otwartego rynku, wyznacza kierunek prowadzonej polityki pieniężnej. Mimo dominującej roli NBP to stawka WIBOR (*Warsaw Interbank Offered Rate*) jest barometrem, który najpełniej odzwierciedla realny koszt pieniądza na rynku międzybankowym. WIBOR jest wskaźnikiem referencyjnym określającym wysokość oprocentowania pożyczek na polskim rynku międzybankowym, przy czym najczęściej stosowane terminy to 3M i 6M[19]. Istotnym parametrem analitycznym dla wyceny sektora bankowego jest odchylenie (*spread*) między stawką WIBOR a stopą referencyjną NBP. Rosnący dystans między tymi wielkościami jest sygnałem napięć płynnościowych w systemie, a w fazie cyklu zacieśniania zapowiedzią gwałtownych podwyżek stóp procentowych w najbliższej przyszłości[20].

Obecnie polski system finansowy znajduje się w fazie transformacji wskaźników referencyjnych, polegającej na zastępowaniu stawek WIBOR wskaźnikami typu WIRON (*Warsaw Interest Rate Overnight*). Fundamentalna różnica polega na tym, że WIRON opiera się na faktycznych transakcjach jednodniowych (*overnight*) z dnia poprzedniego. Dla okresów dłuższych niż jeden dzień wartość wskaźnika obliczana jest, mówiąc w uproszczeniu, na zasadzie procentu składanego dziennych stóp procentowych z przeszłości. Przykładowo, wskaźnik za trzy miesiące powstaje przez złożenie jednodniowych stawek z ostatnich trzech miesięcy. W efekcie miernik ten odzwierciedla historyczne warunki transakcyjne, a nie oczekiwania rynkowe co do przyszłości[21].

---

[17] Kubacki D., *Informational efficiency comparison of the financial markets in selected countries of the European Union*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Finanse Rynki Finansowe Ubezpieczenia", t. 86 (2017), DOI: 10.18276/frfu.2017.86-10, s. 125.

[18] Ibidem, s. 131-133.

[19] Węgrzyn P., Kruszka M., Topczewska A., *The Impact of Central Bank Reference Rates on Market Interest Rates in Poland*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie", t. 74, nr 4 (2024), DOI: 10.33119/KNoP.2024.74.4.3, s. 33.

[20] Greszta M., Humanicki M., Kapuściński M., Kleszcz T., Kocięcki A., Kotłowski J., *Mechanizm transmisji polityki pieniężnej w Polsce: stan wiedzy w 2023 roku*, Narodowy Bank Polski, Departament Edukacji i Wydawnictw, Warszawa 2023, s. 31-32.

[21] Kisiel M., *Epoka WIBOR-u właśnie się kończy. Dokładnie prześwietlamy jego następcę – WIRON*, „Bankier.pl", https://www.bankier.pl/wiadomosc/Co-to-jest-WIRON-Kiedy-zniknie-WIBOR-8458861.html, 19 grudnia 2022 [data dostępu: 24.02.2026].

1. METODYKA I CHARAKTERYSTYKA BADAŃ

Niniejsza sekcja przedstawia cel empiryczny badania, którym jest ocena kierunku oraz siły wpływu stopy referencyjnej NBP i wybranych zmiennych makroekonomicznych na miesięczne logarytmiczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki w latach 2000-2024. W opracowaniu wykorzystano następujące internetowe bazy danych:

- Bank Danych Makroekonomicznych [data dostępu: 25.02.2026];
- Dane z serwisu finansowego Stooq [data dostępu: 25.02.2026];
- Archiwum podstawowych stóp procentowych na stronie Narodowego Banku Polskiego [data dostępu: 25.02.2026].

Analiza empiryczna została oparta na szeregu czasowym obejmującym 300 miesięcznych obserwacji. Cenzura czasowa obejmuje okres od stycznia 2000 roku do grudnia 2024 roku. Punkt startowy został wyznaczony ze względu na dostępność kompletnych danych dla wszystkich uwzględnionych zmiennych. Przyjęty horyzont czasowy obejmuje pełne cykle monetarne, w tym okresy wysokich stóp procentowych, okresy ze stopami procentowymi bliskimi zeru oraz okresy kryzysowe. Zmienną objaśnianą są logarytmiczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki. Indeks WIG-Banki to subindeks sektorowy złożony ze spółek należących do indeksu WIG, które jednocześnie są zakwalifikowane do sektora „banki". Jego portfel zawiera takie same pakiety akcji jak portfel indeksu WIG. Datą bazową jest 31 grudnia 1998 roku, a wartość indeksu w dniu bazowym wynosiła 1279,56 pkt. WIG-Banki, tak samo jak indeks WIG, jest indeksem dochodowym, przy obliczaniu którego uwzględnia się zarówno ceny akcji, jak i dochody z dywidend oraz praw poboru[22]. Zestaw zmiennych objaśniających obejmował stopę referencyjną NBP, rynkową stawkę WIBOR 6M, wskaźnik inflacji CPI oraz roczną dynamikę PKB. Dodatkowo do analizy wprowadzono zmienną odchylenia stopy rynkowej od stopy referencyjnej obliczaną poprzez różnicę między WIBOR 6M a stopą referencyjną NBP jako przybliżenie rynkowych oczekiwań monetarnych. W badanym okresie wystąpiły zdarzenia nadzwyczajne mogące zaburzać estymowane parametry. Zidentyfikowano trzy główne zdarzenia: globalny kryzys finansowy, pandemia COVID-19 oraz inwazja Rosji na Ukrainę. Wpływ tych zdarzeń pozostaje w niniejszym badaniu nieuwzględniony w postaci formalnych zmiennych, co stanowi ograniczenie metodyczne. Zmienne wykorzystane w modelu jako regresory zostały przedstawione w tabeli 1.

[22] *GPW Benchmark – Karta indeksu*, https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999904 [data dostępu: 25.02.2026].

Tabela 1. Charakterystyka zmiennych objaśniających wykorzystanych w modelu

Zmienna	Opis	Źródło danych	Oczekiwany kierunek działania
Stopa referencyjna	Stop referencyjna ustalana przez Narodowy Bank Polski	NBP: https://nbp.pl/podstawowe-stopy-procentowe-archiwum/ [data dostępu: 25.02.2026]	Dodatni
Odchylenie	Różnica między WIBOR 6M a stopą referencyjną	Opracowanie własne	Ujemny
CPI	Indeks cen konsumenckich w Polsce	Stooq: https://stooq.pl/q/d/?s=cpiypl.m&i=m&f=20000101&t=20250903 [data dostępu: 25.02.2026]	Dodatni
PKB	Dynamika PKB w ujęciu rocznym	GUS: https://bdm.stat.gov.pl [data dostępu: 25.02.2026]	Dodatni

Źródło: opracowanie własne.

Kwartalne wartości PKB zostały zdezagregowane do częstotliwości miesięcznej poprzez powielenie wartości danego kwartału dla każdego z trzech miesięcy wchodzących w jego skład. Podejście to, choć metodycznie uproszczone, pozwoliło na zachowanie spójności z pozostałymi zmiennymi miesięcznymi. Jego konsekwencją jest brak zmienności wewnątrzkwartalnej tej zmiennej, co należy traktować jako ograniczenie badania.

Proces badawczy przebiegał według następujących etapów:

1. Pobrano miesięczne wartości wszystkich zmiennych ze wskazanych baz danych dla okresu styczeń 2000–grudzień 2024;
2. Na podstawie miesięcznych wartości zamknięcia indeksu WIG-Banki obliczono logarytmiczne stopy zwrotu;
3. Obliczono zmienną odchylenia jako różnicę: WIBOR 6M – stopa referencyjna NBP;
4. Kwartalne wartości PKB zdezagregowano do częstotliwości miesięcznej poprzez powielenie wartości danego kwartału dla każdego z trzech miesięcy wchodzących w jego skład;
5. Przeprowadzono analizę korelacji Pearsona między wszystkimi zmiennymi w celu identyfikacji współliniowości;
6. Przeprowadzono test ADF w celu weryfikacji stacjonarności zmiennej zależnej;
7. Przeprowadzono test Durbina-Watsona w celu weryfikacji założenia o braku autokorelacji reszt;
8. Oszacowano wieloczynnikowy model regresji liniowej OLS, a następnie na podstawie wartości p-value przy progu istotności α = 0,05 dokonano redukcji do modelu jednoczynnikowego;
9. Obliczenia przeprowadzono przy wykorzystaniu programów komputerowych Microsoft Excel 365 oraz Gretl.

2. WYNIKI BADAŃ

Tabela 2 prezentuje statystyki opisowe dla wszystkich zmiennych uwzględnionych w modelu. W badanym okresie 2000-2024 miesięczne logarytmiczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki charakteryzowały się asymetrią między średnią na poziomie 0,61% a odchyleniem standardowym wynoszącym 8,18%, co świadczy o wysokiej zmienności notowań sektora bankowego. Skrajne wartości zwrotów od −34,93% do 32,94% potwierdzają wrażliwość indeksu na epizody kryzysowe w badanym okresie. Stopa referencyjna NBP przyjmowała wartości od 0,10% do 19,00%, przy średniej 4,80%, odzwierciedlając pełne cykle monetarne. Stawka WIBOR 6M kształtowała się blisko stopy referencyjnej ze średnią 5,13%, co potwierdza wysoką korelację między tymi zmiennymi omówioną w dalszej części analizy. Odchylenie stopy rynkowej od referencyjnej przyjmowało wartości od −1,18 do 1,75 punktu procentowego, przy średniej 0,33 punktu procentowego. Inflacja CPI wahała się od −1,6% do 18,4%, natomiast dynamika PKB od −1,5% do 11,2%, odzwierciedlając zróżnicowane warunki makroekonomiczne w analizowanym horyzoncie czasowym. Statystyki opisowe zostały obliczone w programie Microsoft Excel 365 na podstawie danych pobranych 25 lutego 2026 roku.

Tabela 2. Statystyki opisowe zmiennych

Zmienna	Średnia	Odchylenie std.	Minimum	Maksimum
Stopa zwrotu WIG-Banki	0,0061	0,08177	−0,3493	0,3294
Stopa referencyjna NBP	4,8015	4,1415	0,1	19
WIBOR 6M	5,1303	4,1735	0,24	19,9
Odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej	0,3288	0,3844	−1,18	1,75
Inflacja CPI	3,565	3,7807	−1,6	18,4
PKB	3,641	2,3227	−1,5	11,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, NBP oraz Stooq [data dostępu: 25.02.2026].

Następnie obliczono współzależności między zmiennymi objaśniającymi za pomocą korelacji Pearsona. Wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 3. Ważnym spostrzeżeniem jest wyłaniająca się z opracowanej macierzy korelacji dodatnia korelacja liniowa między stopą referencyjną NBP a rynkową stawką WIBOR 6M, która ukształtowała się na poziomie 0,995. Taka zależność spowodowała odrzucenie z modelu zmiennej WIBOR 6M, ponieważ jednoczesne uwzględnienie obu zmiennych prowadziłoby do błędów współliniowości i uniemożliwiłoby rzetelną ocenę wpływu stopy referencyjnej NBP. Jednocześnie badanie korelacji wykazało, że zmienną najmocniej skorelowaną ze stopą zwrotu indeksu było odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej, gdzie wartość korelacji wyniosła −0,125. Zidentyfikowana zależność ma charakter słaby.

Tabela 3. Macierz korelacji zmiennych objaśniających i objaśnianej

Zmienna	Zmiana WIG-Banki	Stopa referencyjna	WIBOR 6M	Odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej	Inflacja	PKB
Zmiana WIG-Banki	1					
Stopa referencyjna	−0,0156	1				
WIBOR 6M	−0,0271	0,9958	1			
Odchylenie	−0,1252	0,0373	0,1291	1		
Inflacja	−0,017	0,4757	0,5070	0,3793	1	
PKB	0,0326	−0,1840	−0,1523	0,3289	−0,0869	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, NBP oraz Stooq [data dostępu: 25.02.2026].

Przed przystąpieniem do estymacji modelu regresji przeprowadzono test ADF w celu weryfikacji stacjonarności zmiennej zależnej. Dla miesięcznych logarytmicznych stóp zwrotu indeksu WIG-Banki uzyskano statystykę ADF równą −7,13831, co pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej o obecności pierwiastka jednostkowego. Obliczenia wykonano w programie Gretl.

W celu weryfikacji założenia o braku autokorelacji reszt zastosowano test Durbina-Watsona. Uzyskana statystyka DW wynosi 1,934, co wskazuje na brak istotnej autokorelacji pierwszego rzędu w składniku losowym.

Wybór parametrów regresji został przeprowadzony w procesie redukcji modelu wieloczynnikowego do modelu posiadającego tylko jedną zmienną. Dla każdej z badanych zmiennych objaśniających przyjęto hipotezę zerową zakładającą brak wpływu danej zmiennej na notowania indeksu WIG-Banki. Hipotezą alternatywną było istnienie statystycznie istotnej zależności. Dla inflacji, rocznej dynamiki PKB oraz nominalnej stopy NBP uzyskane wartości istotności (p-value) przekroczyły przyjęty poziom istotności $\alpha = 0{,}05$. W związku z powyższym brak jest podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej. Jedynie zmienna odchylenia stopy rynkowej od stopy referencyjnej uzyskała wynik istotny statystycznie, pozwalający odrzucić hipotezę zerową. Poziom istotności oraz współczynnik dla zmiennych można zaobserwować w tabeli 4.

Tabela 4. Poziom istotności (p-value) dla poszczególnych zmiennych w modelu wieloczynnikowym

Zmienna	Współczynnik	Poziom istotności
Stała	0,0037	0,7427
Stopa referencyjna	−0,0005	0,6974
Odchylenie stopy rynkowej od stopy referencyjnej	−0,0389	0,0077
Inflacja	0,0016	0,3197
PKB	0,0033	0,1367

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, NBP oraz Stooq [data dostępu: 25.02.2026].

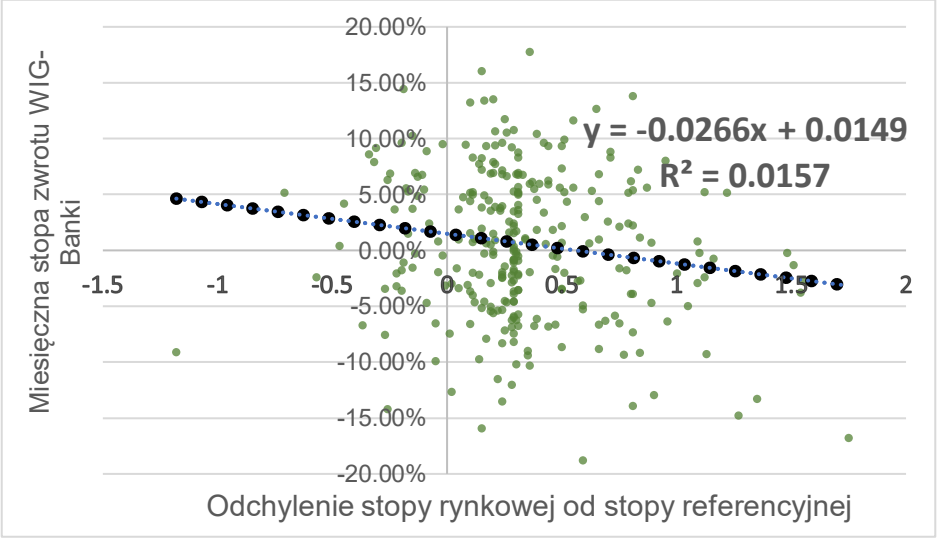
W modelu regresji z pojedynczą zmienną wartość prawdopodobieństwa testowego dla odchylenia stopy rynkowej od stopy referencyjnej wyniosła 0,0301, a istotność całej regresji ukształtowała się na poziomie 0,03, co pozwala na odrzucenie hipotezy zerowej przy progu $\alpha = 0{,}05$. Niemniej jednak współczynnik determinacji R^2 wynosi jedynie 0,016, co oznacza, że model wyjaśnia zaledwie 1,6% zmienności miesięcznych stóp zwrotu indeksu WIG-Banki. Wynik ten wskazuje, że choć odchylenie stopy rynkowej od referencyjnej stanowi statystycznie istotny predyktor, jego praktyczna siła wyjaśniająca jest bardzo ograniczona. Statystyki dopasowania obu modeli zestawiono w tabeli 5.

Należy zaznaczyć, że współczynnik regresji dla zmiennej odchylenia stopy rynkowej od stopy referencyjnej różni się w zależności od specyfikacji modelu. W modelu wieloczynnikowym współczynnik ten wynosi −0,0389, natomiast w modelu jednoczynnikowym, przedstawionym na rysunku 1, przyjmuje wartość −0,0266. Rozbieżność ta wynika z faktu, że w modelu wieloczynnikowym efekt odchylenia jest estymowany przy kontroli pozostałych regresorów, co modyfikuje wartość współczynnika względem modelu jednoczynnikowego.

Tabela 5. Statystyki dopasowania modeli regresji

	Model wieloczynnikowy	Model jednoczynnikowy
R^2	0,0251	0,0157
Skorygowany R^2	0,0119	0,0124
Statystyka *F*	1,8971	4,7453
Istotność *F*	0,1110	0,0302
Błąd standardowy	0,0813	0,0813
Liczba obserwacji	300	300

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, NBP oraz Stooq [data dostępu: 25.02.2026].

Rysunek 1. Wykres punktowy regresji jednoczynnikowej odchylenia stopy rynkowej. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, NBP oraz Stooq [data dostępu: 25.02.2026]

DYSKUSJA I PODSUMOWANIE

Uzyskane wyniki wymagają odniesienia do istniejącego dorobku badawczego w celu oceny ich spójności z wcześniejszymi ustaleniami literatury. Borsuk (2016), analizując próbę 45 polskich banków komercyjnych w latach 1993-2013, potwierdza statystycznie istotny i pozytywny wpływ krótkoterminowych stóp rynkowych na marżę odsetkową netto. Wyniki niniejszego badania pozostają częściowo zgodne z tymi obserwacjami; odchylenie stawki WIBOR 6M od stopy referencyjnej jako miara rynkowej ceny pieniądza okazuje się istotnym predyktorem stóp zwrotu sektora bankowego. Ujemny kierunek zależności między wspomnianym odchyleniem a stopami zwrotu banków wskazuje na to, że wzrost różnicy między rynkowym WIBOR-em a oficjalną stopą banku centralnego jest interpretowany przez uczestników obrotu jako negatywny sygnał. Zjawisko to można utożsamiać ze wzrostem niepewności na rynku międzybankowym oraz z antycypacją przyszłych, potencjalnie restrykcyjnych ruchów w polityce monetarnej. Wzrost odchylenia wywiera negatywną presję na rynkową wycenę akcji banków, co może wynikać z narastających obaw o krótkoterminową płynność oraz spodziewanego wzrostu rynkowych kosztów finansowania, który w początkowej fazie cyklu nie jest jeszcze natychmiastowo kompensowany przez rosnące przychody odsetkowe[23]. Kozak (2016) wskazuje, że nominalny poziom stóp procentowych banku centralnego stanowi istotny determinant marży odsetkowej[24], jednak niniejsze badanie nie potwierdza jego bezpośredniego przełożenia na stopy zwrotu indeksu WIG-Banki. Rozbieżność ta może wynikać z faktu, że rynek kapitałowy wycenia oczekiwania dotyczące przyszłych zysków banków, a nie bieżący poziom stóp. Wynik ten jest zgodny z ustaleniami Kubackiego (2017), który wykazał, że polskie rynki finansowe silniej reagują na nieoczekiwane informacje niż na wartości zgodne z konsensusem analityków. Brak istotności nominalnej stopy referencyjnej NBP może zatem świadczyć o tym, że jej zmiany są w znacznym stopniu antycypowane przez uczestników rynku jeszcze przed formalnym ogłoszeniem decyzji Rady Polityki Pieniężnej. Wyniki należy jednak interpretować z istotnym zastrzeżeniem metodycznym. Współczynnik determinacji R^2 wynosi odpowiednio 0,025 dla modelu wieloczynnikowego oraz 0,016 dla modelu jednoczynnikowego, co oznacza, że uwzględnione zmienne wyjaśniają jedynie niewielki ułamek zmienności miesięcznych stóp zwrotu indeksu WIG-Banki. Zdecydowana większość tej zmienności pozostaje niewyjaśniona przez zastosowaną specyfikację modelu, co wskazuje na dominującą rolę czynników zewnętrznych i losowych nieuwzględnionych w badaniu. W badanym okresie wystąpiły liczne zdarzenia nadzwyczajne, które generowały silne, nieciągłe szoki w notowaniach sektora bankowego. Zdarzenia te zostały w niniejszym badaniu jedynie opisane słownie, bez formalnego uwzględnienia ich w postaci zmiennych zero-jedynkowych, co stanowi ograniczenie

[23] *Raport o stabilności systemu finansowego*, NBP, 2022, s. 42.
[24] Kozak S., *Wpływ niskich stóp procentowych na dochody sektora bankowego w latach 2008-2014*, „Zarządzanie Finansami i Rachunkowość", t. 4, nr 1 (2016), DOI: 10.22630/ZFIR.2016.4.1.1.

przyjętej specyfikacji. Wyniki są zgodne z hipotezą efektywności informacyjnej rynku w stopniu półsilnym[25], jednak przy tak niskich wartościach R^2 nie uprawniają do jej bezpośredniego potwierdzenia. Brak istotności nominalnej stopy referencyjnej może być interpretowany jako przesłanka przemawiająca za antycypowaniem decyzji NBP przez inwestorów.

Celem niniejszego opracowania była ocena kierunku oraz siły wpływu stopy referencyjnej NBP i wybranych zmiennych makroekonomicznych na miesięczne logarytmiczne stopy zwrotu indeksu WIG-Banki w latach 2000-2024. Badanie zostało przeprowadzone na szeregu czasowym obejmującym 300 miesięcznych obserwacji przy wykorzystaniu wieloczynnikowego modelu regresji liniowej. Spośród analizowanych zmiennych jedynie odchylenie stopy rynkowej od referencyjnej uzyskało status statystycznie istotnego predyktora zarówno w modelu wieloczynnikowym, jak i w jednoczynnikowym. Ujemny kierunek tej zależności sugeruje, że wzrost różnicy między rynkową ceną pieniądza a oficjalną stopą NBP jest interpretowany przez uczestników rynku jako sygnał narastającego ryzyka płynnościowego lub zapowiedź restrykcyjnych zmian w polityce monetarnej. Wyniki są zgodne z postawioną hipotezą badawczą, zgodnie z którą rynkowa cena pieniądza wywiera silniejszy wpływ na notowania sektora bankowego niż sama nominalna stopa referencyjna. Wyniki wymagają jednak istotnego zastrzeżenia. Współczynnik determinacji R^2 wynosi jedynie 0,016 dla modelu jednoczynnikowego oraz 0,025 dla modelu wieloczynnikowego, co oznacza, że zidentyfikowana zależność ma charakter statystycznie potwierdzony, lecz o bardzo ograniczonej sile wyjaśniającej. Zmienna odchylenia nie może być zatem traktowana jako główna determinanta notowań sektora bankowego, lecz jako jeden z wielu czynników kształtujących wycenę rynkową banków. Niski poziom R^2 nie jest jednak zjawiskiem wyjątkowym w badaniach łączących czynniki makroekonomiczne z cenami akcji na GPW. Celej (2014) wykazała brak istotnej zależności pomiędzy czynnikami makroekonomicznymi a kursami akcji na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie[26].

Niniejsze badanie obarczone jest następującymi ograniczeniami metodycznymi, które należy uwzględnić przy interpretacji wyników. Kwartalne wartości PKB zostały zdezagregowane do częstotliwości miesięcznej poprzez powielenie wartości kwartalnej, co eliminuje wewnątrzkwartalną zmienność tej zmiennej. W modelu nie uwzględniono zmiennych zero-jedynkowych dla epizodów kryzysowych, co może prowadzić do obciążenia estymowanych parametrów. Pominięto zmienną kontrolną odzwierciedlającą ogólną koniunkturę giełdową. Analiza opiera się wyłącznie na danych miesięcznych, co nie pozwala uchwycić krótkoterminowych reakcji rynku na decyzje RPP w horyzoncie dziennym lub tygodniowym. Na podstawie zidentyfikowanych ograniczeń proponuje się następujące kierunki przyszłych badań. Rozszerzenie modelu o zmienne zero-jedynkowe

[25] Fama E.F., *The Behavior of Stock-Market Prices*, „The Journal of Business", t. 38, nr 1 (1965), DOI: 10.1086/294743.

[26] Celej M., *Wpływ czynników makroekonomicznych na ceny akcji na polskim rynku giełdowym*, „Studia Ekonomiczne", nr 204 (2014), s. 44.

dla epizodów kryzysowych oraz zmienną ogólnej koniunktury giełdowej umożliwiłoby uzyskanie bardziej kompletnej specyfikacji. Analiza porównawcza z innymi rynkami Europy Środkowo-Wschodniej dostarczyłaby szerszego kontekstu dla oceny specyfiki mechanizmu transmisji monetarnej na GPW.

LITERATURA

Bologna P., *Banks' Maturity Transformation*, Washington, D.C 2018.

Borsuk M., *Wpływ czynników makroekonomicznych na poziom marży odsetkowej banków*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów", nr 151 (2016).

Celej M., *Wpływ czynników makroekonomicznych na ceny akcji na polskim rynku giełdowym*, „Studia Ekonomiczne", nr 204 (2014).

Damodaran A., *Investment valuation: tools and techniques for determining the value of any asset*, Hoboken, N.J 2012.

Drechsler I., Savov A., Schnabl P., *Banking on Deposits: Maturity Transformation without Interest Rate Risk*, National Bureau of Economic Research, maj 2018, http://www.nber.org/papers/w24582.pdf.

Fama E.F., *The Behavior of Stock-Market Prices*, „The Journal of Business", t. 38, nr 1 (1965), DOI: 10.1086/294743.

Golędzinowski P., *Wpływ regulacji systemu bankowego na jego efektywność*, 2009.

GPW Benchmark – Karta indeksu, https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999904 [data dostępu: 25.02.2026].

Informacja na temat sytuacji sektora bankowego w 2023 roku, KNF, 2024.

Iwanicz-Drozdowska M., Ślęzak Ł., Schab I. (red.), *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, Warszawa 2024.

Jajuga K., Jajuga T., *Inwestycje: instrumenty finansowe, aktywa niefinansowe, ryzyko finansowe, inżynieria finansowa*, Warszawa 2006.

Janczyk M., *Bank jako przedsiębiorca*, „Zeszyty Naukowe. Seria 1" (1999).

Kil K., Ślusarczyk R., *Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym / Determinants of banks' net interest margins in Poland*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu", nr 451 (2016), DOI: 10.15611/pn.2016.451.13, http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=35993&from=publication.

Kisiel M., *Epoka WIBOR-u właśnie się kończy. Dokładnie prześwietlamy jego następcę – WIRON*, „Bankier.pl", https://www.bankier.pl/wiadomosc/Co-to-jest-WIRON-Kiedy-zniknie-WIBOR-8458861.html, 19 grudnia 2022 [data dostępu: 24.02.2026].

Kozak S., *Wpływ niskich stóp procentowych na dochody sektora bankowego w latach 2008-2014*, „Zarządzanie Finansami i Rachunkowość", t. 4, nr 1 (2016), DOI: 10.22630/ZFIR.2016.4.1.1.

Kubacki D., *Informational efficiency comparison of the financial markets in selected countries of the European Union*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Finanse Rynki Finansowe Ubezpieczenia", t. 86 (2017), DOI: 10.18276/frfu.2017.86-10.

Raport o stabilności systemu finansowego, NBP, 2022.

Węgrzyn P., Kruszka M., Topczewska A., *The Impact of Central Bank Reference Rates on Market Interest Rates in Poland*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie", t. 74, nr 4 (2024), DOI: 10.33119/KNoP.2024.74.4.3.

ZASOBY INTERNETOWE

GPW Benchmark – Karta indeksu, https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999904 [data dostępu: 25.02.2026].

Kisiel M., *Epoka WIBOR-u właśnie się kończy. Dokładnie prześwietlamy jego następcę – WIRON*, „Bankier.pl", https://www.bankier.pl/wiadomosc/Co-to-jest-WIRON-Kiedy-zniknie-WIBOR-8458861.html, 19 grudnia 2022 [data dostępu: 24.02.2026].

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

HANNA MIERZEJEWSKA
doktor inżynier nauk społecznych w dyscyplinie Bezpieczeństwo
Instytut Ekonomiczny
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
ORCID: 0000-0003-4710-5769

BEZPIECZEŃSTWO DZIECI I MŁODZIEŻY W SIECI

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenie, przemoc internetowa, ofiara, sprawca, odpowiedzialność prawna

STRESZCZENIE

Społeczeństwo, w którym żyjemy, ulega bardzo szybkiej i dynamicznej cyfryzacji. Proces ten, obok wielu możliwości, stwarza również szereg zagrożeń, na które szczególnie narażeni są najmłodsi użytkownicy Internetu. Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w przestrzeni internetowej powinno być priorytetem państwa, rodzica, szkoły oraz samego użytkownika sieci. Przemoc internetowa, z którą spotykamy się w przestrzeni wirtualnej, to problem społeczny i współczesne zagrożenie nie tylko dla osób dorosłych, ale przede wszystkim dzieci i młodzieży. Wpływ na szerzenie zjawiska przemocy elektronicznej ma dynamiczny rozwój technologii informacyjnej i komunikacyjnej oraz bardzo szybki postęp w rozwoju sprzętu elektronicznego i mediów społecznościowych. Wiktymizacja, w którą wpisuje się również przemoc internetowa, dotyka coraz młodszych pokoleń. To najmłodsi użytkownicy sieci, którzy nie są ukształtowani psychicznie i emocjonalnie, najbardziej narażeni są na to jakże istotne i dotkliwe zagrożenie. Konsekwencje przemocy w sieci ponoszone przez najmłodszych są zatrważające. Brak świadomości ze strony rodziców oraz samych użytkowników sieci powoduje naruszenie bardzo ważnej sfery, jaką jest bezpieczeństwo dzieci i młodzieży. W związku z tym zjawisko cyberprzemocy należy bardzo mocno ograniczyć, a najlepiej wyeliminować. Aby to osiągnąć, należy systematycznie badać problem, opracowywać i wdrażać programy edukacyjno-profilaktyczne i prewencyjne oraz procedury postępowania. Będzie to możliwe, gdy w proces ten włączą się instytucje odpowiedzialne za zapewnianie bezpieczeństwa, rodzice, nauczyciele oraz sami użytkownicy sieci, których dotyczy problem. Elementem równie ważnym jest świadomość sprawcy związana z nieuchronnością kary za popełnione przestępstwa internetowe wobec ofiary.

Keywords:
safety,
threat,
cyberbullying,
victim,
perpetrator,
legal liability

ABSTRACT

Safety of children and young people online

The society we live in is undergoing rapid and dynamic digitization, which, apart from many opportunities, also poses a number of threats to which the youngest Internet users are particularly vulnerable. The safety of children and young people in cyberspace should be a priority for the state, parents, schools, and Internet users themselves. Online violence, which we encounter in the virtual space, is a social problem and a contemporary threat, not only to adults, but above all to children and young people. The spread of electronic violence is influenced by the dynamic development of information and communication technology and the rapid progress in the development of electronic equipment and social media. Victimization, which also includes cyberbullying, is affecting an increasingly younger generation. It is the youngest internet users, who are not yet mentally and emotionally mature, who are most vulnerable to this significant and serious threat. The consequences of cyberbullying for the youngest are alarming. The lack of awareness on the part of parents and internet users themselves violates the very important sphere of child and youth safety. Therefore, the phenomenon of cyberbullying must be severely curtailed, and preferably eliminated. To achieve this, the problem must be systematically researched, and educational, preventive, and procedural programs must be developed and implemented. This will be possible when the institutions responsible for ensuring safety, parents, teachers, and the internet users themselves who are affected by the problem become involved in the process. An equally important element is the perpetrator's awareness of the inevitability of punishment for internet crimes committed against the victim.

WSTĘP

Dynamiczny rozwój technologii informacyjnej i komunikacyjnej oraz szybkie upowszechnianie się sprzętu elektronicznego i mediów społecznościowych zmieniły i nadal zmieniają obraz rzeczywistości, w której żyją dorośli i dorastają dzieci. Życie wielu społeczności zdominował Internet. Stał się on najważniejszym medium nie tylko dla dorosłych, ale również dla dzieci i młodzieży. Jest narzędziem, które może być wykorzystane zarówno w sposób twórczy, jak i destrukcyjny. Dla wielu stał się nieodłącznym elementem, bez którego nie wyobrażają sobie codziennego życia. W sieci szukają informacji, wiedzy, rozrywki, a nawet przyjaciół. Sieć dla wielu użytkowników otworzyła wiele fascynujących możliwości. Wraz z jej dynamicznym rozwojem pojawiły się wyzwania, również te negatywne, które mają ogromny wpływ na bezpieczeństwo dzieci i młodzieży. Jest to tym bardziej ważne, gdyż sieć przepełniona jest materiałami, których treści są nieodpowiednie dla dzieci i młodych ludzi, którzy coraz częściej są uzależnieni od Internetu. Głównym problemem zjawiska, jakim jest przemoc internetowa, jest to, że bardzo często rodzice, nauczyciele, a także sami zainteresowani nie widzą i nie zdają sobie sprawy z zagrożeń, które czyhają na nich w sieci. Nie dostrzegając tego problemu i nie zdając sobie sprawy z konsekwencji negatywnego wpływu treści zamieszczanych w sieci, nie podejmują działań zmierzających do ograniczenia tego zjawiska oraz ochrony dzieci

i młodzieży przed cyberprzemocą. Nawet jeżeli zauważają ten problem, to nie znają procedur postępowania w przypadku występowania przemocy internetowej. Problemem jest to, że pornografia internetowa, przemoc, wulgaryzacja oraz akty promujące brutalność i agresję są ogólnie dostępne dla każdego użytkownika sieci. Przemoc z wykorzystaniem Internetu, czyli cyberprzemoc, jest globalnym problemem współczesnego świata. Przemoc w sieci i przemoc tradycyjna, pomimo wielu wspólnych cech, różnią się. W przemocy tradycyjnej sprawca, widząc reakcję ofiary oraz jej cierpienie, może od razu wycofać się z działań, które przedsięwziął w stosunku do ofiary. Zdecydowanie inaczej przedstawia się reakcja sprawcy w cyberprzestrzeni, który nie widzi reakcji ofiary. Może zdarzyć się, że to, co dla sprawcy jest niewinnym żartem, dla ofiary będzie czymś przykrym, poniżającym, obniżającym jej samoocenę i pewność siebie, a na końcu czymś tragicznym popychającym ofiarę w kierunku depresji, samookaleczenia czy nawet targnięcia się na swoje życie. Sprawca, bardzo często wyrządzając komuś krzywdę, nie zdaje sobie sprawy z konsekwencji zarówno psychologicznych, jak i prawnych popełnianego czynu.

Niniejszy artykuł poświęcony jest bardzo ważnemu problemowi badawczemu, jakim jest bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w sieci oraz zagrożeniom, z jakimi mierzą się badani użytkownicy przestrzeni cybernetycznej. W korelacji z problemem i celem badań przyjęto hipotezę badawczą zakładającą, że w związku z narastającym zagrożeniem dla dzieci i młodzieży w przestrzeni cyfrowej należy opracowywać i wdrażać nowatorskie programy profilaktyczno-edukacyjne o charakterze prewencyjnym, dedykowane młodym użytkownikom sieci, ich rodzicom, pedagogom oraz instytucjom wspierającym proces wychowania i zapewniającym cyberbezpieczeństwo. Świadomość skali zagrożenia, jakim jest przemoc internetowa, powinna skłaniać osoby dorosłe do podejmowania systemowych działań edukacyjnych, wychowawczych i profilaktycznych. Efektem tych działań może być istotne ograniczenie, a w perspektywie także eliminacja przemocy w sieci.

1. DZIECI I MŁODZIEŻ W SIECI

Współcześnie Internet w życiu młodego człowieka odgrywa bardzo ważną rolę. Dla niektórych pełni wręcz rolę nadrzędną. Jest czynnikiem, który pozwala zaspokoić podstawową potrzebę psychiczną, jaką jest afiliacja. Jest źródłem rozrywki, zdobywania wiedzy, rozwijania pasji, a nawet pełni funkcję cyfrowego podwórka. Trudności w nawiązywaniu bezpośrednich kontaktów z grupą rówieśniczą znikają, gdy młody człowiek, siedząc przed komputerem lub trzymając w dłoni smartfona, przyłącza się do osób lub grup społecznościowych funkcjonujących w sieci i uzyskuje od nich akceptację. Pozycja nastolatka wzrasta, gdy przyrasta liczba „lajków" pod treściami zamieszczanymi przez niego na portalach społecznościowych. Funkcjonowanie w sieci pozwala młodemu człowiekowi kreować samego siebie, a nawet eksperymentować, co nie byłoby możliwe offline. Internet dla wielu młodych ludzi, w tym dzieci, to medium, bez którego nie są w stanie funkcjonować w codziennym życiu.

Rzeczywistość, w której dorastają dzieci i młodzież, opiera się na dynamicznym rozwoju mediów społecznościowych. Współczesne pokolenie młodych ludzi określane jest mianem cyfrowych tubylców. Cyfrowi tubylcy, urodzeni w świecie powszechnego dostępu do sieci, dorastają z Internetem i w Internecie[1]. Jest to możliwe, ponieważ coraz większy odsetek gospodarstw domowych jest wyposażony w co najmniej jeden komputer oraz posiada dostęp do sieci, choć najczęściej wykorzystywanym urządzeniem elektronicznym do korzystania z Internetu jest telefon komórkowy. Oprócz smartfona dzieci i młodzież korzystają z przenośnych komputerów i konsol do gier. Rzadziej korzystają z tabletów i komputerów stacjonarnych.

Międzynarodowe badania nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie – EU NET ADB – przeprowadzone w 2013 roku pokazały, że aż 75% z nich korzysta z Internetu regularnie. Codziennie lub prawie codziennie w przestrzeni wirtualnej przebywa 66% badanych, od 4 do 5 razy w tygodniu 16%, natomiast od 2 do 3 razy w tygodniu tylko 7%[2]. Badania przeprowadzone i opublikowane kilkanaście lat wcześniej diametralnie różnią się od badań przeprowadzonych obecnie. Codziennie w sieci wirtualnej przebywa 86,3% dzieci i młodzieży, co daje wzrost codziennego zainteresowania tym, co jest w Internecie, o 20,3%. Najczęściej użytkowanym e-medium jest telefon komórkowy – używa go 95,4% badanych nastolatków, z czego 86,3% codziennie. Przez ponad dwie godziny dziennie w sieci przebywa 41,6% uczniów, a przez co najmniej trzy godziny 18,6%. Drugim urządzeniem jest laptop, z którego korzysta 55,9% młodych użytkowników (w tym 22,1% codziennie). Konsola do gier jest kolejnym elektronicznym urządzeniem, z którego bardzo chętnie korzystają dzieci i młodzież. Konsolę do gier użytkowało 40,3% młodych ludzi. Na liście e-medium są jeszcze: tablet (24,6%), komputer stacjonarny (21,7%), telewizor (5,1%) i smartwatch (3,8%)[3].

Najnowsze badania opublikowane przez CBOS w raporcie pt. „Dzieci a smartfony, tablety i komputery" przedstawia zatrważający obraz korzystania z tych urządzeń przez dzieci i młodzież. Badania wykazały, że aż 83% dzieci w wieku od 1. roku do 17 lat korzysta z tabletów, smartfonów oraz komputerów. 38% użytkowników sprzętu elektronicznego i komputerowego to dzieci poniżej 5. roku życia, 84% to przedział wiekowy od 5 do 7 lat, natomiast wśród nastolatków aż 99% to użytkownicy sieci i sprzętu niezbędnego do funkcjonowania w cyberprzestrzeni. Przeciętny czas pozostawania w sieci dla badanej populacji to 2 godziny dziennie. Jednak badania jednoznacznie wskazują, że im starsze dziecko, tym czas przebywania w świecie nierzeczywistym jest dłuższy. Wśród nastolatków mających od 12 do 17 lat czas spędzony na korzystaniu z urządzeń, takich jak telefony komórkowe, tablety czy komputer, to od 3 do 4 godzin dziennie. Przepro-

[1] Czerski P., *My, dzieci sieci*, Dziennik Bałtycki, 2012, http://pokazywarka.pl/pm1pgl [data dostępu: 27.10.2019].

[2] EU NET ADB, *Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Makaryk K., Wójcik Sz. (red.), Wydawnictwo Dzieci Niczyje, Warszawa 2013.

[3] Wojtkowska A., Hewiak E., Gąsiorowska A., *Nadużywanie mediów elektronicznych przez dzieci i młodzież: badanie rozpowszechnienia problemu, jego determinantów i nowej interwencji profilaktycznej redukującej skalę problemu*, Fundacja Badań Społecznych, Szczecin 2023.

wadzone badania wskazały również zależności pomiędzy czasem spędzonym w sieci a sytuacją materialną i wielkością gospodarstwa. Z badań wynika, że im wyższy jest status materialny rodziny, tym krótszy jest czas spędzany w sieci[4].

Raport nr 60/2025 przygotowany przez CBOS pt. „Korzystanie z internetu w 2025 roku" przedstawia popularność i stopień korzystania z różnego rodzaju aktywności proponowanych w sieci[5]. Popularność pakietów internetowych oferowanych przez operatorów telefonii komórkowej oraz łatwość dostępu do sieci Wi-Fi zmieniły obraz użytkownika Internetu. Współczesny młody człowiek nie musi korzystać z tego medium tylko w domu; korzysta z niego w miejscach publicznych, tj. w szkole, sklepie, kinie czy na ulicy.

Chcąc zrozumieć funkcjonowanie dzieci i młodzieży online, należy poznać między innymi: emocje młodych użytkowników w świecie rzeczywistym, kompulsywne i pasywne korzystanie z zasobów sieci, czas spędzony przez nich przed ekranem, formy zaangażowania online, zachowania ryzykowne, a także treści suicydalne w sieci. Z raportu dotyczącego zdrowia psychicznego nastolatków w kontekście życia online wynika, że zdecydowana większość młodzieży, bo 92% badanych, posiada konto w portalu społecznościowym i codziennie z tego portalu (lub kilku portali) korzysta. Dlaczego tak się dzieje? Odpowiedź wydaje się prosta, choć nie napawa optymizmem, a wręcz jest wskazówką dla dorosłych, aby podjęli działania systemowe, edukacyjne, profilaktyczne i prewencyjne w tym obszarze. Przeprowadzone badania wskazują, że 20% dzieci i młodzieży nie ma bliskiego przyjaciela, 26% czuje, że ma zbyt ograniczony krąg przyjaciół i znajomych, 29% uważa, że doświadcza ogólnej pustki, a aż 25% czuje się odrzucona. Współczesna młodzież w dużym stopniu charakteryzuje się niską samooceną, a w związku z tym emocje dzieci i młodzieży są rozchwiane. 33% uczniów odczuwa smutek lub pustkę, 16% czuje, że są bezwartościowi, 34% boi się, że wyjdzie przed ludźmi „na głupka", a 27% często doświadcza niemocy, braku energii. To powoduje, że młodzi ludzie chętniej uciekają w świat nierealny, fikcyjny, celebrycki. 34% młodych respondentów zaczyna korzystać z Internetu wtedy, gdy czują się przygnębieni, smutni, samotni, aby uciec od swoich zmartwień, kierując się przeświadczeniem, że to, co robią w sieci, jest bez większej wartości. Duży odsetek nastolatków, bo aż 60%, często i bardzo często korzysta z sieci, ponieważ nie ma alternatywnych sposobów na zagospodarowanie wolnego czasu, a przyczyną takiego zachowania jest również nuda. Czas ekranowy poświęcany na funkcjonowanie w przestrzeni wirtualnej w zwykły dzień tygodnia deklarowało 58% nastolatków – to cztery i więcej godzin spędzonych w sieci. Natomiast 62% badanych ten sam czas spędza w jeden dzień weekendowy. Z przeprowadzonych badań wynika, że dziewczęta częściej niż chłopcy korzystają z portali społecznościowych prawie codziennie lub codziennie (odpowiednio: 91% i 82%). Posiadanie własnego konta w profilach społecznościowych i aktywność w sieci podyktowane są nie tylko modą, ale wieloma wcześniej opisanymi względami. Z przeprowadzonych badań wynika, że formy zaanga-

[4] Feliksiak M., *Dzieci a smartfony, tablety i komputery. Komunikat z badań nr 80/*2025, http://www.cbos.pl [data dostępu: 25.04.2026].

[5] Feliksiak M., Mojsiejuk M., *Korzystanie z internetu w 2025 troku. Komunikat z badań nr 60/2025*, http://www.cbos.pl [data dostępu: 25.04.2026].

żowania online są bardzo różne, od inicjatyw społecznych przez tematy popularnonaukowe i naukowe aż do zachowań ryzykownych. 52,5% ankietowanych angażowało się w internetowe inicjatywy społeczne (wolontariat, zbiórki społeczne, podpisywanie petycji), 48,5% tworzyło lub udostępniało w sieci swoje własne treści, 26% montowało materiały edukacyjne, aby wspierać innych, 66,5% dbało o swoją kondycję fizyczną i wygląd, korzystając z aplikacji i programów cyfrowych, 63,5% szukało w sieci informacji na tematy popularnonaukowe i naukowe, a 21,5% młodych ludzi angażowało się w protesty społeczne online. Wartością dodaną pozytywnego wpływu korzystania z Internetu jest pomaganie innym, udzielanie porad i wsparcia osobistego podczas spotkań oraz rozmów online (52%), rozwijanie swojego hobby, korzystanie z książek i czasopism (58,5%), spotkania online ze znajomymi, rozmowy i wspólne spędzanie czasu (92%) oraz prowadzenie wszelkiego rodzaju gier[6].

Cyberprzestrzeń i dostępne w niej treści, oprócz pozytywnych aspektów, wiążą się również z występowaniem zachowań ryzykownych oraz treści suicydalnych. Badania wskazują, że 75% ankietowanych dzieci i młodzieży napotykało w sieci reklamy produktów i treści przeznaczonych dla osób dorosłych, 52% zapraszało lub przyjmowało zaproszenia od osób, których w ogóle nie znało, 45% podawało w sieci zawyżony wiek, żeby wejść na strony dla dorosłych, 66% widziało w Internecie treści wyśmiewające lub obrażające inne osoby z powodu przynależności do jakiejś grupy, a 33% deklarowało, że było obrażanych w sieci przez osoby trzecie. Zatrważające są dane dotyczące zachowań samobójczych i samookaleczeń. 45% nastolatków pomagało swojemu koledze lub koleżance w poradzeniu sobie z myślami samobójczymi, 25% dowiedziało się od swojego znajomego o próbie samobójczej, 20% w ostatnim roku myślało o odebraniu sobie życia, 18% miało konkretne plany dotyczące sposobu, czasu i miejsca odebrania sobie życia, 17% dokonywało samookaleczeń, a 10% podjęło próbę samobójczą. Nastolatkowie, którzy dokonywali samookaleczenia czy też podejmowali próby samobójcze, doświadczali przemocy psychicznej ze strony rówieśniczej oraz najbliższych, w tym rodziców czy prawnych opiekunów. Treści związane z samookaleczeniem lub samobójstwem wyświetlają się w mediach społecznościowych u 47% młodych ludzi. Około 10% uczniów specjalnie wyszukuje w Internecie treści związane z samookaleczeniem lub samobójstwem; 17,5% dręczyło innych; co trzeci ankietowany nastolatek był dręczony. Prawie połowa, bo 45%, zadeklarowała, że wyświetliły się im w sieci treści suicydalne[7].

Internet dla młodzieży to niewątpliwie najważniejsze medium posiadające nie tylko ogromny potencjał informacyjny i edukacyjny, ale przede wszystkim środek komunikacji z rówieśnikami oraz źródło rozrywki. Jednak z powodu swojej specyfiki stwarza dla młodych ludzi szereg zagrożeń. Katalog tych niebezpieczeństw jest bardzo szeroki. Największe ryzyko stwarza kontakt z treściami szkodliwymi. W sieci nie występuje cenzura ani selekcja zamieszczanych informacji; każdy może w łatwy sposób trafić na materiały zawierające

[6] Dębski M., Pyżalski J., Borchet J., Witkowska H., *Dobre i złe wiadomości – życie online i offline a zdrowie psychiczne polskich nastolatków. Raport z badań*, Fundacja Dbaj o Mój Zasięg, Gdańsk 2025.
[7] Dębski M., Pyżalski J., Borchet J., Witkowska H., *Dobre…*, *op. cit.*

treści wulgarne, pornograficzne bądź pełne przemocy. Kontakt ten może być przypadkowy, czasem celowy – jednak nawet w tych sytuacjach kontakt taki może okazać się dla młodego człowieka traumatyczny. Innymi zagrożeniami występującymi w Internecie, do których młodzi ludzie mają bezpośredni i łatwy dostęp, są pornografia, przemoc oraz mowa nienawiści. Bardzo niebezpiecznymi stronami o dużej łatwości dostępu są witryny promujące wcześniej wymienione praktyki autodestrukcyjne. Codziennością staje się problem przemocy czy propagowania treści erotycznych przy użyciu mediów elektronicznych. Jednym z przykładów jest seksting, który staje się coraz bardziej powszechny wśród młodych osób i polega na wzajemnym przesyłaniu sobie materiałów o charakterze seksualnym. Jest to tym bardziej powszechne, gdyż wraz z ogromną popularnością smartfonów wzrasta liczba wykonywanych zdjęć i nagrywanych filmików, które bezpośrednio zamieszczane są w sieci na portalach społecznościowych. Upublicznianie materiałów bez wiedzy nastolatka może być przyczyną tego, że stanie się on ofiarą, która będzie narażona na poniżanie i ataki o charakterze cyberprzemocowym. Do ataków dochodzi ze strony użytkowników sieci, w tym rówieśników. Obecnie niezwykle niebezpiecznym zagrożeniem jest *grooming*, czyli uwodzenie z wykorzystaniem Internetu. Zjawisko to jest tym bardziej niebezpieczne, gdyż flirt powstały w świecie wirtualnym może być przeniesiony do świata rzeczywistego i skutkować skrzywdzeniem młodego człowieka.

Szeroki dostęp do Internetu to również szereg zagrożeń związanych z zachowaniem prywatności przez młodych ludzi oraz wykorzystaniem niezrozumienia tekstu. Młody człowiek, publikując materiał o sobie lub umieszczając w sieci swoje dane osobowe, przestaje być w niej anonimowy, z czego w konsekwencji nie zdaje sobie sprawy. Regulaminy znajdujące się na stronach internetowych dla większości młodych ludzi są mało czytelne lub w ogóle niezrozumiałe. Niezrozumienie tekstu wykorzystywane jest również przez firmy reklamowe oraz sprzedające różnorodne produkty. Jednak największym zagrożeniem Internetu jest cyberprzemoc, a jej przeciwdziałanie stało się obecnie priorytetem większości programów edukacyjnych, profilaktycznych, a nawet prewencyjnych poświęconych bezpieczeństwu dzieci i młodzieży w sieci.

2. OCHRONA PRAWNA DZIECI I MŁODZIEŻY PRZED CYBERPRZESTĘPSTWAMI

Badania dotyczące zjawiska cyberprzemocy wskazują, że elektroniczna przemoc stanowi jeden z elementów życia współczesnego nastolatka. Cyberprzemoc nie uległa zmianie. Co trzeci nastolatek spotyka się z przemocą online – a skala negatywnych doświadczeń nastolatków przeraża. Badania prowadzone przez Państwowy Instytut Badawczy NASK pokazują, że aż 47% ofiar cyberprzemocy nie zrobiło nic z agresją cyfrową. Niepokojące jest stanowisko: aż 66% rodziców twierdzi, że skrzywdzone dziecko, nastolatek, przyjdzie do nich po pomoc. Aż 17% badanych nastolatków nie potrafi stwierdzić, czy doświadczyło cyberprzemocy. Jest to o tyle niepokojące, że zaciera

się granica między przemocą a codziennym doświadczeniem online[8]. Można przypuszczać, że zjawisko to z upływem czasu będzie stawać się coraz powszechniejsze i ulegać nasileniu. Na popularność cyberprzemocy mają wpływ: postęp technologiczny oraz brak konkretnych, jednoznacznych przepisów i uwarunkowań w prawie polskim. Wraz z wdrażaniem coraz to nowszych technologii i dynamicznym postępem technologicznym przepisy prawa pozostają niezmienne.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 47 gwarantuje każdemu człowiekowi, w tym dziecku, prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym[9]. Bezpośrednim aktem prawnym w Polsce, który mówi o prawach dziecka, jest Konwencja o Prawach Dziecka. Artykuł 8 Konwencji nakłada na Polskę nie tylko obowiązek podejmowania działań mających na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, ale także gwarantuje szereg innych praw. Zobowiązuje do zapewnienia właściwej pomocy i ochrony dziecku w sytuacji, gdy zostało ono bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości[10].

W polskim prawie pojęcie cyberprzemocy nie występuje. Nie zostały ustanowione szczegółowe przepisy prawne regulujące to zjawisko i chroniące małoletnich[11] przed elektroniczną przemocą. Mimo braku definicji ustawowej czyny te są penalizowane przez Kodeks karny (k.k.). Będąc ofiarą i chcąc dochodzić swoich praw przed sądem, należy zaistniały fakt zgłosić na policję. Jednak polskie prawo zakłada, że odpowiedzialność za popełnione przestępstwo lub naruszenie dóbr istnieje tylko wtedy, gdy sprawca zostanie ustalony. Bez ustalenia sprawcy jakakolwiek odpowiedzialność nie jest możliwa. Zasadniczą przeszkodą ustalenia sprawcy działalności przestępczej w Internecie jest nie tylko anonimowość, ale również brak woli współpracy ze strony administratora sieci. Jest to tym bardziej utrudnione, gdyż nie występują uregulowania prawne w zakresie odpowiedzialności za chociażby „hejtowanie". Innym problemem jest ustawa o ochronie danych osobowych, która nie pozwala osobie fizycznej, jaką są rodzice ofiary lub jej prawni opiekunowie, na uzyskanie informacji o sprawcy od urzędów, instytucji lub organizacji. W związku z takimi ograniczeniami prokuratura często umarza postępowanie ze względu na niemożność ustalenia i wykrycia sprawcy. Pomimo tak wielu przeszkód ofiary cyberprzemocy lub też ich prawni reprezentanci powinni dochodzić swoich praw na drodze sądowej.

W przypadku dopuszczenia się przemocy elektronicznej w stosunku do małoletniego można zastosować dwie drogi ochrony prawnej: dochodzenie swoich praw i roszczeń na drodze postępowania cywilnego lub postępowania karnego. Obowiązujące w Polsce ustawy: kodeks cywilny (k.c.), kodeks karny (k.k.) i kodeks wykroczeń (k.w.) umożliwiają obronę

[8] Ładna A. (red.), *Nastolatki. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców – Raport badawczy*, Wyd. NASK, Warszawa 2025, s. 10.
[9] Konstytucja RP z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, ze zm.).
[10] Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 21.09.1990 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).
[11] W niniejszym artykule osoba poniżej 18. roku życia określana jest pojęciami: nieletni, małoletni oraz dziecko.

przed niektórymi formami przemocy elektronicznej. Kodeks cywilny zapewnia ochronę dóbr osobistych każdemu człowiekowi bez względu na jego wiek. Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach[12]. Na podstawie art. 24 kodeksu cywilnego ofiara, której dobra zostały naruszone, może żądać od sprawcy zaniechania tego działania, dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków tego działania, złożenia przez sprawcę oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Pokrzywdzony może również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny[13]. Jeżeli ofiarą jest małoletni, to dochodzenie odpowiedzialności prawnej za popełnione przestępstwo spoczywa na rodzicach dziecka lub jego prawnych opiekunach. Warunkiem koniecznym cywilnoprawnej ochrony dziecka jest złożenie przez rodziców lub prawnych opiekunów pozwu do sądu cywilnego o naruszenie dóbr osobistych dziecka oraz wskazanie sprawcy przemocy elektronicznej. Wskazanie sprawcy to podanie danych: kim jest i gdzie mieszka. Jeżeli sprawcą jest nieletni, pozew kierowany jest do Sądu Rodzinnego i Nieletnich właściwego ze względu na miejsce zamieszkania sprawcy. Od wniesionego pozwu należy uiścić stosowną opłatę.

W rozumieniu kodeksu karnego cyberprzemoc wypełnia znamiona przestępstw, takich jak: zniewaga (art. 216 k.k.), zniesławienie (art. 212 k.k.), włamanie (art. 267 i 268a k.k.) oraz groźby karalne (art. 190 i 191 k.k.). W kodeksie wykroczeń elektroniczna przemoc może być określana jako nękanie (art. 197 k.w.) czy używanie słów wulgarnych w miejscu publicznym (art. 141 k.w.). W myśl kodeksu karnego sprawca, który dopuszcza się popełniania czynów karalnych, tj. czynów związanych z elektroniczną przemocą, ponosi odpowiedzialność karną. Odpowiedzialność karna jest jedną z form ochrony przed cyberprzemocą.

Do najgorszych przejawów cyberprzemocy zaliczamy rozpowszechnianie pornografii z udziałem dziecka. Przejawem tego rodzaju przestępstwa będzie upublicznianie zdjęć lub filmów z udziałem nagiego małoletniego. Przestępstwo to ścigane jest z urzędu na podstawie złożonego do prokuratury zawiadomienia. W myśl art. 202 k.k. *kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8*[14]. Pornografia dziecięca jest szczególnym rodzajem naruszenia wizerunku małoletniego.

Kolejnymi przejawami cyberprzemocy są: zniewaga i zniesławienie. Kodeks karny w art. 212 wyjaśnia, czym jest zniesławienie, natomiast artykuł 216 – czym jest zniewaga.

[12] Art. 23 ustawy z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1071).
[13] Tamże, art. 24.
[14] Art. 202 ustawy z dnia 06.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

Oba artykuły określają również wymiar kar, które grożą za oba te przestępstwa. Zniewaga i zniesławienie mogą polegać na publikowaniu oraz rozpowszechnianiu zdjęć, filmów lub innych treści ośmieszających ofiarę za pośrednictwem stron internetowych, portali społecznościowych i komunikatorów. Ponadto ten rodzaj przestępstwa może być efektem tworzenia kompromitujących i ośmieszających stron internetowych przypisywanych potencjalnym ofiarom. Sprawcami takiego procederu w ogromnym procencie są nieletni[15]. Sprawcy, dopuszczając się takich czynów, wielokrotnie nie zdają sobie sprawy z tego, że popełniają przestępstwo, za które mogą ponieść dotkliwą karę wymierzoną przez wymiar sprawiedliwości. Odpowiedzialność za te działania sprawca ponosi w drodze postępowania karnego zgodnie z zapisami artykułów 212 i 216 k.k. Za zniesławienie w środkach masowego komunikowania sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2[16]. Natomiast kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do roku[17]. Zarówno zniewaga, jak i zniesławienie są przestępstwami prywatnoskargowymi, dlatego też osoby pokrzywdzone lub ich prawni przedstawiciele zobowiązani są do złożenia w Sądzie Rejonowym prywatnego aktu oskarżenia. Akt oskarżenia powinien być poparty wiedzą ofiary na temat sprawcy: kto jest sprawcą i jakie są jego dokładne dane. Warunkiem koniecznym przy składaniu aktu oskarżenia są również dowody popełnionego przestępstwa oraz świadkowie. Dowodami w sprawie mogą być materiały ośmieszające lub kompromitujące, zgromadzone na nośniku pamięci lub adresy stron, na których kompromitujące lub ośmieszające materiały były publikowane. Świadkami w sprawie powinny być osoby, które widziały nagranie lub jego umieszczanie w Internecie.

Innymi przejawami cyberprzemocy są: włamanie i kradzież tożsamości. Sprawca, dokonując włamania, uzyskuje nieuprawniony dostęp do konta e-mailowego, profilu w serwisie społecznościowym, bloga lub innego miejsca zabezpieczonego hasłem. Celem włamania jest pozyskanie informacji czy też kradzież tożsamości. Przepisy konwencji o prawach dziecka oraz kodeksu karnego stanowią częściową ochronę przed takimi działaniami. W myśl art. 16 konwencji żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencjom lub zamachom[18]. W kodeksie karnym, art. 267 penalizuje kradzież informacji, a w art. 268a niszczenie, usuwanie i uszkadzanie danych informatycznych. Jednak artykuły te nie powstały z myślą o ochronie nieletnich przed elektroniczną przemocą. Prawnicy zajmujący się przeciwdziałaniem cyberprzemocy wykorzystują powyższe artykuły w celu wyegzekwowania

[15] Z doświadczeń Helpline.org.pl.
[16] Ustawa – Kodeks karny, *op. cit*., art. 212.
[17] Tamże, art. 216.
[18] *Konwencja o prawach dziecka*, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20.11.1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

odpowiedzialności karnej od sprawców włamań internetowych[19]. Włamania i kradzieże tożsamości są przestępstwami publicznoskargowymi i wnioskowanymi. Wynika z tego, że ofiara cyberprzemocy lub jej prawny przedstawiciel musi jedynie złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Zawiadomienie składane jest na policję lub, ze względu na miejsce popełnionego czynu, do właściwej prokuratury. W zawiadomieniu należy złożyć wyraźny wniosek o ściganie. Zawiadomienie nie wymaga określenia, kto jest sprawcą przestępstwa, gdyż to policja i prokuratura mają za zadanie znaleźć sprawcę i udowodnić mu winę. Ustawodawca wymaga, aby w zawiadomieniu opisać czyny zabronione popełnione wobec ofiary oraz podać ewentualnych świadków.

Pracując z nastolatkami, można postawić tezę, że w każdej grupie rówieśniczej występują małoletni, którzy nie są lubiani ani akceptowani przez swoich rówieśników. Brak sympatii rówieśniczej powoduje powstawanie konfliktów. Nastolatkowie próbują rozwiązać problem nie tak, jak to było dawniej, lecz przy wykorzystaniu technik informacyjnych i komunikacyjnych. Aby dokuczyć, a nawet wyeliminować ze swojej grupy niepożądanych kolegów, przywódcy grup zmuszają ich do podejmowania narzuconych działań. Jeżeli działania te nie są zrealizowane sprawcy podejmują próby grożenia lub nawet szantażowania z wykorzystaniem Internetu. Groźby kierowane do kolegów za pośrednictwem sieci zamieszczane są na stronach internetowych, blogach, czatach, portalach społecznościowych oraz poprzez pocztę e-mail. Sprawcy wielokrotnie nie zdają sobie sprawy z konsekwencji zamieszczania groźby czy szantażu. Nie przypuszczają, że ofiara przestępstwa może podjąć takie działania, które doprowadzą ją do zagrożenia zdrowia, a nawet utraty życia. Artykuły 190 i 191 k.k. zapewniają bezpośrednią drogę ochrony osobie pokrzywdzonej. Ustawodawca w artykule 190 k.k. odnosi się do groźby popełnienia przestępstwa na szkodę ofiary lub osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3[20]. Natomiast artykuł 191 k.k. ustanawia karę pozbawienia wolności do lat 3 za stosowanie przemocy wobec osoby lub bezprawne grożenie w celu zmuszenia osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia[21]. W przypadku stwierdzenia, że małoletni jest ofiarą gróźb lub szantażu ochrona prawna opiera się na złożeniu zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Osobami uprawnionymi do złożenia zawiadomienia są rodzice lub prawni opiekunowie ofiary. Stosowne zawiadomienie składa się na policji lub w prokuraturze właściwej ze względu na miejsce popełnienia czynu zabronionego. Jeżeli dziecko jest ofiarą groźby bezprawnej, która jest przestępstwem wnioskowym, rodzice lub prawni opiekunowie powinni złożyć wniosek o ściganie. Na podstawie złożonego zawiadomienia, wniosku o ściganie, policja i prokuratura podejmują działania określone przepisami prawa. W postępowaniu wyjaśniającym dotyczącym zaistnienia groźby lub szantażu małoletni jest zarazem przesłuchiwany jako pokrzywdzony i świadek przestępstwa.

[19] Z doświadczeń Helpline.org.pl.
[20] Ustawa Kodeks Karny, *op. cit*., art. 190.
[21] Tamże, art. 191.

W związku z tym, w myśl artykułów 185a i 185b kodeksu postępowania karnego, przysługuje mu podczas całego postępowania jednorazowe przesłuchanie w przyjaznym pokoju przesłuchań.

W polskim prawie przestępstwa związane z cyberprzemocą są rozpatrywane i wyjaśniane na podstawie kodeksu cywilnego, kodeksu karnego oraz kodeksu wykroczeń. W kodeksie wykroczeń ustawodawca określił możliwe formy odpowiedzialności za nękanie i stosowanie wobec innych osób wulgaryzmów. Nękaniem są takie działania, jak: ciągłe wysyłanie za pośrednictwem różnego rodzaju komunikatorów niechcianych informacji, obrazów, linków i wiadomości. Wulgaryzmami natomiast są nieprzyzwoite słowa, zdjęcia, obsceniczne obrazy, które zamieszczane są w miejscach powszechnego dostępu. Artykuły 141 i 197 kodeksu wykroczeń określają możliwe formy odpowiedzialności za nękanie i wulgaryzmy. W myśl powyższych artykułów za dokuczanie innej osobie, złośliwe wprowadzanie jej w błąd, niepokojenie, umieszczanie w miejscu publicznym nieprzyzwoitych ogłoszeń, napisów, rysunków albo używanie niestosownych słów sprawca podlega karze ograniczenia wolności, grzywnie albo karze nagany[22].

Istotne jest, aby młodzi ludzie mieli świadomość, że cyberprzemoc tylko pozornie jest anonimowa i bezkarna. Ważne jest, żeby osoby zgłaszające elektroniczną przemoc dysponowały odpowiednimi dowodami, dlatego warto jest zapisywać otrzymane wiadomości, zdjęcia, komentarze, *screenshoty* ekranu z wyświetlonym dowodem przemocy[23]. W polskim prawie obowiązuje hierarchia dowodów. Dowód w postaci dokumentu jest najważniejszym materiałem dowodowym, następnie są świadkowie, a na końcu zapisy w formie elektronicznej. Brak twardych dowodów jest bardzo często podstawą do odmowy wszczynania postępowania lub do jego umorzenia. W przypadku trudności z pozyskaniem dowodów lub ich właściwym utrwaleniem przepisy prawa przewidują możliwość zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem[24]. O wymaganiach w tym zakresie mówi artykuł 308 k.p.k. Ofiara lub jej pełnomocnik może zwrócić się do policji z wnioskiem o zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa. Ponadto prokurator lub policja mogą w sprawie niecierpiącej zwłoki, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, przeprowadzić oględziny oraz przeszukanie miejsca i/lub urządzenia, w którym doszło do popełnienia przestępstwa lub z którego korzystał sprawca.

W przypadku zaistnienia cyberprzemocy w stosunku do małoletniego należy pamiętać, że dziecko, jako osoba niepełnoletnia, nie może podejmować i wykonywać żadnych czynności prawnych. Czynności te podejmują w imieniu małoletniego jego rodzice lub prawni opiekunowie. Natomiast jeżeli sprawcą cyberprzemocy jest młody człowiek mający poniżej 17. roku życia wszelkie czynności prawne wobec sprawcy realizowane są przez Sąd Rodzinny i Nieletnich.

---

[22] Art. 141 i 197 Ustawy z dnia 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r., poz. 734).

[23] Podlewska J., Sobierajska J., *Prawna ochrona dzieci przed cyberprzemocą. Analiza przepisów prawnych. Doświadczenia*, Helpline.org.pl [data dostępu: 10.01.2026].

[24] Art. 308 Ustawy z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, ze zm.).

Pomimo braku jednoznacznych przepisów prawnych w przypadku przemocy elektronicznej należy bezwzględnie podejmować działania, które ochronią ofiarę i skażą sprawcę. Istotne jest, aby zwiększyć świadomość młodych ludzi, rodziców, nauczycieli oraz szkolnych pedagogów i psychologów dotyczącą zagrożeń związanych z cyberprzemocą. Będzie to możliwe, gdy instytucje odpowiedzialne za prewencję, edukację, profilaktykę będą opracowywały i wdrażały odpowiednie programy edukacyjno-prewencyjne lub edukacyjno-profilaktyczne.

3. PROGRAMY PROFILAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE SPOSOBEM NA WALKĘ Z CYBERPRZEMOCĄ

Przemoc rówieśnicza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii stała się dla wielu instytucji, w tym polskiej szkoły, poważnym problemem. Często rodzice i nauczyciele, skupieni na innych zagrożeniach, zapominają o jakże groźnym niebezpieczeństwie, jakim jest cyberprzemoc. Podstawowym zadaniem pedagogów i rodziców jest wykształcenie, niejednokrotnie u najmłodszych dzieci, nawyku pozytywnego i bezpiecznego korzystania z nowoczesnych technologii, a w tym z Internetu, telefonii komórkowej oraz mediów społecznościowych. Wszelkie działania profilaktyczne podejmowane przez szkoły to, oprócz opracowywanych i wdrażanych programów, zwiększenie kompetencji nauczycieli w tym zakresie. Jest to możliwe, gdy dorośli znają i rozumieją zjawisko cyberprzemocy, skutecznie zapobiegają i zwalczają je. Podstawą skutecznego i efektywnego działania mogą być innowacyjne programy edukacyjne związane z nowymi technologiami.

Interpretacja cyberprzemocy w aspekcie szkoły to przemoc rówieśnicza z wykorzystaniem mediów elektronicznych. W szkole, klasie, szatni, na boisku szkolnym czy poza szkołą dochodzi do aktów przemocy przy wykorzystaniu głównie smartfonów, telefonów komórkowych z dostępem do Internetu. Niepokojące jest to, że młodzież nie potrafi rozwiązywać rówieśniczych konfliktów w tradycyjny sposób, lecz ucieka się do metod, które mogą być przyczyną tragedii. Problem cyberprzemocy w sposób oczywisty dotyczy szkół, do których uczęszcza młodzież nieukształtowana emocjonalnie, a nawet psychicznie. Cyberprzemoc w ostatnich latach stała się bardzo ważną kwestią społeczną. Badania tego zjawiska pokazują, że przemocy w sieci doświadcza ponad połowa dzieci i młodzieży w Polsce. Pozornie błahe akty cyberprzemocy stanowią dla ich ofiar bardzo poważny problem, z którym nie są w stanie same sobie poradzić. Ofiara cyberprzemocy narażona jest na ciągłe i nieustające ataki ze strony oprawcy bez względu na miejsce oraz porę dnia czy nocy. Problemem jest również wysoki poziom anonimowości sprawcy, szybkość rozpowszechniania materiałów kompromitujących ofiarę oraz ich powszechna dostępność w sieci. Zjawisko to i związane z nim zachowania cechuje niski poziom kontroli społecznej. Rodzice, nauczyciele czy pedagodzy szkolni bardzo często nie zauważają, że dziecko doznaje krzywdy za pośrednictwem mediów społecznościowych. Jest to trudne do zaobserwowania i wynika z braku elementarnej wiedzy na

temat korzystania z mediów elektronicznych. Obecnie media te stają się coraz bardziej dostępne. Ich dynamika i zaawansowanie powodują, że obok pozytywnego potencjału edukacyjnego czy informacyjnego występuje wiele zagrożeń dla prywatności użytkowników Internetu, a w tym zagrożeń dla młodzieży. Zagrożeniami tymi są agresja rówieśnicza, uwodzenie małoletnich oraz uzależnienie od elektronicznego medium. Stosunkowo wysoki odsetek niebezpiecznych zachowań i trudnych sytuacji doświadczanych przez dzieci i młodzież potwierdzony jest dostępnymi badaniami, między innymi badaniami EU NET ADB dotyczącymi nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie, które są finansowane przez Komisję Europejską w ramach Programu Safer Internet Plus. Wyniki badań publikowane są przez Fundację Dzieci Niczyje, Fundację Badań Społecznych czy Fundację Dbam o Mój Zasięg. Problem ten jest bardzo szeroki, dlatego też podnoszony jest również przez policję.

Wyniki ogólnopolskich badań oraz informacje o przypadkach cyberprzemocy były podstawą do zbadania tego negatywnego zjawiska w elbląskich szkołach oraz opracowania wytycznych do programów profilaktyczno-wychowawczych związanych z cyberprzemocą. Badania przeprowadzono w 2025 roku. Procesem badawczym objęto uczniów elbląskich szkół podstawowych i średnich w wieku 12-16 lat. Ogólna liczba uczniów w tym przedziale wiekowym wynosi 3760 osób. Procedurę badawczą rozpoczęto w lutym 2025 roku – zakończono w czerwcu tego samego roku. Badania ankietowe przeprowadzono wśród 848 uczniów elbląskich szkół. Głównym celem prowadzonych badań było zdiagnozowanie, w jakim stopniu cyberprzemoc jest obecna w świadomości i rzeczywistości młodych ludzi. Spośród badanych wyłoniono próbę reprezentatywną, czyli 818 uczniów, którzy prawidłowo wypełnili kwestionariusze ankiety. W badaniu wzięło udział 46,2% dziewcząt i 53,8% chłopców. Kwestionariusz ankiety zawierał pytania, za pomocą których poszukiwano odpowiedzi na problemy związane z cyberprzemocą występującą w środowisku szkolnym, w tym dotyczące jej form, sprawców, poszukiwania pomocy przez ofiary, skali zjawiska, świadomości zagrożeń oraz stosunku młodzieży do przemocy w Internecie. Wyniki badań potwierdzają, że nadal należy walczyć z tym problemem, jakim jest przemoc w sieci.

Przestępstwa popełniane w sieci również wpisują się w trójkąt kryminalny, w którym występują sprawca, ofiara i miejsce. Miejsce jest ściśle związane z przestrzenią wirtualną, w której należy zauważyć jeszcze świadka przestępstwa. Jednym z rodzajów przestępstwa jest cyberprzemoc. Spośród wszystkich badanych uczniów elbląskich szkół 24,2% było ofiarami cyberprzemocy, 12% sprawcami, a aż 52,8% świadkami. Najczęstszymi formami internetowej przemocy, którą wobec ankietowych stosowano, było: poniżanie, wyzywanie, wulgaryzmy kierowane w stronę ofiary, rozsyłanie prywatnych zdjęć lub ośmieszających treści, kradzież lub włamanie na konta czy zastraszanie i nękanie. Tak duży odsetek ofiar, sprawców i świadków to konsekwencja posiadania profili w mediach społecznościowych tj. Facebook, Instagram, Tiktok. 84,6% ankietowanych deklaruje posiadanie co najmniej jednego konta na ww. profilach społecznościowych i grupach profilowych. 57,5% młodych ludzi bardzo lubi spędzać czas w świecie wirtualnym, publikując zdjęcia,

swoją twórczość, zamieszczając rolki i zbierając lajki. Aktywność internetowa dotyczy nie tylko dnia, ale i pory nocnej. 37,3% badanych deklaruje, że zarywają noce. Brak kontaktu, nawet przez jednostkę lekcyjną, ze światem wirtualnym powoduje u 23,3% ogólną nerwowość. Analogiczne badania ogólnopolskie wykazują również, że najczęstszymi formami przemocy są poniżanie, wyzywanie, nękanie i zastraszanie oraz rozsyłanie kompromitujących materiałów. Materiały ośmieszające, poniżające, kompromitujące zawierają bardzo często nieprawdziwe treści o poszkodowanej osobie, a także przepełnione są mową i językiem nienawiści. Mowa nienawiści to zjawisko globalne, dynamiczne, bliżej niezidentyfikowane i wzbudzające wiele kontrowersji i dyskusji. To patologia społeczna obecnych czasów. Ofiary cyberprzemocy spotykają się z różnorodnymi aktami agresji i przemocy, u podłoża których leżą niczym nieuzasadnione uprzedzenia i niechęć wobec innych.

W procederze, jakim jest przestępstwo internetowe, ofiarą może stać się każdy, od osoby nieśmiałej z niską samooceną aż po osobę negatywnie aktywną określaną przez ankietowanych „lizusem" czy „skarżypytą". Natomiast zdaniem badanych podstawową cechą sprawcy jest agresja słowna (internetowa), która może wynikać z niskiego poczucia wartości lub samooceny, braku akceptacji otoczenia i środowiska rówieśniczego. Prawie połowa ankietowanych uczniów, którzy doświadczyli przemocy elektronicznej, stwierdziła, że miała ona charakter incydentalny i wystąpiła jednorazowo. W przypadku co czwartego badanego przemoc wystąpiła dwukrotnie, natomiast 26% respondentów deklarowało, że doświadczyło jej wielokrotnie – ponad pięć razy. Najczęstszymi sprawcami tego negatywnego społecznie zjawiska w badanych przypadkach byli rówieśnicy; stanowili oni 77% ogółu sprawców, a wśród nich 48% to rówieśnicy – koleżanki i koledzy ze szkoły, natomiast 29% sprawców to rówieśnicy spoza środowiska szkolnego. 38% ofiar cyberprzemocy nie jest w stanie zidentyfikować swoich prześladowców.

W sytuacji wystąpienia elektronicznej przemocy niepokojące jest to, że aż 20,8% elbląskich uczniów nie otrzymało żadnej pomocy. Do kogo ofiary przemocy elektronicznej zwracały się najczęściej o pomoc w sytuacji kryzysowej? To głównie rodzice, koledzy, rzadziej pedagog szkolny, psycholog, nauczyciele i policja. Bardzo niepokojącym zjawiskiem wśród elbląskiej młodzieży jest bezrefleksyjne zamieszczanie w sieci zdjęć, filmików o sobie lub swoich bliskich, zawieranie znajomości i umawianie się na spotkania z osobami poznanymi w sieci. Internet, a w nim Facebook, Twitter, Instagram, stały się miejscami, gdzie na bieżąco zamieszczane są informacje, zdjęcia i filmiki, które stają się swoistymi dziennikami użytkowników tych mediów. Aż połowa ankietowanych przyznała się do zamieszczania w Internecie informacji i materiałów nie tylko o sobie, ale również o swoich bliskich. 68% uczniów zawiera znajomości w Internecie, a 55% przyznało, że spotyka się w realnym świecie z osobami poznanymi na Facebooku czy Twitterze. Świadomość, że Internet nie pozwala jego użytkownikom pozostać anonimowym wykazało 68% ankietowanych. W dobie wysokiego poziomu ogólnej wiedzy informatycznej aż 28% badanych nie ma świadomości, że Internet nie pozwala jego użytkownikom pozostać anonimowymi.

W obliczu badań, które prowadzone są w obszarze cyberbezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem cyberprzestępczości wobec dzieci i młodzieży, ważne jest, aby osoby dorosłe podejmowały działania, których celem będzie zmiana świadomości młodzieży, nauczycieli i rodziców dotycząca negatywnego zjawiska, jakim jest cyberprzemoc oraz uświadomienie, jak ważne jest najbliższe otoczenie dziecka i młodego człowieka. Działania te powinny być realizowane w ramach programów edukacyjno-profilaktyczno-prewencyjnych. Głównymi założeniami programów powinno być:

1. rzetelne przekazanie informacji dotyczących istoty form i skali zjawiska cyberprzemocy;
2. uświadomienie dzieciom i młodzieży zagrożeń związanych z używaniem urządzeń telekomunikacyjnych i elektronicznych;
3. ukazanie moralnych aspektów cyberprzemocy jako formy krzywdzenia drugiej osoby;
4. informowanie o konsekwencjach prawnych i działaniach związanych z cyberprzemocą;
5. kształtowanie właściwych indywidualnych i społecznych postaw czynnego przeciwstawiania się wszelkim przejawom agresji i przemocy;
6. kształtowanie umiejętności bezpiecznego korzystania z mediów elektronicznych;
7. ograniczanie tendencji do rozprzestrzeniania się zjawiska agresji elektronicznej w środowisku młodzieży;
8. wskazywanie skutecznych form przeciwstawiania się agresji i przemocy elektronicznej oraz niesienie pomocy ofiarom;
9. wskazywanie skutecznych sposobów postępowania w warunkach szkoły w przypadku stwierdzenia zjawiska cyberprzemocy w środowisku uczniowskim.

Jedną z podstawowych instytucji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa, w szczególności dzieci i młodzieży, jest szkoła. Zadaniem szkoły, oprócz procesu dydaktycznego, jest zapewnienie uczniom bezpieczeństwa w szkole. Rola ta spoczywa na dyrektorze szkoły oraz pracownikach pedagogicznych i niepedagogicznych i regulowana jest prawem oświatowym[25]. Złożoność zjawiska cyberprzemocy wymaga podejmowania w szkole konkretnych i skutecznych działań interwencyjnych. Należy pamiętać o tym, aby interwencja była skuteczna i przyniosła oczekiwane efekty. W tym celu należy wprowadzać w szkole działania profilaktyczne, opracowywać i wdrażać procedurę reagowania oraz podejmować interwencje w przypadku ujawnienia przemocy elektronicznej. Działania profilaktyczne podejmowane w szkole przez nauczycieli mają na celu ograniczenie lub całkowite wyeliminowanie zachowań agresywnych i przemocowych, do których dochodzi lub może dojść wśród dzieci i młodzieży. Na zachowania uczniów ogromny wpływ ma atmosfera panująca w szkole oraz zasady ustalone przez dorosłych wyznaczające ramy zachowań uczniów. Z badań wynika, że szkoła bezpieczna, przyjazna, z życzliwym nastawieniem i zainteresowaniem ze strony dorosłych jest mniej narażona na występowanie zachowań agresywnych. Uczniowie posiadający wiedzę dotyczącą odpowie-

[25] Art. 26 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1043).

dzialnego i bezpiecznego korzystania z technologii informacyjnych i komunikacyjnych są mniej narażeni na występowanie zjawiska cyberprzemocy i na pozostanie ofiarą. Aby uczniowie taką wiedzę posiadali, nauczyciele na zajęciach wychowawczych mają obowiązek prowadzenia edukacji medialnej i profilaktyki zachowań ryzykownych w Internecie[26]. Ponadto w szkole musi być opracowana procedura reagowania w sytuacji zaistnienia cyberprzemocy. Procedura jest niczym innym jak opracowanym przez zespół nauczycieli algorytmem postępowania w przypadku zaistnienia przemocy elektronicznej. Zasady postępowania powinny być spójne z realiami i potrzebami szkoły oraz jasno określać sposób działania wobec sprawcy, jak i ofiary przemocy elektronicznej. W przypadku sprawcy procedura postępowania powinna zawierać takie elementy, jak: ujawnienie przypadku zaistnienia cyberprzemocy, ustalenie okoliczności zdarzenia, zabezpieczenie dowodów, identyfikacja sprawcy, działania podjęte wobec sprawcy przestępstwa oraz zastosowanie środków dyscyplinarnych wobec niego. Działania wobec ofiary cyberprzemocy to: otoczenie ofiary wsparciem psychicznym, udzielenie stosownych porad oraz monitoring sytuacji ucznia po zażegnaniu działań przemocowych. Szczegółowa procedura wobec ofiary cyberprzemocy powinna składać się z następujących kroków:

1. ujawnienie przypadku cyberprzemocy;
2. rozmowa z ofiarą oraz wsparcie i udzielenie porad;
3. ujawnienie okoliczności zdarzenia oraz zabezpieczenie dowodów;
4. powiadomienie dyrektora i pedagoga szkolnego o zaistniałym fakcie;
5. analiza zdarzenia;
6. poinformowanie rodziców poszkodowanego ucznia o zdarzeniu oraz podjętych działaniach, poradach i pomocy udzielonej przez szkołę.

W procedurze przemocy elektronicznej oprócz ofiary i sprawcy może wystąpić świadek zdarzenia. Szkoła powinna szczególnie zadbać o to, aby świadek cyberprzemocy nie został narażony na zemstę i groźby ze strony sprawcy. Niedopuszczalne jest konfrontowanie świadka ze sprawcą lub sprawcami jako metoda wyjaśnienia sprawy. Niewłaściwe postępowanie ze świadkiem może narazić go na odwet ze strony agresora i przyczynić się do tego, że następnym razem uczeń nie podejmie działań na rzecz obrony słabszych i pokrzywdzonych i nie zgłosi zagrażającego zdarzenia.

Szkoła w przypadku zaistniałych przestępstw ściganych z urzędu zobowiązana jest do powiadomienia o tym fakcie policji i/lub sądu rodzinnego. Również jednym z zadań szkoły jest jej współpraca w zakresie zadań wychowawczych i profilaktycznych z przedstawicielami organów ścigania oraz sądem rodzinnym.

[26] Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły drugiego stopnia (Dz.U. z 2024 r., poz. 1019).

PODSUMOWANIE

Internet dla młodzieży jest nie tylko źródłem wiedzy i informacji, ale również rozrywki i środkiem komunikacji pomiędzy rówieśnikami. Jest to medium, które obecnie nadużywane jest przez nastolatków. Spędzają oni w sieci więcej czasu niż planują oraz odczuwają trudną do odparcia potrzebę korzystania z Internetu. Czas i intensywność korzystania wymykają się im spod kontroli. Zaniedbują oni inne aspekty życia oraz przysparzają sobie i innym wielu problemów na różnych płaszczyznach.

Internet, oprócz cech pozytywnych, kryje w sobie wiele zagrożeń, szczególnie dla dzieci i młodzieży. Bardzo często wykorzystywany jest przez sprawców przemocy elektronicznej do załatwiania swoich porachunków z ofiarą. Zdarza się tak, że niejednokrotnie są to stare problemy w nowych odsłonach. Małoletni użytkownicy sieci często doświadczają negatywnych konsekwencji wynikających z uzależnienia od Internetu lub stania się ofiarami przemocy elektronicznej. Zagrożenia, które czyhają na młodych użytkowników sieci, nie mogą być lekceważone przez dorosłych. To na rodzicach, nauczycielach, pedagogach i psychologach szkolnych spoczywa obowiązek ochrony młodzieży przed uzależnieniem i wiktymizacją. Ochrona będzie skuteczna tylko wtedy, gdy poprzez edukację wzrośnie świadomość młodych ludzi dotycząca zagrożeń występujących w sieci. Rola rodziców i pedagogów w edukacji na temat bezpiecznego Internetu jest nieoceniona. Rodzice powinni nie tylko kontrolować dostęp swoich dzieci do Internetu, ale również rozmawiać na temat zagrożeń związanych z tym medium. Szkoła wspólnie z instytucjami wspomagającymi proces wychowawczy powinna opracowywać i wdrażać programy edukacyjne, profilaktyczne, a nawet prewencyjne kierowane do młodzieży i rodziców, których głównym celem będzie podnoszenie standardów w tym obszarze. Wdrożone programy i działania profilaktyczne powinny być propagowane w miejskim środowisku szkolnym oraz przynieść realne rezultaty.

LITERATURA

Czerski P., *My, dzieci sieci*, Dziennik Bałtycki, 2012, http://pokazywarka.pl/pm1pgl.

Dębski M., Pyżalski J., Borchet J., Witkowska H., *Dobre i złe wiadomości – życie online i offline a zdrowie psychiczne polskich nastolatków. Raport z badań*, Fundacja Dbaj o Mój Zasięg, Gdańsk 2025.

Podlewska J., Sobierajska J., *Prawna ochrona dzieci przed cyberprzemocą. Analiza przepisów prawnych. Doświadczenia*, Helpline.org.pl.

Wojtkowska A., Hewiak E., Gąsiorowska A., *Nadużywanie mediów elektronicznych przez dzieci i młodzież: badanie rozpowszechnienia problemu, jego determinantów i nowej interwencji profilaktycznej redukującej skalę problemu*, Fundacja Badań Społecznych, Szczecin 2023.

Wójcik K., Makaryk Sz., *Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie*, Wydawnictwo Dzieci Niczyje, Warszawa 2013.

AKTY PRAWNE

Konstytucja RP z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

Konwencja o Prawach Dziecka z dnia 21.09.1990 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1071).

Ustawa z dnia 06.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 383).

Ustawa z dnia 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r., poz. 734).

Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, ze zm.).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1043).

Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły drugiego stopnia (Dz.U. z 2024 r., poz. 1019).

ZASOBY INTERNETOWE

Czerski P., *My, dzieci sieci*, Dziennik Bałtycki, 2012, http://pokazywarka.pl/pm1pgl.

Helpline.org.pl – by pomóc najmłodszym uczestnikom sieci, http://bezpieczenstwodziecka.eu/hepline-org-pl-by-pomoc-najmlodszym-uczestnikom-sieci/.

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

OLEKSANDRA OLIYNYCHUK
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
Instytut Ekonomiczny
ORCID 0000-0001-9359-7560

ALEKSANDRA SZAŁAJ
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu
Instytut Ekonomiczny
ORCID 0009-0001-8968-0297

CYFROWA ODPORNOŚĆ A AUDYT BEZPIECZEŃSTWA INFORMACJI W ŚWIETLE WYCIEKÓW DANYCH OSOBOWYCH: ANALIZA STUDIUM PRZYPADKU

Słowa kluczowe
Cyfrowa odporność, audyt bezpieczeństwa informacji, zarządzanie bezpieczeństwem informacji, wyciek danych osobowych

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest problematyce cyfrowej odporności oraz audytu bezpieczeństwa informacji w kontekście wycieków danych osobowych. Przedstawiono teoretyczne i prawne ramy funkcjonowania cyfrowej odporności organizacji oraz audytu bezpieczeństwa informacji. Zaprezentowano wyniki analizy studium przypadku wybranych incydentów naruszenia ochrony danych osobowych, które miały miejsce w ostatnich latach. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano wnioski oraz wskazano implikacje dla praktyki audytu bezpieczeństwa informacji.

Keywords
Digital resilience, information security audit, information security management,

ABSTRACT

Digital Resilience and Information Security Audit in the Context of Personal Data Breaches: A Case Study Analysis

The article addresses the issue of digital resilience and information security auditing in the context of personal data breaches. It outlines the theoretical and legal frameworks governing organizational digital resilience and information security auditing. The results of a case study

personal data breach

analysis of selected personal data breach incidents that have occurred in recent years are presented. Based on the conducted research, conclusions were formulated and implications for the practice of information security auditing were identified.

WSTĘP

Współczesny krajobraz cyberzagrożeń w Polsce charakteryzuje się bezprecedensowym wzrostem liczby incydentów. Według Raportu Zespołu Reagowania na Incydenty Bezpieczeństwa Komputerowego (CERT Polska) w 2024 roku odnotowano *rekordowy wzrost aktywności cyberprzestępców. Liczba zgłoszeń wyniosła ponad 600 000 (wzrost o 62% w porównaniu z 2023), a liczba zarejestrowanych incydentów zwiększyła się o 29%. Średnia miesięczna liczba zgłoszeń wyniosła około 50 tysięcy. Ten wzrost wynika nie tylko z większej aktywności cyberprzestępców, ale także z rosnącej świadomości zagrożeń w sieci*[1]. W 2024 roku organizacje obsługiwane przez firmy zrzeszone w Związku Firm Ochrony Danych Osobowych (dalej – ZFODO) odnotowały średnio 1,38 incydentu przypadającego na organizację rocznie, co jest najwyższym wynikiem w historii badań ZFODO[2]. Wzrost ten wynika zarówno z profesjonalizacji grup przestępczych, jak i systemowych luk w infrastrukturze krytycznej. W tym kontekście szybko rośnie znaczenie zdolności organizacji nie tylko do odzyskiwania sprawności po zakłóceniach cyfrowych, ale również do przewidywania, adaptacji oraz ewolucji w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania technologiczne i regulacyjne, co J. Uddoh, D. Ajiga, B.P. Okare i T.D. Aduloju określają pojęciem „cyfrowa odporność"[3].

W warunkach gwałtownego wzrostu liczby incydentów organizacja powinna zwracać szczególną uwagę na przeprowadzanie audytu bezpieczeństwa informacji, polegającego na systematycznej i kompleksowej ocenie zabezpieczeń gwarantujących jej cyfrową odporność, wykrywaniu luk w systemach oraz potencjalnych zagrożeń i ryzyka wycieku danych, a także ustaleniu zgodności z obowiązującymi normami.

Celem niniejszego artykułu jest analiza relacji między odpornością cyfrową organizacji a audytem bezpieczeństwa informacji, ze szczególnym uwzględnieniem identyfikacji luk prowadzących do naruszeń ochrony danych osobowych. Autorzy artykułu stawiają pytania badawcze o rolę regularnych weryfikacji audytowych w wykrywaniu systemowych słabości, które stają się wektorami ataków. Pytania te koncentrują się na tym, czy obecne metody audytu są wystarczające do zapewnienia ciągłości działania w świetle nowych regulacji, takich jak *Digital Operational Resilience Act* (dalej – DORA) czy *Network and Information Systems Directive 2* (dalej – NIS2).

---

[1] *Analiza bezpieczeństwa polskiego Internetu w 2024 roku*, https://www.gov.pl/web/baza-wiedzy/analiza-bezpieczenstwa-polskiego-internetu-w-2024-roku [data dostępu: 19.02.2026].

[2] Raport Związku Firm Ochrony Danych Osobowych, *Incydenty ochrony danych osobowych 2024*, zfodo.org.pl [data dostępu: 26.12.2025].

[3] Uddoh J., Ajiga D., Okare B.P., Aduloju T.D., *Benchmarking Models for Assessing Operational Stability in High-Risk, Compliance-Driven Organizations*, „International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation" 2021, vol. 2, s. 598.

Metodyka niniejszego opracowania opiera się na jakościowej analizie porównawczej wybranych studiów przypadku wycieków danych, które miały miejsce w Polsce w latach 2023-2025. Proces badawczy wykorzystuje metodę analizy pozwalającą na przypisanie empirycznych awarii do konkretnych kategorii mechanizmów kontrolnych: zarządczych, prewencyjnych lub detekcyjnych. Dzięki wykorzystaniu danych z raportów Najwyższej Izby Kontroli oraz decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych (dalej – PUODO) możliwe jest zidentyfikowanie powtarzających się schematów zaniedbań prowadzących do kompromitacji systemów. Dla realizacji zamierzonego celu zastosowano również metody i narzędzia badawcze w postaci analizy literatury przedmiotu i źródeł prawa.

Niniejszy artykuł składa się z trzech części i podsumowania. W pierwszym rozdziale określono ramy teoretyczne i prawne cyfrowej odporności oraz audytu bezpieczeństwa informacji organizacji. W kolejnej części przedstawiono wyniki analizy studium przypadku wycieków danych osobowych, które miały miejsce w 2023 roku wskutek ataków cyberprzestępców na ALAB Laboratoria oraz na Urząd Miejski w Wadowicach i EuroCert w 2025 roku. Trzeci rozdział zawiera syntezę wyników i implikacje dla audytu bezpieczeństwa informacji.

1. RAMY TEORETYCZNE I PRAWNE CYFROWEJ ODPORNOŚCI ORAZ AUDYTU BEZPIECZEŃSTWA INFORMACJI

W literaturze przedmiotu pojęcie „cyfrowa odporność" jest używane synonimicznie z pojęciem „cyberodporność" (ang. *cyber resilience*). Według K. Barik, S. Misra, L. Fernandez-Sanz i S. Chockalingam cyberodporność odnosi się do zdolności organizacji do zachowania swojej podstawowej misji i zasad etycznych w obliczu cyberzagrożeń. Autorzy tego badania podkreślają, że organizacja odporna na cyberataki jest nie tylko w stanie skutecznie zapobiegać, identyfikować, zarządzać i przywracać działalność w obliczu szerokiego zakresu poważnych zagrożeń dla danych, aplikacji i infrastruktury informatycznej, ale także łagodzić te zagrożenia[4]. W badaniu E. Tsen, R. Ko, S. Slapničar cyberodporność jest definiowana jako składająca się z siedmiu wymiarów: zapobiegania, wykrywania, reagowania, przywracania sprawności, edukacji, odpowiedzialności oraz strategii i planowania[5]. W monografii P. Ładny skupia się na kompleksowym omówieniu i analizie zagadnień związanych z cyberbezpieczeństwem i cyberodpornością w kontekście funkcjonowania współczesnych społeczeństw, instytucji i państw. Autor identyfikuje i ocenia kluczowe wyzwania w dziedzinie bezpieczeństwa cyfrowego oraz proponuje kierunki strategiczne niezbędne do rozwoju skutecznego i odpornego systemu cyberbezpieczeństwa[6].

[4] Barik K., Misra S., Fernandez-Sanz L. (et al.), *Context-based and investment decision-making cyber resilient systems: an empirical approach*, Int. J. Inf. Secur., 25, 30 (2026), https://doi.org/10.1007/s10207-025-01196-9.
[5] Tsen E., Ko R., Slapničar S., *The effect of organizational cyber resilience on cyber incident outcomes*, Journal of Cybersecurity, Vol. 11, Is. 1, 2025, tyaf040, https://doi.org/10.1093/cybsec/tyaf040.
[6] Ładny P., *Cyberbezpieczeństwo i cyberodporność we współczesnym świecie – Polska na tle Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2025, DOI: 10.18276/978-83-8419-046-3.

Wysoko oceniając powyższe osiągnięcia naukowe ostatnich lat, należy zauważyć, że autorzy niniejszego badania koncentrują swoją uwagę na prewencyjnym aspekcie cyberodporności, którego realizacja jest możliwa dzięki systematycznemu i kompleksowemu zapewnieniu skuteczności i efektywności funkcjonowania systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji. Podejście do bezpieczeństwa informacji, jak wskazują M. Rahman, N. Kshetri, S.A. Sayeed i M. Rana, uległo istotnej ewolucji – od koncentracji na zapewnieniu poufności i integralności danych do podejścia obejmującego kompleksowe zarządzanie odpornością operacyjną organizacji[7]. W kontekście operacjonalizacji bezpieczeństwa informacji istotną rolę odgrywa audyt bezpieczeństwa.

S. Lehominova, M. Zaporozhcenko, Y. Shchavinsky i M. Yushchenko definiują audyt bezpieczeństwa informacji jako proces systematycznej oceny, którego celem jest weryfikacja, czy zastosowane środki techniczne i organizacyjne spełniają określone standardy, identyfikują podatności oraz umożliwiają formułowanie rekomendacji naprawczych[8]. M. Janik i S. Hady-Głowiak, określając bezpieczeństwo informacji jako zadanie jednostek sektora finansów publicznych, wskazują, że potwierdzenie zgodności i skuteczności działania systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji można uzyskać w wyniku przeprowadzonego audytu wewnętrznego. W jednostkach sektora finansów publicznych obowiązek zapewnienia okresowego audytu wewnętrznego w zakresie zarządzania bezpieczeństwem informacji wynika wprost z przepisów prawa[9]. Rozszerzeniem klasycznego podejścia do bezpieczeństwa jest koncepcja odporności operacyjnej. L. Marks podkreśla, że operacyjna odporność cyfrowa koncentruje się na zdolności organizacji do utrzymania integralności funkcjonowania nawet w sytuacji przełamania zabezpieczeń prewencyjnych[10].

Fundament systematycznego podejścia do zarządzania bezpieczeństwem stanowią standardy i ramy odniesienia, takie jak międzynarodowa norma ISO/IEC 27001 opracowana przez *International Organization for Standardization* (dalej – ISO) oraz *International Electrotechnical Commission* (dalej – IEC), promując cykliczną ocenę ryzyka i dokumentowanie procesów[11]. Szczególną rolę w systemie zarządzania bezpieczeństwem informacji organizacji odgrywają DORA i NIS2.

DORA to ustawa o odporności operacyjnej w obszarze cyfrowym. Rozporządzenie wprowadzone przez Unię Europejską ma na celu wzmocnienie odporności cyfrowej podmiotów finansowych. Weszła ona w życie 17 stycznia 2025 roku i gwarantuje, że banki, firmy ubezpieczeniowe, firmy inwestycyjne i inne podmioty finansowe są w stanie

[7] Rahman M., Kshetri N., Sayeed S.A., Rana M., *AssessITS: Integrating procedural guidelines and practical evaluation metrics for organizational IT and cybersecurity risk assessment*, „Journal of Information Security" 2024, Vol. 15, No. 4, s. 1-18.

[8] Lehominova S., Zaporozhchenko M., Shchavinsky Y.V., Yushchenko M., *Methodology for Determining Means of Monitoring Information Security by the Method of Expert Assessment*, „International Journal of Computing" 2024, vol. 23, is. 4, s. 681-690.

[9] Janik M., Hady-Głowiak S., *Bezpieczeństwo informacji jako zadanie jednostek sektora finansów publicznych*, „Studia Prawnoustrojowe" 2023, (62), https://doi.org/10.31648/sp.9284.

[10] Marks L., *Overcoming Cyberresilience Design Challenges*, „ISACA Journal" 2024, vol. 3.

[11] ISO, *ISO/IEC 27001:2022 – Information security management systems*, Genewa 2022, s. 1-19.

wytrzymać zakłócenia w funkcjonowaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), takie jak cyberataki lub awarie systemów, reagować na nie i odzyskać sprawność po ich wystąpieniu[12]. W sektorze finansowym Rozporządzenie DORA wprowadza rygorystyczne wymogi dotyczące testowania odporności operacyjnej i kontroli łańcucha dostaw usług technologii informacyjno-komunikacyjnych[13].

NIS2 zastąpiła poprzednią dyrektywę 2016/1148 lub NIS1 i ma na celu podnoszenie wspólnego poziomu ambicji UE w zakresie cyberbezpieczeństwa poprzez szerszy zakres, jaśniejsze zasady i silniejsze narzędzia nadzoru. Wymaga od państw członkowskich wzmocnienia ich zdolności w zakresie cyberbezpieczeństwa, wprowadzając jednocześnie środki zarządzania ryzykiem i wymogi sprawozdawcze dla podmiotów z większej liczby sektorów oraz ustanawiając zasady współpracy, wymiany informacji, nadzoru i egzekwowania środków bezpieczeństwa cybernetycznego[14].

Implementacja dyrektywy NIS 2 rozszerza te obowiązki na szerszy katalog podmiotów, wprowadzając m.in. wymóg samoidentyfikacji oraz surowe sankcje za brak należytej staranności w zarządzaniu ryzykiem[15]. Dyrektywa nakłada na każde państwo członkowskie obowiązek przyjęcia krajowej strategii w zakresie cyberbezpieczeństwa, która obejmuje politykę bezpieczeństwa łańcucha dostaw, zarządzanie podatnością na zagrożenia oraz edukację i podnoszenie świadomości w zakresie cyberbezpieczeństwa. Państwa członkowskie muszą również ustanowić i regularnie aktualizować wykaz operatorów usług kluczowych, zapewniając zgodność tych podmiotów z wymogami dyrektywy[16].

Konsekwencją implementacji dyrektywy NIS 2 w polskim porządku prawnym jest nowelizacja ustawy o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa przyjęta przez Sejm 23 stycznia 2026 roku, a następnie podpisana przez prezydenta Karola Nawrockiego 19 lutego 2026 roku, która stanowi istotny element wzmacniania odporności cyfrowej państwa oraz podmiotów publicznych i prywatnych. Celem tej regulacji jest kompleksowa przebudowa krajowego modelu cyberbezpieczeństwa, w tym implementacja dyrektywy Unii Europejskiej NIS 2 oraz dostosowanie systemu do zmieniającego się środowiska zagrożeń. Nowelizacja wprowadza m.in. nowy podział podmiotów objętych regulacją na podmioty kluczowe i podmioty ważne, zastępując dotychczasową kategorię operatorów usług kluczowych i dostawców usług cyfrowych, a także znacząco rozszerza katalog sektorów objętych obowiązkami cyberbezpieczeństwa, w szczególności o obszary ICT,

[12] *Digital Operational Resilience Act (DORA)*, https://www.eiopa.europa.eu/digital-operational-resilience-act-dora_en [data dostępu: 19.02.2026].

[13] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2554 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego i zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1060/2009, (UE) nr 648/2012, (UE) nr 600/2014, (UE) nr 909/2014 oraz (UE) 2016/1011.

[14] *NIS2 Directive: securing network and information systems*, https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ nis2-directive [data dostępu: 19.02.2026].

[15] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2555 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu cyberbezpieczeństwa na terytorium Unii, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 910/2014 i dyrektywę (UE) 2018/1972 oraz uchylająca dyrektywę (UE) 2016/1148 (dyrektywa NIS 2), (PE/32/2022/REV/2, Dz.U. L 333 z 27.12.2022), s. 80-152.

[16] *NIS2 Directive: securing network and information systems*, https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ nis2-directive [data dostępu: 19.02.2026].

przemysł, przestrzeń kosmiczną czy gospodarkę wodno-ściekową. Jednocześnie wzmacnia obowiązki w zakresie zarządzania ryzykiem, w tym stosowania adekwatnych środków technicznych, organizacyjnych i operacyjnych, zwiększa odpowiedzialność kadry zarządzającej za realizację wymogów bezpieczeństwa oraz rozwija mechanizmy nadzorcze, kontrolne i sankcyjne. Regulacja przewiduje również rozwój struktur reagowania na incydenty, w tym utworzenie sektorowych zespołów CSIRT oraz wzmocnienie kompetencji krajowych organów właściwych, a także rozszerza instrumenty państwa w zakresie identyfikacji dostawców wysokiego ryzyka. Z perspektywy badań nad odpornością operacyjną zmiany te wzmacniają podejście systemowe do cyberbezpieczeństwa, akcentując nie tylko prewencję, lecz także zdolność organizacji do ciągłego monitorowania, adaptacji i utrzymania ciągłości działania w warunkach zakłóceń. Jednocześnie decyzja o skierowaniu ustawy do kontroli następczej przez Trybunał Konstytucyjny wskazuje na istotne napięcia regulacyjne związane z zakresem ingerencji państwa w działalność przedsiębiorstw, co może w przyszłości wpływać na praktykę implementacji wymogów odporności cyfrowej w sektorze publicznym i prywatnym[17].

Pomimo aktualizacji przepisów dotyczących bezpieczeństwa informacji, wyciek danych osobowych nadal jest dość powszechnym zjawiskiem. Ustalenia badań empirycznych przeprowadzonych przez IBM Security wskazują, że najczęstszą przyczyną wycieków danych pozostaje czynnik ludzki, odpowiadający za około 84% incydentów naruszenia ochrony danych osobowych[18]. Typowe luki audytowe obejmują brak monitorowania integralności plików, przechowywanie haseł w otwartym tekście oraz brak należytej staranności przy ocenie bezpieczeństwa zewnętrznych dostawców. Nieskuteczność kontroli detekcyjnych prowadzi do długiego czasu rezydowania ataków w systemach, co znacząco zwiększa skalę szkód wynikających z eksfiltracji danych[19].

Kryteria analizy przypadków zostały dobrane tak, aby powiązać ramy teoretyczne z praktycznymi skutkami awarii konkretnych mechanizmów kontrolnych. Analiza skupia się na trzech poziomach: awariach zarządczych (brak analizy ryzyka), technicznych (brak szyfrowania) oraz operacyjnych (brak kontroli uprawnień). Powiązanie teorii z empirycznymi danymi z lat 2023-2025 pozwala na sformułowanie wniosków o charakterze predykcyjnym, niezbędnych do podniesienia poziomu odporności w dobie rosnącej aktywności cyberprzestępczej.

[17] Informacja o ustawie z dnia 23 stycznia 2026 r. o zmianie ustawy o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa oraz niektórych innych ustaw (druki sejmowe nr 1955 i 2139), https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-podpisane/ustawy-podpisane-w-lutym-2026-r,114968 [data dostępu: 28.02.2026].
[18] Verizon DBIR, *2023 Data Breach Investigations Report*, Verizon 2023, s. 8.
[19] IBM Security, *Cost of a Data Breach Report 2023*, IBM (Cambridge, MA) 2023, s. 20-21.

2. ANALIZA STUDIUM PRZYPADKU WYCIEKÓW DANYCH OSOBOWYCH

2.1. STUDIUM PRZYPADKU 1: ATAK CYBERPRZESTĘPCÓW NA URZĄD MIEJSKI W WADOWICACH (2025)

Urząd Miejski w Wadowicach, jako jednostka samorządu terytorialnego (dalej – JST), przetwarza ogromne wolumeny danych osobowych mieszkańców, w tym dane wrażliwe, podatkowe oraz rejestrowe. Jako podmiot publiczny urząd jest zobligowany do przestrzegania ustawy o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa[20] oraz rozporządzenia o Krajowych Ramach Interoperacyjności[21]. Wyzwania stojące przed JST są specyficzne: często dysponują one ograniczonymi budżetami na technologie informatyczne (dalej – IT), a jednocześnie ich systemy muszą być wysoce dostępne dla obywateli, co tworzy szeroką płaszczyznę ataku.

W dniu 5 października 2025 roku odnotowano incydent cyberbezpieczeństwa polegający na ataku typu *ransomware* wymierzonym w Urząd Miejski w Wadowicach. Zgodnie z definicją A. Brzostek: *Ransomware to atak, w którym hakerzy przejmują kontrolę nad danymi lub siecią i żądają opłaty w zamian za przywrócenie danych lub dostępu do sieci*[22]. Celem cyberprzestępców była infrastruktura IT urzędu, w której zaszyfrowano strategiczne bazy danych. Naruszenie objęło bazy danych pracowników urzędu oraz informacje dotyczące mieszkańców gminy Wadowice. Skala incydentu była na tyle poważna, że urząd musiał czasowo zawiesić dostęp do systemów informatycznych, przechodząc na tryb pracy ograniczonej, w którym większość spraw wymagała osobistej wizyty. Choć urząd poinformował o braku wpływu ataku na Urząd Stanu Cywilnego i wydziały meldunkowe, ryzyko wykradzenia i upublicznienia danych w Internecie zostało ocenione jako wysokie[23].

Mimo że szczegółowe wyniki wewnętrznego dochodzenia pozostają poufne, przebieg ataku wskazuje na typowe dla sektora publicznego uchybienia, które powinny zostać zidentyfikowane w toku regularnych audytów. Najpoważniejszą luką była prawdopodobnie niewystarczająca izolacja (segmentacja) sieci, co pozwoliło *ransomware* na szybkie rozprzestrzenienie się z punktu wejścia na serwery bazodanowe. Brak wykrycia ataku w początkowej fazie wskazuje również na niedostatki w systemach monitorowania logów oraz niewystarczający całodobowy nadzór, co często wynika z ograniczonych środków

[20] Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1077, 1222, z 2025 r. poz. 1017, 1069).
[21] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 maja 2024 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 773).
[22] Brzostek A., *Cyberbezpieczeństwo w administracji publicznej – aspekty prawne*, „Zeszyty Prawnicze" 2023, s. 95-108, https://doi.org/10.21697/zp.2023.23.3.04.
[23] Urząd Miejski w Wadowicach, *Atak cyberprzestępców na Urząd Miejski w Wadowicach*, https://wadowice.pl/uwaga-atak-cyberprzestepcow-na-urzad-miejski-w-wadowicach/ [data dostępu: 28.12.2025].

finansowych przeznaczanych na zatrudnienie specjalistów IT w samorządach[24]. Ponadto, ryzyko upublicznienia danych świadczy o braku skutecznych narzędzi DLP (*Data Loss Prevention*), które blokowałyby masową eksfiltrację plików.

Atak w Wadowicach drastycznie obniżył odporność cyfrową urzędu, paraliżując świadczenie usług publicznych i zmuszając mieszkańców do korzystania z tradycyjnych form kontaktu. Incydent wymusił na administratorze podjęcie kosztownych działań naprawczych pod nadzorem *Computer Security Incident Response Team* (CSIRT NASK) i Urzędu Ochrony Danych Osobowych (dalej – UODO). Wpływ długofalowy to nie tylko koszty odtworzenia infrastruktury, ale przede wszystkim utrata zaufania obywateli do bezpieczeństwa e-administracji. Z perspektywy odporności urząd wykazał zdolność do komunikacji kryzysowej, ale zawiodły mechanizmy techniczne, które powinny zapobiec szyfrowaniu danych krytycznych.

2.2. STUDIUM PRZYPADKU 2: ATAK NA EUROCERT (2025)

EuroCert Sp. z o.o. jest kwalifikowanym dostawcą usług zaufania, działającym na podstawie rozporządzenia *electronic IDentification, Authentication and trust Services* (dalej – eIDAS)[25]. Firma dostarcza narzędzia o krytycznym znaczeniu dla pewności obrotu prawnego, takie jak podpisy kwalifikowane i pieczęcie elektroniczne. Ze względu na pełnioną rolę EuroCert podlega rygorystycznemu nadzorowi Ministerstwa Cyfryzacji oraz regularnym audytom certyfikacyjnym. Każde naruszenie bezpieczeństwa w takim podmiocie ma potencjał naruszenia integralności procesów prawnych w skali całego kraju.

W nocy 12 stycznia 2025 roku firma EuroCert padła ofiarą ataku *ransomware*. W wyniku zdarzenia doszło do naruszenia dostępności oraz poufności danych osobowych klientów, kontrahentów i pracowników. Wyciek objął niezwykle wrażliwy zestaw informacji: imiona, nazwiska, numery PESEL, numery dowodów osobistych lub paszportów, daty urodzenia, a nawet wizerunki twarzy pobrane podczas zdalnej weryfikacji tożsamości. Spółka oświadczyła, że klucze kryptograficzne użytkowników nie zostały skompromitowane, jednak wyciek danych identyfikacyjnych umożliwił potencjalnym napastnikom dokonywanie kradzieży tożsamości na masową skalę[26].

Przypadek EuroCert obnażył luki w zarządzaniu bezpieczeństwem łańcucha dostaw i dostępu zdalnego. Pełnomocnik Rządu ds. Cyberbezpieczeństwa rekomendował wszystkim kontrahentom EuroCert zablokowanie zdalnego dostępu i powiązań infrastruktury IT z systemami firmy, co sugeruje, że atak mógł wykorzystywać zaufane połączenia

[24] Mroczka K., Szczegielniak M., Brzozowski J., *Kluczowe problemy i wyzwania w zakresie budowania odporności cyfrowej i cyberbezpieczeństwa jednostek samorządu terytorialnego w Polsce – analiza empiryczna w świetle wyników kontroli*, „Cybersecurity and Law" 2025, nr 2, s. 416.

[25] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1183 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 910/2014 w odniesieniu do ustanowienia europejskich ram tożsamości cyfrowej (PE/68/2023/REV/1, Dz.U. L 2024/1183).

[26] EuroCert, *Atak na EuroCert – oświadczenie*, https://eurocert.pl/atak-na-eurocert-oswiadczenie/ [data dostępu: 29.12.2025].

międzysystemowe[27]. Analiza zaleceń poincydentalnych wskazuje, że firma mogła mieć problem z brakiem uwierzytelniania dwuskładnikowego (dalej – MFA) dla wszystkich kont serwisowych oraz z niedostateczną analizą logów historycznych (rekomendowano analizę od 1 listopada 2024 roku, co wskazuje na długotrwałą obecność hakerów w systemie). Brak wczesnego wykrycia obecności intruza przez ponad dwa miesiące jest ewidentnym błędem w procesach monitorowania, które powinny być regularnie weryfikowane w toku audytów.

Incydent ten uderzył w same fundamenty cyfrowej odporności państwa, podważając zaufanie do kwalifikowanych usług zaufania. Ponad 100 polskich instytucji publicznych korzystających z usług EuroCert zostało zmuszonych do przeprowadzenia analizy ryzyka i wdrożenia nadzwyczajnych środków bezpieczeństwa. Choć firma przetrwała atak, konieczność resetowania wszystkich haseł chmurowych i masowego informowania subskrybentów o ryzyku kradzieży tożsamości pokazała, jak krucha jest odporność w przypadku skompromitowania podmiotu będącego „zaufaną stroną trzecią". Zdarzenie to wymusiło rewizję standardów audytowych dla dostawców eIDAS w Polsce.

2.3. STUDIUM PRZYPADKU 3: WYCIEK DANYCH W ALAB LABORATORIA (2023)

ALAB Laboratoria Sp. z o.o. to jedna z największych w Polsce sieci laboratoriów medycznych. Przetwarza ona dane szczególnych kategorii (dane o zdrowiu), które zgodnie z art. 9 RODO podlegają wzmocnionej ochronie. Jako podmiot sektora ochrony zdrowia, ALAB jest częścią infrastruktury krytycznej w szerszym znaczeniu, a ochrona prywatności pacjentów jest nierozerwalnie związana z bezpieczeństwem publicznym i zaufaniem do systemu medycznego.

W listopadzie 2023 roku grupa hakerska RA World przeprowadziła atak *ransomware* na serwery ALAB Laboratoria. Incydent ten został uznany za największy wyciek danych medycznych w historii Polski. Hakerzy wykradli dane około 200 tysięcy pacjentów z lat 2017-2023, obejmujące imiona, nazwiska, adresy, numery PESEL oraz szczegółowe wyniki badań medycznych. Część danych została upubliczniona w darknecie jako dowód ataku i element szantażu mającego na celu wymuszenie okupu. Wyciek ten był szczególnie dotkliwy, gdyż dane medyczne są trwale niezmienne – w przeciwieństwie do hasła, informacji o chorobie nie można zresetować, co naraża ofiary na dożywotnie ryzyko szantażu lub dyskryminacji[28].

Ustalenia PUODO wykazały, że hakerzy dostali się do systemu prawdopodobnie poprzez atak phishingowy na pracownika, co wskazuje na słabość szkoleń z zakresu

[27] *Komunikat Pełnomocnika Rządu do spraw Cyberbezpieczeństwa ws. wycieku danych w wyniku cyberataku wobec firmy EUROCERT Sp. z o.o.*, https://www.gov.pl/web/baza-wiedzy/komunikat-pelnomocnika-rzadu-do-spraw-cyberbezpieczenstwa-ws-wycieku-danych-w-wyniku-cyberataku-wobec-firmy-eurocert-sp-z-oo [data dostępu: 30.12.2025].

[28] Bitdefender, *ALAB laboratoria: Co wiemy o wycieku danych?*, https://bitdefender.pl/alab-laboratoria-co-wiemy-o-wycieku-danych/ [data dostępu: 04.01.2026].

świadomości bezpieczeństwa. Główną luką techniczną był brak wdrożenia wieloskładnikowego uwierzytelniania dla najważniejszych systemów, co pozwoliło napastnikom na eskalację uprawnień po zdobyciu jednego zestawu poświadczeń. Ponadto, audyt poincydentalny wykazał niedostateczne zabezpieczenie feralnego serwera oraz brak segmentacji danych pacjentów od systemów ogólnodostępnych, co umożliwiłoby ograniczenie skali wycieku w przypadku włamania. Brak skutecznego monitoringu anomalii w ruchu wychodzącym pozwolił na niezakłócone pobranie dziesiątek gigabajtów danych[29].

Incydent w ALAB Laboratoria stał się punktem zwrotnym dla cyberbezpieczeństwa medycznego w Polsce. Spółka została ukarana rekordową karą przez PUODO (procedura w toku, szacunki wskazują na miliony złotych), a Rzecznik Praw Pacjenta wszczął postępowanie w sprawie naruszenia praw pacjentów. Z perspektywy odporności firma musiała całkowicie przebudować swoją architekturę IT pod nadzorem audytorów zewnętrznych. Państwo odpowiedziało uruchomieniem funkcji w serwisie bezpiecznedane.gov.pl, co pokazuje, że skutki braku odporności pojedynczej firmy muszą być mitygowane na poziomie narodowym.

3. SYNTEZA WYNIKÓW I IMPLIKACJE DLA AUDYTU BEZPIECZEŃSTWA INFORMACJI

Analiza powyższych przypadków prowadzi do wniosku, że tradycyjne podejście do audytu bezpieczeństwa informacji, oparte na okresowej weryfikacji dokumentacji i statycznych kontrolach, jest niewystarczające w obliczu zagrożeń o charakterze *ransomware*. Wadowice, EuroCert i ALAB to podmioty, które formalnie posiadały polityki bezpieczeństwa, a w przypadku EuroCert i ALAB – prawdopodobnie również certyfikaty ISO 27001. Mimo to w każdym z przypadków doszło do naruszenia, które sparaliżowało ich działalność. Wynika to z faktu, że audyt zgodności sprawdza, czy dany mechanizm istnieje, podczas gdy audyt odporności powinien sprawdzać, jak ten mechanizm zachowa się w warunkach stresu.

Implikacją dla audytu jest konieczność wdrożenia testów penetracyjnych opartych na scenariuszach, co jest wprost wymagane przez rozporządzenie DORA. Audytorzy muszą symulować realne ataki, takie jak próby bocznego przemieszczania się w sieci czy eksfiltracji danych przez nietypowe kanały, aby zweryfikować, czy systemy detekcji działają w czasie rzeczywistym. Bez takiej weryfikacji odporność cyfrowa pozostaje jedynie deklaracją na papierze.

Incydent w EuroCert udowodnił, że organizacja jest tak odporna jak jej najsłabszy dostawca. W świetle dyrektywy NIS2 zarządzanie ryzykiem w łańcuchu dostaw staje się najważniejszym elementem audytu. Podmioty kluczowe i ważne będą musiały audytować swoich dostawców usług cyfrowych, co stworzy kaskadowy system wymuszania stan-

[29] UODO, *Kara prawie 1,5 mln złotych dla spółki medycznej po ataku hakerskim*, https://uodo.gov.pl/pl/138/3273 [data dostępu: 05.01.2026].

dardów bezpieczeństwa. Dla audytorów oznacza to konieczność wyjścia poza granice fizyczne własnej organizacji i analizy ekosystemu partnerów biznesowych.

Współczesny audyt bezpieczeństwa powinien zatem obejmować:

- Weryfikację procedur bezpieczeństwa u dostawców kluczowych usług IT;
- Analizę umów pod kątem prawa do audytu oraz obowiązków raportowania incydentów przez dostawców;
- Testowanie powiązań międzysystemowych (interfejs programowania aplikacji – API, wirtualna sieć prywatna – VPN) pod kątem możliwości przenoszenia się infekcji.

Takie podejście buduje „odporność ekosystemową", która jest niezbędna w silnie zintegrowanym świecie cyfrowym.

Kolejnym ważnym wnioskiem jest konieczność odejścia od audytów prowadzonych w trybie rocznym na rzecz audytu ciągłego. Przypadek EuroCert, gdzie intruzi mogli przebywać w sieci przez ponad dwa miesiące przed wykryciem, pokazuje, że okno podatności jest zbyt szerokie dla tradycyjnych metod kontroli. Nowoczesne systemy klasy *Governance, Risk and Compliance* (GRC) pozwalają na automatyzację monitorowania uprawnień, logów i statusu poprawek w czasie rzeczywistym.

Audyt ciągły pozwala na:

- Natychmiastowe wykrywanie nadmiarowych uprawnień pracowników (np. po zmianie stanowiska);
- Weryfikację, czy wszystkie serwery bazodanowe są stale monitorowane pod kątem masowego pobierania danych;
- Automatyczne generowanie dowodów rozliczalności dla organów nadzorczych.

Wdrażanie audytu ciągłego jest nie tylko wymogiem technologicznym, ale i operacyjnym, pozwalającym na budowanie kultury „ciągłego doskonalenia", która jest sercem normy ISO 27001 i fundamentem odporności.

Wszystkie trzy analizowane przypadki miały swój początek lub eskalację w błędach ludzkich lub słabościach procedur uwierzytelniania. ALAB padł ofiarą phishingu, w Wadowicach zawiodła prawdopodobnie higiena haseł, a w EuroCert brak MFA umożliwił przejęcie kont. Audyt bezpieczeństwa informacji musi zatem w znacznie większym stopniu koncentrować się na warstwie kompetencji i postawach pracowników.

Współczesny program audytowy powinien zawierać:

- Regularne, kontrolowane testy socjotechniczne oceniające realną czujność personelu;
- Audyt skuteczności szkoleń – nie poprzez sprawdzenie listy obecności, ale poprzez analizę trendów w zgłaszaniu incydentów przez pracowników;
- Weryfikację wdrożenia mechanizmów *Zero Trust*, gdzie zaufanie nie jest przyznawane raz na zawsze, lecz każda operacja wymaga ponownej weryfikacji (np. poprzez MFA).

Tylko poprzez połączenie odporności technicznej z odpornością behawioralną organizacja może skutecznie przeciwstawić się nowoczesnym cyberzagrożeniom.

Z perspektywy autorów niniejszego artykułu najistotniejszą implikacją jest zmiana modelu odpowiedzialności. Dyrektywa NIS2 wprowadza rygorystyczne sankcje nie tylko

dla organizacji, ale i osobistą odpowiedzialność członków organów zarządzających za uchybienia w nadzorze nad cyberbezpieczeństwem. Audyt bezpieczeństwa informacji przestaje być zadaniem „działu IT", a staje się fundamentalnym narzędziem mitygowania ryzyka prawnego zarządu.

Prawne znaczenie audytu w świetle wycieków danych to przede wszystkim:

1. Dowód rozliczalności: Raport z audytu przeprowadzonego przed incydentem stanowi potwierdzenie realizacji obowiązków administratora określonych w art. 32 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 (RODO)[30], nakładającego wymóg wdrożenia adekwatnych środków technicznych i organizacyjnych zapewniających odpowiedni poziom bezpieczeństwa przetwarzania danych osobowych;
2. Podstawa do miarkowania kary: Zgodnie z wytycznymi Europejskiej Rady Ochrony Danych Osobowych wysiłki włożone w regularne testowanie i ocenianie środków bezpieczeństwa są brane pod uwagę przez PUODO jako okoliczność łagodzącą;
3. Element należytej staranności: W procesach cywilnych o odszkodowanie z tytułu wycieku danych audyt pozwala wykazać, że organizacja postępowała zgodnie z najlepszymi praktykami rynkowymi.

W dobie *Environmental, Social, Governance* (ESG) odporność cyfrowa staje się elementem ładu korporacyjnego, świadczącym o odpowiedzialności organizacji wobec jej interesariuszy.

PODSUMOWANIE

Badanie korelacji między cyfrową odpornością a audytem bezpieczeństwa informacji w świetle ostatnich wycieków danych w Polsce prowadzi do kilku fundamentalnych konkluzji. Po pierwsze, cyfrowa odporność jest stanem dynamicznym, który wymaga ciągłej weryfikacji, a nie jednorazowego poświadczenia zgodności. Po drugie, incydenty w Wadowicach, EuroCert i ALAB pokazują, że najsłabszymi punktami polskich organizacji pozostają: brak segmentacji sieci, niedostateczne monitorowanie ruchu w czasie rzeczywistym oraz niewystarczające wdrożenie uwierzytelniania wieloskładnikowego.

Audyt bezpieczeństwa informacji musi ewoluować w stronę modelu audytu ciągłego, zorientowanego na odporność operacyjną i testy w warunkach skrajnych. Wprowadzenie dyrektywy NIS 2 oraz rozporządzenia DORA wymusi na polskich podmiotach, zarówno publicznych, jak i prywatnych, podniesienie standardów audytowych oraz włączenie cyberbezpieczeństwa do strategii zarządzania ryzykiem na poziomie zarządczym. Oznacza to konieczność łączenia wiedzy o normach ISO z głębokim zrozumieniem mechanizmów technicznych ataków oraz procedur administracyjnych organów nadzorczych.

[30] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. L 119 z 4.5.2016).

Ostatecznie wycieki danych są bolesną, ale cenną lekcją dla całego systemu. Pokazują one, że w świecie cyfrowym nie ma bezpieczeństwa absolutnego, a prawdziwa wartość organizacji leży w jej zdolności do szybkiej regeneracji i ochrony praw jednostki nawet w obliczu kryzysu. Skuteczny audyt jest w tym procesie nie tylko kontrolerem, ale przede wszystkim nawigatorem, wskazującym drogę do budowy trwałej i rozliczalnej odporności cyfrowej.

LITERATURA

Barik K., Misra S., Fernandez-Sanz L. (et al.), *Context-based and investment decision-making cyber resilient systems: an empirical approach*, Int. J. Inf. Secur., 25, 30, 2026, https://doi.org/10.1007/s10207-025-01196-9.

Brzostek A., *Cyberbezpieczeństwo w administracji publicznej – aspekty prawne*, „Zeszyty Prawnicze" 2023, s. 95-108, https://doi.org/10.21697/zp.2023.23.3.04.

IBM Security, *Cost of a Data Breach Report 2023*, IBM (Cambridge, MA) 2023.

ISO, *ISO/IEC 27001:2022 – Information security management systems*, Genewa 2022.

Janik M., Hady-Głowiak S., *Bezpieczeństwo informacji jako zadanie jednostek sektora finansów publicznych*, Studia Prawnoustrojowe, (62), 2023, https://doi.org/10.31648/sp.9284.

Ładny P., *Cyberbezpieczeństwo i cyberodporność we współczesnym świecie – Polska na tle Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2025, DOI: 10.18276/978-83-8419-046-3.

Lehominova S., Zaporozhchenko M., Shchavinsky Y.V., Yushchenko M., *Methodology for Determining Means of Monitoring Information Security by the Method of Expert Assessment*, „International Journal of Computing" 2024, vol. 23, is. 4.

Marks L., *Overcoming Cyberresilience Design Challenges*, „ISACA Journal" 2024, vol. 3.

Mroczka K., Szczegielniak M., Brzozowski J., *Kluczowe problemy i wyzwania w zakresie budowania odporności cyfrowej i cyberbezpieczeństwa jednostek samorządu terytorialnego w Polsce – analiza empiryczna w świetle wyników kontroli*, „Cybersecurity and Law" 2025, nr 2.

Rahman M., Kshetri N., Sayeed S.A., Rana M., *AssessITS: Integrating procedural guidelines and practical evaluation metrics for organizational IT and cybersecurity risk assessment*, „Journal of Information Security" 2024, Vol. 15, No. 4.

Tsen E., Ko R., Slapničar S., *The effect of organizational cyber resilience on cyber incident outcomes*, Journal of Cybersecurity, Volume 11, Issue 1, 2025, tyaf040, https://doi.org/10.1093/cybsec/tyaf040.

Uddoh J., Ajiga D., Okare B. ., Aduloju T.D., *Benchmarking Models for Assessing Operational Stability in High-Risk, Compliance-Driven Organizations*, „International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation" 2021, vol. 2.

Verizon DBIR, *2023 Data Breach Investigations Report*, Verizon 2023.

AKTY PRAWNE

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2555 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu cyberbezpieczeństwa na terytorium Unii, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 910/2014 i dyrektywę (UE) 2018/1972 oraz uchylająca dyrektywę (UE) 2016/1148 (dyrektywa NIS 2), (PE/32/2022/REV/2, Dz.U. L 333 z 27.12.2022).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1183 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 910/2014 w odniesieniu do ustanowienia europejskich ram tożsamości cyfrowej (PE/68/2023/REV/1, Dz.U. L 2024/1183).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2554 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego i zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1060/2009, (UE) nr 648/2012, (UE) nr 600/2014, (UE) nr 909/2014 oraz (UE) 2016/1011.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. L 119 z 4.5.2016).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 maja 2024 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności, minimalnych wymagań dla rejestrów publicznych i wymiany informacji w postaci elektronicznej oraz minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 773).

Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1077, 1222, z 2025 r. poz. 1017, 1069).

ZASOBY INTERNETOWE

zfodo.org.pl [data dostępu: 26.12.2025].

wadowice.pl/uwaga-atak-cyberprzestepcow-na-urzad-miejski-w-wadowicach/ [data dostępu: 28.12.2025].

eurocert.pl/atak-na-eurocert-oswiadczenie/ [data dostępu: 29.12.2025].

gov.pl/web/baza-wiedzy/komunikat-pelnomocnika-rzadu-do-spraw-cyberbezpieczenstwa-ws-wycieku-danych-w-wyniku-cyberataku-wobec-firmy-eurocert-sp-z-oo [data dostępu: 30.12.2025].

bitdefender.pl/alab-laboratoria-co-wiemy-o-wycieku-danych/ [data dostępu: 04.01.2026].

uodo.gov.pl/pl/138/3273 [data dostępu: 05.01.2026].

gov.pl/web/baza-wiedzy/analiza-bezpieczenstwa-polskiego-internetu-w-2024-roku [data dostępu: 19.02.2026].

digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive [data dostępu: 19.02.2026].

eiopa.europa.eu/digital-operational-resilience-act-dora_en [data dostępu: 19.02.2026].

prezydent.pl/prawo/ustawy-podpisane/ustawy-podpisane-w-lutym-2026-r,114968 [data dostępu: 28.02.2026].

ROZPRAWY NAUKOWE I ZAWODOWE ANS W ELBLĄGU

NUMER 4/2026 | ISSN 2956-7149

GRZEGORZ PAWŁOWSKI
Doktor habilitowany, profesor uczelni
Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu

ROLA UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ W KSZTAŁTOWANIU POLITYKI ROZWOJU INFRASTRUKTURY PORTOWEJ

Słowa kluczowe: umowa przedwstępna, prawo zobowiązań, infrastruktura portowa, port morski, polityka inwestycyjna, gospodarka morska, prawo cywilne.

STRESZCZENIE

Umowa przedwstępna, będąca jednym z kluczowych instrumentów prawa zobowiązań, pełni współcześnie fundamentalną rolę nie tylko jako narzędzie przygotowawcze do zawarcia umowy przyrzeczonej, lecz również jako instrument kształtowania polityki infrastrukturalnej. W sektorze portowym jej znaczenie jest szczególnie wyraźne. Konstrukcja ta umożliwia zarządom portów morskich prowadzenie świadomej, wieloletniej i spójnej strategii rozwoju terenów portowych, przy jednoczesnym zapewnieniu transparentności procesów inwestycyjnych oraz zabezpieczeniu interesu publicznego. Artykuł analizuje dogmatyczne podstawy umowy przedwstępnej (art. 389-390 k.c.) oraz jej rozszerzone zastosowanie w polityce gospodarki morskiej, ze szczególnym uwzględnieniem praktyki Zarządu Morskiego Portu Gdańsk S.A.

Keywords: preliminary agreement, contract law, port infrastructure, maritime port, investment policy, maritime economy, civil law.

ABSTRACT

The Role of the Preliminary Agreement in Shaping Port Infrastructure Development Policy

The preliminary agreement (pactum de contrahendo), one of the fundamental instruments of contract law, plays a pivotal role not merely as a preparatory step toward the conclusion of the final contract, but also as a tool for shaping infrastructure policy. In the maritime port sector, its significance is particularly pronounced. This structure enables port management authorities to pursue a coherent, long-term strategy for the development of port areas, while ensuring transparency in investment processes and safeguarding the public interest. The article analyses the doctrinal foundations of the preliminary agreement under Polish civil law (Articles 389–390 of the Civil Code) and examines its expanded application in maritime policy, with particular reference to the practice of the Port of Gdańsk Authority.

WSTĘP

Celem niniejszego opracowania jest analiza roli umowy przedwstępnej jako instrumentu kształtowania polityki rozwoju infrastruktury portowej, ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów stosowanych przez Zarząd Morskiego Portu Gdańsk S.A. (ZMPG). Artykuł zmierza do wykazania, że umowa przedwstępna – dalece wykraczając poza jej tradycyjne, kodeksowe rozumienie – stanowi w warunkach portów morskich kluczowy instrument prawny umożliwiający prowadzenie długofalowej polityki infrastrukturalnej, w tym realizację inwestycji na gruntach pokrytych wodami morskimi, które z mocy prawa pozostają własnością Skarbu Państwa i nie mogą być przedmiotem dzierżawy do czasu ich zalądowienia oraz uzyskania przez zarząd portu tytułu prawnego do tak powstałego gruntu.

W pracy zastosowano metody: dogmatyczno-prawną – polegającą na wykładni przepisów Kodeksu cywilnego (art. 389-390 k.c.) oraz ustaw szczególnych regulujących gospodarkę morską i zarządzanie portami; analityczno-porównawczą – obejmującą analizę dokumentacji przetargowej i wzorców umów stosowanych przez ZMPG; oraz funkcjonalną – zmierzającą do oceny rzeczywistych skutków stosowania umowy przedwstępnej w praktyce portowej, w tym w kontekście inwestycji realizowanych na gruntach pokrytych wodami morskimi. Badania oparto na literaturze cywilistycznej, aktach prawnych, dokumentach strategicznych portów morskich oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego.

1. UMOWA PRZEDWSTĘPNA JAKO INSTYTUCJA PRAWA CYWILNEGO

1.1. UWAGI WPROWADZAJĄCE: UMOWY POWIĄZANE I WIELOETAPOWOŚĆ PROCESU KONTRAKTOWEGO

W profesjonalnych realiach obrotu gospodarczego coraz powszechniej stosuje się funkcjonalnie skoordynowane zestawy umów. Realizacja złożonych przedsięwzięć inwestycyjnych nie daje się bowiem ująć kompleksowo w jednej czynności prawnej – wymagane jest zawarcie kilku porozumień, które dopiero łącznie prowadzą do osiągnięcia zamierzonego rezultatu. Dotyczy to zwłaszcza procesów inwestycyjnych wymagających etapowania i stopniowego budowania relacji prawnej między stronami.

W doktrynie prawa cywilnego wyróżnia się dwa zasadnicze poziomy tego rodzaju wieloumownych struktur. Na pierwszym powstają umowy stanowiące punkt odniesienia dla czynności realizowanych w późniejszych etapach – niekiedy określane mianem umów „bazowych" lub „wstępnych". Na kolejnym etapie zawierane są umowy o charakterze wykonawczym, które w oparciu o umowy bazowe pozwalają osiągnąć konkretny, finalny efekt prawny[1].

[1] Zob. szerzej: Krajewski M., *Umowa przedwstępna*, Warszawa 2002, s. 15-20; Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2023, komentarz do art. 389.

Relacje te najczęściej przybierają postać powiązania między umową przedwstępną a umową przyrzeczoną (definitywną), między umową normatywną a umową indywidualną (konkretną) bądź zestawienia umowy ramowej z umową wykonawczą. O prawnym związku między umowami można mówić wówczas, gdy jedna z nich wpływa na treść praw i obowiązków stron drugiej lub modyfikuje skutki prawne, jakie tamta wywoływałaby w obrocie samodzielnym[2].

1.2. POJĘCIE I ISTOTA UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ

Umowa przedwstępna (*pactum de contrahendo*) jest jedną z najbardziej elastycznych konstrukcji prawa zobowiązań, umożliwiającą stronom przygotowanie się do zawarcia właściwej umowy, gdy z różnych przyczyn faktycznych lub prawnych zawarcie umowy przyrzeczonej jest czasowo niemożliwe lub niecelowe. Zgodnie z art. 389 § 1 k.c. jej istota polega na zobowiązaniu jednej lub obu stron do zawarcia w przyszłości określonej umowy zasadniczej, której minimalną treść wyznaczają istotne postanowienia tejże umowy (*essentialia negotii*)[3].

W literaturze prawniczej podkreśla się, że umowa przedwstępna pełni funkcję zarówno stabilizacyjną, jak i gwarancyjną – pozwala na utrwalenie woli zawarcia umowy finalnej i minimalizuje ryzyko ekonomiczne oraz prawne wynikające z jej zaniechania. Z perspektywy teorii zobowiązań stanowi ona zobowiązanie rezultatu, ponieważ dłużnik jest obowiązany do doprowadzenia do zawarcia umowy przyrzeczonej we właściwej formie i o określonej treści. W praktyce instytucja ta odgrywa szczególnie doniosłą rolę w relacjach obejmujących inwestycje wieloletnie, skomplikowane technologicznie lub zależne od decyzji administracyjnych, zezwoleń budowlanych czy ustaleń planistycznych[4].

Po stronie dłużnika umowy przedwstępnej powstaje obowiązek złożenia oświadczenia woli o treści kształtującej umowę przyrzeczoną. Powszechnie przyjmuje się, że umowa przedwstępna nie ma charakteru wzajemnego w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. – świadczenie polegające na złożeniu przyszłego oświadczenia woli nie ma charakteru majątkowego i nie funkcjonuje jako dobro wymienne w obrocie. Brak wzajemności pociąga za sobą określone skutki praktyczne: przepisy o odstąpieniu w umowach wzajemnych (art. 491 k.c.) nie mają tu zastosowania, a strona musi pozostawać gotowa do zawarcia umowy definitywnej aż do przedawnienia roszczenia, chyba że zastrzeżono umowne prawo odstąpienia lub posłużono się instytucją zadatku[5].

---

[2] Na temat związków między umowami i ich wpływu na prawa i obowiązki stron zob. Radwański Z., *System Prawa Prywatnego*, t. III, cz. 1: Prawo zobowiązań – część ogólna, Warszawa 2004.

[3] Art. 389 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.); dalej: k.c.

[4] Krajewski M., *Umowa przedwstępna*, *op. cit*., s. 42-50; Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 2021, komentarz do art. 389.

[5] Wyrok SN z 2.04.2004 r., III CK 417/02, niepubl.; Krajewski M., *op. cit*., s. 56.

1.3. SYSTEMATYKA I WARIANTY UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ

Kodeks cywilny przewiduje kilka wariantów umowy przedwstępnej. Może ona być umową **jednostronnie lub dwustronnie zobowiązującą**, w zależności od tego, czy obowiązek zawarcia umowy docelowej obciąża jedną stronę czy obie. Ponadto, może mieć **skutek słabszy lub silniejszy**: słabszy ogranicza uprawnienia wierzyciela do dochodzenia odszkodowania, silniejszy – gdy dochowano formy właściwej dla umowy przyrzeczonej – umożliwia żądanie sądowego zastąpienia oświadczenia woli dłużnika (art. 390 § 2 k.c. w zw. z art. 64 k.c. i art. 1047 k.p.c.)[6].

Umowa przedwstępna może funkcjonować jako umowa samodzielna, gdy jej jedynym lub zasadniczym przedmiotem jest zobowiązanie do zawarcia umowy definitywnej bądź jako umowa niesamodzielna, gdy obowiązek ten stanowi jedynie część szerszego porozumienia. Ustawodawca dopuszcza również konstrukcję umowy przedwstępnej na rzecz osoby trzeciej (art. 393 k.c.), co umożliwia beneficjentowi bezpośrednie żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej od dłużnika.

Przedmiotem zobowiązania z umowy przedwstępnej może być zawarcie każdego rodzaju umowy z zakresu prawa cywilnego – nie tylko obligacyjnej, lecz również rzeczowej, autorskiej czy spółkowej – choć w praktyce obrotu profesjonalnego najczęściej poprzedza ona umowę obligacyjną[7]. W orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszczono nawet konstrukcję „umowy przedwstępnej do umowy przedwstępnej", z zastrzeżeniem, że dla wywołania skutku silniejszego pierwsza z nich musi spełniać wymogi formalne właściwe dla umowy definitywnej[8].

1.4. WYMOGI TREŚCIOWE I FORMALNE

Jedynym bezwzględnym wymogiem ważności umowy przedwstępnej jest wskazanie istotnych postanowień umowy przyrzeczonej. Brak określenia tych elementów (*essentialia negotii*) prowadzi do nieważności porozumienia. Dopuszczalne jest zastosowanie klauzul odsyłających – strony mogą wskazać jedynie mechanizm ustalenia tych elementów, o ile jest on obiektywny i pozwala na określenie treści umowy niezależnie od ich woli[9].

Po nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2003 roku termin zawarcia umowy przyrzeczonej nie stanowi elementu koniecznego. Jeżeli go nie oznaczono, wyznacza go strona uprawniona do żądania zawarcia umowy, przy czym wyznaczony termin musi być „odpowiedni" – uwzględniający okoliczności i cel umowy, umożliwiający stronie zobowiązanej realne przygotowanie się do zawarcia umowy definitywnej. Istotne jest, że uprawnienie do wyznaczenia terminu wygasa po roku od daty zawarcia umowy przed-

[6] Art. 390 § 1 i 2 k.c.; uchwała SN z 7.01.1967 r., III CZP 32/66, OSNCP 1968/7–8/117; Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, Warszawa 2018, komentarz do art. 390.
[7] Pietrzykowski K. (red.), op. cit., komentarz do art. 389, nb. 12.
[8] Wyrok SN z 28.10.2010 r., II CSK 219/10, LEX nr 672678.
[9] Wyrok SN z 16.09.2010 r., III CSK 289/09, LEX nr 622211; wyrok SN z 11.04.2006 r., I CSK 175/05, OSNC 2007/1/15.

wstępnej (art. 389 § 2 k.c.), co – zgodnie z dominującym poglądem doktryny – prowadzi do wygaśnięcia zarówno roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej, jak i roszczeń odszkodowawczych[10].

Co do zasady, umowa przedwstępna może zostać zawarta w dowolnej formie. Forma szczególna wymagana dla umowy definitywnej jest istotna wyłącznie z punktu widzenia możliwości uzyskania skutku silniejszego. Jeżeli umowa przedwstępna nie spełnia wymogów formalnych właściwych dla umowy przyrzeczonej, wierzyciel może dochodzić jedynie odszkodowania obejmującego ujemny interes umowny (art. 390 § 1 k.c.). Roszczenia przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym umowa definitywna miała zostać zawarta (art. 390 § 3 k.c.)[11].

1.5. UMOWA PRZEDWSTĘPNA A INNE KONSTRUKCJE KONTRAKTOWE

Umowa przedwstępna wykazuje szereg podobieństw z innymi instytucjami prawa zobowiązań, które wymagają precyzyjnego rozgraniczenia. Od umowy definitywnej różni się tym, że jedynie zobowiązuje do zawarcia umowy docelowej, nie kształtując samodzielnie praw i obowiązków stron o charakterze finalnym. Od umowy zobowiązującej do przeniesienia własności (art. 156 k.c.) odróżnia ją to, że nie kreuje bezpośrednio zobowiązania o skutku rozporządzającym, lecz zobowiązuje do zawarcia umowy zobowiązującej, ta zaś dopiero prowadzi do przeniesienia własności[12].

W stosunku do umowy deweloperskiej, uregulowanej w ustawie z dnia 20 maja 2021 roku o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, umowa przedwstępna różni się zasadniczo – rola umowy deweloperskiej jest węższa, gdyż zasadnicze zobowiązanie dewelopera do wybudowania obiektu nadaje jej charakter umowy definitywnej, a nie przedwstępnej. Porozumienia negocjacyjne (np. listy intencyjne, umowy o zachowaniu poufności) nie zawierają zobowiązania do zawarcia umowy, ograniczając się do ustanowienia obowiązku lojalnego prowadzenia negocjacji. Z kolei umowa opcji, w której jedna ze stron zastrzega prawo żądania zawarcia umowy sprzedaży, bywa kwalifikowana w doktrynie jako szczególna postać umowy przedwstępnej[13].

W szczególnych przypadkach dopuszczalne jest przekształcenie (konwersja) nieważnej umowy definitywnej w umowę przedwstępną, o ile odpowiada to zgodnej woli stron i przemawiają za tym okoliczności konkretnego przypadku – w szczególności, gdy umowa jest nieważna z powodu niezachowania wymaganej formy szczególnej[14].

---

[10] Art. 389 § 2 k.c.; Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III: Zobowiązania – część ogólna, Warszawa 2014, komentarz do art. 389.

[11] Art. 390 § 1 i 3 k.c.; wyrok SN z 16.12.2005 r., III CK 344/05, LEX nr 172189.

[12] Wyrok SN z 13.12.2012 r., IV CNP 21/12, LEX nr 1288724; wyrok SN z 20.07.2020 r., I CSK 131/19, LEX nr 3070108.

[13] Ustawa z dnia 20 maja 2021 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz Deweloperskim Funduszu Gwarancyjnym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1177 ze zm.); Gliniecki B., *Umowa deweloperska. Konstrukcja prawna i zabezpieczenie roszczeń stron*, Warszawa 2012, s. 23-35.

[14] Krajewski M., *op. cit.*, s. 88-95.

2. PORT MORSKI I ZARZĄD PORTU – PODSTAWY PRAWNE I FUNKCJONALNE

2.1. PORT MORSKI JAKO INFRASTRUKTURA O PODWÓJNYM CHARAKTERZE

Port morski jest z natury dobrem o podwójnym charakterze – łączy funkcję publiczną z funkcją gospodarczą. Jako element strategicznej infrastruktury państwa zapewnia ciągłość i bezpieczeństwo transportu, nieprzerwaną obsługę łańcuchów dostaw oraz zdolność do reagowania na potrzeby rynku i administracji państwowej. Z perspektywy gospodarczej port stanowi węzeł logistyczny, w którym dochodzi do przeładunku, magazynowania, konfekcjonowania i obróbki terminalowej towarów oraz świadczenia różnorodnych usług towarzyszących. Współczesne porty morskie przestają być wyłącznie przestrzeniami przeładunkowymi – stają się zintegrowanymi centrami logistyczno-przemysłowymi, skupiającymi działalność transportową, energetyczną, magazynową, produkcyjną i usługową[15].

Złożona infrastruktura portowa obejmuje: infrastrukturę dostępową od strony morza (tory podejściowe, akweny portowe, falochrony), infrastrukturę ogólną na obszarze portu (nabrzeża, drogi, linie kolejowe, sieci techniczne) oraz infrastrukturę specjalistyczną służącą realizacji operacji portowych. Tego rodzaju struktura wymaga długoterminowego planowania, koordynacji i zdolności inwestycyjnej, czego wyrazem jest szczególna regulacja ustawowa portów w Polsce i na poziomie Unii Europejskiej[16].

2.2. STATUS PRAWNY I FUNKCJE PODMIOTU ZARZĄDZAJĄCEGO PORTEM

Podmiotem odpowiedzialnym za funkcjonowanie portu morskiego jest zarząd portu, którego status regulowany jest w Polsce ustawą z dnia 20 grudnia 1996 roku o portach i przystaniach morskich. Zarząd portu przyjmuje zazwyczaj formę spółki prawa handlowego z dominującym udziałem Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, wykonując zarazem zadania publiczne z zakresu gospodarowania infrastrukturą portową[17].

Zarząd portu nie prowadzi co do zasady działalności przeładunkowej – realizują ją operatorzy terminalowi – lecz odpowiada za stworzenie warunków, w których działalność ta jest możliwa i efektywna. Jego zadania mają charakter dualistyczny: publiczny

[15] Grzelakowski A., Matczak M., *Funkcjonowanie i rozwój portów morskich*, Gdynia 2011, s. 15-28, zob. też: Pawłowski G., *Organizacja, funkcjonowanie i perspektywy rozwoju samorządowego portu morskiego w Elblągu*, [w:] Bukowski M., Grablewski K., Sidorkiewicz K. (red.), *Efektywność samorządu terytorialnego w Polsce, Wybrane aspekty*, Elbląg 2025.

[16] Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o portach i przystaniach morskich (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1624 ze zm.).

[17] Art. 7 i nast. ustawy o portach i przystaniach morskich; Koziński M. (red.), *Prawo portowe i gospodarka morska*, Gdańsk 2010.

i gospodarczy. W wymiarze publicznym obejmują one zapewnianie dostępności portu i jego infrastruktury, dbanie o bezpieczeństwo żeglugi i ruchu portowego, wykonywanie polityki transportowej państwa, ochronę infrastruktury krytycznej oraz realizację funkcji właścicielskich i administracyjnych. W wymiarze gospodarczym zarząd portu zajmuje się planowaniem i rozwojem infrastruktury, prowadzeniem gospodarki gruntami i akwenami portowymi, współpracą z operatorami terminalowymi i inwestorami oraz kreowaniem oferty portu i jego konkurencyjności[18].

W nowoczesnym ujęciu zarząd portu pełni funkcję *landlorda* – gospodarza terenu udostępniającego infrastrukturę operatorom, a zarazem strategicznego inwestora, koordynatora łańcucha logistycznego i centrum planowania przestrzennego. Wraz z rozwojem portów w kierunku centrów multimodalnych i przemysłowych zarządy portów stają się aktywnymi uczestnikami rynku, nie zaś jedynie administratorami terenu.

2.3. SZCZEGÓLNY REŻIM PRAWNY GRUNTÓW PORTOWYCH I AKWENÓW PORTOWYCH

Fundamentem prawnym działalności zarządu portu w sferze gospodarowania nieruchomościami jest ustawa z dnia 20 grudnia 1996 roku o portach i przystaniach morskich, która wyznacza zakres kompetencji majątkowych zarządu portu i określa reżim prawny gruntów portowych. Grunty wchodzące w skład portów morskich o podstawowym znaczeniu dla gospodarki narodowej pozostają co do zasady własnością Skarbu Państwa i są oddawane zarządowi portu w użytkowanie wieczyste. Zarząd portu może je następnie wydzierżawiać lub wynajmować operatorom terminalowym i inwestorom, lecz jedynie w granicach przysługującego mu prawa użytkowania wieczystego. Kompetencja ta jest zatem pochodna i ograniczona do gruntów, do których zarząd portu uzyskał tytuł prawny.

Odrębną kategorię stanowią akweny portowe i grunty pokryte wodami morskimi. Te podlegają reżimowi ustawy z dnia 21 marca 1991 roku o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej, która zastrzega własność takich gruntów dla Skarbu Państwa i wyklucza ich zbywanie lub obciążanie w standardowych formach prawa rzeczowego. W granicach administracyjnych portu morskiego mogą jednak znaleźć się akweny, które potencjalnie nadają się do zalądowienia – a zatem do przekształcenia w grunt lądowy przeznaczony pod infrastrukturę portową. Dopiero w wyniku procesu zalądowienia powstaje nowa nieruchomość gruntowa, która staje się z mocy prawa własnością Skarbu Państwa, a zarząd portu może ubiegać się o nadanie jej w użytkowanie wieczyste. Ta sekwencja zdarzeń prawnych determinuje specyficzny model kontraktowania inwestycji portowych, omawiany szczegółowo w rozdziale III.

[18] Borkowski T., *Zarządzanie portami morskimi*, Warszawa 2008, s. 44-62.

3. UMOWA PRZEDWSTĘPNA JAKO PODSTAWA PRAWNA INWESTYCJI NA GRUNTACH POKRYTYCH WODAMI MORSKIMI

3.1. SZCZEGÓLNA SYTUACJA PRAWNA GRUNTÓW POKRYTYCH WODAMI MORSKIMI W GRANICACH PORTÓW

Obszary portów morskich obejmują nie tylko grunty lądowe, lecz także tereny pokryte wodami morskimi – akweny portowe, baseny, zatoki i przestrzenie przybrzeżne leżące w granicach administracyjnych portu. Grunty pokryte wodami morskimi są z mocy prawa własnością Skarbu Państwa i nie mogą być przedmiotem obrotu cywilnoprawnego w formie dzierżawy lub użytkowania wieczystego tak długo, jak pozostają pod wodami morskimi. Wynika to z art. 4 ustawy z dnia 21 marca 1991 roku o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej oraz z przepisów ustawy z dnia 20 grudnia 1996 roku o portach i przystaniach morskich, które kształtują szczególny reżim własności i zarządzania terenami portowymi[19].

ZMPG, jako zarząd portu sprawujący funkcję *landlorda* w odniesieniu do terenów portowych, natrafia na istotną przeszkodę prawną w sytuacji, gdy potencjalny inwestor zamierza realizować inwestycję portową na gruncie pokrytym wodami morskimi leżącymi w granicach administracyjnych portu. ZMPG nie może takiego gruntu wydzierżawić ani oddać w użytkowanie wieczyste, ponieważ nie dysponuje tytułem prawnym do gruntu, który fizycznie nie istnieje jako teren lądowy. Grunt pokryty wodami morskimi może dopiero stać się przedmiotem obrotu po przeprowadzeniu procesu jego zalądowienia (nawypełnienia), w wyniku którego dotychczasowy akwen staje się gruntem lądowym. Zgodnie z przepisami Prawa wodnego oraz ustawy o portach i przystaniach morskich, zalądowiony grunt staje się z mocy prawa własnością Skarbu Państwa, a zarząd portu morskiego może uzyskać prawo użytkowania wieczystego do tak powstałego gruntu[20].

[19] Art. 4 ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1617 ze zm.); art. 3 i art. 7 ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o portach i przystaniach morskich (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1624 ze zm.).

[20] Por. art. 228 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1478 ze zm.) regulujący status gruntów pokrytych wodami; art. 2a ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o portach i przystaniach morskich (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1624 ze zm.) w zakresie uprawnień zarządu portu do użytkowania wieczystego gruntów portowych będących własnością Skarbu Państwa.

3.2. UMOWA PRZEDWSTĘPNA JAKO INSTRUMENT UMOŻLIWIAJĄCY REALIZACJĘ INWESTYCJI I GWARANCJA PRAW INWESTORA

W opisanych warunkach umowa przedwstępna pełni funkcję zupełnie odmienną od jej klasycznego, kodeksowego zastosowania. Nie jest ona jedynie zobowiązaniem do zawarcia umowy docelowej w przyszłości – staje się samodzielną podstawą prawną całego procesu inwestycyjnego, bez której inwestor nie dysponowałby jakimkolwiek tytułem prawnym do prowadzenia prac na gruncie pokrytym wodami morskimi. ZMPG, organizując przetarg i publikując projekt umowy przedwstępnej jako element dokumentacji przetargowej, tworzy mechanizm prawny o dwojakim znaczeniu: z jednej strony umożliwia inwestorowi przystąpienie do realizacji inwestycji (zalądowienia i wzniesienia infrastruktury portowej), z drugiej zaś gwarantuje mu, że po wykonaniu inwestycji zgodnie z warunkami przetargu i umowy przedwstępnej, ZMPG – po uprzednim uzyskaniu prawa użytkowania wieczystego do zalądowionego gruntu – zawrze z nim umowę dzierżawy na okres trzydziestu lat[21].

Mechanizm ten można ująć schematycznie jako sekwencję czterech etapów. Na etapie pierwszym ZMPG organizuje przetarg i udostępnia projekt umowy przedwstępnej określającej warunki realizacji inwestycji na wskazanym terenie portowym (w tym na gruncie pokrytym wodami morskimi). Etap drugi to realizacja przez zwycięzcę przetargu inwestycji – obejmującej zalądowienie gruntu i wzniesienie infrastruktury portowej – w oparciu o zawartą umowę przedwstępną, która stanowi jedyną podstawę prawną wejścia na ten teren i prowadzenia robót. Etap trzeci to uzyskanie przez ZMPG, po zalądowieniu gruntu i wpisaniu go do ewidencji gruntów, prawa użytkowania wieczystego do nowo powstałego gruntu lądowego, który z mocy prawa stanowi własność Skarbu Państwa. Wreszcie etap czwarty to zawarcie umowy przyrzeczonej – długoterminowej dzierżawy na trzydzieści lat – będącej realizacją zobowiązania z umowy przedwstępnej[22].

3.3. PRZETARG Z PROJEKTEM UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ – PROCEDURA I JEJ ZNACZENIE MATERIALNOPRAWNE

Przetargi organizowane przez ZMPG stanowią podstawową, transparentną formę wyboru inwestorów portowych. Procedura ta opiera się na regulaminach przetargowych ZMPG o charakterze publicznym, cyklicznie aktualizowanych, i obejmuje ogłoszenie

[21] Regulamin organizowania i przeprowadzania przetargów na oddanie nieruchomości w użytkowanie, dzierżawę, najem lub odpłatne korzystanie, Zarząd Morskiego Portu Gdańsk S.A., wersja z 18.12.2023 r., https://przetargi.portgdansk.pl [data dostępu: 2024]; zob. wzorzec umowy przedwstępnej stosowanej przez ZMPG w postępowaniach dotyczących gruntów pokrytych wodami morskimi.

[22] Mechanizm ten nawiązuje do konstrukcji procesu inwestycyjnego opisanej w literaturze portowej; por. Grzelakowski A., Matczak M., *Funkcjonowanie i rozwój portów morskich*, Gdynia 2011, s. 87-95; Borkowski T., *Zarządzanie portami morskimi*, Warszawa 2008, s. 55-63.

przetargu z opisem terenu i warunkami, wizje lokalne, złożenie ofert zawierających koncepcję zagospodarowania terenu i plan inwestycyjny oraz jawne otwarcie ofert z oceną według kryteriów obejmujących wiarygodność ekonomiczną oferenta, cel zagospodarowania terenu i zgodnością z kierunkami rozwoju portu[23].

Kluczową cechą odróżniającą przetargi portowe dotyczące gruntów pokrytych wodami morskimi od standardowych przetargów na dzierżawę nieruchomości gruntowych jest okoliczność, że dokumentacja przetargowa zawiera projekt umowy przedwstępnej, a nie projekt umowy dzierżawy. Wynika to z niemożności zawarcia umowy dzierżawy co do gruntu, który prawnie i fizycznie nie istnieje jako teren lądowy. Umowa przedwstępna pełni zatem funkcję substytutu tytułu prawnego – daje inwestorowi prawne umocowanie do przystąpienia do inwestycji i stanowi gwarancję, że jego nakłady zostaną „wynagrodzone" zawarciem długoterminowej umowy dzierżawy. Złożona przez inwestora oferta przetargowa wchodzi w skład treści zawieranej umowy przedwstępnej, co nadaje jej charakter wiążący i egzekwowalny[24].

3.4. ANALOGICZNE ZASTOSOWANIE NA ISTNIEJĄCYCH GRUNTACH PORTOWYCH

Mechanizm umowy przedwstępnej jako podstawy prawnej inwestycji portowej – z odroczonym zawarciem umowy dzierżawy – ma zastosowanie również w przypadku gruntów lądowych, na których ZMPG zamierza stworzyć określoną infrastrukturę portową przy zaangażowaniu prywatnego inwestora. W tym modelu ZMPG, poprzez przetarg i projektowaną umowę przedwstępną, zobowiązuje inwestora do wybudowania konkretnej infrastruktury portowej na wskazanym terenie, oferując w zamian dzierżawę na trzydzieści lat po pomyślnym zrealizowaniu inwestycji zgodnie z ofertą przetargową. Umowa przedwstępna jest zatem zarówno narzędziem kontraktowania inwestycji, jak i mechanizmem ochrony ZMPG przed ryzykiem zawarcia długoterminowej umowy dzierżawy z inwestorem, który nie wykonał deklarowanych prac[25].

W tym kontekście umowa przedwstępna staje się instrumentem *policy-making* – portowego sterowania rozwojem infrastruktury – w stopniu nieosiągalnym dla żadnego innego instrumentu prawa zobowiązań. Łączy ona bowiem funkcję gwarancyjną (dla inwestora), kontrolą inwestycyjną (dla ZMPG), realizacyjną (umożliwia prowadzenie

[23] Dokumentacja przetargu nr 2/SRH/2023 ZMPG, opublikowana na https://przetargi.portgdansk.pl [data dostępu: 2024]; przetarg nr 5/SRH/2024, ZMPG.

[24] Kluczową kwestią jest przy tym, że umowa przedwstępna zawierana przez ZMPG z inwestorem portowym posiada skutek silniejszy w rozumieniu art. 390 § 2 k.c., gdyż zachowuje formę właściwą dla umowy przyrzeczonej (dzierżawy). Daje to inwestorowi roszczenie o zawarcie umowy dzierżawy w trybie sądowego zastąpienia oświadczenia woli (art. 64 k.c. w zw. z art. 1047 k.p.c.), co stanowi istotną gwarancję prawną dla inwestora ponoszącego znaczące nakłady na zalądowienie i budowę infrastruktury.

[25] Por. Borkowski T., *Zarządzanie portami morskimi*, Warszawa 2008, s. 60-70; analogiczny model stosowany jest w portach holenderskich (Rotterdam) i belgijskich (Antwerpia) w ramach tzw. *concession agreements* poprzedzających pełne oddanie terenu operatorowi terminalu po zrealizowaniu przez niego przewidzianych nakładów inwestycyjnych.

robót budowlanych na gruncie, do którego ZMPG nie ma jeszcze tytułu dzierżawczego ani własnościowego, który mógłby przenieść) oraz planistyczną (zapewnia zgodnością inwestycji z długofalową polityką portową)[26].

4. UMOWA PRZEDWSTĘPNA W POLITYCE INWESTYCYJNEJ PORTÓW MORSKICH

4.1. FUNKCJE UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ W SEKTORZE PORTOWYM

Umowa przedwstępna pełni w portach morskich funkcje dalece wykraczające poza tradycyjne, kodeksowe rozumienie *pactum de contrahendo*. W warunkach infrastruktury krytycznej i strategicznej staje się ona instrumentem strategicznego zarządzania przestrzenią, inwestycjami i rozwojem infrastruktury. Służy nie tylko zabezpieczeniu planowanej inwestycji, lecz przede wszystkim umożliwia portowi kształtowanie długofalowej polityki przestrzennej i gospodarczej poprzez szczegółowe warunki narzucane inwestorowi już na etapie przedkontraktowym[27].

Wyróżnić można pięć zasadniczych funkcji, które umowa przedwstępna pełni w polityce inwestycyjnej zarządów portów morskich. Po pierwsze, funkcję **porządkującą** – oferta przetargowa staje się treścią bazową zobowiązania inwestycyjnego, konkretyzując zamiary inwestora i pierwotne parametry projektu. Po drugie, funkcję **selekcyjną** – umowa eliminuje inwestorów przypadkowych lub niezdolnych do realizacji złożonych projektów infrastrukturalnych, pełniąc rolę testu rzetelności i przygotowania. Po trzecie, funkcję **zabezpieczającą interes portu** – umowa daje portowi kontrolę nad etapem koncepcyjnym, zanim inwestor obejmie teren, i umożliwia narzucenie ram technologicznych, środowiskowych i urbanistycznych. Po czwarte, funkcję **harmonogramową** – ramowy kalendarz realizacji projektu zabezpiecza możliwość odstąpienia od współpracy w razie braku postępów. Po piąte, funkcję **integracyjną z polityką rozwoju portu** – umowa umożliwia dobór inwestorów komplementarnych względem istniejącej infrastruktury i zapewnia spójność planów inwestycyjnych z funkcją poszczególnych basenów i terminali[28].

[26] Wielofunkcyjność umowy przedwstępnej w tym kontekście odpowiada instytucji „umowy o realizację inwestycji" opisywanej w literaturze z zakresu prawa infrastrukturalnego; zob. Nowak-Far A., *Regulacja infrastruktury sieciowej w UE*, Warszawa 2006, s. 130-145.
[27] Grzelakowski A., Matczak M., *op. cit*., s. 95-110.
[28] *Ibidem*, s. 110-120; Borkowski T., *op. cit*., s. 88-105.

4.2. TREŚĆ UMOWY PRZEDWSTĘPNEJ DOTYCZĄCEJ INWESTYCJI PORTOWYCH

Umowy przedwstępne stosowane w portach morskich – w tym w Porcie Gdańsk – należą do najbardziej rozbudowanych konstrukcji inwestycyjnych spotykanych w sektorze infrastrukturalnym. Wynika to z faktu, że port jest infrastrukturą krytyczną i strategiczną, a każda inwestycja ingeruje w przestrzeń o wysokiej wrażliwości technicznej, środowiskowej i logistycznej.

Umowa taka zawiera zazwyczaj następujące grupy postanowień. Pierwszą z nich jest **specyfikacja inwestycji** wynikająca z przetargu, obejmująca opis terenu i jego dopuszczalnych funkcji, układ komunikacyjny, dostęp do infrastruktury, wymogi środowiskowe, przeciwpożarowe i BHP, a także koncepcję zagospodarowania terenu przedstawioną przez inwestora[29]. Drugą grupę stanowią postanowienia dotyczące **obowiązku uzyskania niezbędnych decyzji administracyjnych** – środowiskowych, wodnoprawnych, pozwoleń na budowę, uzgodnień z administracją morską, energetyczną i kolejową. ZMPG nie może bowiem przekazać terenu inwestorowi, dopóki nie zostanie zapewnione, że projekt nie koliduje z bezpieczeństwem portu, ruchem statków lub planami modernizacji infrastruktury[30].

Trzecia kategoria postanowień dotyczy **zobowiązania do realizacji projektu z uwzględnieniem bezpieczeństwa portu**: systemów bezpieczeństwa portowego, organizacji ruchu, instalacji krytycznych i sieci liniowych, a także wymagań operatorów terminali i służb państwowych. Czwarta kategoria obejmuje wymogi w zakresie **technologii i ochrony środowiska morskiego** – w portach, takich jak Gdańsk, wymagane są technologie ograniczające ingerencję w ekosystem morski, emisje hałasu, pyłów i zanieczyszczeń oraz ryzyko skażenia wód portowych. Piąta kategoria to **klauzule dotyczące współpracy z operatorami terminali i nadzoru technicznego**: obowiązek uzgadniania projektów z operatorami infrastruktury (kolej, energetyka, terminale) oraz tolerowanie nadzoru technicznego zarządu portu. Wreszcie, szóstą kategorię stanowią **mechanizmy waloryzacji kosztów i korekty harmonogramu**, obejmujące procedury raportowania postępów, możliwości przedłużenia etapów z przyczyn administracyjnych oraz waloryzację nakładów w zależności od zmian warunków rynkowych[31].

[29] Dokumentacja przetargu nr 2/SRH/2023, *op. cit.*

[30] Wynika to wprost z wymogów technicznych i środowiskowych zawartych w dokumentacji przetargowej ZMPG; por. ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1478) oraz ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1094).

[31] Por. wyrok SN z 2.10.2008 r., II CSK 212/08, LEX nr 513012.

4.3. RELACJA MIĘDZY UMOWĄ PRZEDWSTĘPNĄ A UMOWĄ PRZYRZECZONĄ NAJMU – MODEL KASKADOWY

Relacja między umową przedwstępną a umową przyrzeczoną w sektorze portowym ma charakter kaskadowy i warunkowy, co odróżnia porty od wielu innych sektorów infrastrukturalnych. Na pierwszym etapie inwestor – wyłoniony w przetargu – uzyskuje status podmiotu przewidzianego do zawarcia umowy, z prawem do przygotowania inwestycji, lecz bez prawa do faktycznego korzystania z terenu. Na tym etapie inwestor opracowuje projekt, uzyskuje decyzje administracyjne, prowadzi uzgodnienia techniczne i wykazuje zdolność wykonawczą.

Umowa przyrzeczona – najczęściej długoterminowy najem na okres 30 lat – jest zawierana dopiero po spełnieniu łącznie kilku warunków: uzyskaniu przez inwestora wymaganych decyzji i pozwoleń, zatwierdzeniu przez ZMPG projektu zagospodarowania, potwierdzeniu zgodności inwestycji z funkcjonowaniem portu oraz zrealizowaniu przez inwestora warunków wskazanych w umowie przedwstępnej. Model ten wynika z charakteru portu jako infrastruktury strategicznej i zabezpiecza port przed trwałym związaniem się z inwestorem, który nie wykonał inwestycji[32].

Mechanizm kaskadowy chroni port przed trwałym oddaniem terenu podmiotowi niewiarygodnemu, umożliwia rewizję projektu na etapie przed zawarciem umowy przyrzeczonej i pozwala zarządowi portu na przerwanie procesu w razie braku postępów ze strony inwestora. Skuteczność tego mechanizmu wzmacnia możliwość odwołania przetargu lub zmiany jego warunków na każdym etapie, co dodatkowo chroni interes publiczny i infrastrukturalny portu.

5. UMOWA PRZEDWSTĘPNA JAKO NARZĘDZIE POLITYKI INFRASTRUKTURALNEJ

5.1. STEROWANIE STRATEGICZNE PRZEZ UMOWĘ PRZEDWSTĘPNĄ

Porty morskie, zarządzające terenami o wysokiej wartości gospodarczej i krytycznej funkcji transportowej, muszą prowadzić politykę infrastrukturalną zgodną z wieloletnimi strategiami rozwojowymi. Umowa przedwstępna jest w tym kontekście narzędziem sterowania inwestycjami zewnętrznych operatorów i przedsiębiorstw. Dzięki jej konstrukcji port może wyznaczać kierunki rozwoju infrastruktury (terminale, magazyny, obiekty energetyczne), selekcjonować dopuszczalne rodzaje działalności dla poszczególnych obszarów portowych, zapewniać kompatybilność nowych inwestycji z istniejącymi ter-

[32] Model ten nawiązuje do szerszego zagadnienia kaskadowości w prawie infrastrukturalnym; zob. Nowak-Far A., *Regulacja infrastruktury sieciowej w UE*, Warszawa 2006.

minalami i sieciami technicznymi, minimalizować ryzyka dla infrastruktury krytycznej, wdrażać politykę środowiskową i cyfryzacyjną oraz wymuszać technologiczne standardy inwestycji zgodne z planami modernizacyjnymi portu[33].

W ten sposób umowa przedwstępna jest nie tylko instrumentem przygotowania konkretnej inwestycji, ale przede wszystkim narzędziem sterowania profilem gospodarczym obszaru portowego. Port nie tyle reaguje na inicjatywy inwestorów, ile aktywnie kształtuje przestrzeń i funkcje portowe, dopuszczając lub wykluczając określone typy działalności.

5.2. POWIĄZANIE Z PLANOWANIEM PRZESTRZENNYM I LOGISTYCZNYM

Każdy port dużej skali, jak Gdańsk, Gdynia czy Rotterdam, działa w ramach wielodokumentowego systemu planistycznego obejmującego strategie rozwoju, plany zagospodarowania portowego, plany rozwoju infrastruktury dostępowej, plany energetyczne i *offshore* oraz plany integracji kolejowo-drogowej. Umowa przedwstępna inkorporuje elementy tych dokumentów poprzez wskazanie dopuszczalnego profilu działalności (przeładunki masowe, kontenerowe, energetyka), narzucenie wymogów technicznych kompatybilnych z otoczeniem, ustalenie limitów oddziaływania środowiskowego i technologicznego oraz zapewnienie neutralności węzłów transportowych i bezpieczeństwa ruchu statków[34].

W efekcie port nie tylko udostępnia teren inwestorowi – port programuje, jak ten teren będzie funkcjonował w systemie logistycznym całego kompleksu portowego. Każde ogłoszenie przetargowe ZMPG precyzuje lokalizację, udostępnia mapy i dane terenowe, a dopuszczalny sposób zagospodarowania wynika z dokumentacji przetargowej, co bezpośrednio przekłada się na treść przyszłej umowy przedwstępnej[35].

5.3. KSZTAŁTOWANIE PROFILU INFRASTRUKTURALNEGO PORTU I INTEGRACJA Z RYNKIEM *OFFSHORE*

Dzięki umowie przedwstępnej port może decydować, jaka infrastruktura powstanie na poszczególnych terenach, ograniczając ryzyka związane z działalnością kolidującą z istniejącymi terminalami, niewłaściwą technologią przeładunkową, niezgodnością z systemami bezpieczeństwa portowego lub nadmiernymi oddziaływaniami na środowisko morskie i lądowe. Umowa może dopuszczać terminal kontenerowy, lecz wykluczać spalarnie odpadów; wymagać budowy magazynów energii o określonych parametrach; nakładać obowiązek realizacji infrastruktury *offshore-ready*; wykluczać inwestycje sprzeczne z długofalowym planem przestrzennym portu.

[33] Borkowski T., *op. cit*., s. 112-125.
[34] Por. dokumenty strategiczne Portu Gdańsk, m.in. Strategia Rozwoju Zarządu Morskiego Portu Gdańsk S.A. na lata 2021-2027 (dokument wewnętrzny).
[35] Dokumentacja przetargu nr 2/SRH/2023 oraz nr 5/SRH/2024, *op. cit.*

Współczesne porty morskie, w tym Port Gdańsk, pełnią coraz bardziej złożone funkcje: logistyczne, przemysłowe, energetyczne i *offshore*, obejmujące obsługę farm wiatrowych, kabli morskich i konstrukcji wsporczych[36]. Umowa przedwstępna umożliwia portowi ustalenie, że określony teren ma być przeznaczony pod terminal instalacyjny *offshore*, magazyny energii, bazy serwisowe, centra intermodalne lub terminale LNG i paliw syntetycznych. Dzięki temu port może budować spójny ekosystem infrastrukturalny zamiast reagować *ad hoc* na wnioski inwestorów. Wpisuje inwestora w wieloletni plan gospodarczy portu, a inwestycja musi korespondować z planami rozwoju danego rejonu portowego (np. Port Północny, rejon logistyczny, rejon energetyczny).

5.4. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM PRZEZ UMOWĘ PRZEDWSTĘPNĄ

Ponieważ port musi zapewniać bezpieczeństwo infrastruktury krytycznej (statki, rurociągi, tory kolejowe, sieci energetyczne), umowa przedwstępna jest narzędziem umożliwiającym ograniczanie ryzyka operacyjnego, narzucanie wymogów technologicznych, prowadzenie nadzoru inwestorskiego, regulowanie etapów powstawania infrastruktury oraz zabezpieczenie portu przed inwestorem niewiarygodnym lub nieprzygotowanym. W ten sposób zarząd portu utrzymuje kontrolę nad tym, kto, co i w jakim tempie buduje na obszarze portowym.

Model kaskadowy, w którym umowa przyrzeczona zawierana jest dopiero po spełnieniu szeregu warunków przez inwestora, odpowiada wymogom unijnej polityki transportowej, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej (TEN-T). Sieć ta nakłada na podmioty zarządzające węzłami portowymi wymogi dostępności, przepustowości i interoperacyjności, których realizacja wymaga właśnie wieloetapowego planowania i kontraktowania inwestycji[37].

WNIOSKI

Umowa przedwstępna, w warunkach portów morskich i szeroko rozumianej infrastruktury transportowej, pełni rolę znacznie szerszą niż ta przewidziana w klasycznym ujęciu kodeksowym. Staje się instrumentem polityki inwestycyjnej, narzędziem zarządzania ryzykiem, mechanizmem kontroli przestrzennej oraz kluczowym elementem planowania strategicznego. Przeprowadzona analiza pozwala sformułować następujące wnioski.

[36] Na temat rosnącej roli portów w obsłudze *offshore* zob. Publikacje Instytutu Morskiego w Gdańsku dotyczące rozwoju portów, Gdańsk 2022.

[37] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylające decyzję nr 661/2010/UE (Dz.Urz. UE L 348 z 20.12.2013, s. 1).

Po pierwsze, umowa przedwstępna zapewnia zarządowi portu pełną kontrolę nad procesem inwestycyjnym jeszcze przed oddaniem terenu inwestorowi. Umożliwia weryfikację zdolności technicznej i finansowej inwestora, ocenę realności jego koncepcji oraz zagwarantowanie zgodności inwestycji z kierunkami rozwoju określonymi w dokumentach strategicznych. Stanowi formę ochrony portu przed ryzykiem udostępnienia cennych terenów podmiotom niezdolnym do realizacji skomplikowanych projektów infrastrukturalnych.

Po drugie, umowa przedwstępna jest filtrującym i selekcyjnym narzędziem kształtowania ładu przestrzennego w porcie. Umożliwia zarządowi portu decydowanie, jakie typy inwestycji mogą być realizowane na poszczególnych obszarach, w jakiej technologii i z jakim wpływem na system logistyczny portu. Zapewnia, że rozwój infrastruktury jest spójny, komplementarny oraz wpisuje się w długofalową rolę portu jako węzła transportowego, logistycznego i przemysłowego.

Po trzecie, umowa przedwstępna umożliwia portowi kształtowanie strategicznych kierunków polityki infrastrukturalnej, w tym rozwój terminali przeładunkowych, centrów logistycznych, magazynów energetycznych oraz infrastruktury wspierającej gospodarkę morską i sektor *offshore*. Konstrukcja ta pozwala integrować projekty prywatne z publicznymi inwestycjami infrastrukturalnymi, zapewniając efekty synergii i minimalizując konflikty przestrzenne.

Po czwarte, relacja między umową przedwstępną a umową przyrzeczoną – oparta na modelu kaskadowym – pozwala portowi stopniowo przekazywać inwestorowi prawa do nieruchomości. Dopiero po wykazaniu przez niego gotowości do realizacji inwestycji oraz zgodności projektu z planami portu. Zarząd portu utrzymuje w ten sposób kontrolę przez cały cykl inwestycyjny aż do momentu zawarcia długoterminowej umowy najmu, kiedy to inwestor uzyskuje pełne prawo do eksploatacji wzniesionej infrastruktury.

Po piąte, umowa przedwstępna w sektorze portowym jest narzędziem systemowym zapewniającym spójność inwestycji z polityką krajową i europejską, strategiczne kształtowanie przestrzeni i funkcji infrastrukturalnych, skuteczne zarządzanie ryzykiem inwestycyjnym oraz zrównoważony, kontrolowany i transparentny rozwój portu zgodny z interesem publicznym. W portach morskich, gdzie infrastruktura jest wielkoskalowa, kapitałochłonna i kluczowa dla bezpieczeństwa transportowego, umowa przedwstępna stanowi nie tylko etap procesu kontraktowego, lecz także fundament polityki infrastrukturalnej i instrument władztwa gospodarczego zarządu portu.

LITERATURA

I. Komentarze do Kodeksu cywilnego

Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2023.

Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, cz. 1, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 31, C.H. Beck, Warszawa 2024.

Grochowski M., [w:] Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2024, komentarz do art. 389-390.

Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III: Zobowiązania – część ogólna, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I-II, C.H. Beck, Warszawa 2021.

II. Systemy prawa prywatnego i monografie

Krajewski M., *Umowa przedwstępna*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Krajewski M., [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5: Zobowiązania – część ogólna, C.H. Beck, Warszawa 2006.

Radwański Z., *System Prawa Prywatnego*, t. III, cz. 1: Prawo zobowiązań – część ogólna, C.H. Beck, Warszawa 2004.

Szpunar M., *Oświadczenia woli i czynności prawne*, Warszawa 2001.

Żuławska C., *Umowy w prawie cywilnym – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 1999.

III. Infrastruktura portowa i gospodarka morska

Banasiński C., *Prawo morskie i portowe*, Warszawa 2010.

Borkowski T., *Zarządzanie portami morskimi*, PWN, Warszawa 2008.

Gliniecki B., *Umowa deweloperska. Konstrukcja prawna i zabezpieczenie roszczeń stron*, LexisNexis, Warszawa 2012.

Grzelakowski A., Matczak M., *Funkcjonowanie i rozwój portów morskich*, Akademia Morska, Gdynia 2011.

Koziński M. (red.), *Prawo portowe i gospodarka morska*, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk 2010.

Pawłowski G., *Organizacja, funkcjonowanie i perspektywy rozwoju samorządowego portu morskiego w Elblągu*, [w:] Bukowski M., Grablewski K., Sidorkiewicz K. (red.), *Efektywność samorządu terytorialnego w Polsce, Wybrane aspekty*, Elbląg 2025.

Wróbel A., *Infrastruktura krytyczna i jej ochrona*, Warszawa 2009.

IV. Literatura z zakresu PPP, polityki przestrzennej i regulacji unijnej

Izdebski H., Samorząd terytorialny i zarządzanie publiczne, Warszawa 2014.

Jaworska-Dębska B., Zarządzanie infrastrukturalne w administracji publicznej, Warszawa 2012.

Nowak-Far A., Regulacja infrastruktury sieciowej w UE, C.H. Beck, Warszawa 2006.

V. Akty prawne

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.).

Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o portach i przystaniach morskich (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1624 ze zm.).

Ustawa z dnia 20 maja 2021 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego oraz Deweloperskim Funduszu Gwarancyjnym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1177 ze zm.).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T (Dz.Urz. UE L 348 z 20.12.2013, s. 1).

VI. Orzecznictwo

Uchwała SN z 7.01.1967 r., III CZP 32/66, OSNCP 1968/7–8/117.

Wyrok SN z 30.08.1972 r., III CRN 156/72.

Wyrok SN z 14.12.1972 r., III CRN 331/72.

Wyrok SN z 9.05.2001 r., II CKN 440/00.

Wyrok SN z 2.04.2004 r., III CK 417/02.

Wyrok SA w Katowicach z 14.10.2004 r., I ACa 714/04.

Wyrok SN z 16.12.2005 r., III CK 344/05, LEX nr 172189.

Wyrok SN z 11.04.2006 r., I CSK 175/05, OSNC 2007/1/15.

Wyrok SN z 30.05.2006 r., IV CSK 66/06.

Wyrok SN z 8.02.2008 r., I CSK 328/07.

Wyrok SN z 2.10.2008 r., II CSK 212/08, LEX nr 513012.

Wyrok SN z 3.02.2011 r., I CSK 282/10.

Wyrok SN z 16.09.2010 r., III CSK 289/09, LEX nr 622211.

Wyrok SN z 28.10.2010 r., II CSK 219/10, LEX nr 672678.

Wyrok SN z 30.01.2013 r., V CSK 80/12.

Wyrok SN z 13.12.2012 r., IV CNP 21/12, LEX nr 1288724.

Wyrok SN z 20.07.2020 r., I CSK 131/19, LEX nr 3070108.